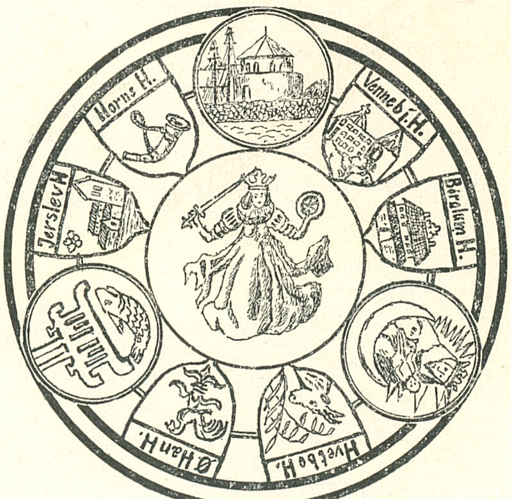
VENDSYSSELSKE
AARBØGER

XI BIND

UDGIVET AF

HISTORISK SAMFUND FOR HJØRING AMT

1935—36

HJØRING
I KOMMISSION HOS H. F. SIGETTY
EXPRES-TRYKKERIET (OLUF JØRGENSEN)
1936.

INDHOLDSFORTEGNELSE.

Side
VANDMØLLER I VENDSYSSEL, af Red. Anton Jacobsen †, 1, 233
HERREGAARDSLIV I VENDSYSSEL o. 1850, af Fru Julie Westrup ved Postmester C. Klitgaard 36
VED KJÆR HERREDS AA (Melholt), af Lærer Kr. Værnfelt . 53
LIDT STRANDINGSHISTORIE FRA SYDVEST-VENDSYSSEL, af Postmester C. Klitgaard 96
FRA Ø. HAN HERRED, ved Lærer P. Rønn Christensen . . . 106
FÆDRES TALE, ved Lærer N. P. Pedersen 121
SLÆGTEN LØNSMAN, af Lærer P. Christensen 139
MYGDAL SOGNS UDSKIFTNING, ved Gaardejer Chr. Grøntved 151
TRANGE TIDER, af Postmester C. Klitgaard 175
VOGN VOGNSEN TIL STENSHEDE, af Lærer P. M. Rørsig . . 186
»THE CRESCENT«S STRANDING VED LØNSTRUP 1808, ved Postmester C. Klitgaard 211
JETSMARK KIRKES REGNSKABSBOG 1642—81, ved Postmester C. Klitgaard 219
STENBJERGGAARDS ÆLDRE HISTORIE, ved Postmester C. Klitgaard 265
GAMLE SKAGENSMINDER, ved Købmand Jens Tønnesen . . . 275
FRA BRØNDERSLEVEGNEN, af N. P. Pedersens Optegn. ved Forfatteren Aug. F. Schmidt 281
ERINDRINGER OG MINDER OM HIRSHOLMENE, af Postbaadfører Theofil Nielsen og Postmester C. Klitgaard . 295
FRA DET GAMLE LÆSØ, ved Arkivbud J. Carl Christensen 325
VENDSYSSELS KIRKEKLOKKER, af Gymnasiast E. Horskjær 338
KOKKEDAL GODS, ved Lærer P. Rønn Christensen 358
VANDSTED OG VANGGAARD, af Statsrevisor J. S. Vanggaard 365
MINDEDAGE, af C. Klitgaard 402
TRE DØDSFALD (Pastor Jens Bertelsen, Overdyrl. Kr. Klastrup og Lærer Severin Christensen Sortfeldt), ved C. Klitgaard 404
LOKALHISTORISK LITTERATUR 222, 409
FRA BESTYRELSE OG REDAKTION 223, 411
NYE MEDLEMMER 231, 417
PERSON- OG STEDNAVNEREGISTER 418
REGNSKAB 232, 431
Tillæg: SKOLER, DEGNE OG SKOLEHOLDERE I VENDSYSSEL, af Lærer P. M. Rørsig (selvstændig Pagnering) 127, 217

VANDMØLLER I VENDSYSSEL.

Af † ANTON JAKOBSEN, Sæby.

DRONNINGLUND HERRED

(fortsat fra Aarbogen 1934, S. 319).

16. Hugdrup Vandmølle.

Om denne Mølle i Skæve Sogn vides kun følgende: Jens i Krogsdam tog 1576 paa Axel Gyldenstjernes Vegne ved Børglum Herreds Ting Tingsvidner af 7 Mænd, der havde synet en Mølle, som Albreckt i Hugdrup havde ladet bygge. De erklærede, at skulde den Mølle vare ved noget, var den Anders Madsen i Hugdrup til stor Trængsel og Skade paa hans Fædrift, og Vandet støver (ɔ: opstemmes) i hans Gaard.[1])

Antagelig har dette ført til, at Møllen er bleven nedlagt. Men spørger man stedkendte Folk, om der lever Minder, der henviser til Møllen, saa siger disse: Ja, vi har »Mølhaven«, det eneste Sted i Hugdrup, hvor der kan tænkes at have været Muligheder for en Vandmølle. Der er der en lille Dal, omgivet af høje Skrænter og med et Bækløb i Dalbunden.

17. Hebelstrup Vandmølle.

Ved Gaarden Øster Hebelstrup i Hallund Sogn var der 1661 en lille Vandmølle med en Kværn. Den brugtes kun til Maling af Gaardens eget Korn, hvor-

---

1) Børglum H. Tingbog. Meddelt af C. Klitgaard.

for den da heller ikke var skyldsat. Saavel Gaard som Mølle laa under Hovedgaarden Burholt. Nogle Aar senere synes Møllen at være opgivet og lagt øde.

18. Hørbylunds Vandmølle.

Denne Vandmølle, der er beliggende ved Hovedgaarden Hørbylund i Hørby Sogn, laa til op i det 19. Aarhundrede under Hørbylund, hvis skiftende Ejere den tilhørte. 1638 nævnes den i Præsteindberetningen, og i Matriklen af 1688 hedder det om Møllen: Den er liggende under Hovedgaardens Takst, ejes i Fællesskab af Gjord Galt og Mathias Pedersen og beboes af Jens Nielsen, »som den paa en 20 Aars Tid haver beboet«. Gaar ved Overfaldsvand, »som samles i en liden Dam«, har 1 Kværnsten, hvis Bredde er 3/4 Alen fra Løbernes Øje. Vandløbet kom fra »Gjerndrup Bæk, hvorudi er Vellekilder, samt fra Hørbylunds Grave. Om Sommeren i Tørke og om Vinteren i stærk Frost kan den ej male. Har nogen Dæmnings-Besværligheder, betaler i aarlig Landgilde 12 Tdr. Mel, men svarer ingen Skatter, holdes vedlige af Ejerne«. Der synes da intet Jordtilliggende at have været til Møllen ud over en Skovparcel, der var skyldsat for Hrtk.: 0—5—2—2. Mølleskylds Hrtk. var: 1—3—3—0.

1771 averteres Hørbylund til Salg, og det hedder: »Under Gaardens Takst ligger en god Vandmølle nær ved Gaarden, og i dens Mølledam kan fiskes Gedder og Aal ligesom i de omkring Hovedgaardens Bygninger værende Grave samt i den i Ladegaarden værende Dam er mange Karusser«.

1804 blev et Konsortium Ejer af Hørbylund med Gods; en Tid efter ses Møllen at være frasolgt Hovedgaarden, og i Tiden om ved 1840 ejedes den af Hans Laursen, der 1845 averterer i »Aalb. Stiftst.« Gaard og Mølle til Salg. Jordtilliggendet var da bleven større, idet Møllegaardens Tilliggende udgjorde Ager og Engs Hrtk.: 3—3—3—1 3/4.

29. Juli 1846 udkom Forordningen om, at Amtsraadene skulde føre Tilsyn med de store Vandløb i Amtet, og Kommunerne blev i den Anledning af Amtet spurgt om, hvilke Vandløb de mente, der skulde henføres herunder, og om Sogneforstanderskabene kendte nogle Vedtægter eller vidste, om der forelaa nogen Landvæsenskommissions Kendelse om disse Vandløb, og om der var sat Flodemaal ved de i Kommunerne værende Vandmøllers Mølledamme.

Herpaa svarede Forstanderskabet for Volstrup og Hørby Sogne, at hvad Flodemaalene ved Kommunens Mølledamme angik, da mente Propr. Lassen til Hørbylund og Sognefogden fra Hørby, Chresten Chrestensen i Busken, at der laa en stor Sten i den nordvestlige Side af Hørbylunds Mølledam, hvilken efter gammel Vedtægt var Flodemaal. Ellers var intet Flodemaal i Volstrup og Hørby Sogne kendte af Forstanderskabet.

Og der var sikkert heller ikke noget Flodemaal kendt ved ret mange Mølledamme i de øvrige af Amtets Kommuner, hvilket fremgaar deraf, at Amtet 1849 overdrager Propr. Hyldgaard fra Mølgaard ved Hjøring at forhandle paa Aastederne med Amtets Mølleejere og de interesserede Lodsejere om Flodemaals Sættelse ved alle Mølledammene i Amtet. Og i Løbet af Sommeren var Hyldgaard da Amtet rundt og afsatte de Højder, som Vandstanden i Mølledammene ikke maatte overstige.

1916 blev Huset, hvori Vandmøllen er, ombygget, og den er ved Magt og gaar endnu, men en Vindmølle, som den for flere Aar siden fik til Hjælp, er forlængst bleven overflødig, og Møllegaarden er frasolgt Møllen.

19. Hørby Præstegaards Vandmølle.

I Hørby Sogn ligger lidt syd for Kirken en Gaard, der i ældre Tid tilhørte Præstekaldet. Den er forlængst frasolgt Embedet, men Navnet Præstegaard har den beholdt. Gaarden ligger i en Dal, omgivet af et stærkt kuperet Terræn. 1901 byggede Ejeren en Vandmølle ved Gaarden, hvilket de stedlige Forhold let tillod, og den gjorde god Nytte; ikke alene malede den Gaardens Korn, men den trak ogsaa en Rundsav og Hakkelsemaskine m. m.

Til Møllen var der kun en lille Dam, men Vandets Fald til Møllens Vandhjul var ca. 7 Alen. Det gjorde, at der mestendels aldrig fattedes Vand til Driften af Møllen. 1923 nedlagdes Møllen og blev erstattet af en Petroleumsmotor.

20. Idskov Vandmølle.

Da Karen Krabbe og hendes Datter Ingeborg Skeel, gift med Otto Banner, 1578 af Kronen tilbyttede sig Voergaard med Gods, nævnes Idskov Vandmølle i Voer Sogn blandt det Fæstegods, der medfulgte i Handelen. Møllen var da skyldsat for 8 Tdr. Mel, og maa efter den Tids Skyldsætning at regne ikke have været nogen hel ringe Ejendom, hvad enten det nu skyldtes dens tilliggende Jorder eller Møllesøgningen.

Endnu 1662 laa den til Voergaard, men 1683 laa den under Dybvad. Den var 1688 skyldsat for Ager og Engs Hrtk.: 1—4—3—0 og Mølleskyld Hrtk.: 2—1—0—0.

I Modelbogen 1688 er der anført følgende om Møllen:

»En liden Underfalds Mølle med 1 Kværn. Vandløbet samles af tvende smaa Bække udi en liden Mølledam. Kan ej males med uden om Foraaret og

efter Høst, naar det er stor Regn og Vand. Stenenes Bredde fra Øjet af Løberen er 5/8 Alen. Søges af Idskov By og nogle faa der i Sognet. Giver aarlig til Landgilde med tilliggende Jord 8 Tdr. Mel, 1 Pund Smør og 2 Høns, hvilket knap kan svares. Møllen i sig selv er nogenlunde ved Magt. Den holdes vedlige af Mølleren. Dæmningen udbryder somme Tider, den holdes vedlige af Proprietæren. Møllens Bruger er Peder Mortensen og Proprietæren er Otto Skeel til Dybvad og Birkelse«.

I Markbogen 1683 hedder det:

»Møllen er øde og kan ikke male formedelst Hjulet er i Stykker, og berettes at Husbonden skal holde den vedlige, paa hvilket Husbonden svarer, at han ikke vil dette, men vil lægge den øde. Dens Vandudspring kommer fra Fjembvad og fra en liden Bæk fra Skæve Præstegaard. Mølledammen er mestendels igengroet«.

Da Møllen kom under Dybvad, opstod der Strid mellem Fæsteren af Møllen, den ovennævnte Peder Mortensen, og Godsejeren angaaende Møllens Vedligeholdelse. Det synes at have været Møllehjulet, som ingen af Parterne vilde holde vedlige. Sagen stod paa i nogle Aar, og Møllen forfaldt og var vistnok i længere Tid helt ubrugelig. Herremandens Trusel om at lægge Møllen øde, mødte Fæsteren med at lade den staa som den var. Tilsidst blev begge Parter kede af Striden, der kun bragte dem Tab. Mølleren slap ikke for at sætte Hjulet i Stand, men til Gengæld fik han Indrømmelser paa andre Omraader, og saa kom Møllen i Gang igen.

1776 blev Idskov Mølle af Godsejer Jørgen Gleerup til Dybvad bortfæstet til Christen Sørensen, og 1830 blev dennes Søn Mads Christensen Fæster af Møllen. Af den da foretagne Vurdering fremgaar det, at Møllen da var nedlagt. Fæsteren skulde aarlig betale 10 Rdl. i Landgilde. forrette en

halv Gaards Hoveri paa Ager og i Eng, køre 2 Aalborg- og 2 Sæby-Rejser. Mølleskylden hvilede endnu paa Ejendommen, men da Godsejeren ligesom Fæsteren var interesseret i, at denne bortfaldt, ansøgte Godsejer A. Winkel 1852, som da var Dybvadgaards Ejer, om at blive fritaget for Mølleskyld, hvilket bevilgedes imod, at Winkel fraskrev sig Ret til ved Idskov Møllegaard senere at opføre og bruge en Mølle.

Mads Christensen købte 8. April 1854, Skøde af 27. Juni 1856, af Godsejer Winkel sin iboende Gaard, som vedblev at hedde og den Dag i Dag benævnes Idskov Mølle. Købesum 1800 Rdl.

I «Danske Sagn«[1]) læses følgende: »Der har været en Vandmølle i Idskov, som er nedlagt for mangfoldige Aar siden. Man kan endnu se Spor af Mølledæmningen, som nu er pløjet. Den har først staaet paa Nordsiden af Bækken, der gør Skel mellem Voer og Skjæve, men blev senere flyttet over paa Søndresiden.

21. Kjølskegaards Vandmølle.

Denne Mølle i Hallund Sogn, der laa under Hovedgaarden Kjølskegaards Takst, var allerede til 1524, da Børglum Bispen Stygge Krumpen udstedte Forleningsbrev til Svogeren Jakob Eskildsen Høeg og hans Hustru Johanne Krumpen paa Biskopdømmets Gaard Kjølskegaard med dens Mølle derhos ligger, i begge deres Livstid.[1])

Antagelig har Møllen været til længe før foranstaaende Lensbrev blev skrevet, og efter den Tid har den helt til vor Tid vedblivende tilhørt Gaarden og været brugt af dennes skiftende Ejere eller bort-

[1]) Evald T. Kristensen: Danske Sagn III Del, S. 124.

[1]) Topografiske Saml., Jerslev H. Nr. 1, Rigsarkivet.

fæstet til fremmede. I Markbogen 1683 beskrives Møllen saaledes:

»Udi Møllen findes ikkun en Kværn, hvilken drives ved Underfaldsvand. Vandet har sit Tilløb af en Bæk, som kommer fra Pilgaardsmølle, igen af en anden Bæk, som løber gennem Allerup og samler sig med forrige Bæk, haver igen sit Afløb udi den store Ryaa. Vandet samler sig udi en Mølledam. Om Sommeren i Tørke kan ikkun males temmeligt, men om Vinteren i Frost snart intet. Husbonden skal Møllen med Sten og Bygning vedligeholde«.

Møllen var da skyldsat for Hrtk.: 7—7—2—0, og den havde et Jordtilliggende, der var skyldsat for Hrtk.: 2—1—2—0. Den aarlige Landgilde var 34 Tdr. Mel. Da denne efter hin Tids Forhold var en ret stor Afgift, maa Møllen, hvis Kværnstene maalte 3/4 Alen fra Løberens Øje, have haft god Maling, men der siges dog ogsaa, at de 34 Tdr. Mel knap nok kunde svares. Der var ingen Besværing med at holde Dæmningen vedlige.

Den første Fæster, der kendes, er Christen Christensen, der i Følge Kirkebogen begravedes 4/7 1672, 75 Aar gl. Han efterfulgtes af Sønnen, der ogsaa hed Christen Christensen, gift i Hallund 29/5 1670 med Johanne Lauridsdatter, begr. 13/4 1685, 46 Aar gl. Han blev gift 2. Gang 1686 med Else Pedersdatter.

En Tid efter beboedes Møllen af Ridefogden fra Kjølskegaard Kjeld Ottesen Bruun, født 1656, begravet 31/5 1714, gift 5/4 1693 i Hallund med Ane Pedersdatter Kjærulf. Hun blev 2. Gang 1717 gift med Ridefoged til Kjølskegaard Just Henrik Bøhm, 1729 Herredsskriver i Børglum-Jerslev Herreder og sidst boende i Lille Nygaard i Serritslev Sogn, hvor de begge døde, hun 10/5 1737 og han 1748.[1])

[1]) Klitgaard: Kjærulfske Studier S. 298, 468.

1719 boede Jakob Jørgensen Lorch i Kjølskegaards Mølle. Han synes at stamme fra Tolne og boede 1712 paa Gaarden Fladkær i Skæve, 1725 var han Forpagter af Klausholm i Hellevad Sogn og han døde som Forpagter af Knivholt 1744. Han blev 1707 gift i Skæve med Ane Andersdatter og ca. 1715 med den »fornemme Matrone« Margrete Andersdatter, Enke efter Mads Christensen i Høngaard i Torslev Sogn.

Derefter var Anders Nielsen Kjærulf Fæster af Møllen, født o. 1667, død i Kjølskegaards Mølle 14/8 1737. Søn af Niels Mortensen Kjærulf paa Hejselt i Torslev Sogn og nævnes 1692 og 1719 som værende der, 1720 boede han antagelig paa Gærumgaard i Gærum Sogn. Gift med Ane Nielsdatter Mørk fra Kalum i Serritslev Sogn, hvis Moder Maren Jensdatter, var Søster til Christen Jensen Mørk, Kapellan i Hellevad.[1])

Efter Anders Kjærulfs Død synes hans Søn, Niels Andersen Kjærulf, at være bleven Fæster af Møllen. Han var født o. 1689 og blev begravet i Hallund 9/6 1748.

Derefter nævnes en Fæster ved Navn Christen Christensen, der 19/5 1755 i Hallund blev gift med Maren Mikkelsdatter, og senere var Søren Albrechtsen Fæster af Møllen. Han blev 14/10 1797 i Hallund gift med Karen Svendsdatter.

1837 blev L. Nyholm Ejer af Kjølskegaard, og han ombyggede og forbedrede Møllen 1845, saa den kom til at gaa med 3 Kværne, og averterede den derpaa til Bortforpagtning, hvilket ogsaa lykkedes ham, men kun for 3 Aar, idet Forpagteren, Niels Jensen, allerede 1847 købte Mellerup Vandmølle

[1]) Klitgaard: Kjærulfske Studier, S. 312,

i Jerslev Sogn. 1848 averteredes Møllen atter til Bortforpagtning, og der fremhæves, at den har fortrinligt Vandløb og god Søgning. 10/5 1860 afbrændte Møllen ved Lynild og 6 Mennesker havde nær mistet Livet, idet Møllen styrtede sammen over dem, medens de var beskæftiget med at slukke Ilden. Lykkeligvis reddede de sig ind til Grubbeværket, hvorfra de slap ud.[1])

1907 nedlagdes Møllen, og Vandet i Mølledammen blev givet fri, og her, hvor der før var dybt Vand, gaar nu Ploven. Mølledæmningen staar endnu. Den sidste Bruger af Møllen var Christen Jakobsen, som senere blev Ejer af Gaarden Spejlborg i Hallund Sogn.

22. Klokkerholm Vandmølle.

Paa denne Mølle i Hellevad Sogn boede i første Halvdel af det 17. Aarhundrede en Mand ved Navn Christian Jensen, som 4. Maj 1640 fremstod paa Tinge og tilkendegav, at han havde paagrebet en Tyv, som havde stjaalet fra ham.[2])

1662 tilhørte Klokkerholm Mølle salig Bjørn Ulfeldts Arvinger og var bortfæstet til Laurids Jensen. Landgilden var 26 Tdr. Mel, og til Møllen var der lidt Avling.

I Modelbogen 1688 er anført følgende om Møllen:

»En ret stor Mølle med 1 Kværn, som drives af Underfaldsvand, kan nogenledes male baade Vinter og Sommer, søges af Sognemændene og somme Tider af nogle faa i næst omliggende Sogne. Skylder aarlig (i Landgilde) 28 Tdr. Mel, som ej kan svares en Del af, men efterladt af Proprietæren, formedelst at skulle svare til Skatterne. Stenenes Bredde lidt over 3/4 Alen fra Løberens Øje. Mølledammen be-

[1]) »Hjørr. Amtstidende«.

[2]) C. Klitgaard i Jydske Saml. 5—I, S. 454.

findes mestendels igengroet, saa at Vandets Løb og Fart deraf forsinkes, og Møllen ikke kan have Gang og Brug, som den i forrige Tider haver haft. Ellers er samme Mølle nogenlunde ved Magt holden af Proprietæren».

Og i Markbogen 1683 hedder det yderligere:

»Vandet til Møllen har sit Udspring fra Obenholt i Hundslund (Dronninglund) Sogn. Møllen kan male baade Vinter og Sommer, dog ikkun 8 Timer hver Nat og Dag, og det for Mangel af Vand. Haver ingen Ildbjerring, Bygnings- eller Hjultømmer, men hvad fornødent til Brug behøves, maa købes og er at hente ved Aasendrup Strand,[1]) hvilket er 3 Mil.«

I Matriklen 1688 blev Møllen ansat til Mølleskyld Hrtk.: 6—3—0—0 og Jordskyld Hrtk.: 1—5—3—1. Fæsteren hed Nathaniel Jensen, og Ejeren var Christian Worm paa Korslund i Hellevad Sogn. 1717 ejedes den af A. C. Dyssel, Sejlstrup.

Af senere Brugere af Klokkerholm Mølle kendes: Morten Jensen Kjærulf, der var født i Øster Hebelstrup i Hallund Sogn og blev Brændevinsbrænder i København.[2]) Han købte Møllen 1719 af Sr. Thomas Christensen og ejede den 1724. — Niels Sindalsen, der 1740 var Vidne i en Retssag mod Degnen Hortulan i Hellevad.[3]) Fiskeretten i Mølledammen laa da til Langholt, og Fæsteren af den nærliggende Gaard «Kronborg» var da efter Traditionen Fiskefoged.[4]) Niels Sindalsen var gift 1. Gang med Ane Andersdatter. 2. Gang 1743 med Kirsten Jensdatter fra Solholt i Skæve. Ane Andersdatter havde tidligere været gift med Jens Andersen Kjærulf, der døde i Allerup før 1738.[5]) En Søn af ham, Anders Jensen Kjærulf, født ca. 1724, overtog Klokkerholm Mølle efter Stedfaderen. Han synes ikke at have ført Navnet Kjærulf, antagelig fordi han er opvokset under Stedfaderens Navn. Han blev gift med Maren Christensdatter, Datter af Selvejergaardmand i Røgelhede, Christen Poulsen, og fik i Medgift: 1 beslagen Vogn og 2 Bæster (Heste), vurderet til 30 Rdl., hvilket Beløb blev fradraget hendes Fædrene Arv, der var paa 50 Rdl.[1])

1) Altsaa ved Løkken.
2) Klitgaard: Kjærulfske Studier, S. 347.
3) Vends. Aarb. I, S. 359.
4) Vends. Aarb. I, S. 359.
5) Klitgaard: Kjærulfske Studier, S. 416.

1774 til 1777 brugtes Møllen af Peder Sørensen Møller, der 1751 var Ridefoged paa Linderumgaard, 1753—1755 paa Kjølskegaard og fra 1756 til 1774 Forpagter af Hvilshøjgaard. Efter hans Død 1777 fortsatte hans Enke, Elisabeth Hauch, Møllens Drift til hun døde 1806. 1819 kom den tidligere Ejer af Hvilshøjgaard Johan Frederik Mathias Yde til Klokkerholm Mølle, hvor han boede 1841. Gift med Mette Kirstine Brandt. 1844 ejedes Møllen af Jakob Jørgen Bergh, der da var Amtstuefuldmægtig i Hjøring, tidligere Ejer af Hovedgaardene Kjærsgaard i Tornby Sogn og Stensbæk i Bindslev Sogn og senere Amtsforvalter i Ribe, gift 1835 med Anna Margrethe Krusine Koefoed, Datter af Pastor Koefoed i Ingstrup.[2]) 1846 solgte han Møllen for 5100 Rbd. til Niels Madsen, der før var Ejer af Tøsbæk Mølle (se der) og var fra Skarnvad i Hallund Sogn. Møllen havde da Melkværn og Skalkværn, der var indlagt 1842. Jordtilliggendet var 46 Tdr. Land foruden Eng og Kær. Niels Madsen var en stor Spillopmager og drev 1864 Løjer med Preusserne, men det havde nær bekommet ham ilde, saa han maatte redde sig ved at flygte fra Hjemmet. Han var oprindelig Sko-

1) Sæby Folkeblad 1923 Nr. 44.
2) Klitgaard: Hvetbo Herred II, S. 89.

mager og drev dette Haandværk sammen med Møllen, som han lod passe ved en Svend. Oven paa Vandmøllehuset byggede han en Vindmølle, der assisterede, naar der var lidt Vand i Mølledammen.

L a r s N i e l s e n (K o r s l u n d) blev Møllens sidste Ejer. Han omdannede den til Savværk og Uldspinderi, og da dette ikke vilde gaa, nedlagde han den 1915, og Mølledammen, der prydede Egnen, tørlagdes. 18/11 1905 druknede i Mølledammen hans to eneste Børn, Piger paa 4 og 13 Aar. Der var før sket Vaadedød ved Mølledammen. Saaledes druknede 1646 Sognekapellan Peder Christensen i den.[1])

23. Knudseje Vandmølle.

Denne Mølle i Skæve Sogn laa ved Hovedgaarden Knudseje, hvis skiftende Ejere den tilhørte, indtil den af Hensyn til Vandstands Sænkning i de tilstødende Jorder 1906 ved en Landvæsenskommissions Kendelse købtes til Nedlæggelse.

Møllen nævnes 1578, da Peder Munk til Estvadgaard af Kronen fik en Del Gods, hvoriblandt Knudseje med Mølle.[2]) I Markbogen 1683 siges om den:

Møllen ligger straks vesten for Gaarden, beboes paa 12. Aar af B e r t h e l B e r t h e l s e n. Hans Formand hed C h r i s t e n L a u r i d s e n. Møllen bestaar af en Kværn, som drives af Underfaldsvand, som har sit Tilløb af Skævebroaa. Kan male Vinter og Sommer uden om Vinteren, naar Tøbrud er, da kan den intet male for Bagflod. Holdes vedlige af Herskabet, og i Modelbogen 1688 hedder det yderligere:

Stenenes Bredde fra Løberens Øje er 7/8 Alen. Dæmningen er besværlig at holde vedlige, fordi den er liggende paa en løs Grund, og Vandet udbryder tit af den Aarsag, at Aaen gaar saa stærkt. Landgilden

[1]) Wibergs Præstehist.

[2]) Kronens Skøder I, S. 182.

12 Tdr. Mel, kan nogenlunde svares. Den ansattes til Mølleskyld Hrtk.: 3—1—2—0 og Jordskyld Hrtk.: 0—3—1—2.

Ved en Taksation til Brandforsikring 1788 beskrives Møllen saaledes:

Møllen er beliggende paa Aaen 110 Alen vesten for Hovedgaardens Vaaningshus, inddelt i et Kværnværk til al Slags Maling i et Hus bestaaende af 5 Fag af Fur- og Egetømmer samt Mur- og Bindingsværk, straatækket med muret Skorsten. Foruden Kværnværket var indrettet en Stue og et Kammer. Møllen og Møllehuset befandtes at være i fuld Gang og brugbar Stand og takseredes til 550 Rdl.[1])

I Decbr. 1829 fik Møllen i H. t. Forordn. af 3. Juni 1826 kgl. Bevilling til at maatte bruge »et Grubeværk til Pele- og Grubegryns og anden saadan Gryners Maling« mod en aarlig Betaling af 10 Rdl.

Ved en Taksation 1850 beskrives Møllen saaledes:

Opført for 14 Aar siden af Grundmur, 2 Mel- og 1 Skalkværn. Beliggenheden er god for en stadig og rigelig Søgning. Og dens Vandkraft fra den store Skæve Aa tilstrækkelig, og »da der flere Gange har været Lejere til den, ligesom der ogsaa i dette Øjeblik med de nuværende lave Priser er buden 400 Rdl. i Forpagtning for den foruden Vedligeholdelse og Skatter«, saa ansaa Vurderingsmændene den for at være 10,000 Rdl. værd. Hovedgaarden Knudseje ansattes samtidigt for en Værdi af 30,000 Rdl.

Fra 1. Novbr. 1855 til 1. Novbr. 1860 var Møllen bortforpagtet til C h r i s t i a n C h r i s t e n s e n, der indtil da var Forpagter af Dronninglund Vandmølle. Af Forpagtningskontrakten faas en Del Oplysninger om Møllen.

Ved Forpagtningens Tiltrædelse skulde Møllens Ejer Madam C. Gleerup lade tilbygge Møllehusets østre Ende 3 Fag Hus og deri indrette en Stue med Teglstensgulv, Spisekammer og Køkken med Skor-

[1]) Jvf. »Vends. Folk og Land« I, S. 159.

sten og Bagerovn. Til Brug for Svinehold maatte Forpagteren disponere over det ved Møllen liggende Svinehus. Forpagteren erholder et lille Stykke Jord, liggende sønden for Møllen mellem denne og et gammelt Stendige. Sammen med Gaardens Kreaturer skulde Forpagteren have Græs og Foder til 2 Køer og om Sommeren Græsning til Møllegæsternes Heste. Om Sommeren skulde der tilkøres ham 10 Læs Tørv og 4 Læs Bageildning.

Den aarlige Forpagtnings Afgift var: 50 Tdr. Rug, 50 Tdr. Byg og 50 Tdr. Svinemel samt 50 Rdl. Den til Engvanding i Jorden liggende Vandrende, som vilde komme til at ligge under de 3 Fag Hus, der skal tilbygges Møllen, for at Vandet kan flyde hen over Engene, skal Forpagteren taale. Han skal endvidere vedligeholde Aalekarmen i Flødgyden mod at faa Halvdelen af de Aal, der fanges i Karmen. Han maa ikke i Høbjergningstiden stemme Vandet højere op i Aaen, end Ejeren tillader. Forpagteren er fri for alle offentlige Skatter og Afgifter af Møllen. Dersom der skulde ske Gennembrud paa Mølledæmningen, saa der ikke kan males, skal Forpagteren have Erstatning for Tab paa Maling i den Tid, Møllen staar stille o. s. v.

24. Knæverhede Vandmølle.

I Volstrup Sogn, ca. $^1/_2$ Mil vest for Sæby, ligger Knæverhede Gaardene. Indtil Midten af det 17. Aarhundrede var det en stor saakaldt Enestegaard, men allerede 1669 var Gaarden delt i to, nu udgør de fire Gaarde, hver paa ca. 3 Tdr. Hrtk. Af Gaardene er de tre udflyttet, og kun den ene Gaard, nu tilhørende Jakob Rafn, ligger paa den gamle Gaardsplads, og her blev der ca. 1912 opgravet en middelalderlig Kværnsten, ca. 2 Alen i Diameter. Det er en Underligger af Granit, og den synes ikke at have været bildet. Dette var i hin Tid vistnok tit kun forbeholdt Overligger-Stenen, Løberen, som den kaldtes. Den opgravede Sten findes nu i Hjøring Museum.

Lidt nordvest for Gaarden er der i Jordsmonet en dyb Slugt, der kaldes »Damgren«, fordi den deler sig i tre Grene, men der, hvor Grenene samler sig og har Vandafløb til Sæbygaards Aa, indsnævrer Slugten sig, saa den kun udgør i Bredden ca. 50 Alen, og her tværs over Slugten er der i sin Tid lagt en mægtig stor Jorddæmning. Fylden til den kan tydelig ses at have været taget i Bakkeskrænterne paa hver Side af Slugten. Dæmningen har været baade høj og bred. Den har skullet opstemme Vandet i Slugten, som da er bleven kaldt »Damgren« og har udgjort Mølledam for en Vandmølle, der har ligget ved eller paa Dæmningen.

25. Kobber Vandmølle.

Denne Vandmølle, som for længst er nedlagt, laa i Ørsø, Dronninglund Sogn, paa Donnerbæk, der fra Storskovens Højdedrag løber i Øst ad Asaa til. Og som alt Bøndergods i Sognet laa Møllen under Hovedgaarden Dronninglund. Dog nævnes den ikke i det Skøde, som Hans Johansen Lindenow 1581 fik paa Gaard og Gods, saa den fandtes antagelig ikke da.

Navnet Kobbermølle har den af, at der her i det 17. Aarhundrede var et Kobberværk, en Fabrik for Tilvirkning af Kobbertøj. særlig Brændevinsredskaber; den nævnes i Jerslev Herreds Tingbøger $^{27}/_7$ 1671 og $^{15}/_1$ 1674. Kobbermesteren hed H a a g e n L a u r s e n.[1])

I Matriklen af 1664 og 1688 nævnes Møllen ikke,

[1]) Meddelt af C. Klitgaard.

maaske kommer det af, at den da ikke har givet sig af med Kornmaling. Senere blev Kobberværket nedlagt, og Møllen nævnes som Melmølle.

I første Halvdel af 18. Aarhundrede var en Lars Jensen Møller Bruger af Kobbermølle. Han blev begravet 20/2 1757, 74 Aar gammel.[1]) Hans Kone hed Maren Jensdatter. De havde en Datter, Ane Margrethe Larsdatter Møller, der 5/8 1810 blev gift med Prokurator Michael Bang til Dronninggaard, Dronninglund, død 17/12 1828 som Ejer af Nørre Knuden i Understed.[2])

1753 hed Fæsteren af Møllen Jens Laursen, antagelig en Søn af Lars Jensen og var da 37 Aar gl., gift med Anna Pedersdatter, 25 Aar gl. Møllen svarede da i Landgilde 1 Td. Mel og Mølleskylden var Hrtk.: 1—0—2—0, Fæsteren var tillige Skovfoged, og i Følge Fæstebrevet fik han frit Tømmer til Møllerenden.[3])

1760 kunde der til Møllen saaes: 3 Tdr. Rug, 1½ Tdr. Byg og 4 Tdr. Havre, og der avledes 15 Læs Hø; Græsningen var skikkelig, men der var ingen Knoptørv til Ejendommen, og Splittørvene var maadelige. Besætningen bestod af 6 Heste, 6 Køer, 6 Ungnød, 12 Faar, 10 Svin og 3 Gæs. Af Redskaber var der en beslagen Vogn og en Trævogn, en Plov og 2 Harver. I Rollingen var der en Jernkakkelovn og en Bryggerkedel. Iøvrigt hørte til Møllen 3 Huslænger paa ialt 43 Fag. Alt var i god Tilstand og intet brøstfældigt, saa der efter Datidsforholdene skønnes at have været Velstand til Huse.

I Begyndelsen af det 19. Aarhundrede blev Møllen og Møllegaarden solgt til Selveje, og af Selvejere kan

1) Drl. Kbg.
2) »Vends. Folk og Land« V, S. 187.
3) Drl. Godsarkiv.

nævnes P. P. Thuesen, der døde her 4/6 1833, kun 30 Aar gl. efter i 3 Aar at have været gift med Karen Østergaard. Derefter blev en Mand ved Navn C. Pedersen Ejer af Møllen.[1]) Ved Matrikuleringen 1844 blev Gaardens Hrtk. sat op fra 0—4—1—1¾ til 2—1—0—0. Det har altsaa været en Gaard i Fremgang og antagelig er der sket Opdyrkning af raa Jorder. Mølleskylden forblev uforandret.

1845 kom en Møllerkarl af Dage, ved at han faldt ned i Møllehjulet. Samme Aar blev praktiserende Læge i Dronninglund Ludv. Gottschalch Ejer af Møllen.

Da Vandmøllen nedlagdes, Tiden kendes ikke, blev der i Stedet opført en Vindmølle. Den nedbrændte 19/8 1873. Gaard og Mølle tilhørte da C. Gravesen, der var Sognefoged og Sogneraadsformand i Dronninglund Sogn.

26. Koldbro Vandmølle.

Denne Mølle i Torslev Sogn er forlængst nedlagt, og ingen nulevende mindes, at der her har været en Vandmølle. Det eneste Minde om den er, at en Gaard i Koldbro benævnes Koldbro Mølle. I Matriklen 1688 er Møllen ansat til Mølleskyld: 0—2—0—2, og der anføres om den:

En liden Skvatmølle, der drives med 1 Kværn (Stenens Bredde 5/8 Alen) ved Overfaldsvand, som samles efterhaanden af en Markbæk, kan male om Foraaret og efter Høst, saa meget som Mølleren selv behøver og noget lidet for fremmede. Giver ingen vis Landgilde-Skyld af Møllen, men svarer deraf til Husbonden (Ejeren af Lengsholm) under et med det, der i Landgilde aarlig gives af Stedet, som ligger til Møllen, hvorfor Mølleren og selv holder den vedlige og haver dermed store Dæmningsvanskeligheder.

1) N. Hancke nævner ham i sine »Pennetegninger«, S. 31.

1677 toges der Vidner angaaende Skovtyveri i Torslev Sogns Skove, og da vidnede Skovfogden for Nørre Vraa Skov, at Manden i Koldbro Mølle »havde hugget og bortført 4 Træer af Skoven, og endnu 1 Træ havde han brændt i Kul, og hans Sønner havde sat Ild paa 6 Træer, hvoraf 2 ligger paa Stedet, 2 endnu staar og er næsten fra Grøden«.[1])

1698 magelagde Anne Jesperdatter Hegelund[2]) til Ormholt med Fru Kirstine Beck til (gl.) Vraa, hvorved hun fik Stedet Koldbro med en lille Vandmølle og Halvparten af Krogens Mølle (ogsaa i Torslev Sogn) mod Gaarden Tveden i Jerslev Sogn.[3])

1797 blev Ormholt solgt til Brødrene Jørgen og Severin Gleerup. Blandt det medfølgende Bondergods var Koldbro Mølle, som i Jord- og Mølleskyld stod for Hrtk.: 2—6—1—2. I Landgilde betaltes 11 Rdlr., og af Hoveri udførtes: 2 Rejser, 2 Plovdage, udførte Korn til Sæd paa Hovmarken, slog og bjergede et Engskifte paa Størrelse 2 Karls Slet. Møllen nævnes da som øde,[4]) og den er sandsynligvis ikke siden bleven opført.

27. Kringelhede Vandmølle.

Denne »liden og ringe Vandmølle« i Albæk Sogn, hedder det 1688, laa sønden for Gaarden og fik sit Vand fra et »Udspring af en Veldekilde ved Langested Bakke«, men den er »ej anderledes end som en Haandkværn. Drives ved Overfaldsvand, som samles udi en liden Mølledam. Kan ej males med den uden om Foraaret og efter Høst, naar det er god Regn og

[1]) Jydske Saml. 1—X, S. 275.
[2]) Anne Jesperdatter hed Anne Hegelund Jesperdatter Haugaard og var Søster til Ove Jespersen Haugaard til Rugtved m.. v. C. K.
[3]) Jydske Saml. 3—III, S. 495.
[4]) Sæby Folkeblad $^{23}/_{5}$ 1913.

Vandflod, og bruges ikkun til Gaardens egen Nytte«. Stenene var kun $^{1}/_{2}$ Alen brede fra Løberens Øje. Mølledæmningen, der »stod paa en Gunge«, var der Besvær med at vedligeholde, saa Møllen »ej importerede saa meget ved sin Maling, som det kostede at vedligeholde den«.

»Nok findes tillige en Aalegaard«, men om denne laa paa Møllebækken eller paa den nærliggende Voer Aa vides ikke. Gaard og Mølle tilhørte da Søren Pedersen Kjerulf[1]) til Ormholt og Peder Jensen i Asdal.[2]) Møllen var »nogenlunde ved Magt holden af Christen Jørgensen«, der var Fæster og tillige Prokurator«.[3])

1841 averterede Gaardens daværende Ejer Mathias Severin Fischer i »Aalborg Stiftstid.«, at en ved Gaarden 1837 opført Vindmølle med 3 Kværne kunde faas i Forpagtning, »tillige kan en nedlagt Vandmølle, hvori kan anbringes et Valseværk, faaes i Forpagtning«. Og hermed ender Vandmøllens Saga, thi der var ingen, som reflekterede paa Valseværket. Vindmøllen derimod gjorde Tjeneste til lidt ind i det 20. Aarhundrede.

28. Krogens Vandmølle.

Af denne Mølle i Torslev Sogn ejede Kronen i sidste Halvdel af det 17de Aarhundrede den ene Halvpart og Fru Kirstine Beck til Gl. Vraa den anden. Paa Kronens Vegne lod Amtsskriver Peter Klein i Aalborg 1682 foretage Syn over Møllen og lod Synet, hvori det hedder, at Møllens Kværnstene var

[1]) Klitgaard: Kjærulfske Studier, S. 295.
[2]) Tidligere Forpagter paa Voergaard, senere Ejer af Bøgsted, gift o. 1684 med Ane Jørgensdatter Hald, Enke efter Hans Pedersen Holst til Haven.
[3]) Vends. Folk og Land IV, S. 22.

ubrugelige, afhjemle paa Børglum Herreds Ting 7/11 1682.[1]) 1698 bortbyttede Kirstine Beck Møllen til Ane Hegelund, Ormholt, mod Gaarden Tveden i Jerslev.

I Matriklen af 1688 hedder det om Møllen:

Den er en liden Skvatmølle med 1 Kværn og Overfaldsvand, som samles i en liden Dam fra et Væld og Kær ved Vangkær, som ofte giver moxen intet Vand. Stenenes Bredde 5/8 Alen fra Løberens Øje. Giver aarlig i Landgilde 12 Tdr. Mel, som ikke kan svares. Kan ikkun male om Foraaret og efter Høst. Haver Dæmningsbesværing. Den sættes til Mølleskyld Hrtk.: 2—5—1—0 og Jordskyld Hrtk.: 1—3—0—1.

Senere kom ogsaa den anden Halvdel af Møllen under Ormholt, og 12. April 1780 bortfæstede Ormholts Ejer Kjeld Bornemann Møllen til Stephan Andersen, »hvis Fader samme Mølle sidst har haft i Fæste og beboet, men nu afstaaet til sin Søn«. Fæsteren skulde aarlig i Landgilde give 30 Rdl. og afholde alle offentlige Skatter af baade Jord- og Møllebrug, holder Stedets og Møllens Huse samt Mølleværk og Vandløb i god Stand ikke forandre noget til Møllens Forringelse, deri indbefattet, at Møllens Stene, der i Diameter maalte 2 Alen, ikke erstattes med mindre. Og »skulde Husbondens Korn behøves malet eller sigtet ved Krogens Mølle formedelst Mangel paa den her ved Ormholt værende Mølle, da forrettes saadant paa bedste Maade frit uden Told eller nogen Svigagtighed«.[2]) Endvidere skulde Fæsteren give Aftægt til sin Fader, aarlig: 2 Tdr. Rug, 2 Tdr. Byg og 4 Rdl. og i Indfæstning betale et vist Beløb.

---

[1]) Meddelt af C. Klitgaard.

[2]) Da kendtes nok ogsaa det gamle Ord: Mølleren er aldrig saa fuld, at han glemmer at tolde, og for en Fejls Skyld tolder han hellere to Gange.

Som saa mange andre i hin Tid gav ovenanførte Møller Stephan Andersen sig af med ulovlig Brændevinsbrænding, hvilket han 1753 blev grebet i paa fersk Gerning og idømt en Bøde paa 90 Rdlr.[1]) Da en Del Bønder under Voergaards Gods samme Aar idømtes Bøder for ulovlig Brændevinsbrænderi, og det om disse vides, at de Overtrædere, der drev Mølleri, kom til at bøde 60 Rdlr., andre, der havde brændt og solgt Brændevin, bødede 50 Rdlr., og de, der kun havde brændt Brændevin til eget Brug, slap med 30 Rdlr.,[2]) ligger det nær at tro, at Stephan Andersen, der maatte bøde 90 Rdlr., ikke alene har brændt Brændevin, men ogsaa solgt Brændevin, antageligt holdt Krohus. Thi Alfarvejen mellem Hjøring og Sæby gik i hin Tid nær om ad Krogens Mølle, og der var da ingen privilegerede Kroer paa hele Vejstrækningen.

I Begyndelsen af det 19. Aarhundrede blev Krogens Mølle frasolgt Ormholt og skiftede efter den Tid jævnlig Ejer. 16/3 1838 averterer Ejeren Thomas Jensen Møllen til Salg. Mølleskylden var uforandret, men Jordskylden var steget til Hrtk.: 2-2-0-0 og Bygningerne nye, opførte for faa Aar siden. Køber blev H. Casper, som 24. Septbr. 1840 havde det Uheld, at Vandet i Mølledammen tidlig om Morgenen, mens alle laa i den dybeste Søvn, underminerede Mølledæmningen og trængte frem mod Vaaningshuset og Møllen, der var sammenbygget, og bogstavelig talt bortskyllede saa godt som hele Vaaningshuset saavel som Mølleværket paa nær Møllestenene og Vandhjulet, og var ikke ved en Hændelse en Mand kommen til Stede og havde kaldt paa Ejeren, var denne med Familie og Tjenestetyende temmelig sikkert blevet begravet under Ruinerne. Thi et Kvarter efter,

---

[1]) Sæby Toldkammers Regnskab.

[2]) »Vends. Folk og Land« 8, S. 82.

at Beboerne nøgne var kommen ud af Huset, havde Vandet ganske omstyrtet Vaaningshuset og bortført Dele deraf saavel som Husets Indbo, hvoraf en Del af det, der kunde flyde, senere opfiskedes.

Til Fordel for den skadelidte blev der sat en offentlig Indsamling i Gang, og i Opraabet hertil, underskrevet af Sognepræsten P. G. Wanning og Godsejer Bruun til Ormholt, anføres, at »Møller Casper med talrig Familie nu ganske er ude af Stand til ved egen Hjælp at komme paa Fode, da alt er totalt ødelagt. Uden Hjælp er denne stræbsomme Familie ruineret, da en ikke ubetydelig Gæld hæfter paa Møllen o. s. v.«

To Aar efter, 1842, ønskede H. Casper at sælge Møllen og indrykkede Annonce i »Aalb. Stiftstid.«, hvori det hedder, at Møllen har rigelig med Vand hele Aaret, er opført af ny for 2 Aar siden, har Melkværn og Gruttekværn og god Søgning. Til Gaarden avledes 20 Læs Hø, den stod for Hrtk.: 2—2—0—0, og Bygningerne var gode, tjenlige for en Familie uden for Bondestanden o. s. v.

Køberen synes at være bleven Hans P. Fr. Koefoed, der senere er at træffe som Ejer af Vraagaards Mølle (se der om ham). Efter ham blev N. C. Jørgensen Ejer af Krogens Mølle (om ham se Vraagaards Mølle og Fjeldgaards Mølle). Saa blev Frederik Vilh. Aabel Ejer af Møllen. Han var Søn af Hans Severin Aabel af Sæby Mølle og Hustru Marie Elisabeth Spreckelsen og født $^{7}/_{10}$ 1821, gift med Dorthea Marie Elisabeth Theilmann, født $^{24}/_{8}$ 1823, Datter af Godsforvalter Theilmann paa Sæbygaard. Gaardens og Møllens Hrtk. var da: Mølleskyld Hrtk.: 2—5—1—0, Ager og Engs Hrtk.: 2—3—3—$^{3}/_{4}$ og Skovskyld Hrtk.: 1—6—1—1$^{3}/_{4}$, ialt Hrtk.: 6—6—2—$^{1}/_{2}$. Det var altsaa ingen ringe Ejendom. Men Aabel sad

ikke længe ved Gaarden; thi allerede 1850 blev den for en Udlægshavers Regning stillet til Bortsalg ved tre Auktioner, der holdtes 2., 16. og 30. April 1850.

Derefter ejedes Møllen af et Interessentskab repræsenteret af Outzen paa Store Estrup i Hørby Sogn. Han og Medejere solgte i Følge »Hjørring Amtstid.« til Modtagelse 1. Maj 1860 Krogens Mølle, da bestaaende af Vand- og Vejrmølle, ca. 70 Tdr. Land Ager og Eng med Besætning og Inventar samt Andel i Torslev Sogns Kirke-, Korn- og Kvægtiende, »hvilken Andel indbringer aarlig ca. 110 Tdr. Rug og Byg og 90 Tdr. Havre samt 25 Rdl. i Penge«, til en Juul fra København for 20,000 Rdlr.

Juul solgte 1867 Møllen til Forvalter paa Ormholt Evan Breyen Brønnum, født $^{9}/_{9}$ 1839, der 1870 blev Ejer af Ravnsholt i Skæve Sogn, hvor han boede til sin Død. Han blev gift $^{7}/_{11}$ 1867 med Johanne Georgine Bruun, født $^{8}/_{1}$ 1839, Datter af Hans Chr. Bruun til Ormholt og Hustru Elisabeth Deichmann.

Brønnum solgte Krogens Mølle til A. Haubro, og denne solgte den igen $^{1}/_{4}$ 1876 til Forpagter Mosel paa Hejselt, gift med Sophie Pape, Datter af H. C. Pape til Hejselt. Krogens Mølle bestod da foruden de 2 Møller af Ager og Engs Hartk.: 2—1—1—$^{3}/_{4}$ og Prisen var 24,000 Kr. I Handelen medfulgte Besætningen og Inventar.

Efter den Tid har Krogens Mølle haft flere Ejere, og begge Møllerne er nedlagt.

29. Kvisselholt Vandmølle.

Lidt østen for Dorf i Dronninglund Sogn ligger den ret store Gaard »Kvisselholt«. Ved denne Gaard har der en Gang ligget en Vandmølle paa den saa-

kaldte Kvisselholt Bæk. Møllen laa under Voergaard og nævnes i Matriklen af 1664. Den gik ved Overfaldsvand og betalte aarlig i Landgilde 8 Tdr. Mel.

30. Løgtved Vandmølle.

Naar man passerer Vejen fra Ørsø til Dorf i Dronninglund Sogn, kommer man forbi Løgtved Vandmølle, der ligger i Udkanten af Storskoven omgivet af en Naturskønhed, der ikke findes Mage til ret mange Steder. Møllen kaldes ogsaa »Røverstedbro Vandmølle«, hvilket Navn den har af, at dens Vand udvælder af en nærliggende Bakke, der kaldes »Røversted Bjerg«.

Møllen er ikke af gammel Dato. Den er opført 1835 af Jakob Andersen Holmen. En Del Aar efter solgte J. A. Holmen Møllen og flyttede til Agersted, hvor han opførte en stor hollandsk Vindmølle. Møllen har senere haft mange Ejere, men 1924 var Malingen saa ringe, at Ejeren Andreas Jensen saa sig nødsaget til at nedlægge den. Mølledammen er dog bibeholdt som Fiskedam.

31. Melholt Vandmølle.

Ved Søndergaard i Melholt, Drl. Sogn, vesten Gaarden, har der ligget en lille Vandmølle. Der ses endnu Spor af Mølledammen sønden Gaarden ved Siden af Møllebækken.[1]) I Matriklen 1688 er den ikke ansat i Skat, og den er beskrevet baade i Modelbogen og i Markbogen som forfalden og ubetydelig. I Markbogen anføres:

»Vesten for Anders Laugesøns Hus i Melholt befindes en liden Græsmølle med Overfaldshjul, som befindes mesten dels forfalden paa Hjul og Kværnstene. Dets Vandløb dertil befindes ikkun ganske lidet, saa at de maa stemme for Vandet en 8 eller 14 Dages Tid for at samle Vandet, ligesom der er Regnvejr til, om der skal males noget. Saa de somme Aaringer ej kan faa malet deres eget Korn, og berettes ej at have saa godt af den, at de kan stoppe Omkostningerne med det, som derpaa kan anvendes til samme Boligs Fornødenhed, hvorfor den nu staar og slet forfalder«.

1) Meddelt af M. Hansen, Søndergaard, Melholt.

I Modelbogen staar: »Bemeldte Mølle bruges til Gaardens egen Nøtte, Stenenes Bredde er knap $^1/_2$ Alen fra Øjet af Løberen. Anses for sin Maling til Hrtk. 2 Skp.

Da Hans Johansen Lindenov 1581 fik Skøde paa Dronninglund med tilliggende Bøndergods medfulgte Melholt, men der nævnes da ingen Vandmølle her.

32. Nymølle.

I Skæve Sogns nordvestlige Del i et stærkt kuperet Terræn ligger Nymølle, der i Markbogen 1683 er beskrevet saaledes:

»Møllen har en Overfaldskværn, kan male Vinter og Sommer, undtagen stor Tørke og stræng Vinter det forhindrer. Vandet samles i en Dam ved Møllen og har sit Udspring imellem Dalene og tilløbes ad en liden Bæk. Søges kun af omliggende Steder og Byer, saasom der udenfor Distriktet findes mange Møller«.

Og i Modelbogen 1688 hedder det:

»Møllen skylder aarlig i Landgilde med tilliggende Jord 18 Skp., som nogenlunde kan svares. Kværnstenenes Bredde fra Øjet af Løberen er $^3/_4$ Alen. Ellers er Møllen nogenledes ved Magt«.

Den blev ansat til Mølleskyld Hrtk.: 3—1—2—0 og Jordskyld Hrtk.: 3—4—0—1. Laa under Dybvadgaard og var bortfæstet til en Mand ved Navn Lars Jensen.

Senere laa Møllen under Knudseje og var bortfæstet til Søn efter Fader i mindst tre Slægtled, nemlig: Christen Thøgersen, der begravedes $^2/_2$ 1759, 67 Aar gl., Thøger Christensen, begravet $^{22}/_5$ 1803, 74 Aar gl., og Christen Thøgersen, der 1801 fik Fæstebrev paa Gaard og Mølle og herfor i aarlig Afgift, foruden kongelige Skatter og Paabude, skulde betale i Landgilde 20 Rdlr. og udføre følgende Hoveriarbejde: 3 Pløjedage, 3 Harvedage, meje 2 Dage med et fuldt Meje (Karl og Pige), indkøre Korn i 2 Dage, forrette 12 Spanddage og 16 Gangdage, bjerge et Engskifte og hjemføre Høet deraf, vedligeholde et Digeskifte og gøre 3 kørende Rejser. Ønskede Fæsteren at være fri for Hoveriarbejdet, var det ham tilladt mod aarlig Afgift 40 Rdlr.

Efter Overenskomst med Godsejeren, Carsten Andreas Færch, fraskrev Chr. Thøgersen sig Fæstet 1828 mod, at han fik Fæstebrev paa Livstid for sig og Hustru paa et Stykke Jord beliggende paa det sydøstlige Hjørne af Nymølles Mark, hvor Godsejeren forpligtede sig til at bygge et Hus paa 7 Fag. Fæsteren heraf skulde drive Jorderne forsvarligt og holde Bygningerne vedlige, men iøvrigt være fri for at svare Afgifter af Ejendommen ud over Tiender og personlige Skatter, tillige fik han Ret til at grave 24 Læs Sandtørv og 8 Læs Skudtørv i Nymølles Ejendom.

Christen Thøgersen var gift med Ane Malene Jensdatter, der overlevede ham.

Godsejer Færch indrykkede 1828 en Annonce i »Jydske Efterretninger« og udbød Gaard og Mølle til Salg ved offentlig Auktion 2. August. Bygningerne var tildels nye, og Møllen havde Overflødighed af Vand til alle Aarets Tider. Der opnaaedes ikke Salg, og Gaard og Mølle blev samme Aar bortfæstet til Berthel Christensen, vistnok en Søn af Chr. Thøgersen. Han boede der dog kun i ca. 3 Aar. Af Ejendommen svaredes i Landgilde 15 Tdr. Rug, 5 Tdr. Byg og 5 Tdr. Havre.

Efter ham blev Jens Chr. Pedersen 1831 Fæster af Gaard og Mølle.[1]) Han var tidligere Fæster af Solholt. I Landgilde af Gaard og Mølle skulde han kun svare 8 Tdr. Rug og 2 Tdr. Byg og vedligeholde Mølleværket, Mølledæmningen, Maalerenden og Flødgyden og de derved værende 2 Broer.

Huset med Mølleværket i laa øst og syd for Stuehuset og var 21 Alen lang og $8^1/_2$ Al. bred. Heri var der Melkværn med enkelt Værk.

Efter Jens Chr. Pedersens Død besad Enken Fæstet til 1870, da hendes Svigersøn Jens Chr. Nielsen købte Gaard og Mølle for 4400 Rdlr.

33. Nørkjær Vandmølle.

Ved Gaarden »Nørkjær« i Melholt, Drl. Sogn, har der ligget en Vandmølle, hvilket fremgaar af, at da Gaardens Fæster, Jakob Jensen,[2]) 1799 døde og Gaarden, der laa under Hovedgaarden Gjettrup i Ulsted Sogn, derefter solgtes til Forvalteren paa Gjettrup, Andreas Evens, hedder det i Skødet, at Gaarden stod for »Ager og Engs Hartkorn 2 Tdr. item øde Mølleskyld 2 Skp. 2 Fdk.« Hvornaar Møllen er bleven øde vides ikke, men da der var langt til nærmeste Mølle, byggede Evens straks, han var bleven Ejer af Gaarden, en Vindmølle, som stod i mange Tider og havde god Søgning.

Syd for Gæraa Skole paa søndre Side af Aaen og ikke ret langt fra »Nørkjær« er der nogle skaalformede Fordybninger i Jordsmonnet, som kaldes Mølle-

[1]) Knudseje Godsarkivs Kasseprotokol.
[2]) Fader til Christen Jakobsen, Stifter af Carlsberg Bryggerierne.

hullerne. Gamle Folk siger, at der her en Gang skal have staaet en Vandmølle, og Møllehullerne skal have udgjort Mølledammen, ligesom der ogsaa skal være fundet Rester af Møllens Tømmerværk i Aaen.[1])

Videre fortæller Anders Sørensen, født 1857, Villa »Nørkjær«, at han kunde huske, at der var Skov øst og nord for Nørkjær lige til Nørre Markskel, og Skoven gik et Stykke mod øst ad Stranden til. Fra Gaarden gik den ældste Strandvej ned til Havet. Her var i gamle Dage Udskibningssted.

34. Store Nejsum Vandmølle.

Denne Mølle i Skæve Sogn var 1688 skyldsat for Ager og Engs Hrtk.: 4—3—3—2 og Mølleskyld: 0—2—0—2 og laa under Dybvadgaard. 1688 siges om den:

»Det er en liden Skvat- eller Græsmølle, liggende østen for Gaarden og er ej anderledes end en Haandkværn, drives ved Overfaldsvand, som samles i en liden Mølledam og kommer ned mellem Skovene op vesten Møllen gennem et lidet Rendeløb, kan ej male uden om Foraaret og efter Høst, haver ingen Søgning, men bruges til Gaardens egen Maling. Stenens Bredde fra Løberens Øje er $^1/_2$ Alen. Ellers er den nogenledes vedligeholdt med Tømmerværk, Bygninger og Dæmning«.

Gaarden beboedes da af 2 Fæstere: Mikkel Larsen og Niels Nielsen.

Lidt ind i det 19. Aarhundrede var Gaard og Mølle bortfæstet til en Mand ved Navn Ole Jensen. Da han døde ægtede Enken Thøger Christensen, der var en Søn af Christen Thøgersen i Nymølle, Skæve Sogn. Thøger Christensen fik 1830 Fæstebrev paa Gaarden »uden nogen Rettighed til Maling eller

[1]) Meddelt af pens. Lærer Hansen, Aakjær Skole.

Mølles Opbygning«. Den aarlige Landgilde var 8 Rdlr. og $^1/_2$ Gaards Hoveri til Dybvadgaard.

Af Synsforretningen i Anledning af Fæsterens Overtagelse af Gaarden fremgaar, at Møllen da allerede var nedbrudt. Men Godsejeren har alligevel i Fæstebrevet sikret sig, at den ikke igen af Fæsteren genopførtes til Skade for andre af Godsets nærliggende Vandmøller.

1852 blev Gaarden solgt for 2500 Rdlr. til Jens Olsen, der vistnok var en Søn af ovennævnte Ole Jensen.

35. Ormholt Vandmølle.

Denne Mølle, der ligger ved Hovedgaarden Ormholt i Torslev (Drl. H.) har ikke haft andre Ejere end Herskabet paa Ormholt. Og Møllen maa regnes med at være af de ældste Vandmøller i Landsdelen.

I Markbogen 1688 er anført om den:

»En liden Overfalds-Mølle i Gaardens Mark, som ligger under Gaarden. Til samme Mølle berettes at være ikkun liden Maling formedelst 4 andre Møller i Sognet,[1]) og Gaarden nærmere end som denne. Vandet til samme Mølle haver sin Oprindelse af tvende smaa Skovbække og ligger imellem tvende Bakker. Stenene i Møllen er 3 Al. og 1 Kvt., og Indhjulet har 38 Knager. Naar stor Vandflod er, da bliver Dammen fuld med Vand og bryder ud, saa der er stor Bekostning med at faa Dæmningen repareret«.

Møllen var da bortfæstet til en Mand ved Navn Søren Andersen, der boede i et Hus uden Avling. Dens Mølleskyld var Hrtk.: 2—1—0—0. 1871 fik Vandmøllen en Vejrmølle til Hjælp, som 1871 blev brandforsikret for 1150 Rdlr.; den er forlængst nedreven. I Folkemunde blev den kaldt »Ventepose«.

[1]) Sognepræsten beretter 1638, at der er 7—8 Vandmøller i Sognet.

Af de mange Fæstere og Forpagtere, som har været paa Ormholt Mølle kendes flg.: P. Christensen, som i Efteraaret 1881 fratraadte Møllen og købte Gaarden »Klemmen« i Jerslev Sogn for 16,000 Kr. Torslev Sogns Kirkebog oplyser, at 1. S. eft. Tr. 1748 viedes Markus Bering, Skoleholder, til Johanne Lauritsdatter fra Ormholt Mølle, og $^{12}/_{4}$ 1750 viedes Christen Mortensen Hvass, Degn i Skæve, og Maren Lauritsdatter fra Ormholt Mølle, saa der paa denne Tid har været en Laurits Møller som Fæster.

36. Pilgaards Vandmølle.

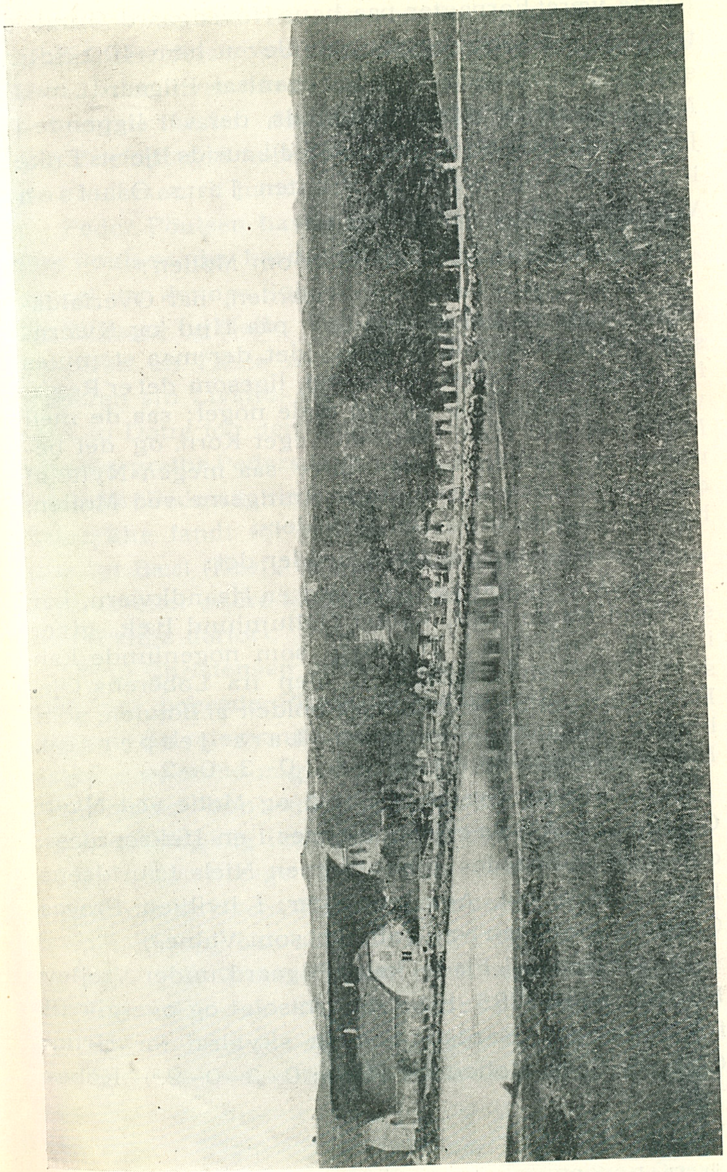
Denne Mølle i Hellum Sogn ligger smukt i et kuperet Terræn med Mølle og Mølledam lige op ad den ret store Pilgaard, som den fra de tidligste Tider har hørt til. 1662 laa Pilgaard under Børglum Kloster og skyldte aarlig 4 Tdr. Byg, 4 Tdr. Havre i Gæsteri, 1 Svin og 2 Rigsmark i Jægerhold. Vandmøllen var uden Avling og skyldte aarlig 3 Tdr. Byg. Klosteret tog 1489 Lovhævd paa Pilgaard og dens Mark.[1])

Pilgaard med Mølle var sammen med Klosteret Krongods fra 1536 til 1669. Dette Aar skødede Kronen Gaard og Mølle til Joachim von Dibbern, Oberst til Hest. Pilgaard var da paa $6^1/_2$ Tdr. Hartkorn.[2])

Obersten ejede Møllen til 1675, da han og Svigersøn, Ritmester Alexander Dresler, solgte Gaarden, Mølle m. m. til Præsten Laurits Jensen Bjørn i Jerslev. Præsten blev samme Aar indstævnet af Frantz Müller til Gundetved (nu Selchausdal) i Holbæk Amt, der forsøgte at forbyde ham at befatte sig med det købte Gods, da den ene af Sælgerne, Alexander Dresler,

1) Jydske Saml. 1—IX, S. 181.

2) Kronens Skøder.

Pilgaards Vandmølle.

havde været Forpagter paa hans Hovedgaard Gundetved og ved Afregningen var bleven ham 400 Rdlr. skyldig, hvorfor han havde pantsat Pilgaard med Mølle og det øvrige Bøndergods, der var liggende i Jerslev og Hellum Sogne.[1]) Med Laurids Bjørns Enke kom Gaard og Mølle til Præsten Jens Olufsen Vang i Flade.

I Markbogen 1683 berettes om Møllen:

»Den ligger vesten for Gaarden, har Overfaldsvand, men er halvt forfalden paa Hjul og Kværnstene, dens Vandløb er lidet, idet der maa stemmes for Vandet en 8 eller 14 Dagstid, ligesom det er Regnvejrlig, om den skal kunne male noget; saa de med Møllen ej kan male Gaardens eget Korn, og det berettes, at Gaarden ej kan have saa megen Nytte af den, at det kan betale Omkostningerne ved Møllen, hvorfor den staar og slet forfalder«.

Og i Modelbogen 1688 hedder det:

»Møllen er ej anderledes end en Haandkværn, har sit Vand fra en Bæk, kaldet Hellumlund Bæk, giver i aarlig Landgilde 3 Tdr. Byg, som nogenlunde kan svares. Stenenes Bredde $^5/_8$ Alen fra Løberens Øje. Den er nogenlunde ved Magt holden af Bonden, som beboer Pilgaard. Han hed Lars Jespersen. Mølleskylden blev sat til Hrtk.: 0—3—0—2«.

En tidligere Fæster af Gaard og Mølle ved Navn Christen Andersen, nævnes i en Hekseproces, der 1620 indlededes mod Degnen Niels Lauridsens Kone i Hellevad, Ane Jensdatter, i hvilken Proces Christen Andersen var indkaldt som Vidne.[2])

Fra Præsten i Flade kom Pilgaard under Vrejlev Kloster, men 1785 blev den frasolgt og overgik til fri Ejendom. Gaarden var da skyldsat for Hrtk.: 6—3—3—0 og Møllen for Hrtk.: 0—3—0—2.[3]) Købe-

[1]) Jydske Saml. 1—9, S. 326.
[2]) Vends. Aarb. 1, S. 36.
[3]) Skøde og Pbg.

summen var 720 Rdl. for baade Gaard og Mølle, hvoraf den første en Tid havde været beboet af to Mænd, der hver havde været Fæster af en Halvdel. Den sidste Fæster, der hed Peder Poulsen, var dog Enefæster af hele Herligheden, og Køberen var en Brodersøn til ham.

Peder Poulsen havde en Broder ved Navn Christen Poulsen, der boede i Røgelhede i Hellevad Sogn, og det var dennes Søn, Poul Christensen, der fik Pilgaard og Mølle. Ved Køb af Møllen afstod Farbroderen sit Fæste mod, at han nød Ophold hos Køberen sin Livstid, og at »Køberen af Peter Poulsens to Døtre tog den ældste til Ægte, nemlig Catharine Margrethe Pedersdatter, og gav den anden Datter, Johanne Pedersdatter, om hun med sine Venners Samtykke fandt for godt at rejse fra Møllen, et forsvarligt Bæst (Hest), to gode Køer samt holdt hendes Bryllup efter andre skikkelige Bønderfolks Sædvane eller Penge derfor«.

Poul Christensen blev saaledes den første Selvejer, der beboede Pilgaards Mølle, men hvorlænge han var Selvejerbonde vides ikke. Det ses, at Pilgaard med Mølle nogle Aar efter atter laa under Vrejlev Kloster. Den endelige Købesum har Poul Christensen antagelig ikke kunnet præstere, og Handelen er da gaaet tilbage. 1804 blev den kendte Herregaardsslagter Arent Hassel Rasmussen Ejer af Vrejlev Kloster, og han skødede 1812 Pilgaard med Mølle og Anpart af Kirkens Korn og Kvægtiende for 450 Rdlr. dansk kurant til Poul Christensen, der da for anden Gang blev Ejer af Pilgaard. I Mellemtiden var han forbleven boende paa Gaarden, antagelig som Fæster. Endnu en Gang maatte Poul Christensen opgive Pilgaard; de daarlige Pengetider indtraf, og 1825 blev der afholdt Tvangsauktion over Gaard

og Mølle, som blev tilslaaet Lars Holst fra Korslund i Hellevad Sogn for 475 Rbd. Skødet blev udstedt 11/6 1826.[1])

28/7 1828 bortforpagtede Lars Holst Gaard og Mølle til Lars Thøgersen fra Vester Pajhede i Jerslev Sogn for en aarlig Afgift 100 Rbd. Sølv. Imidlertid blev Lars Thøgersen 13/11 1829 gift med Lars Holsts Datter, Lovise Holst, og saa ophævedes Forpagtningen, der ellers lød paa Livstid, og 30/5 1831 skødede Lars Holst til Svigersønnen Pilgaards Vandmølle, Hrtk. Mølleskyld: 0—3—0—2, Pilgaard Hrtk.: 6—3—3—0 og Kirke-, Korn- og Kvægtiende af bemeldte Ejendomme matrikulerede for Hrtk. 0-7-1-2½ for en Købesum af 1000 Rbd. Ved samme Tid gav Lars Thøgersen Kvittering for sin Hustrus Fædrenearv, 1500 Rbd. Sølv. Lars Thøgersen var født 29/3 1799 og døde 13/10 1845. Han var en pillen Herre, som krævede, at Bryggerspigen hver Dag skulde skure hans hvide Træsko, der havde Messing Krammer.

Efter Mandens Død averterede Enken 19/1 1846 Gaard og Mølle til Salg i »Aalb. Stiftst.« Gaardens Hrtk. var da 4—5—2—0. Den aarlige Udsæd 20 Tdr. Rug, 10 Tdr. Byg, 26 Tdr. Havre og 10 Tdr. Kartofler. Møllen, der aldrig manglede Vand, saavel som Gaardens Bygninger var gode og vel vedligeholdt, hedder det i Annoncen, og Vaaningshuset af Grundmur afgav Bopæl for en Familie uden for Bondestanden, og der var en sjælden og god Frugthave, der gav Gaarden et skønt Udseende o. s. v.

Der fandt imidlertid ingen Handel Sted, og 12/6 1846 giftede Enken sig med Mads Thomsen Fogtmann, der var født 1805 og var fra Landsbyen

1) Pilgaards Arkiv.

Fole et Par Mil øst for Ribe, men som i mange Aar havde været første Mand hos Rebslager Peter Pedersen i Hjøring, som var gift med en Søster til Lovise Holst.

Lovise Holst døde 1851, og Mads Thomsen Fogtmann ægtede derpaa Else Marie Larsdatter fra Hvilshøj i Øster Brønderslev Sogn, født 1818, død 1886. En Søn af dette Ægteskab var Lars Th. Fogtmann, født 18/4 1854, som voksen en Tid Forpagter af Pilgaards Mølle, senere Skovfoged paa Dronninglund og fra 1904 Brevsamler i Hellum, død 13/12 1931.[1])

1864 var Møllen bortforpagtet til Møllerkarl Jens Jensen for en aarlig Afgift af 375 Rbd. 1886 brændte Vandmøllen ved at en Karl skød efter Rotter, og Havens gamle, kønne Lindetræer bærer den Dag i Dag Mærker af Ilden. Ca. 1865 blev der syd for Vandmøllen opført en Vindmølle, den brændte 25/11 1888 og blev genopført, men solgt til Nedbrydelse 1904. Vandmøllen har sin Turbine, Vand nok og god Maling. Den ejes nu af Enkefru Lovise Christensen og er fraskilt Gaarden, der ejes af Enkefru M. Christensen, født Fogtmann.

1) Jvf. Vends. Aarb. IX, S. 327.

HERREGAARDSLIV I VENDSYSSEL OMKRING 1850.

MINDER FRA VANG.

Af FRU JULIE WESTRUP, f. GLEERUP.

(I Uddrag og med Noter ved C. KLITGAARD.)

Fru Julie Westrup.

Slægten Gleerup, hvis Stamfader Jørgen Jensen Gleerup, f. 1653, d. 1727, en Bondesøn fra Landsbyen Glerup i Rinds Herred, købte Sebberkloster ved Nibe 1708, efter at han havde været Fuldmægtig ved Aalborg Amtstue og Forpagter paa Sebberkloster, var en lang Tid Vendsyssels mægtigste Godsejerslægt, og følgende større Gaarde har været i dens Eje: Rødslet og Bjørum i Vadum Sogn, Bjørnkjær i Biersted S., Lundergaard i Jetsmark S., Østeraagaard i Hals S., Vang og Sønder Elkjær i Sulsted S., Haven i Hørby S., Dybvad og Knudseje i Skæve S., Ormholt og Hejselt i Torslev S., Baggesvogn i Sindal S., Klavsholm og Nørre Ravnstrup i Ørum S., Aastrup i Sct. Hans S., Villerup i Skallerup S., Eget i Skærum S. og Birkumgaard paa Gjøl samt flere »Proprietærgaarde« som Nielsminde og Agdrup i Sulsted S., Vestrupgaard i Saltum S., Enggaarden i Astrup S., Nørgaard i Tolne S. og flere.

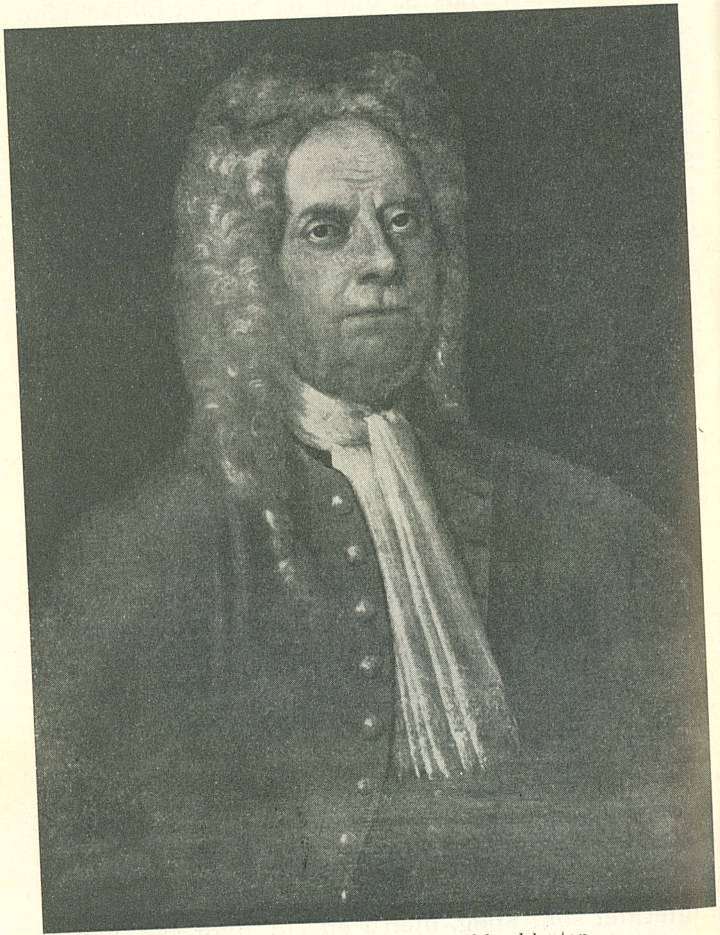
Jørgen Gleerups Søn, Jakob Gleerup, købte ca. 1718 Bjørnkjær i Biersted Sogn, hvor han døde 1756, og hans Søn, Krigsraad Jens Gleerup til Rødslet, Bjørnkjær, Birkumgaard, Dybvad, Knudseje og Vang, død 1799, var Fader til Kancelliraad Severin Gleerup til Vang, død 1819, med hvem de efterfølgende Optegnelser begynder.

Fru Juliane Marie Westrup, født Gleerup, født paa Vang i Sulsted Sogn 20. Januar 1847, død Kbh. Januar 1934, har efterladt sig nogle Optegnelser, som ejes af hendes Brodersøn Proprietær Severin Gleerup i Tofte i Skallerup Sogn, og hvoraf Størsteparten meddeles nedenfor; de er nedskrevet ca. 1918 og omhandler hendes Barndom og Ungdom paa Vang og Bjørum.

»Flere Mennesker have opfordret mig til at nedskrive Erindring fra Vang, vor Slægts Hjemsted i ikke saa lidt over et Aarhundrede.[1]) Jeg har altid betragtet det som Spøg, men i en Tid, hvor saa mange

[1]) 1767 købte Jens Jakobsen Gleerup Vang i Sulsted Sogn, som Familien besad til 1899, da Thomas Gleerup, Broder til Fortællerinden Fru Westrup, maatte overlade den til Panthaveren Aalborg Bys og Omegns Sparekasse.

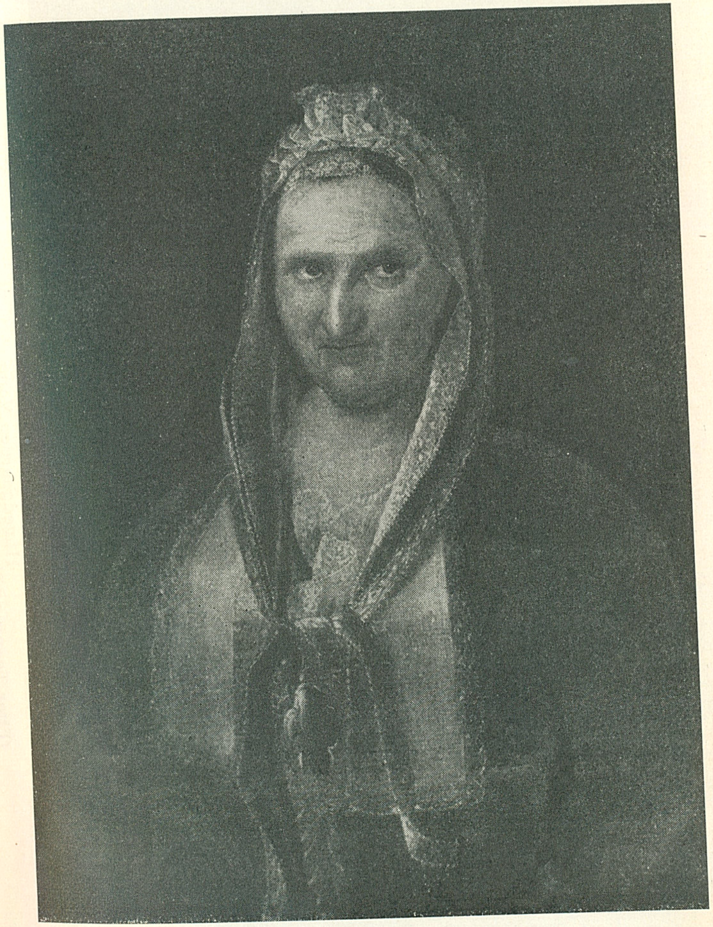
Mennesker skriver om deres Barndomshjem, synes jeg, at Livet paa Vang var saa ejendommeligt, saa karakteristisk, at naar alle er borte, der færdedes der,

Jørgen Jensen Gleerup til Sebberkloster.
(Efter Maleri tilh. Fru Overhornblæser Rasm. Pedersen, Aalborg.)

saa vil der dog muligvis i en yngre Generation findes nogen, der med Interesse vil læse Beretningen derfra, og jeg vil forsøge om end kun yderst ufuldkomment at give et Billede af Livet der«.

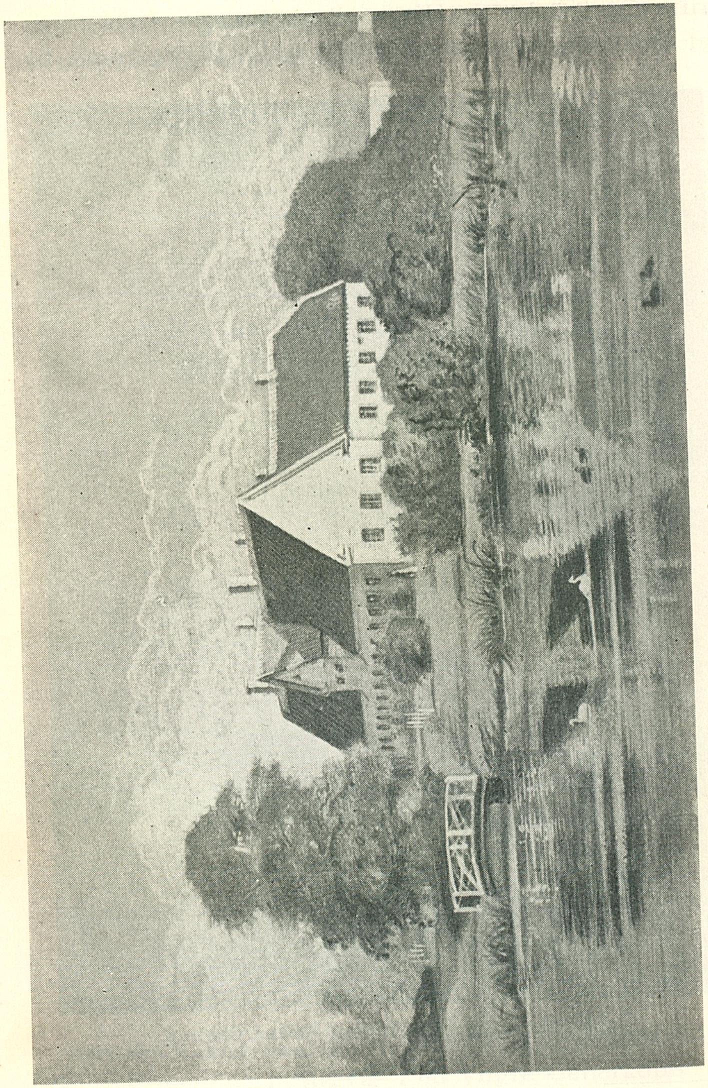
Fru Westrup beretter derefter om Slægten Gleerups Oprindelse og Historie[1]) og fortsætter saa med, at 1819, da Kancelliraad Severin Gleerup[2]) til

Anne Hansdatter, gift Jørgen Jensen Gleerup.
(Efter Maleri tilhørende Fru Overhornblæser Rasmus Pedersen, Aalborg.)

[1]) Om denne henvises til Lengnicks Stamtavle og min Afhandling i Personalh. Tidsskr. 6. I 147 ff.

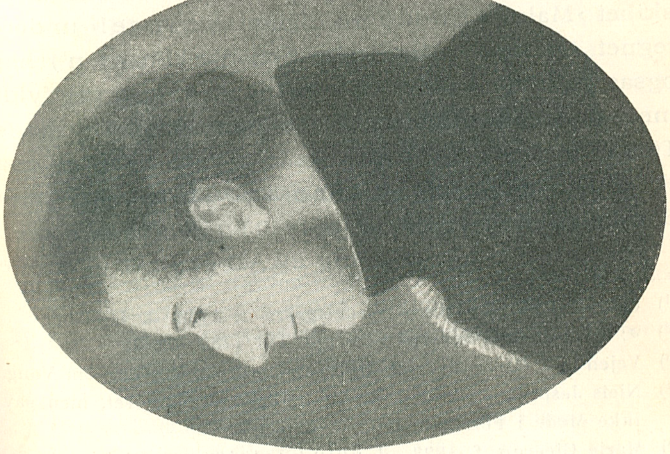
[2]) Født 1750 paa Knudseje, gift med Benedikte Henrikka Jespersen fra Høgholt, f. 1758, d. 1816.

Hovedgaarden Vang
(Efter Tegning tilhørende Proprietær S. Gleerup, Tofte.)

Juliane Marie Wedelsparre.
1788–1843.

Niels Jespersen Gleerup.
1783–1839.

Vang døde, flyttede Sønnen Niels Jespersen Gleerup, f. 1783, fra Bjørum til Vang, hvor han døde 1839.[1]) »Der førtes et ægte jysk, i højeste Grad gjæstfrit Liv. Professor Tyge Becker, hvis Specialitet det var at skrive om Herregaarde, har fortalt mig, at Sagnet gik, at i Oldeforældrenes Tid[2]) stod der altid 12 opredte Senge parat til at modtage Gjæster, ligesom der stod et Anker Øl i Gaarden til vejfarende Folk.[3]) Denne Beretning maa nu staa for hans Regning, men Gjæstfriheden har sikkert været ubegrændset. Bedstefader[4]) maatte i 1839 rejse til Kjøbenhavn for at underkaste sig en Operation for Stensmerter. Han døde imidlertid under Operationen 57 Aar gammel. Han maa have lidt meget, da man den Gang ikke kjendte Chloroform. Det første Dampskib, der gik op ad Limfjorden, var fragtet for at føre ham til Kjøbenhavn. Han maa have været meget afholdt, thi Moder havde et Udklip af den lokale Avis, hvori det stod: »Ved Ædlingen Gleerups Afrejse med Dampskibet »Malmø«: Gud føre dig karsk tilbage!« undertegnet »Mange«. Min Tante Fru Wellmann[5]) har ogsaa fortalt, at Gaarden ved hans Afrejse var fyldt med grædende Bønder. Flere Tjenestefolk fra hans Tid, som havde, hvad man kalder Naadsensbrød paa Vang, kan jeg dunkelt huske fra min Barndom: Anne Barnepige, Eng-Niels.

Fader[6]) overtog saa Vang 22 Aar gammel og boede

[1]) Gift med Juliane Marie Wedelsparre, f. 1788, d. 1843.

[2]) ɔ: Kancelliraad Severin Gleerups Tid 1780—1819.

[3]) Vejen fra Østvendsyssel til Vestvendsyssel gik gennem Vang.

[4]) Niels Jespersen Gleerup, se foran, Stænderdeputeret, men gav ikke Møde i Forsamlingen.

[5]) Marie Gleerup, f. 1823, d. 1910, g. 1841 med Divisionskvartermester ved Holmen Christian Vilh. Wellmann, f. 1809, d. 1855.

[6]) Severin Christian Niels Gleerup, f. 2. April 1817, d. 10. September 1883.

der i nogle Aar ugift. Hans Søstre, hvoraf den ene[1]) blev gift med Jægermester Undall, den anden[2]) med Captain Poulsen, var der i Huset. En tredie Søster[3]) var gift med Overintendant Wellmann. I Faders ugifte Tid indtraf det mærkelige Tilfælde, at han kom til at modtage Frederik den Syvende som Gjæst. Han var den Gang Kronprins, almindeligt kaldet Prins Fritz, og red rundt i Vendsyssel med et ganske lille Følge. Han skulde spise til Middag paa Birkelse, og Fader var saa blevet spurgt, om han vilde modtage ham til Frokost. Fader og en Onkel Overintendant Wellmann vare ridende ham imøde til det saakaldte »Fruerled«, hvor Vangs Jorder begyndte. Onkel var temmelig tynd, og Frederik den Syvende sagde til Fader: »Skal vi to klemme Kjøbenhavneren?«. Ved Frokosten sagde han til en af sine Kavallerer, en Kammerherre Bibow[4]), som var svag og ikke taalte at drikke ret meget: »Jeg befaler dig at drikke«.

Den 19. September 1845 havde mine Forældre Bryllup paa Vang, samme Dato, som jeg 21 Aar efter blev gift samme Sted fra. Forældrene var Sødskendebørn, idet min Mormoder var en født Gleerup[5]) fra Vang og havde som Barn plantet de to Linde, som formodentlig endnu staar foran Indgangsdørene. Det var et mærkeligt Tilfælde, at begge Forældrene var

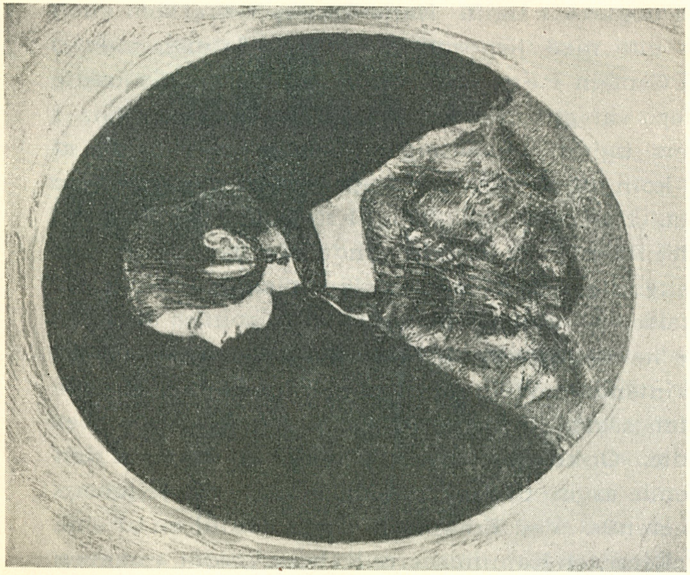
[1]) Henriette Louise Katrine Gleerup, f. 1822, d. 1902, gift 1844 med Niels Andreas Undall, f. 1812, d. 1892, til Haven.

[2]) Louise Gleerup, f. 1827, d. 1890, gift 1854 med Povl Emanuel Poulsen, f. 1822, d. 1873, Kaptajn.

[3]) Marie Gleerup, se foran. Side 42, Note 5.

[4]) Oberst, Kammerherre August Carl Bernhard Bibow.

[5]) Elisabet Kirstine Gleerup, f. Vang 1791, død 1865 paa Vang, 73 Aar, gift I 1820 med Carl Koefoed, f. 1793 i Præstø, død 1856, Ejer af Bjørum, sindssyg, Ægteskabet opløst; gift II Jørgen Koefoed, se Note 1 næste Side.

Caroline Kirstine Elisabet Koefoed.
1824—1908.

Severin Chr. Niels Gleerup til Vang.
1817—1883.

(Efter Tuschtegninger tilhørende Proprietær S. Gleerup, Tofte.)

født paa Bjørum, idet min Mormoder, som blev gift med en Major Koefoed,[1]) flyttede dertil, efter at hendes Broder, min Farfader, havde overtaget Vang. Moder[2]) blev født paa Bjørum 1824. Forældrene, som altid havde levet i den samme Egn, vedblev at udfolde den samme Gjæstfrihed, som næsten var blevet Tradition paa Vang. De var begge opvoksede med den for Øje og kunde slet ikke tænke sig det anderledes. Ja, hvor utallige Mennesker var ikke gaaede ud og ind af den lave Indgangsdør med de to Linde foran. Det kan bedst betegnes ved, hvad der blev sagt i Talen over Fader, at Vang var Gjæstfrihedens Hjem baade for høje og lave, thi det var det karakteristiske. Jeg ser nogle af dem saa tydeligt for mine Øjne: En Møller Lund, en gammel Dyrlæge Ditlefsen, som efter eget Sigende havde ansøgt om at blive Skarpretter. Forvalter Berg,[3]) som havde været gift med Steen Blichers Datter. Alle disse Skikkelser var i høj Grad mærkelige Fremtoninger. En gammel Pastor Aabel,[4]) som havde konfirmeret Moder, havde taget sin Afsked og vilde nu som Pebersvend henleve sit Liv i Aalborg. Før han tog til sin nye Bolig, opholdt han sig et Par Dage paa Vang, men Dagene blev til Aar, og han kom ikke derfra, før han blev baaret bort i sin Kiste.[5])

---

[1]) Jørgen Koefoed, f. 1783 paa Bornholm, død 1853, Major, Ejer af Bjørum.

[2]) Caroline Kirstine Elisabet Koefoed, f. 1824, d. Kbhvn 1908.

[3]) Rasmus Schade Berg, f. 1808, d. 1878, gift med Malvina Steensdatter Blicher, f. 1818, d. 1874.

[4]) Jens Aabel, f. 1779, d. 1860, Præst i Vadum 1830—1853, »skikkelig, men simpel«. (Wiberg.)

[5]) I »Tidens Kvinder« Nr. 8 1932 har Fru Westrup ogsaa fortalt nogle Erindringer og bl. a., at en Dag, da hendes Onkel var paa Besøg paa Vang, saa han en Gæst, som han ikke kendte, hvorfor han spurgte Gleerup, om hvem det var. »Tja, jeg ved det F. g. m. ikke, han har været her nogle Dage; jeg har ikke spurgt ham, og han har ikke sagt mig, det selv« lød Svaret.

Samme gamle Aabel hørte ikke til de mest beaandede Præster. Der fortaltes, at naar Degnen kom med Nøglen til Kirken og gav den tilbage til Præsten, da der jævnligt var tomt, sagde han: »Gud ske Lov! lad der saa blive spændt for, saa vi kan komme over til Vang«. Det vil være komplet umuligt at nævne alle de Mennesker, der kom paa Vang, thi foruden Egnens Folk kom der meget ofte Folk fra alle Kanter af Landet. Faders store Lokalkjendskab gjorde, at Folk ofte blev henviste til ham, og man gjorde paa den Maade Bekjendtskaber, hvoraf nogle jo kunde have mere Interesse end andre. Jeg vil dog først dvæle ved en af mine tidligste Erindringer, hvortil hører, at 11te Bataillon, der laa i Aalborg, gjorde en Øvelsestur op til Vang og naturligvis blev trakterede. Sagnet om denne Tur skal i mange Aar have levet i Bataillonen. Som ovenfor sagt blev der ofte henvist Folk til Fader, som paa en eller anden Maade havde Forretninger i Omegnen, deriblandt den da saa bekjendte Baron Dirckinck-Holmfeld,[1]) som havde skrevet et Smædeskrift mod Grevinde Danner. Han var meget optaget af Spiritismen. Han traf sammen med den i sin Tid saa bekjendte Oliemøller Schütte,[2]) som var en udmærket smuk Mand og havde været Medlem af Stænderforsamlingen. Faber havde foreviget ham i »Stegekælderen«. Den Gang var der to Partier, som paa det ivrigste bekjæmpede hinanden, Helstatsmænd og dem, der kun vilde have Danmark til Ejderen, og som i Reglen var Skandinaver. Schütte hørte til de sidste, og saa ung, jeg var, husker jeg dog hvor mor-

[1]) Constant Peter Heinrich Maria Walpurgis Dirckinck, Friherre af Holmfeld, 1799—1880.

[2]) Fred. Vilh. Schütte, 1800—1873, Ejer af Bygholm, Stænderdeputeret.

somt det lød at høre den varmblodige Oliemøller og den skeptiske Baron, som hadede Frederik den 7., disputere. Aftenen endte med, at Oliemølleren sang »Gluntarne«. Ja, hvor hyggeligt jeg kan tænke mig det maa have været for fremmede at komme fra de ofte mørke og uvejsomme Veje ind paa det gamle Vang, hvor de altid mødte den mest uinteresserede Gjæstfrihed. At den naturligvis ofte blev misbrugt, siger sig selv. 1859 var Kammerjunkerinde Holstein[1]) 2 Gange Gjæst i mine Forældres Hjem. Jeg var kun 12 Aar den Gang, men hun stod i en hel Glorie for min Erindring. Efter 38 Aars Forløb traf jeg hende atter i Fredensborg, hvor jeg gjorde hende et Besøg, og hvor hun modtog mig med den største Godhed og Venlighed. Hendes interessante Omgang har skjænket mig uforglemmelige Timer. Professor Tyge Becker,[2]) som jeg tidligere har nævnt, var ogsaa nogle Sommerdage paa Vang sammen med Kammerherre Skeel,[3]) Komponisten Ravnkilde[4]) fra Rom, ja, et Utal af Mennesker. Et Barndomsminde staar ogsaa tydeligt for mig, det var da nu afdøde Kammerherre Skeel og hans endnu levende Hustru[5]) kom kjørende til Vang for at gjøre Visit som nygifte Folk. De kom med 4 Heste, Kusk og Tjener, saa det imponerede mig høj-

[1]) Toldforvalter i Frederikshavn Frode Hjalmar Holsteins Hustru Marie Frederikke Uldall, f. 1830. 1859 fremkom Holsteins store Plan om Udtørring af Vildmosen, i hvilken Anledning der blev truffet store Forberedelser, og da har de vel været paa Vang.

[2]) Tyge Alexander Becker, 1812—1877, historisk Forfatter.

[3]) Sofus Frederik Erik Otto Skeel 1836—1897, til Stamhuset Birkelse.

[4]) Niels Christian Theobald Ravnkilde, 1823—1890. Bosatte sig 1853 i Rom.

[5]) Erikka Josephine Eleonora Schaffalitzky Baronesse de Muckadell.

ligt. Nogle store Originaler, men trofaste Venner havde vi i to gamle Pebersvende, en Partikulier Roulund og en afgaaet Ingeniørofficer Captain Christensen, en stor Særling, men en højt begavet Mand, som tidligere havde været Chef for Vejvæsenet. De opholdt dem ofte, navnlig om Vinteren, flere Maaneder paa Vang og hørte aldeles med til Familien.

Sommeren var Glandspunktet, naar hele den store Familie var samlet og alle Gjæstekamre, der havde Navn »det gule«, »det blaa«, »Præstens Kammer«, vare besatte. Hvor mange muntre, uforglemmelige Tider havde vi ikke der baade som Børn og voksne. Sønderhaven var den prosaiske med Frugt og Stikkelsbær, Vesterhaven den mere poetiske. For mit Vedkommende kunde jeg bedst lide den saakaldte Nørrehave, som kun var en Allé, der var tilbage af den gamle Have, thi Fader havde anlagt den smukke Vesterhave. Af de Mennesker, som i min Tid færdedes der, er der kun faa tilbage, men Mindet er jo levende. Mine Cousiner Wellmann, hvoraf den ene blev gift med Formanden for Carlsbergfondet, den bekjendte Professor S. M. Jørgensen,[1]) den anden med Bureauchef Kretz,[2]) var store Skjønheder. Den ældste, Julie, som i en Alder af 25 Aar blev Enke efter Læge Krebs[3]) var navnlig min gode Veninde og besad foruden sit indtagende Ydre meget Liv og Lune. Hun var meget musikalsk og spillede og sang meget med nys afdøde Maler Professor Rosenstand.[1]) Han opholdt sig paa en nærliggende Gaard Sønder Elkjær og kom ofte til Vang sammen med sin Cousine Caroline Hastrup,[2]) senere gift Kellermann. Der færdedes i det hele mange nydelige unge Piger paa Vang i de Somre.

[1]) Sophus Mads Jørgensen 1837—1914. Gift 1871 Louise Wellmann, f. 1849, d. 1921.

[2]) Frederik Emil Kretz 1854—1921. Gift 1880 Alvilda Theodora Wellmann, f. 1852.

[3]) Peter Ludvig Krebs, f. 1839, d. Sct. Croix 1869, gift 1866 m. Juliane Marie Wellmann, f. 1844, d. 1900.

Saa kom det alvorsfulde Aar 1864, og i April Maaned blev Hegermann-Lindencrones Korps forlagt til Vang. Ved hans Brigade stod den senere Frederik den 8. Jeg ser dem saa tydeligt hin solklare Aprildag komme ridende ind paa Vang, hvor de saa var indkvarterede i 14 Dage. Kronprinsen, som han da var, en ung slank Mand, var venlig, fordringsløs og beskeden i hele sin Optræden. De ejendommelige Forhold gjorde jo, at man var mere ugenert, end det ellers vilde have været Tilfældet. Jeg kan huske, at han viste os et Billede af daværende Prins af Wales med den senere Kong Georg under Armen og Cigar i Munden, og han oplyste os om, at Prins Vilhelm, som han den Gang kaldtes, nylig havde faaet Lov at ryge. Han omtalte ogsaa de Spektakler, der havde fundet Sted udenfor Amalienborg efter Danevirkes Rømning, sagde at en af Hofdamerne var blevet saa angst, saa hun vilde have Lysene slukkede, men hans Moder Dronningen havde sagt, at de havde ikke gjort noget, hvorover de behøvede at skamme sig.

Efter Hegermann kom General Wilster, hvis Stabschef var Captain Tvermoes,[3]) der senere blev kommanderende General i Kjøbenhavn.

[1]) Vilhelm Jacob Rosenstand 1838—1915, gift 1889 med Clara Elise Jensen, d. 1910.

[2]) Caroline Marie Hastrup, f. 1847, d. 1904, gift 1867 med Sophus Emil Kellermann, f. 1843, d. 1912. Ejer af Sdr. Elkjær 1867—1873.

[3]) Carl Madsenius Vilhelm Tvermoes, 1830—1898, Medlem af Folketinget.

Under Wilsters Ophold, som varede i 6 Uger, holdt han et Bal i Nørresundby, hvor jeg førte op med daværende Captain Tvermoes, som repræsenterede Wilster, der ved et Saar i Armen var forhindret i at dandse. Skjønt Preusserne stod paa den anden Side Fjorden, morede vi os ganske fortræffeligt. Nu som ældre kan man ikke rigtig forstaa det, men Alt tegnede sig anderledes i de unge Aar. Wilsters Brigade blev paa Vang i 6 Uger fra 12. Maj til 23. Juni. Fra den Dato til 2. Juli havde vi stadig dansk Indkvartering, dog det var jo kun for kortere Tid. Den anden Juli var den saa bekjendte sørgelige Affære ved Lundby. Oberst Beck var ogsaa nogle Dage efter den paa Vang. Jeg husker hvor bleg og bevæget han kom fra de Faldnes Begravelse. Efter Træfningen ved Lundby forlode de danske over Frederikshavn Vendsyssel, og denne Landsdel blev besat af Fjenden. Vogel v. Falkenstein plantede sin Fane paa Skagen. Vi havde ogsaa tydsk Indkvartering, dog kun for en Nat. Som Fjender opførte de sig den Gang exemplariske. Hvor jeg nu beklager, at der ikke er blevet gjemt Breve baade fra sidste Krig og fra 1848. Vi havde i min Tid kun to Kudske, som begge hed Søren, og hvoraf hver deltog i en Krig. De vare nøie knyttede til Familien og skrev Breve til Moder. Den første Søren, som var Dragon og som saadan deltog i Træfningen ved Aarhus, skrev efter denne til Moder, »at hans Hest, som til daglig var brun, var den Dag hvid udaf Skum«, og »at Tydsken skreg værre end nogen Ilderunge«.

1864 adskilte sig jo ogsaa ved, at der den Sommer ingen liggende Gjæster kom til Vang. Saa kulminerede det egentlige Ungdomsliv 1865. Da var vi igjen en Del unge Mennesker samlede paa Vang, da blev jeg forlovet, og det var en uforglemmelig Sommer.

Min Mand,[1]) der som ung Officer havde gjort Felttoget med, kom den Sommer med sin Broder, afdøde Herredsfoged Westrup[2]) til Vang for at se paa Landejendomme, og vi blev da forlovede. Den Sommer spillede vi Komedie oppe paa det saakaldte Klokkeloft, hvor den gamle Gaardklokke, der havde lydt for saa mange Generationer, var anbragt.

Jørgen Gleerup til Knudseje, død 1854.
(Efter Daguerreotypi tilhørende Propr. Gleerup, Tofte.)

[1]) Løjtnant, senere Jægermester Wictor Albert Thorvald Westrup, f. 1839, d. 1908, købte 1865 Bjørum i Vadum Sogn af sin Svigerfader, men maatte ca. 1895 overlade den til Kreditorerne (Landmandsbanken).

[2]) Carl Anker Andreas Westrup, f. 1831, d. 1879, Herredsfoged i Rønne, Legatstifter.

Af hele den unge, glade Kreds, som den Gang morede sig i sorgløs Munterhed, er nu kun nuværende Provstinde Cederfeld de Simonsen[1]) samt Professorinde S. M. Jørgensen og jeg tilbage. Ingen af mine Sødskende var voxne, ja rene Børn, saa de have kun en ufuldkommen Erindring derom. Den 19. Septbr. 1866 blev jeg gift, og da jeg saa ophørte at være fast Medlem af Kredsen paa Vang, vil jeg slutte med en Dom af min saa højt beundrede Svoger Højesteretsassessor Rimestad,[2]) som var med til vort Bryllup, at en saa storstilet Gjæstfrihed parret med en saa stor Beskedenhed havde han aldrig før truffet paa.

For mig har det været en Adspredelse at fremmane Mindet om hine Dage, da man hverken kjendte Automobiler, Cykler, ja, end ikke til Aalborg var der Jernbane, og som med Nutiden for Øje næsten viser sig som Sagn«.

---

1) Georgine Nanny Sinding, f. 1841, d. 19.., gift 1867 med Carl Christian Cederfeld de Simonsen, f. 1839, d. 1922, Præst i Nykøb. Mors 1876.

2) Christian Rimestad 1830—1894, gift 1862 Nathalia Westrup, d. 1911.

VED KJÆR HERREDS AA.

(Blade af Melholts Historie.)

Af KR. VÆRNFELT, Aalborg.

Gjeraa eller »Kjær Herreds Aa«, som de gamle kaldte den, danner Skel mellem Aalborg og Hjøring Amter og mellem Kjær og Dronninglund Herreder.

Lidt ovenfor Aaens Udløb i Kattegat ligger Landsbyen Melholt.

Skel- og Grænseforhold i Melholt har alle Dage været saare indviklede, idet førnævnte 2 Amter og Herreder og Sognene Ulsted og Dronninglund her støder sammen paa en saa forvirrende Maade, at man skal være meget lokalkendt for at afgøre, til hvilket Sogn eller Herred de forskellige Ejendomme hører.

Vester Melholt, »Melholt norden Aa«, ligger i Dronninglund Sogn og Herred; men hertil hører endvidere nogle Enklaver syd for Aaen i Kjær Herred — en østen for Agerbæk og en mellem Havet og Melholts Skov. Endvidere ligger der mellem Gjeraa By og Nørkjær en Strækning, der vel ligger Syd for Aaen, men hører til Gjeraa By og Hjøring Amt.

Øster Melholt, »Melholt sønden Aa«, ligger i Kjær Herred, men de $^{2}/_{3}$ hører til Dronninglund Sogn, Resten til Ulsted.

Hertil kommer, at Melholts Grænse til Hals Birk, i alt Fald i tidligere Tider, var ret usikker, fordi den løb gennem tætte Skove; derfor skulde den jævnlig

fastslaas, hvilket gerne voldte megen Ufred imellem Hovboer og Melboer.

Alt dette Virvar har da ogsaa i Aarenes Løb voldt megen Splid, dels mellem Egnens Herskaber og dels mellem Beboerne.

Hvoraf Navnet Melholt er kommen vides ikke. Det betyder maaske Holtet med Milerne (Kulmilerne), men vel snarere det mellemste Holt (Skovrydning).

1451 staves Navnet »Miellholltz«, og de gamle paa Egnen sagde for faa Aar siden »Mjelholt« og »Mjelboer«.

Byens Jorder var magre, saa Folkene her maatte slide haardt for at bjerge Føden, og al Ting maatte tages nøje med. Den gamle Spøgeremse om Kystbyerne siger:

»Hals Rakkere — Hov Prakkere,
Mjelholts Soikager — Gjeraa Boistager (Bundstager),
Asaa grønn' Eng' — Søraa maanne Peng',
I Voersaa haar di ingen Nød —
men i Lyngsaa bejer di om djer Brød!«

Soi- eller Saaikager er Brød, som man bagte af grov Sigt med Avner i, thi det gjaldt jo om, at saa lidt som muligt gik til Spilde.

Det var en flittig og nøjsom Befolkning, der levede der ude i de store Skove ved Aa og Hav.

Havet maatte ogsaa bidrage til Underholdet, thi der hørte baade Aale- og Sildestader til Byen. Samme gode Hav kunde ogsaa, naar Paalandsstormene rasede, give en god Bid ekstra, men det snakkede man ikke for højt om, thi denne Ekstrafortjeneste var meget ilde lidt paa højere Steder. Som alle Kystboer var Melboerne noget livlige og ofte i Strid indbyrdes eller med Naboerne i Gjeraa og Hov, hvor man forøvrigt heller ikke gik af Vejen for en lille Holmgang.

Melholt i ældre Tid.

Den første Melbo, vi kender af Navn, er Bertel Hansen i Vester Melholt, som 1558 blev henrettet, fordi han paa Hundslund Birketing havde prøvet paa at foranstalte et Oprør. Peder Dyrskjøt, den lærde Bonde i Jerslev, beretter o. 1700 om denne Sag, at Bertel Hansen, hvem han kalder »en fornem Mand af Hundslund Sogns Bønder«, i Bøndernes Forsamling stak et Spyd i Jorden og bad Almuen lægge Haand derpaa og stride imod den nye Lensmand Erik Podebusk og Kongens Kommissarier Otto Brahe og Knud Gyldenstjerne. Dyrskjøt bemærker, »at det har været et heroisk og mandhaftigt Folk der paa Egnen«; man mærker nok, hvor hans Sympati er.

I Kolderup Rosenvinges »Gamle Danske Domme« staar følgende (i forkortet Form):

1558. Viborg Landstings Dom, hvorved den Vendelbo, som fandtes oprørsk, er dømt fra sin Hals. En Dom, som er afsagt Aar 1558 paa Viborg Landsting imellem Otto Brahe til Knudstrup og Bertel Hansen i Melholt.

Otto Brahe berettede, hvordan Knud Gyldenstjerne og han havde faaet Kongens Befaling, at de skulde rejse til Vendsyssel for der at tilkendegive Almuen hans Naades Mening om Gæsteri, Skovsvin og andet, fordi Almuen ikke havde forstaaet en saadan Handel og Skik.

Da kom det dem for Øre, at nogle af Hundslund Klosters Tjenere havde vist Modvillighed imod Lensmanden Erik Podebusk, og særlig skulde Bertel Hansen have stukket et Spyd i Jorden og gjort Anskrig, at hvem, som vilde ham efterfølge, skulde lægge en Haand paa samme Spyd. Da rejste de til samme Ting og spurgte om forskrevne Karl, og han blev dem forevist. Han havde søgt at undslippe, men de lod ham gribe. De bød ham stille Borgen,

og da han ej kunde det, lod de ham paa Kongens Forlangende føre til Viborg Landsting, hvor han blev anklaget for Anstiftelse af Oprør. Hans egne Brødre og 24 andre Mænd vidnede, at det havde sin Rigtighed med Bertels Opfordring til Oprør, men de benægtede bestemt at have været ham følgagtige deri. Bønderne i de Herreder, der var oprørske i Skipper Clements Tid, var den Gang af Kongen bleven benaadet, og til Gengæld havde de svoret, at hvis de tiere gav sig af med Oprør og Ulydighed, skulde deres Liv og Gods være forbrudt. Efterdi vor danske Lovs Begyndelse udtaler, at det er Kongers og Høvdingers Embede at lade Ugerningsmænd straffe, som ikke vil ræddes (ɔ: afskrækkes), og som begynder med at volde Skade og Fordærvelse, da efterdi fornævnte Bertel Hansen har sig mod samme Artikler forset om Bøndernes og Almuens Forpligtelse og Haandfæstning saa vel som Lovens Artikel, da finder vi saadan hans Gerning oprørsk at være, og derfor bør han Liv og Hals at have forbrudt.

Vendelboerne var som saa ofte før forbitrede over Skattepaalægene, og naar Bertel ikke kunde faa Sognefolket med sig, skyldtes det sikkert den Kendsgerning, at man alt for vel erindrede Clementsfejden og det triste Resultat, den fik for den nordjyske Bonde. De ældre huskede baade den frygtelige Decemberdag i 1534, da Vendelboernes Blod farvede Aalborg Gader røde, og Tiden derefter, da de maatte løse deres Liv og Ejendom hos Christian 3.s Udsendinge. Derfor kom Bertel til at staa alene og maatte for sin overilede Handling lade sit Liv for Bøddelsværdet. Han har sikkert boet paa Melholtsgaard, og Bertel-Navnet findes efter hans Tid baade i Melholt og Gjeraa. O. 1600 boede i Gjeraa en Hans Bertelsen, som muligvis er Bertels Søn, og Morten Bertelsen i Nørkjær, Bertel Gregersen fra Gjeraa, der kom til Hov at bo, og Peder Bertelsen Knir i Ulstedlund, var maaske ogsaa af hans Slægt.

I Middelalderen hørte hele Melholt til Hundslund Kloster, saa nær som de faa Ejendomme i Øster Melholt, som ligger i Ulsted Sogn. De hørte til Vitskjøl Kloster, der ejede en Mængde Gods paa Egnen, f. Eks. en stor Del af Ulsted og hele Hals Sogn. Ved Reformationen kom Kongen i Besiddelse af Klostrene med deres underliggende Bøndergods.

Det var dog kun i faa Aar, at Melholt hørte under Kronen, hvorfra det efterhaanden afhændedes til Egnens Godsejere.

30. November 1579 solgte Frederik 2. noget af Kronens Gods i Ulsted Sogn til Henrik Gyldenstjerne til Aagaard. Godset lagdes under Gyldenstjernernes Gaard Vraa, der 1624 solgtes til Hans Lindenov den Yngre til Hundslund. Blandt dette Gods nævnes:

M u n c k e b o e l (Søndergaard), et Bygge kaldes Melholt, Lars Nielsen paaboer — skylder aarlig 2 Tdr. Salt — samt et Bygge kaldes K i e r (Sønder- og Mellemkjær), Peder Pedersen paaboer — skylder 1 Td. Byg og 1 Pund (ca. 6 kg) Smør. Det var Ulsted-Melholt, som atter skiftede Ejer.

6. Maj 1581 købte Hans Lindenov den Ældre Hundslund Klosters Gods af Frederik 2. Her nævnes: I M u e l h o l t 2 Gaarde: Lars Pedersen (F j e l g a a r d) skylder aarlig 1 Løb (ɔ: 18 kg) og 1 Pund (ɔ: 6 kg) Smør, 2 Svin og 3 Tdr. Havre Gæsteri — og Lars Ollufsen og Olluf Lauridsen skylder 1 Løb og 1 Pund Smør, 1 Svin og 3 Tdr. Havre Gæsteri. (Det er K r o g e n og K n i r r e n, der oprindelig var én Gaard.)

M u e l h o l t s g a a r d, Jens Lauritzen, skylder 1 Td. Honning, 1 Løb Smør og af 2 Enge 1 Løb Smør, 2 Svin, 1 Okse at fodre samt 5 Tdr. Havre Gæsteri. (Der var 3 Fæstere i Melholtsgaard, men kun den betydeligste nævnes i Skødet.) Endvidere 3 Gade-

huse med Jord: Mads Jensen (Rimgaarden) skylder 1 Mark, Niels Madsen (Babylon) og Jens Jensen (Nr. Skotland) skylder 1 Skilling grot.

4. August 1626 købte Hans Lindenov d. Y. til Hundslund Kloster af Christian 4. den Del af Dronninglund Sogn, som ligger sønden Aaen. I Skødet nævnes:

Snarholt, som Niels Pedersen iboer.

Mielholt By: 1 Gaard, Rasmus Sørensen iboer (Nørgaard) skylder $3^1/_2$ Pund Smør, 1 Svin og 3 Tdr. Havre Gæsteri, 1 Gaard Christen Pedersen iboer (Risgaard), skylder 3 Pund Smør, 1 Svin og 3 Tdr. Havre Gæsteri, 1 Gaard Niels Jensen og Jørgen Pedersen iboer, skylder $2^1/_2$ Pund Smør, 1 Svin og $4^1/_2$ Td. Havre Gæsteri. (Det er Dobbeltgaarden Mellergaard, Matr. 16 og 23). Til hver af disse 3 Gaarde hører et Bundgarnsstade, skylder aarlig 24 Ol Sild.

Gadehuse i samme By: Mads Nielsen (Matr. 4) skylder $1^1/_2$ Pund Smør, Kjeld Nielsen (Matr. 18) skylder 1 Pund Smør, Niels Hjulmand (Matr. 5 og 11) skylder 2 Pund Smør.

I 1624 havde Hans Lindenov d. Y. købt Gyldenstjernernes Gaarde Vraa og Gjettrup med underliggende Bøndergods, og saaledes kom nu i 1626 hele Melholt paa én Haand.

Dette varede kun kort, thi efter hans Død i 1642 arvede Sønnen Jacob Lindenov Hundslund Kloster med »Melholt norden Aa«, medens Datteren Ide Lindenov, g. m. Rentemester Steen Beck, arvede Vraa og Gjettrup, hvortil hele »Melholt sønden Aa« kom til at høre, saavel de Ejendomme i Ulsted som i Dronninglund Sogn.

Der var da Tale om at ordne de indviklede Sognegrænser, saaledes at Kjær Herreds Aa skulde

danne Skel mellem de to Sogne, ligesom den var det mellem Godserne, men det blev kun ved Snakken.

De gamle Bebyggelser i Melholt.

(Numrene er fra Matrikelskortet og Matriklen af 1844.)

I. Vester Melholt.

Allerede i Middelalderen var Melholtsgaard delt mellem flere Brugere, men i Regelen nævnes kun den ældste eller betydeligste Fæster (Skødet 1581 og Matr. 1688). Her har sikkert ovennævnte Bertel Hansen boet. Ved Matriklen 1662 ansattes Gaardens Hartkorn til 10—2—2—2, og den kaldes »En Enestegaard, vel ved Magt, men forskyldt«. Som Fæstere nævnes Christen Pedersen, Jens Lauritzen og Jens Pedersen. 1688 nævnes Jens Lauritzen som Fæster. Hartkornet var nu 10—6—0—0, hvortil o. 1700 kom Fjeldgaards halve Hartkorn 1—4—2—$1^1/_2$.

1715 var Gaarden delt i 4 »Fieringsgorde«, hver med sin Fæster og sit Hartkorn, og 1735 er der 3 Gaarde, helt skilte og hver med Hk. 4—0—3—$1^1/_6$. Fæsterne hed da Jens Jensen (Matr. 1), Peder Andersen (3) og Niels Lauritzen (2). De tre Gaarde laa i en Klynge ved Vejen lidt Sydøst for det nuværende Sønder Melholtsgaard. Matr. 2 og 3 laa lige Nord for Vejen, 3 mod Vest, og norden for de to Gaarde laa Matr. 1, saa tæt ved dem, at et Halmlæs med Nød og Næppe kunde køre ind mellem Længerne.

1. Sønder Melholtsgaard. Her boede 1581 Jens Lauritzen, 1635 Peder Jensen, 1662 og 88 Jens Pedersen og 1710 og 35 Jens Jensen Vester. Sidstnævnte døde 1745, og hans Svigersøn Knud Jørgensen fulgte ham som Fæster.

Han var født 1717 paa Holtegaard ved Trye og var Søn af Jørgen Christensen og Maren Knudsdatter. Derefter var Christen Knudsen Fæster og

Ejer af Gaarden. Efter ham fulgte Christen Jensen fra St. Bovet, Søn af Jens Bertelsen og Maren Knudsdatter. De følgende Ejere var Jørgen Christensen og Anders Jørgensen, hvis Søstersøn Th. Sørensen nu ejer Gaarden. Udflyttet 1875.

2. Kammerjunkerens Gaard. 1635 boede Niels Hansen paa Gaarden. Af hans Slægt var Niels Jensen, der døde o. 1830. Han havde 2 Børn, Karen Nielsdatter, der blev gift med Søren Møller i Bolle Vestergaard, og Jens Chr. Nielsen, der 1848 købte »Skoven« i Ulsted, der nu ejes af Karens Efterkommere. Denne Gaard blev ikke, som de andre Ejendomme i Vester Melholt, købt til Selveje — men tilhørte Kammerjunker C. J. von Arenstorff paa Dronninggaard. Gaarden havde kun lidt Besætning, men en Mængde af Kammerjunkerens Stude blev opdrættede her. 1878 købte Forvalter Rasmussen Gaarden og lod den udstykke.

3. Nør Melholtsgaard. O. 1740—1760 var Jens Jensen Fæster og hans Slægt beboede Gaarden i mange Aar. I Slutningen af 1800erne hed Ejeren Hans Jørgensen; hans Hustru Maren Jensdatter havde arvet Gaarden efter sin Fader Jens Jensen. Hans Jørgensen lod Gaarden flytte 1 km mod Nordvest ud paa Nørremarken. Nuværende Ejer Lars Aaen.

4. Mørkholt. Var oprindelig et Skovfogedhus til Mørkholt Skov. Brigader Halling lod for at tjene Penge 900 Tdr. Land Skov hugge i Mørkholt og Kokkenborg Skove. Af de mægtige Skove, som en Gang dækkede Egnen mellem Dronninglund og Melholt findes nu kun et lille Stykke Vest for Melholtsgaard, den saakaldte Melholtsgaards Skov, tilbage. 1776 beboedes Stedet af Jacob Krimps Enke Johanne, som svarede 3 Rdlr. i Huspenge. Mørkholts nuværende Ejer H. Chr. Hansen; hans Fader og Bedstefader ejede Gaarden før ham.

5. Krogen. 1581: Lars Ollufsen og Olluf Lauridsen. 1662: ½ Enestegaard, Hk. 4—2—2—2, Fæster Hans Pedersen, ved Magt. 1688: Hk. 3—4—2—2, Fæster Peder Jensen. Den gamle Krog-Slægt beboede Gaarden til henimod Aar 1800, og siden har den ofte været i Handelen. I 1830erne hed Ejeren Jens Christensen; han var fra Øster Nejsig i Kjær Herred. Senere overtog han sin Hustrus Hjem Vester Aslund, og 1852 købte han Elsnab i Ulsted, hvor han døde 1883. Krogen og Knirren hørte oprindelig sammen. Nuværende Ejer P. B. Pedersen.

6. Fjelgaard. Var en Gang en meget betydelig Ejendom. Hertil hørte Sandet, Skotland, Rom — og helt tilbage i Middelalderen Nr. Skotland og Rimgaarden. 1581: Lars Pedersen. 1662: 1 Enestegaard, Hk. 8-3-1-1, Fæstere Niels Christensen (i Skotland) og Laurids Svendsen (i Fjelgaard), Husene nogenledes ved Magt, Godset forskyldt og fordærvet af Sandflugt. 1688: Hk. 3—0—3—2, Fæstere Peder Larsen (Fjelgaard), Chr. Christensen og Christen Nielsen (Skotland). Gaardens store Nedsættelse i Hartkorn skyldes Sandflugten. O. 1700 blev Fjelgaard splittet, idet den halve Jord blev lagt under Melholtsgaard, medens Resten deltes mellem Babylon, Skotland og Fjelgaard. 1726 døde Lars Rasmussen i Fjelgaard og i samme Uge 5 af hans Børn i Alderen fra 5—18 Aar. Kirkebogen siger intet om Grunden til disse Dødsfald. For godt og vel en Menneskealder siden blev Gaarden atter splittet, og Dronninglund Kommune købte det meste af Indermarken og anlagde den store Plantage, der nu ligger mellem Aaen og Krogen. Navnet gik over paa en Gaard, som blev bygget paa Fjelgaards Havlod i Øster Melholt. Den gamle Gaard laa overfor Kirken lidt Nordøst for Broen.

7. S k o t l a n d. Bestod allerede i 1600erne som Part af Fjelgaard, og Navnet opstod o. 1750. 1715 berettes der følgende om Skotland: »— og af den anden halve Gaard (af Fjelgaard), hvilken af Sandflugt for nogen Tid siden er bleven øde — og nu af samtlige Melholt Byes Mænd bruges, skyldes: 6 Skpr. Byg, 1½ Td. Havre, 1 Otting og 7 Skaalpund Smør, ½ Fodernød, 1 Svin, ½ Gaas og 1 Høne. Ellers staar paa Stedet et Raalingshus og beboes af Niels Jensen og Christen Jensen, hvoraf svares Ugedage og aarlig 2 Skillings Penge (Dronninglund Godsarkiv)«. Sidste Mand af Gaardens gamle Slægt var Niels Jensen, der o. 1840 solgte Skotland til Jens Christensen i Krogen, der atter afstod den til sin Svoger Lars Chr. Jørgensen fra Kolding i V. Hassing. Lars Kolding døde ung, og Enken ægtede Peder Christensen, hvis Sønner af 2. Ægteskab Jakob og Christian Pedersen i 40 Aar har beboet Gaarden, som de for nogle Aar siden afstod til en Nevø, Peder Skotland Thomsen af Hov.

8. S a n d e t (eller Sanden) — et Hus med lidt Jord. Laa lige Nordvest for Skotland, hvortil det ca. 1860 blev købt. Hørte oprindelig til Fjelgaard.

9. N ø r S k o t l a n d. Navnet er af ny Oprindelse. 1581 et Gadehus, beboet af Jens Jensen. 1662: Et Gadehus, Hk. 0—7—0—0, Fæster Lars Norsk. Efter ham fulgte Norsk-Navnet Gaardens Fæstere i mange Aar. 1688: Et Hus, Hk. 0—7—0—2, Fæster Mads Nielsen (Norsk). 1717 giftede Lars Levisen, S. af Løve Andersen og Gjertrud Nielsdatter i Søndergaard, sig til Fæstet. 1776 Levi Laursen og 1801 Christen Levisen.

Ca. 1830 købte Jakob Christensen, Søn af Christen Mellergaard i Gaaser, Stedet. Hans Kone, Mette, var Datter af Tobias Jensen i Ulstedlund. Deres Søn Tobias Jakobsen fik Bedstefaderens Gaard i Ulstedlund, Datteren Johanne Marie ægtede Per Skotland, og Mette Kirstine blev gift med Lars Peter Pedersen og arvede Hjemmet, hvor deres Efterkommere endnu bor. Nuværende Ejer Chr. J. Christensen.

10. R i m g a a r d e n. 1518 et Gadehus, beboet af Mads Jensen. 1662: Et Gadehus, Hk. 1—2—2—2, Fæster Terkild Skrædder »ved Aaen«. Terkild var Søn af Peder Jensen, der o. 1600 havde Søndergaard i Fæste.

I Matr. 1664 staar: Therkild Pedersen — et Hus — har noget ringe Avl, 1 Td. 4 Skpr. Byg. 1688: Et Hus, Hk. 0—5—2—2, Fæster Jens Andersen. Nuværende Ejer P. Chr. Hansen; hans Slægt har i mange Generationer boet i Rimgaarden.

11. N ø r K n i r r e n e l l e r »B u r«. Hørte oprindelig til Matr. 12 og laa klods op ad denne Gaard. Ca. 1800 købtes Knirgaarden til Selveje af Lars Jensen i Fjelgaard, der solgte Knirren til Christen Jensen Bur. 1863 brændte Gaarden, som af daværende Ejer Jens Bur blev genopført Nord i Marken. Nuværende Ejer Anders Christiansen.

12. S ø n d e r K n i r r e n eller blot »Knirren« er oprindelig en Part af Krogen, hvortil den regnes o. 1600, skønt den da havde haft sin egen Fæster i mange Aar. 1646 førte Jens Pedersen i Knir Proces med Hovboerne om Tørveskær i Strandengene. 1662: ½ Enestegaard, Hk. 3—4—0—0, Fæster Jens Pedersen, ved Magt. 1688: Sindell Tomessen. Hk. 2—1—0—2. 1730 er der to Fæstere Herman Pedersen i Nør Knir og Chr. Jensen i Sønder Knir. Chr. Jensen ægtede Godske Nielsens Datter fra Gjeraa, og fra dem stammer Godsk-Slægten i Melholt. 1760 Godske Christiansen, derefter Niels Godskesen, Godske Nielsen og Godskes Svigersøn Severin Jensen, der solgte

Gaarden til sin Nabo Chr. Andersen i Rom. Severin købte 1877 Fjelgaard ved Havet, hvortil han lagde Knirrens Havlod, som han havde beholdt. Nuværende Ejer Chr. Andersen, der er Sønnesøn af ovennævnte Chr. Andersen.

13. Babylon. Laa Nordøst for Krogen. 1581 et Gadehus, beboet af Niels Madsen. Babylon var et Hus med Hk. 0—0—2—0, men fik o. 1700 tillagt Jord til Hk. 0—4—0—$1^5/_6$ fra Fjelgaard. O. 1800 købte Amtsprovst Obel i Hals Gaarden til Selveje. Christen Godskesen fra Knirren var i mange Aar Fæster, senere Ejer; han boede paa sine gamle Dage i Sandet.

For ca. 100 Aar siden købte Krogens Ejer, vist Jens Elsnab, Babylon; han lagde Jorden under Krogen og brød Husene ned. »Babel«s Agre minder dog stadig om det gamle Bosted.

14. Rom eller »Hyvl-Stedet. Her boede 1710 »Kirsten af Rom«, Enke efter »Kræn Møller«. Ca. 1850 var Hjulmand Jens Peter Jensen Ejer og efter ham Christian Andersen, der købte Sønder Knirren, hvortil han lagde Rom.

Paa den sydlige Ende af Babylons Mark, mellem Rom og Krogen, laa Høg-Huset. Her boede 1787 Karen Nielsdatter, Enke efter Jens Høg. Deres Datter Mariane boede 1834 i Huset, som efter hendes Død blev nedbrudt. Høg-Navnet gik saa over paa et Par Smaahuse vest for Rimgaarden, hvor der boede Folk af Høg-Slægten. Navnet stammer ellers fra Babylon.

I Følge Matriklen 1662 havde Vester Melholt By et lille Skovkrat af El og Hassel, som ikke kunde takseres for Olden.

Det kan ikke være Melholtsgaard Skov, der her er Tale om, men en mindre Skov, som maa have ligget længere østpaa.

Der var til Byen Fiskeri i Havet med Bakker,

for hvem, der vilde bruge det, samt godt Tørveskær. Byens Ager og Eng var meget fordærvet af Sandflugt.

Det synes, som om Sandflugten har været de Vester Melholt Bønder til megen Fortræd, og det var særlig Fjelgaard og dens Parceller, det gik ud over (se foran).

Hvis vi gaar tilbage til Middelalderen ser vi, at Vester Melholt oprindelig kun har haft 3 Bebyggelser, nemlig Melholtsgaard, Krogen-Knirren og Fjelgaard. Melholtsgaard Skov strakte sig den Gang fra Aaen Nord om Krogen til Gjeraa Sand.

II. Øster Melholt.

Matr. 1-12 ligger i Ulsted Sogn og hørte i Middelalderen til Vitskjøl Kloster.

Matr. Nr. 1, Sønderkjær. Gaarden dannede oprindelig den østre Halvgaard af Matr. 2, som den var sammenbygget med, men allerede o. 1600 havde den sin egen Fæster. Nogle Aar efter Udskiftningen, der foretoges 1798, blev den flyttet ud paa Rap Agrene Øst for Nørkjær. 1889 købtes Gaarden af Chr. Høyer Christensen, hvis Søn Ingvard P. Christensen er den nuværende Ejer.

2. Mellemkjær. Ligger hvor den gamle Dobbeltgaard Sønderkjær laa. Mellemkjær er den vestre Halvgaard. 1579 Peder Pedersen i »Kier«. Gaarden kaldes da et Bygge, d. v. s. Afbyggersted. Ligesom de øvrige Gaarde i Ulsted-Melholt og Ulsted nordre Ejerlav er den Afbyggergaard fra Gjettrup og sagtens anlagt af de Vitskjøl Munke. 1635 hed Fæsteren Clemmen Andersen, og hans Slægt beboede Sønderkjær i 200 Aar.

1662: $^1/_2$ Boel, kaldes Kæret, Hk. 2—5—1—1, Fæster Clemmen Andersen, er ved Magt. 1688: Hk. 2—6—1—2. 1673 Lars Clemmensen, 1710 Lars Espensen, g. m. Mette Larsdtr., 1740 Clemmen Laursen,

1760 Clemmen Gundesen Smed, 1789 Lars Clemmensen og 1830 Lars Larsen.

O. 1840 blev Christian Als Ejer, derefter i 1874 Mikkel Skibsted Als, 1907 Jakob Als og fra 1923 den nuværende Ejer Peder Nielsen.

Her boede Sidsel Pedersdatter, som 1626 var indblandet i Inger Skaanings Heksekunster. Hun var vistnok Moder til Clemmen Andersens Kone. Navnet Mellemkjær er nyt, kun ca. 100 Aar gammelt og stammer fra Tiden efter at Matr. 1 var udflyttet.

3. Søndergaard (Munkeboel, Munkegaard.) Fordum Melholts betydeligste Ejendom og anlagt af Vitskjøl Munke. Til Gaarden hørte oprindelig ca. 300 Tdr. Land Ager, Eng og Skov, og Munkene havde ogsaa anlagt en Vandmølle ved Gaarden. Sønden for Haven ses endnu Spor af Mølledammen. Melholts store Skov med Undtagelse af en lille Part i Nord, som var Fællesskov, hørte under Søndergaard.

1533 var Niels Mikkelsen Skovfoged og Fæster under Vitskjøl Kloster: hans aarlige Afgift til Klosteret var 1552: 2 Tdr. Salt, 4 Mk. Gæsteri og 1 Svin. 1579 Lars Nielsen, 1598 Peder Jensen, g. m. Lars Nielsens Enke, 1610 Niels Lauritzen og derefter Sønnen Mikkel Nielsen. 1639—88 var Anders Løvesen (Levisen) Fæster. Han var født 1612, d. 1697, S. af Løve Nielsen i Gandrup og gift med Maren Mikkelsdatter. Fra den stammer den melholtske Løve-Slægt. Hans Søn Løve Andersen, f. 1642, d. 1695, var Fæster 1688—95. Han ægtede 1688 Gjertrud, D. af Niels Lauritzen Holsten paa Vindelborg, som var Broder til Simon Lauritzen d. Yngre paa Klitgaard. Efter Løves Død ægtede Gjertrud Mads Jensen fra Try, f. 1659, d. 1739. Deres ældste Søn Løve Madsen, f. 1696, d. 1755, var Skriver paa Vraa og

senere Lærer i Dorf. Han døde som Lærer og Kirkesanger i sit Hjemsogn Ulsted.

Den yngste Søn Jens Madsen, f. 1700, d. 1762, fik Søndergaard i Fæste; han ægtede 1739 Anna Nielsdatter af Snarholt. Ved hans Død var Sønnerne unge, og Søndergaard blev fæstet til Hans Sørensen, f. 1726, d. 1807, S. af Søren Svendsen paa Hyllen og Inger Nielsdatter af Snarholt, g. 1. G. 1764 m. Ellen Pedersdtr., D. af Peder Askersen i Sønderkjær, g. 2. G. m. Ellen Margrethe Pedersdtr., vist D. af Peder Rasmussen Munk af Gravholt.

Hans Søn Søren Hansen boede i mange Aar i Nørgaard, og en af Døtrene, Karen, blev Moder til den melholtske Legatstifter, Vognmand P. C. Søndergaard.

Datteren Gyde blev gift med Lars Pedersen, S. af Peder Andersen i Østergaard, og fik Hjemmet.

Gyde var en dygtig og klog Kvinde, der forstod sig godt paa Sygdomme, og hun var i mange Aar Egnens Jordemoder.

Hun var ogsaa en rask Kone, og var hendes Nærværelse hastig paakrævet, tog hun en Hest og satte af Sted i Galop. Men et var hun bange for, nemlig Volskovbro, hvor Spøgeriet grasserede fælt, og hun havde altid en Brødskalk i Haanden, naar hun passerede Broen. Alle paa Egnen har forøvrigt lige til vore Dage haft en vældig Respekt for det ildeberygtede Sted. »Vor Herre være med dig, til du naar Volskovbro!« sagde gamle Per Søndergaard. Han mente, at kom man først der, var al Hjælp omsonst. Lars Pedersen købte 1825 Søndergaard til Selveje for 300 Rdlr. Sølv. Efter ham fulgte 1837—75 Hans Larsen, g. m. Karen Margrethe, D. af Lars Larsen i Sønderkjær, og 1875—1913 Lars Christian Hansen, g. m. Anne Marie, D. af Niels Godskesen i Østergaard. Slægtens sidste Mand paa Gaarden var 1913-21 Hans Hansen Søndergaard, g. m. Gerda Jensen, D. af

Severin Jensen i Gjeraa. Allerede i Christian Søndergaards Tid var der solgt meget Jord fra, og efter at Gaarden i 1921 blev solgt, blev den yderligere udparcelleret, saa der nu kun er 28 Tdr. Land tilbage. Nuværende Ejer Marinus Hansen.

Matriklen af 1662 siger: Anders Løvesen, 1/2 Gaard, kaldes Munckebolle, Tjener til Vraa. Skylder: 2 Tdr. Salt, 1 Okse at stalde, 1 Rdlr. Gæsteri. Kan saa: Rug 3 Tdr, Byg 2 1/2 Td., Havre 1 Td., kan avle 30 Læs Hø. Hk. 4 1/2 Td. Er ved Magt. 1688 sattes Hk. til 4—3—3—2, og Vandmøllens Hk. til 0—2—0—2.

Søndergaard var, som før sagt, Byens største Gaard, og dens Fæstere regnedes altid blandt Egnens mest ansete Folk.

Assistent ved Nationalmusæet, Claudi Hansen, som for ca. 30 Aar siden besøgte Gaarden og tegnede og opmaalte Raalingen, sagde, at dennes vestre Ende var bygget i 1600erne, den østre Ende var opført ca. 100 Aar senere.

I et af Værelserne findes en stor fritstaaende Støttebjælke, som de gamle kaldte Kløstolpen, den var til at gnubbe sig paa.

Selvfølgelig har den gamle Gaard sine Traditioner og sit Spøgeri.

Gaarden skal være opført af Nonner, som var dens første Beboere, hvilket næppe passer.

Paa Markvejen Syd for Gaarden gaar en gammel Kone og spøger, og man møder hende altid med faa Minutters Mellemrum 3 Gange. Paa Loftet laa et gammelt Faareskind, som ikke maatte fjernes. Da Folkene en Dag var alene hjemme, tog en af Pigerne i Kaadhed Skindet og smed det ud i Mølledammen, men hun maatte ved Midnatstide og i sit bare Linned ud at hente det, for der blev et Spektakel, som om Gaarden var ved at ramle sammen.

4. Smed Jørgens Gaard. 1662: Et Hus, Hk. 0—5—1—1, Fæster Jep Nielsen. Laa i Øster Melholt By paa nordre Side af Vejen, overfor Jens Jensens Sted. 1827 overdrog Jens Jørgensen Grønheden ved Testamente Gaarden til Jørgen Pedersen Smed af Volstrup, f. 1789, S. af Peder Jørgensen og Ane Christensdtr. 1836 købte Smed Jørgen Matr. 5 Smedgaarden, som han lagde til sin Ejendom. Herefter havde Jeppe Larsen, senere i Ulsted, Gaarden, der o. 1870 blev splittet. Gaarden med Toften købtes af Lars Peter Sørensen af Egholm (se Matr. 9). Lige overfor, paa Agerbækgaardens gamle Plads, var en lille Toft, som hørte til Gaarden. Her opførtes et Sted, som i mange Aar beboedes af Jørgens Datterdatter, der var gift med Rasmus Jensen Møller. Nu Sønnen Jens Jensen.

5. Smedgaarden. Meget gammel Bebyggelse. 1626: Mads Nielsen, skylder 1 1/2 Pd. Smør. Her boede i mange Aar Melholt Bysmede. 1836 købt til Matr. 4 (se ovenfor). Gaarden laa Nord for Vejen overfor Østergaard. Oprind. én Ejendom m. Matr. 11.

6. Gammel Boplads. Vesten for Jens Jensens Gaard. Her laa 1798 to Huse, beboet af Thomas Larsen og Melholt Byhyrde. Begge Huse blev 1805 købt af Peder Andersen i Østergaard.

7. Bakgaarden. Oprindelig et Skovfogedhus til Melholt Skov. Ældste kendte Fæster er Peder Clausen (d. o. 1634), der 1626 fik en gammel Kone Ane Skaanings i Øster Melholt brændt som Heks paa Kjær Herreders Ting, fordi hun blandt andre Misgerninger havde forhekset hans Søn.[1]) 1631 søgte han, men forgæves, at faa en gammel Kone fra Hov og to fra Melholt paa Baalet. Efter hans Død 1634

[1]) Viborg Landstings Dombog.

blev Svigersønnen Peder Christensen Skovfoged og Fæster. I Matr. 1662 staar: Peder Christensen, et Hus, kaldes Melholt Skov, skylder aarlig 2 Pund Smør, Hk. 1-2-2-2, er ved Magt. 1688: Hk. 1-0-1-1, Fæster Peder Christensen. 1803 købte Herman Pedersen fra Nr. Knirren Bakgaarden til Selveje. 1844 ejedes Gaarden af Bertel Jensen Bovet, S. af Jens Bertelsen i St. Bovet og Maren Knudsdatter af Melholtsgaard. Han afstod 1867 Ejendommen til sin Søn Christian Bertelsen, der 1896 overdrog den til Brodersønnen Chr. Bertelsen, den nuværende Ejer.

8. Et Hus. Laa sønden for Byen. Blev kort efter Udskiftningen købt til Østergaard.

9. Et Hus paa Toften. Gl. Boplads. Her boede fra 1883 Lars Peter Sørensen af Egholm, der drev Købmandshandel, og som nogle Aar i Forvejen havde købt største Delen af Smed Jørgens Gaard. Nu P. M. Christensen.

10. Melholts gamle Skole. Var opført paa Gadejorden, og Huset og Haven var der, hvor nu Mejeriets Have er. Paa Udskiftningskortet er her angivet et Hus med Have, »Skolehuset«. 1752 nævnes som Fadder i Sønderkjær »Niels Povelsen, Skolemester i Melholt«. Senere søgte Melholts Børn i mange Aar Gjeraa Skole, og først 1882 fik Byen igen en Skole, der opførtes i Vester Melholt mellem Fjelgaard og Melholtsgaard.

Paa Pladsen vesten for Skolen holdtes i Fællesskabets Tid Grandestævne, og her mødtes gennem Aarhundreder de gamle Melboer for under deres Oldermands Ledelse at raadslaa om Ting af fælles Interesse.

11. Agerbæk. 1635: Et Gadehus, skylder 2 Pund Smør, Fæster Niels Hjulmand. 1662: Et Gadehus, Hk. 1-0-0-0, Fæster Jørgen Sørensen. 1688: Et Hus, Hk. 0-2-0-2, Fæster Jens Knudsen. 1710: Sønder Asker Justesen. 1777: Skovfoged Jens Babylon. Gaarden udflyttedes lige efter Udskiftningen af Skovfoged Jørgen Christensen til Agerbæks Agre ved Snarholt. Den laa oprindelig paa den Plads, hvor Jens Jensens Sted er, og var fra først af en Part af Matr. 5, Smedgaarden.

1806 købte Povl Nielsen Vad Agerbæk af Vraas Ejer, og 1811 solgte han den til den tidligere Fæsters Søn Jens Jørgensen, der senere overdrog den til sin Søn Jørgen Peter Jensen. Nuværende Ejer Jens M. Thomsen.

12. Brenshaugehuset. Laa vesten for Snarholt og hører nu til Hyllen.

Nedennævnte Ejendomme ligger i Dronninglund Sogn og hørte i gamle Dage til Hundslund Kloster.

Matr. 13. Nørkjærgaard. Til Gaarden hørte o. Aar 1600 en Vejrmølle. 1630: Morten Bertelsen Møller. 1662: ½ Boel, skylder 2 Pund Smør, Fæster Jørgen Askersen. Hk. 1-2-2-2 og blev 1688 ansat til 2-0-0-0. 1710 Nør Asker Justesen, der efterfulgtes af Asker Christensen og Christen Askersen (d. 1777). 1766 blev Jacob Jensen Fæster. Han var født 1738, S. af Jens Sørensen i Voersaakrog og Sofie Povlsdatter. Jens Sørensen, f. 1695, d. 1741, var nok Søn af Søren Jensen, der 1712 og 16 boede paa Voersaakrog. 1766 ægtede Jacob Jensen Gjertrud Clemmensdatter, f. 1733, d. 1795, der var Enke, vist efter en iøvrigt ukendt Søn af ovennævnte Christen Askersen. Gjertrud var Datter af Clemmen Lauritzen, f. 1680, d. 1755, og Anne Levisdatter i Øster Melholt.

Clemmens Forældre, Lars Clemmensen Smed, f. 1639, d. 1721, og Maren Jensdatter, f. 1643, d. 1726,

boede før ham i Peter Levisens Gaard, Matr. 20. Lars Smed var Søn af Clemmen Andersen i Sønderkjær og Mette Nielsdatter. Anne Levisdatter, f. 1694 i Søndergaard, var D. af Løve Andersen og Gjertrud Nielsdatter (se Matr 3).

21. Marts 1773 døbtes Jacob Jensens Søn Christen i Dronninglund Kirke.

Christen Jacobsen drog efter Faderens Død til København, hvor han blev Ølbrygger. Han er Stamfader til den bekendte Slægt Jacobsen, Carlsberg.

Jacob Jensen var en redelig og gudfrygtig Mand, agtet af Egnens Befolkning, og Gjertrud var, hvis man tør regne efter de mangfoldige Gange, hun i i Kirkebogen optræder som Fadder, særdeles afholdt. Straks efter Jacob Nørkjærs Død købte Forvalter Andreas Evans den 24. April 1799 Gaarden til Selveje. Efter Evans fulgte Sønnen Thomas Evans til 1865, derefter H. R. Rützau, A. C. Sørensen og Ingvard P. Christensen.

14. Snarholt eller »Snørholt«, som Egnens Folk udtaler Navnet, er en ældgammel Enstedgaard.

Et Tingsvidne af Jerslev Herreds Ting siger 1451, at »Sneurholltt og Miellholltz Enge er Hundslunds Eye«. (Æ. d. A. III.)

O. 1600 hed Fæsteren Per Lauritzen; han var af anset Slægt og Broder til Laurids Lauritzen paa Gandrupgaard og Jens Lauritzen i Øster Lyngdrup. Hans Slægt boede paa Snarholt i mange Aar. 1626: Niels Pedersen. 1662: Snarholt, et Enesteboel, Hk. 2-6-2-2, Fæster Jens Andersen, S. af Anders Jensen, Hedegaard i Biersted. 1688: Hk. 3-2-3-2, Fæster Niels Jensen. 1750 Jens Nielsen og 1777 Christen Madsen, g. m. Gyde Jensdatter. 1810 gav Jeppe Jensen paa Hyllen Gjettrups Ejer 1200 Rdlr. for Gaarden, der da havde Hk. 3-4-2-0. Han lagde den vestlige Del af

Jorderne til Hyllen og solgte Hovedparcellen med 2 Tdr. Hk. til Thomas Madsen, Strandgaarden ved Hals, som 1813 solgte Gaarden til Jens Pedersen fra Gjeraa. 1828—68 Christian Jensen, 1868—1905 Jens Christiansen, derefter Christian Jensen, hvis Enke nu ejer Snarholt.

15. Risgaarden. Navnet er nyt. Gaarden laa tidligere overfor Søndergsard klods op ad Aaen. 1626: Christen Pedersen. 1662: Et Boel, Hk. 2-4-0-0, Fæster Lars Jensen. 1688: Hk. 1-3-0-0, Fæster Morten Pedersen. 1710 Søren Justesen, 1740 Jens Sørensen og 1777 Søren Jensen (d. 1801). 1802 solgtes Gaarden ved Auktion til Chr. Rasmussen fra Ulsted for 410 Rdlr. Efter Chr. Rasmussens Død købte Hans Søndergaard Gaarden, som han kort efter (1849) solgte til Just Jensen, Søn af Jens Justesen i Grydelund. Just afstod 1883 Gaarden til Sønnen Christen Justesen, som udflyttede den til Kæret »Busken« nordøst for Byen. Nuværende Ejer Søren P. Sørensen.

»Drejerens Gaard« ved Langholtsig er en Parcel fra Risgaarden.

16. Mellergaard, den nordre Gaard. En ældgammel Dobbeltgaard, hvoraf Matr. Nr. 23 udgjorde den anden Halvpart. Mellergaardene laa lige vesten for Nørgaard med Haverne ned imod Aaen. Blev 1825 købt til Selveje og straks splittet. Hovedparcellen med den gamle Boplads blev 1853 købt af Chr. Iversen i Nørgaard, som lagde den under sin Gaard. Kun et Sted, i Drld. Kirkebog, nævnes Gaarden ved Navn: Malergaard — skal sikkert være Melergaard.

23. Mellergaard, den søndre Gaard. Sidste Fæster o. 1798 var Mikkel Jensen, S. af Jens Axelsen, hvis Slægt i umindelige Tider havde boet her; det var »Axel Slægten«.

Ved Udskiftningen 1798 bestemtes Gaarden til Udflytning paa Marken, og der blev tillagt den nogle store Kærarealer østen og sønden for Agerbæk. Bygningerne blev imidlertid nedbrudte, og Jorderne delt i flere Smaaejendomme; »Ny Agerbæk« og »Karl M. Sørensens Gaard« er Parceller herfra, og det meste af »Christoffers Gaard« er ligeledes fra Matr. 23.

17. Nørgaard. Her boede 1624 Mads Knudsen, hvis Enke ægtede Rasmus Sørensen, der i 40 Aar var Fæster. 1662: Et Boel, Hk. 2-2-2-2, Fæster Rasmus Sørensen. 1688: Hk. 1-7-3-1, Fæster Povl Madsen. 1719 Niels Nielsen. 1733 var der to Fæstere, Hans Ibsen og Povl Sørensen, og 1777 Niels Hansen og Jens Jensen. 1799 købte Niels Hansen Nørgaard til Selveje for 600 Daler. Efter ham Svigersønnen Søren Hansen af Søndergaard, der var Ejer 1807—41. Hans Efterfølgere var Christen Iversen, Niels Hansen og Chr. Christensen Gravholt.

Gaarden blev o. 1900 splittet, og nu minder kun nogle forvitrede Bærbuske fra Haven om den ældgamle Boplads. 1910—11 opførtes Melholt Kirke paa en Parcel af Nørgaard. Sagnet beretter om 12 sorte Ryttere, som ved Midnatstide rider ind paa Nørgaards Gaardsplads.

18. Oddergaarden. Ældgammel Boplads. Her boede 1626 Kjeld Nielsen, der svarede 1 Pund Smør (= 6 kg) i aarlig Landgilde til Kronen. 1808 købte Christen Jensen Odder Stedet; derefter Jens Christian Sørensen (Aajje Jens), der 1856 solgte til Peder Larsen, Søn af Lars Pedersen i Søndergaard. Han flyttede Gaarden op paa en Lod i sønder Side af Byen ved den gamle Kongevej. Per Søndergaard drev foruden Landbrug Købmandshandel, og allerede, mens han boede hjemme i Søndergaard, havde

han der oprettet Melholts første Høkeri. 1859 købte han Krogens Havlod, hvortil hans Svigersøn Jens Justesen efter Pers Død flyttede.

19. Østergaard. 1662: Et Gadehus, skylder 1 Skill. grot, Fæster Niels Laursen. 1688: Hk. 0-0-2-0, Fæster Peder Andersen. Der hørte fra først af kun lidt Jord til Huset, men Peder Andersen (Skrædder), som 1805 blev Selvejer, og Svigersønnen Søren Jensen Kolbro købte meget Jord. Det samme gjorde Søren Skrædders Svigersøn Niels Godskesen. Skrædder Nielses første Kone var Datter af Søren Jensen. Der fortælles, at hun laa i Barselseng og var meget svag den Dag i Sommeren 1864, da de tyske Husarer holdt Indtog i Melholt. Hun blev saa altereret, at et Hjerteslag gjorde Ende paa hendes Liv.

1870 købte Lars Peter Hansen fra Søndergaard, der var gift med Mariane, D. af Jørgen Smed, Gaarden. Hos Lars Peters samledes Byens unge ofte til Legestue. Ulsted-Dronninglund Sogneskel gik midt igennem Gaarden, saaledes at Stuehuset laa i Dronninglund Sogn og Vesterhuset, hvori der var en stor og rummelig Stue, hørte til Ulsted. Naar nu Lars Peter søgte Tilladelse paa Kjær Herreds Kontor til at holde Legestue og fik Afslag, kunde der søges paa Dronninglund Herreds Kontor og omvendt. Resultatet blev mange fornøjelige Fester, der holdtes afvekslende i Raalingen og Vesterhuset. Nuværende Ejer Niels P. Pedersen.

20. »Løvi Peters Gaard«. Oprindelig én Ejendom med Matr. 19. Her boede 1630 Jep Nielsen, hvis Kone Karen Olufsdatter af Per Clausen i Bakgaarden blev beskyldt for Hekseri. Derefter beboedes Gaarden i mange Aar af Clemmen Slægten (se Nørkjær). 1825 solgte Herman Pedersens Enke, Ane Jensdtr., Bakgaarden og købte Matr. 20, som 1842 gik

i Arv til hendes Søn Levi Hermansen. 1873 overtog Jens Peter Levisen Gaarden, som han 1881 udflyttede til en Kjærlod Syd for Byen. 1888—1906 Martin Holm-Jensen (Farveren). 1906—30 Hans Chr. Mørkholt. Nuværende Ejer S. P. Sørensen.

22. Mellemrimmen. 1801 byggede Peder Clemmensen her et Hus, det første paa Rimmen. Stedet er senere lagt til Karl M. Sørensens Gaard, der 1810 opførtes paa en Parcel af Sdr. Mellergaard af Niels Christensen Korsborg. 1833 Chr. Christensen, 1835 Chr. Pedersen Skrædder, 1836 Søren Christoffersen, 1895 Hans Chr. Sørensen, 1902 Anton Sørensen, 1906 Karl M. Sørensen, hvis Enke er den nuværende Ejer.

24. »Christoffers Gaard«. Ejendom Syd for 22. Her laa 1798 Brenshaugehuset, ikke at forveksle med Matr, 12, Snarholts Brenshaugehus. Huset beboedes i Aarene efter Udskiftningen af Just Jensen, der købte Jord til fra begge Mellergaardene. 1842 Niels Christensen Kusk, 1887 Christoffer Olesen og fra 1912 nuværende Ejer Niels Chr. Olesen.

25. Lykkensprøve. Melholt Skov hørte i gamle Dage til Søndergaard, hvis Fæstere havde Opsyn med den. 1662: Dertil er et Stykke Skov mesten Del af El og Birk, agtes for Hk. 0-1-1-1. 4 Svins Olden, endog der ikke indbrændes Svin (indbrændes: forsynes med Brændmærke).

Ved Udskiftningen 1798 blev Skoven delt i 8 Parceller, hvoraf den største sydligste var den saakaldte Fredskov. Efter at Grevinde Holch til Vraa i 1799 havde solgt Gjettrup Gods til et Konsortium, blev Godset snart splittet, idet noget blev købt af Fæsterne, og andet blev af Interessenterne solgt videre. 1803 solgte Kammerjunker Arenstorff til Overgaard $6^1/_2$ Td. Hk. af Melholts Jorder til Kaptajn

Møller paa Mollerup, som kort efter solgte Godset videre til J. F. Kjeller paa Langesminde ved Hals.

Den 1. April 1825 afholdtes Skifteauktion over dette Gods, og Søndergaard, Nr. Mellergaard, Smedgaarden m. m. blev købt til Selveje, medens Kjellers Arvinger beholdt Skoven, som de 23. Februar 1828 solgte til Mads Chr. Thomsen i Sønderkjær og Diederich Lose for 700 Rdlr. Paa Mellergaards Skovpart byggede Lose sin Gaard, som han gav Navnet Lykkensprøve. Paa Stedet laa et lille Bindingsværks Skovfogedhus, som endnu findes ved Gaarden.

Diederich Lose var født 13. Septbr. 1792 i Bergen, S. af Konsumtionskontrollør Diederich Lose og Hustru Regitze Dorthea Bang. Han var i nogle Aar Købmand i sin Hjemby, og kom i Midten af 1820erne til Danmark. Han var meget interesseret i Jagt og Skovbrug og købte efterhaanden det meste af Melholt Skov. Lose levede i mange Aar som Enkemand. Han var barnløs, men havde en Adoptivsøn, Hans Svendsen Lose, der 1854 overtog Gaarden. Hans Svendsen var født $^{13}/_{10}$ 1816 paa Karupgaard ved Sæby, S. af Svend Bertelsen og Maren Christensdatter; hans Hustru hed Thomine Madsdatter, D. af Mads Vestergaard i Røgelhede. 1874 overdrog han Lykkensprøve til sin Plejesøn Bertel Ingvardsen, der var Thomines Brodersøn. Bertel Ingvardsen var født $^{29}/_{10}$ 1850 i Vrensted, d. $^{14}/_{5}$ 1921, S. af Ingvard Madsen og Hustru Marentine Mouritsdatter. Han var gift med Johanne Ottesen, f. $^{13}/_{11}$ 1852, d. $^{28}/_{6}$ 1934, D. af Otto Larsen i Holtegaard, Drlund Sogn, og Hustru Mette Christensdatter. 1916 overdrog Ingvardsen Gaarden til sin Søn Hans Ingvardsen, f. $^{25}/_{8}$ 1889, d. $^{18}/_{5}$ 1926, hvis Hustru Carla, f. $^{1}/_{10}$ 1892, er Datter af Gaardejer Kremer i Skibsted. 1932 ægtede hun Niels Ottosen, Gaardens nuværende Ejer. Han er født paa Holte-

gaard $^{25}/_{10}$ 1895, S. af Bertel Ottosen og Hustru Laurette Toft.

Lykkensprøve er nu den største Ejendom i Øster Melholt. Hk. 3-6-3-1, Areal 250 Tdr. Ld. Gaardens Ejere har efterhaanden ryddet det meste af Skoven og bragt Jorden under Kultur. Af Gaardens 150 Tdr. Ld. Skov er der kun 50 Tdr. tilbage, heraf er de 40 Tdr. Fredskov. I Nørenden af Melholts Skov, ikke langt fra Lykkensprøve, stod fordum et ældgammelt Træ med 2 Stammer, der voksede sammen ca. 1 Alen over Jorden. Igennem Hullet mellem Stammerne trak man i gamle Dage Smaabørn for at helbrede dem for engelsk Syge. Det skulde foregaa mellem 12 og 1 om Natten, og inden man gik tilkastede man Træet et Par Mønter. Ældre Folk beretter, at de paa Stedet har fundet »gale Skillinger«. Træet blev fældet ca. 1850 (»Dania« I).

De gamle Markbøger.

1683 havde Melboerne fremmede. Det var nogle Landmaalere, der var udsendte af Regeringen for at opmaale Ejendommene, saa der kunde foretages en ny Matrikulering til Afløsning af den saakaldte Landgildematrikel af 1664. Den gamle Matrikel var anlagt efter Bøndernes Landgildeydelser, men forekom mange uretfærdig, og nu skulde Landmaalerne opmaale hver eneste Ager samt gøre Optegnelser om Jordens Bonitet, og hvorledes den blev brugt. Jordens Taksering foretoges af ansete Bønder paa Egnen, som var udtaget dertil.

Tillige blev skrevet, hvor mange Læs Hø Bonden kunde avle, om Fædrift, Ildebrændsel, Haver, Møller m. m., og Resultatet af Arbejdet findes i de gamle Markbøger, en herlig Kilde til vor Landsbyhistorie.

Melholtsgaards Mark:

1. Hede Agrene, 16 Agre, løber Øst-Vest.
2. Mellem Falds Agre, 30 Agre, løber Sønder-Nør.
3. De Agre østen Gaarden, 29 Agre, løber S.-N.
4. Aakjærs Agre, 8 Agre, » Ø.-V.
5. Hus Stedets Agre, 37 Agre, » S.-N.
6. En Del Jord, kaldes Brenns Hauge, 33 Agre, » Ø.-V.

Høavl til Melholtsgaard er 36 Læs. Sammen med Krogen, Knirren, Fjelgaard og 2 Huse Græsning til 40 Høveder.

Vester Melholt Bys Mark:

1. De Agre vesten Krog Gaarden, 6 Agre, løber Ø.-V.
2. Mellem Falds Agre, 8 Agre, » Ø.-V.
3. Vester Agre, 8 Agre, » Ø.-V.
4. De Agre sønden Krogen, 26 Agre, » S.-N.
5. De Agre ved Sand Ledet, 8 Agre, » S.-N.
6. De Agre norden til Fjelgaard, 14 Agre, » Ø.-V.
7. Steens Agres Fald, 34 Agre, » Ø.-V.
8. De Agre ved Smedebakken, 5 Agre, » Ø.-V.
9. De Agre østen Skellet, 13 Agre, » S.-N.
10. Peder Jensen i Krogen, 1 liden Enghave, norden Gaarden, 4 Agre.
11. Norden til Mads Nielsens Hus, 18 Agre.
12. Mads Nielsen, Husmand (Nr. Skotl.), efterfølgende Pløjeland liggende om Huset, 26 Agre, løber S.-N.
13. Christen Jensen, Husmand (Rimmen) norden Huset Pløjeland, 15 Agre, S.-N.
14. Udi Nørhauge Pløjeland, 15 Agre, S.-N.
15. Sindel Thomesen i Knerr, norden Gaarden 1 liden Toft, 12 Agre, S.-N.
16. Mølle Agrene, 8 Agre, løber Ø.-V.

Høavl: Krogen 12, Kneer 8, Fjelgaard 20 og de to Huse hver 3 Læs.

Øster Melholt Bys Mark.

1. Agerbæks Agre (fra Agerbækken til Søndergaards Møllebæk, 114 Agre, løber S.-N.
2. Gammel Jords Agre (s. for Sønderg.), 7 Agre, S.-N.
3. En Del Jord, sønden Anders Løvesens Hus, kaldet Haugen, 18 Agre, S.-N.
4. Peder Christensen (Matr. 23) og Niels Jensen (Matr. 16), norden Gaarden noget inddiget Pløjeland.
5. Povl Madsen (i Nørgaard), Pløjeland norden for Huset, 33 Agre, S.-N.
6. Lars Clemmensen (Mellemkjær) og Bertel Mortensen (Sønderkjær), sønden og norden Gaarden Pløjeland, 28 Agre, S.-N.
7. Jørgen Askersen (Nørkjær), norden hans Bollig 31 Agre, S.-N.
8. Jens Knudsen, Husmand (Agerbækgaarden, som laa midt i Byen), østen Huset 10 Agre, Ø.-V.
9. Rasmus Jensen, Husmand (Oddergaarden), norden Huset 21 Agre, Ø.-V., delt til 4 Mænd.
10. Peder Andersen, Husmand (Østergaard), norden Huset 3 Agre.
11. Lars Nielsen, Husmand (Matr. 5), norden Huset 8 Agre, S.-N.
12. Jep Nielsen (Matr. 4), norden hans Bollig 5 Agre, S. og N. og østen Bolligen 22 Agre, S.-N.
13. Lars Clemmensen Smid, Husmand (Matr. 20), østen Huset 10 Agre, S.-N.
14. Peder Christensen (Bakgaarden), sønden Huset 19 Agre, N.-S.
15. Lars Clemmensen (Mellemkj.) og Bertel Mortensen (Sønderkj.), sønden Huset 18 Agre, S.-N. og Ø.-V.
16. En Del Jord er opbrudt østen Byen, kaldes Enge-Jorden, brudt af Eng, kaldes Hafbacken, 75 Agre, S.-N.

»Kiøber deres Husbygningstømmer i Aalborg 3 Mil borte. Hiultømmer, de behøffer, maa di kiøbe enten udi Agersted By eller, hvor di det kan bekome. Hvad deris Ildsbierring angaar, da er deris Tørffueskier efter Beretning ved Sandflugt ødelagt. Fædrift med Snørholt, Hyllen, Skoven, Krabbisbrou og Vasholt til 86 Høveder«. Til hver Ejendom i Melholt hørte en Kaalhave. Høavlen var: Søndergaard 20, Sønderkjær, Nørkjær, Nørgaard, Jep Nielsen, Risgaard og Mellergaard hver 2 Læs Hø.

Enestegaarden Snørholt:

1. Brendshauge, vesten Bolligen 35 Agre, løber S. og N. Heraf har Niels Jensen i Snørholt Ager Nr. 1—19 og 28—35, medens Anders Løvesen i Søndergaard har 20—27 (disse 8 Agre ligger i Ulsted S.).
2. De Agre østen Bolligen, 16 Agre.
3. De Agre sønden Bolligen, 31 Agre.
4. De Agre vesten Bolligen, 10 Agre.

Engbund til Snørholt 16 Læs. Sønden Gaarden et Stykke nødig Kaaljord. Splittørf til fornøden Brændsel.

Melholts Møller:

Melholt har Tid til anden haft adskillige Møller. For Tiden findes der to Vindmøller, Nørkjærs Mølle og Møllen sønden for Byen ved Kongevejen. Den sidste er ny, opført ved Aarhundredskiftet, men Nørkjærs Mølle er meget gammel og eksisterede nok allerede ved 1600. Det er vist den, som i Tingbøgerne fra1600erne kaldes »Melholts Mølle«.

Paa Videnskabernes Selskabs Kort fra 1791 findes foruden Nørkjærs Mølle en Vindmølle mellem Byen og Snarholt, men der er intet Spor tilbage af den nu.

Der var vist i fordums Tider flere Vandmøller ved Melholt. Paa Udskiftningskortet af 1798 findes

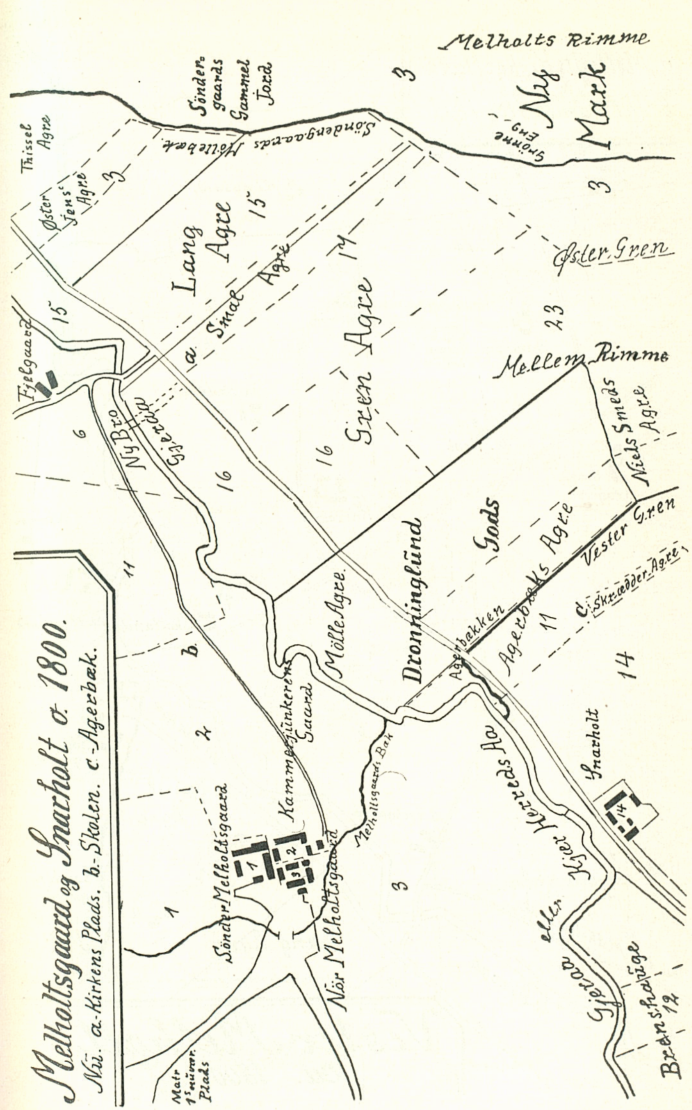
»Mølle Agre« (nu Mølhwollern) lige ved Agerbækkens Udløb i Aaen; muligvis har her en Gang været en Vandmølle.

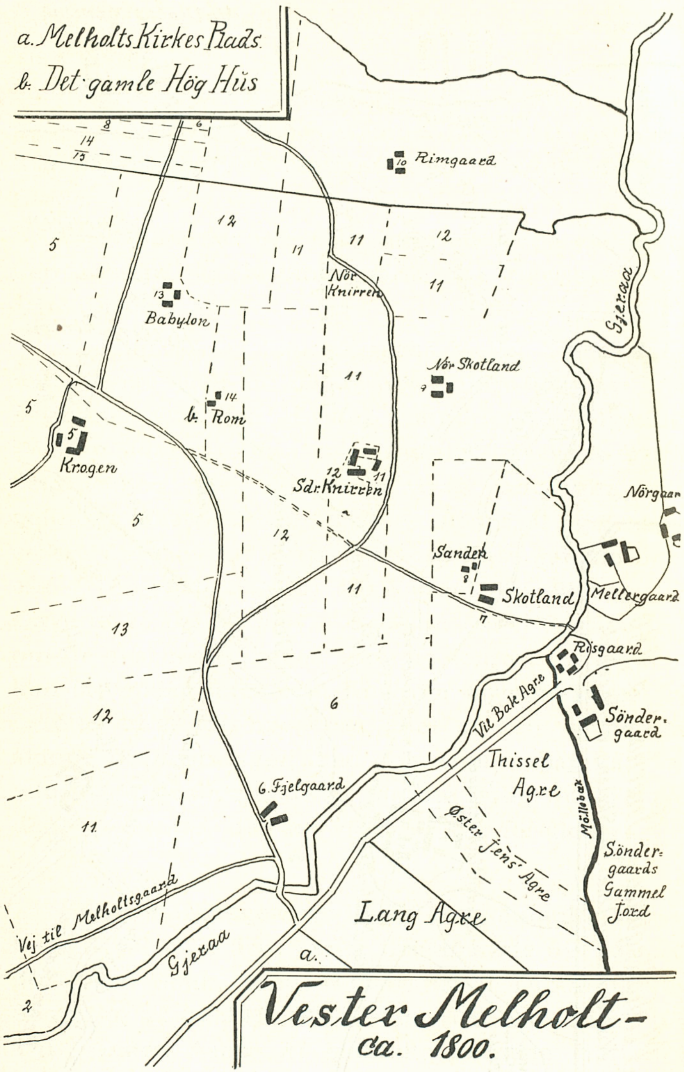
I Markbogen nævnes under Vester Melholt »Mølle Agrene« ved Bækken mellem Rimgaarden og Aaen. Rimeligvis hentyder Navnet til en forsvunden Vandmølle.

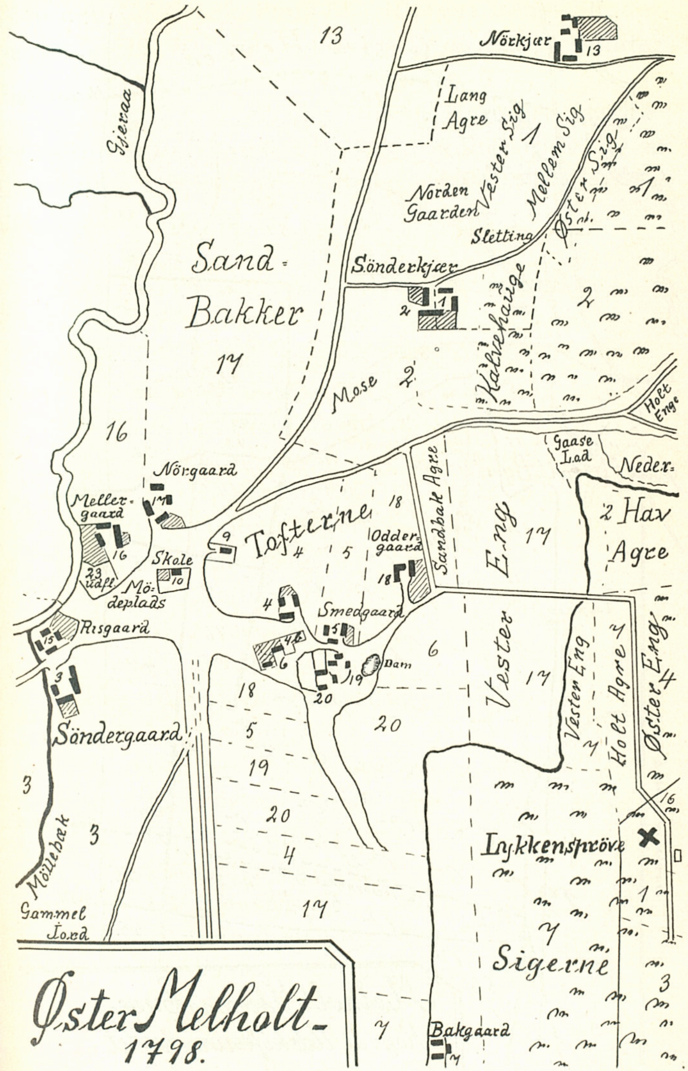
Endvidere har der nok været en Mølle ved Bækken sønden for Melholtsgaard; her nævnes i 1683 »Hus Stedets Agre«.

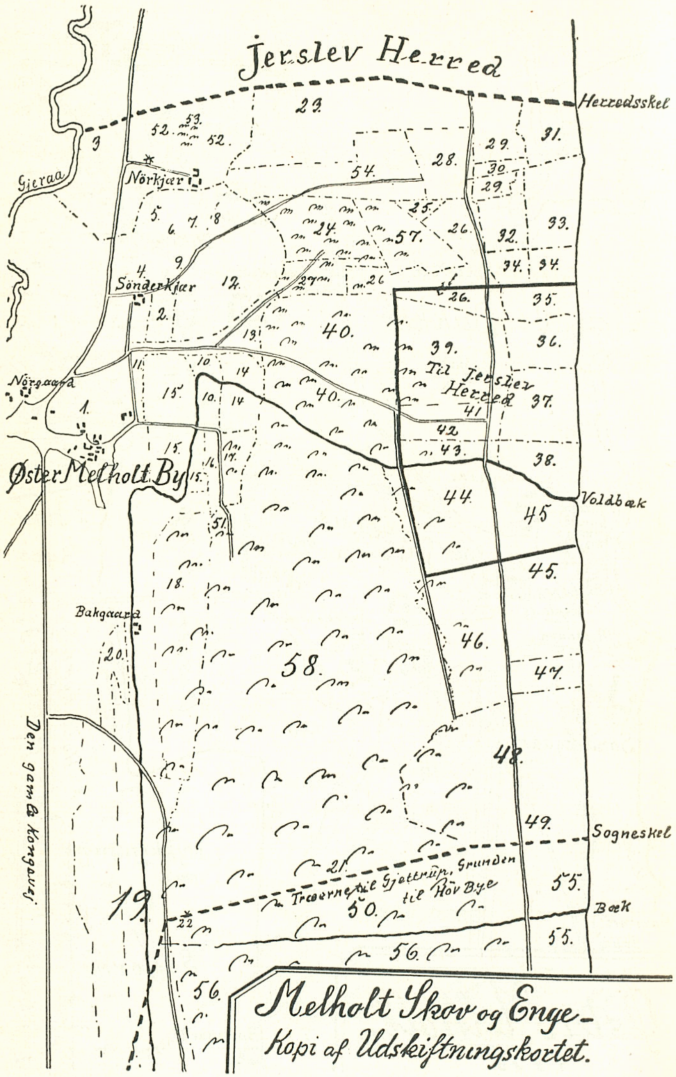
Endelig er der Søndergaards Mølle, der eksisterede længe efter at de andre Vandmøller var forsvundne. Om den skrives i Markbogen følgende: »Vester Siden af forskrevne Anders Løvesens Gaard befindes en liden Overfalds Græs Vandmølle, som befindes mesten Delen forfalden med Hjul og Kværnstene. Det Vandløb dertil befindes ikun ganske lidet, saa at de maa stemme for Vandet otte eller fjorten Dage til at samle Vand — ligesom det er Regnvejrlig, om de skal male meget. Saa de somme Aaringer ej kan faa malet deres eget Korn for tørre Aaringer. Og berettes ej at kan have saa godt af den, at de kan stoppe Omkostningen med den, som derpaa kan anvendes, at vedligeholde til samme Boligs og Fornødenhed, hvorfor den nu staar og slet forfalder«.

Ifølge Markbogen var 1683 hele Melholts opdyrkede Areal 305 Tdr. Land. Heraf hørte 59 Tdr. Ld. til Ulsted Sogn, medens 246 laa i Dronninglund Sogn, og af de 246 Tdr. Ld. laa 137 norden og 109 Tdr. sønden Aaen. Af Melholts samlede Hartkorn, 44½ Td., hørte 9 Tdr. til Ulsted, 21¼ til Drlund. norden og 13¼ til sønden Aa. De tre Melholtsgaarde havde tilsammen 71 Tdr. Land under Plov, Krogen

a. Melholts Kirkes Plads.
b. Det gamle Hög Hüs
Rimgaard
Babylon
Nör Knirren
Nör Skotland
Rom
Krogen
Sdr. Knirren
Nörgaard
Sanden
Skotland
Mellergaard
Risgaard
Vil Bak Agre
Sönder. gaard
Thissel Agre
Möllebæk
6 Fjelgaard
Øster Jens' Agre
Söndergaards Gammel Jord
Vej til Melholtsgaard
Lang Agre
Gjeraa
Vester Melholt – ca. 1800.

Nörkjær
Gjeraa
Lang Agre
Vester Sig
Mellem Sig
Øster Sig
Norden Gaarden
Sletting
Sand-Bakker
Sönderkjær
Kalvehauge
Mose
Holt Enge
Gaase Lad
Neder.
Nörgaard
Mellergaard
Tofterne
Oddergaard
Sandbak Agre
Eng
Hav Agre
Skole
Mödeplads
Smedgaard
Risgaard
Dam
Vester
Vester Eng
Holt Agre
Øster Eng
Söndergaard
Möllebæk
Gammel Jord
Lykkensprövе
Sigerne
Bakgaard
Øster Melholt – 1798.

20, Knirren 17, Fjelgaard, Skotland og Babylon tilsammen 20, Nr. Skotland $5^1/_2$, Rimgaarden 4, Søndergaard ca. 20, Bakgaarden knap 9 og begge Sønderkjærgaardene tilsammen 23 Tønder.

En Gaard paa et Par Tønder Hartkorn havde i 1680erne kun 12—14 Tdr. Land under Plov og en Besætning paa et Spænd Heste, et Par Køer, et Par Slagtegrise, nogle Faar og lidt Fjerkræ.

Navneliste til Skov- og Engkortet.

1. Tofterne.
2. Sønderkjærs Kalvehave.
3. Ved Aaen.
4. Norden Gaarden.
5. Lang Agre.
6. Vester Sigen.
7. Mellem Sigen.
8. Øster Sigen.
9. Slettingen.
10. Gaaselod.
11. Sandbak Agre.
12. Sønderkjærs Eng.
13. Holt Enge.
14. Neder Hav Agre.
15. Vester Eng.
16. Holt Agre.
17. Øster Eng.
18. Siegerne.
19. Langholt Sig.
20. Langholts Dammer.
21. Store Buskholt.
22. Askeovnen.
23. Koe Drivten.
24. Ny Eng.
25. Hjørnet.

26. Vie Engene.
27. Voldbæk Enge.
28. Maa Agre. (Maa = Kær.)
29. Havets Marks Agre.
30. Elses Agre.
31. Tue Eng - til Nørkjær.
32. Nørgaards Maae.
33. Nørgaards Maae Eng.
34. Nør Maae.
35. Trillingens Maae.
36. Maae Enge.
37. Sønder Maae.
38. Boested Skifter. (Her var nok en Boplads i Middelalderen. I Skovstriden 1719 siges: De Engskifter, som tilforn har været Markjorder.)
39. Nør Eng.
40. Søndergaards Nør Eng.
41. Nør Skrædder Eng.
42. Pæl Eng.
43. Sønder Skrædder Eng.
44. Skyvr Enge. (Skyvr = Bæk.)
45. Slet Skifter.
46. Store Eng.
47. Boebak Skifter.
48. Søndergaards Sønder Eng.
49. Vieg Eng.
50. Stokbro Kær.
51. Lykkensprøves nuværende Plads.
52. Nørkjærs Over Mark.
53. Nørkjærs Elle Skov.
54. Rap Agre.
55. Hov Bys Udenge.
56. Hov Skov.
57. Mellergaards Tue Enge.

Anm.: 24, 25, 26, 27, 40 og 57 danner den under Skovstriden nævnte Melholt Fællesskov.

58. Melholt Skov — en Gang til Søndergaard.

De gamle Melboers Liv og Færd.

Tilværelsen var ikke nogen Dans paa Roser, thi Folk var fattige og maatte slide haardt for Føden. Indtægten, der væsentlig hidrørte fra Landbruget, var lille, thi samme Landbrug var saare primitivt. Man drev ogsaa lidt Fiskeri. I Skødet 1626 tales der om 3 Bundgarnsstader, og o. 1700 nævnes de 2 Sildestader »Braebacke« og »Schielbecke«. Livet var slidsomt for Folket ved Kjær Herreds Aa, med strengt Arbejde og faa Adspredelser, og slog Høst og Fiskeri Fejl, kneb det med at skaffe Føden og med at svare Afgifterne.

Samledes man saa endelig til Fest, f. Eks. Bryllup, Legestue og lignende, slog man sig for Alvor løs og tog Revanche for alle de graa Hverdage. Da skete det, at de ellers saa stilfærdige Melboer foranstaltede vilde Slagsmaal med Knive og Knipler. I de gamle Lensregnskaber figurerer Vendsyssels urolige Kystboer ofte med Bøder for »Bordag« og »Parlamente«.

Tingbøgerne for Kjær Herred, Hundslund og Hals Birker beretter adskilligt om Melboernes Liv i de henfarne Tider.

Der fortælles om Hekse, som blev brændte, og Hekse, som blev frikendte, og om hvorledes Melholt i 1627 blev plyndret af Wallensteins vilde Krigere. I mange Aar førte Anders Løvesen i Søndergaard, Stamfader til den melholtske Løvi Slægt, Proces imod Fæsterne i Mellergaard, der vilde tiltvinge sig Brugsret til Jorden østen for Møllebækken, og det gik saa vidt, at Store Niels Jensen en Dag søgte at slaa An-

ders ned med en Høle (Kjær Hds. Tgb. 14-6-1659). Anders Løvesen reddede Livet og vandt ogsaa Processen.

Jævnlig var det galt med Strandingsgodset, og selv en anset Mand som Rasmus Sørensen i Nørgaard kunde komme i Forlegenhed, som da Synsmændene hos ham fandt en Kiste og nogle Egeplanker, som var drevet i Land (Kjær Hds. Tgb. 13-1-1646).

Skoven kunde ogsaa føre Folk i Fristelse. Saadan gik det Christen, Søn af Peder Christensen i Risgaarden. Han var ved at save nogle Grene af en fældet Eg i Hov Skov, da han blev overrumplet af Skovfoged Jep Christensen i Hov. Det blev nogle dyre Grene (Hals Birks Tgb. 13-6-1645).

Melboerne var ofte i Strid med Hovboerne, som da deres Oldensvin var spadseret østen ud af Skoven for at lave Ravage i Hov Enge — eller da Knud Madsen i Nørgaard og Jørgen Kjærulf paa Gjettrup havde sat et Bundgarn ud lige i Skellet mellem Sognene. Det Bundgarn tilhørte Jørgen og hans Herskab, Kirstine Beck til Vraa; men Knud Madsen skulde have Part for at passe det. Garnet stod ikke de lovbefalede 20 Favne fra Nørgaards Stade i Hov. I Hov Nørgaard (Matr. 3, Lauritz Egholms Gaard) boede den Gang Anders Lauritzen, som var en af Sognets mest ansete Mænd. Han anlagde Sag, der førtes baade ved Birke- og Herredsting, og det endte da ogsaa med, at Melboerne maatte fjerne det ulovlige Garn (Kjær Hds. og Hals Birks Tg. 1647 og 48).

Den lange Skovstrid.

Melholt Skov har altid været et Tvistens Æble mellem Egnens Bønder og deres Herskaber, og i Aarhundreder har man stridt om Jagtret, Skovhugst, Græsningsret, Fædrift samt Vejret gennem og østen om Skoven.

1716 købte Prinsesse Sofie Hedevig Dronninglund Gods og Hals Birk af sin Broder Frederik IV. 1719 døde Fru Kirstine Beck til Vraa, og hendes Svigersøn Jørgen Bille til Ellinggaard kom straks i Strid med Prinsessen om Jagtretten. Den 4. Septbr. 1719 udnævnte Kongen en Kommission, bestaaende af Jesper Jespersen til Høgholt, D. C. Bräes til Kokkedal, Jægermester Ratlou og Landsdommer Thøger Reenberg til at undersøge Sagen.

Den 12. Septbr., den 9., 10. og 11. Oktbr. samt den 12. Jan. 1720 blev Aastederne set og beskrevet af Synsmænd, og der blev taget en Mængde Tingsvidner i Sagen.

Melholt Skov bestod af 3 Dele: 1) »Mod Syd et Skovstykke i Længden 560 Favne, i Bredden i Øst 168 Favne og i Vest 40 Favne. Dette Skovstykke laa i Hals Birk, men var ved en Række Vildtbanepæle med indbrændt kongelig Krone skilt fra Hov Skov. Her havde Hov Bønder Græsningsret. 2) Den egentlige Melholt Skov, der i en Længde af 960 Favne strakte sig fra Hals Sogneskel til Voldbæk, og som altid havde hørt til Søndergaard — samt 3) Melholt Fællesskov fra Voldbæk til Herredsskellet. Mange af Egnens Mænd bevidnede, at Aaen, hvis rette Navn var »Kjær Herreds Aa«, altid havde været ret Skel mellem de to Godser, og Jørgen Bille fremlagde en Række gamle Tingsvidner, hvoraf nogle her skal gengives i forkortet Form.

1533. Hals Birketing: Vi efterskrevne Mænd, Las Lauridsen, Tingfoged til Hals Birketing, Peder Andersen i Hals m. flere evindelig med Gud kundgør vi for alle med dette vort aabne Brev: Aar efter Guds Byrd 1533, Fredagen næst efter Canuti Regis Dag (d. 10. Juli), da var skikket for os beskeden Mand

Niels Mikkelsen i Munkegaard i Melholt, som lovlig æskede og fik et fuldt Tingsvidne af otte beskedne Dannemænd, hvilke alle samdrægtigen vidnede, at den Skov, som kaldes Munkemark, som ligger til Niels Mikkelsens Gaard i Melholt, er Klosterets[1]) fri Eendel; og aldrig har der været noget almindeligt Hugst der inde, enten til Salt Kedler eller noget andet Hugst udi Abbedens eller Tilsynsmandens eller den Mands Minde, som har Gaarden.

1548. Kjær Herredsting: Bertel Jensen i Brorholt, den Tid Tinghører til Kjær Herreds Ting, Niels Pedersen i Sulsted m. fl. gør vitterligt: Anno 1548, Tirsdagen næst efter Søndagen Jacobi og Philippi Dag (den 1. Maj) var paa fornævnte Ting skikket Peder Jensen i Rottrup, som tog Tingsvidne af 8 gode Mænd, der vidnede, at de saa og hørte samme Dag, at Peder Jensen havde Tiltale til de Hov Karle for den Eendels Skov, de havde hugget i, den ligger til Niels Mikkelsens Gaard i Melholt. Saa fremkom Oluf Lauridsen i Hov (boede i Birkedommergaarden Matr. 19) og sagde, at de havde hugget med Abbedens Minde.

1561. Abbed Anders' aabne Brev: »Jeg Anders Andersen, Abbed udi Vitskjøl, kendes og gør vitterligt for alle Mænd med dette mit aabne Brev, at jeg fuldmyndig og mægtig gør min Tjener (d. v. s. Fæster) Lars Nielsen i Munkegaard, liggende i Melholt, at have Opsyn med den Eendel Skov, som ligger til samme fornævnte Munkegaard, som begynder ved den Skiver (Bæk), som løber igennem Jens Pedersens Eng i Hou og ud i Havet og mod Nør til Voldbæk. Og ligeledes byder jeg ham at tage Vare paa, at ingen, hverken de Mænd af Hov eller nogen anden, bruger der noget enten Skov eller Eng, ej heller hugger, uden det er med hans Minde.

Skrevet i Lindholm, Torsdagen næst efter Vor Frues Dag 1561. Anders Andersen, Abbed.

1579. Kjær Herredsting: Den 15. Decbr. tog Anders Skriver i Hals et fuldt Stokkenævn af 24 Mænd, hvoriblandt Søren Lauritsen paa Agdrup, Povl Staldsvend i V. Hassing, Christen Jude paa Hassinggaard m. fl., at Melholt Skov er Henrik Gyldenstjernes, og kommer nogen der ind, maa de tage Skade for Hjemgæld.

[1]) ɔ: Vitskjøl Kloster.

1581. Hals Birketing: Torsdagen efter Vor Frue Dag udgav Jens Andersen i Hov og Mads Lauritzen i Skovshoved et aabent Brev og gjorde vitterligt, at de mindedes 60 Aar og mere; og da havde de hørt de gamle sige, at fra Voldbæk og til Askeovnen, det har altid været til Vitskjøl Klosters Endelsskov.

30. 5. 1598. Kjær Herredsting og 1. 7. 98. Hundslund Birketing: Christen Jensen paa Gjettrup tog paa Preben Gyldenstjernes Vegne Forbudstingsvidne imod, at nogen kommer i Gjettrup og Melholt Skov med Skytteri, Jagt eller Skovhugst.

1599. Snapstirsdag. Kjær Herredsting: Preben Gyldenstjerne spurgte 24 gode Mænd af Herredet, om de kendte Melholts Skov, og om den hørte til andre end Munkeboelet. De svarede, at Skoven hørte til Munkeboelet.

Der var ofte Strid om, hvor egentlig Grænsen mellem Hals Birk og Melholt var, og ofte maatte den fastsættes.

1652. Sandemandstog. Den 23. Juli fremlagde Gjettrup Ridefoged Christen Ibsen[1]) paa Kjær Herredsting Vidner paa, at Herredets Sandemænd havde gjort og svoret et retfærdigt og kristeligt Skel mellem Melholt Skov og Fang paa den ene Side og Hals Birk paa den anden. Skellet gik fra Grimbøgen,[2]) der stod vesten Vejen i Langholtsig, som Vejen gaar til Hov, og øster til Askeovnen, en Banke, som ligger paa øster Side af Vejen — og derfra og øster til en anden grimet Bøg — og over Nørenden af store Buskholt — lige øster til en gammel Eg, som og er grimet — og lige reberet øster til Havet langs med en gammel Skiver.

Et Afsnit af Skovstriden handler om den i Hals

[1]) Christen Ibsen var Fæster paa Krabbesbro, senere paa Meller Lyngdrup.

[2]) Grimet = mærket med Øksehug.

Birk liggende Del af Skoven. Her havde Hovboerne samt 2 Mænd i Skovshoved fra Arilds Tid haft Græsningsret, hvilken ofte blev dem nægtet af Vraas Ejere.

1599. Hals Birketing: Fornuftige Mand Christen Jensen af Gjettrup stod inden alle 4 Stokke og spurgte de Mænd af Hov samt Las Jørgensen og Clemmen Christensen i Skovshoved, om de havde de Enge i Melholts Skov, som ligger til Munkeboel, med hans Husbonds Minde. De bekendte, at de havde Engene med Preben Gyldenstjernes Minde.

1662. Hals Birketing: Den 14. Marts vidnede Mænd af Hov, som huskede 40, 50, ja 60 Aar tilbage, at de Enge i Hals Birk og Hov Skov, som Velb. Fru Ide Lindenov til Vraa med Kongl. Majestæts Lensmand paa Aalborghus nu omtvister — saa langt de mindes, har været brugte til Kongl. Majestæts Gaarde og Boliger i Hov og Skovshoved, og de havde Engene ulastet og ukæret, indtil Fru Ide Lindenov har begyndt at paaføre dem Trætte.

Skovstridens Afgørelse, der faldt hen paa Foraaret 1720, lød saaledes:

I. Angaaende den i Hals Birk liggende Del af Skoven, da tilhører Grund og Græsning Hovboerne, medens Træerne og Jagten er til Vraa.

II. Fæsterne i Vester Melholt har Græsningsret til den gamle Vej i østre Side af Skoven (— hvilket Mads i Søndergaard vilde forbyde —) og Ret til Høslet i Langholtsig (- hvilket Øster Melboerne bestred), samt Græsningsret sammesteds.

III. Melholts Skov fra Hals Sogneskel og til Voldbæk hører til Vraa. »Saa ses ikke rettere efter saa mange ensstemmende Vidnesbyrd og saa store Bevisligheder, end at jo Vraas Ejere maa nyde den omtvistede Melholts Skov som et frit Eendel og Enemærke — og derudi ej kan formenes dem Jagt uden Paatale i nogen Maade«.

Jørgen Bille sejrede altsaa over Prinsessen, og Skovstriden var neddæmpet; men det var kun foreløbig, thi den blussede op, naar Skov og Godser skiftede Ejer.

1828 var Diederich Lose i Strid med Chr. Buur i Nr. Knirren og senere med Lars Søndergaard. Da Hov Skov ca. 1800 blev udskiftet, blev den i Hals Sogn liggende Del af Skoven delt i Smaalodder, som Hov Husmænd fik tildelt. Lose købte disse Lodder for Spotpris, men havde til Gengæld den Ærgrelse, at Hovboerne stadig hentede baade Brænde og Gavntræ der. 1840 havde Apoteker Kayerød i Aalborg Jagtretten i Hov Skov, og han anmeldte Diederich Lose, Hans Lose og Husmand Rasmus Larsen for Krybskytteri i Stokbro Kjær. De blev dog alle frifundne. Senere vilde Hans i Søndergaard formene Hovboerne deres gamle Møllevej østen om Skoven. Gang paa Gang pløjede han over Vejen; men lige saa tit kørte de over Pløjningen for at holde Vejen i Hævd. Tre Rækker Pigtraad, som Forfatteren i Sommeren 1933 saa stræntet tværs over bemeldte Vej, kan tyde paa, at den aarhundredgamle Strid vedvarer.

Melholt Skov har i gamle Dage strakt sig mod Vest og har staaet i Forbindelse med Skovene ved Hyllen og Gjettrup.

Hovedkilder: Dronninglund og Ulsted Kirkebøger, Vraa, Gjettrup og Dronninglund Godsarkiver, Aalborghus' Lensregnskaber, Hals Birks og Kjær Herreds Tingbøger, Kronens Skøder, Folketællingerne, Kjær Herreds Pantebøger, Markbøgerne af 1683, Matriklerne af 1662, 1664, 1688 og 1844, Ældste danske Arkivregistraturer III B., Aalborghus' Amts Regnskaber.

LIDT STRANDINGSHISTORIE FRA SYDVEST-VENDSYSSEL.

(»SIRTSSKIBET«.)

Af C. KLITGAARD.

I tidligere Tid, da man havde Træ-Sejlskibe, og da Kysterne ikke som i vore Dage var forsynet med Fyr til Vejledning for Skibsfarten, var Strandinger og Forlis i aaben Sø som bekendt langt talrigere end nu, og som Følge heraf spillede Stranden og hvad dertil hørte — Strandinger og inddrevet Gods — da ogsaa en langt større Rolle i Klitboernes Tilværelse, end den nu gør, og følger vi Kysten fra Skagen til Blaavandshuk, vil vi overalt finde, at de gamle Kystboeres Fortællinger fra Tiden før ca. 1885 og deres Folkesagn drejer sig om Tildragelser ved Stranden, muntre og alvorlige Episoder i broget Blanding. Hist fortælles om Sognets Altertavle, at den er kommet med en Stranding og egentlig var bestemt for en udenlandsk Katedral, — her fortælles om Kirkeklokken, at den er skænket af en Skipper, som Tak fordi han blev frelst af Havsnød, eller ogsaa, at Klokken har været Skibsklokke paa en Orlogsmand; i Fladstrand (Frederikshavn) gamle Kirke var der tidligere en Mængde Prydelser — Billeder — skænket af Søfolk som Nødofre,[1]) og til den hellige Kirke i Janderup i Thy, der havde særligt Ry som Nødhjælper,

[1]) Alb. Thura Beretning fra 1730 i Vends. Aarb. 1921, S. 101 ff.

indgik Gaver fra Ind- og Udland til henimod 1850, saa den blev meget rig.[1]) Og Folkesagnet ved at berette om Christen Linde i Holstebro, død 1706 som Ejer af en Mængde Herregaarde, at han som Bissekræmmer blev rig ved hos en Klitbo at købe et Andetrug af Metal, som senere viste sig at være af Guld og at være et Døbefad, som var bjærget fra en Stranding, om Skudehandler Balzer Nielsen i Kjul, der fik Hollænderindens Pengeskrin,[2]) og om mange flere, og det er vel saadan, at hvert Sted paa Kysten har sin Person, som Traditionen fortrinsvis dvæler ved i saa Henseende. Og saa er der jo de mange Historier om Drab eller Udplyndring af forliste Søfolk, om «Dødemandsbjergene«, hvor de paa Stranden inddrevne Lig blev begravet, naar de ikke var identificeret, en Skik, der flere Steder holdt sig til ca. 1850, om Gengangeren, der ikke fandt Ro i Graven i Klitten, fordi den ikke var i Kristenjord o. s. v. I Anklageskriftet mod Biskop Tyge i Børglum 1330[3]) siges bl. a., at hanseatiske Købmænd havde klaget til Kong Christoffer over, at Biskoppen havde frataget dem en Del Gods, som var indstrandet i hans Stift, og at han egenhændig havde hugget deres Kister i Stykker med en Økse og frataget dem de deri værende Kostbarheder, ja, han havde endog skaaret Skibsmandskabets Pengepunge fra deres Bælter.

Den største Strandingstragedie, der er foregaaet ved Jyllands Vestkyst, var utvivlsomt, da de to engelske Orlogsmænd »St. George« og »Defence« forliste Jule-

[1]) S. C. Sortfeldt i »Jydske Samlinger«, 4. III, 338.

[2]) Vendsysselske Aarbøger 1916 S. 325, 1917 S. 150.

[3]) Han afgik som Biskop 1342—45 og boede maaske derefter i en Gaard i Hundelev i Jelstrup S., som hørte til Bispebordet. Se Molbech og Petersen: Danske Diplomer Nr. 365, hvor der nævnes Tyge Bisp i Hundelev.

aften 1811 ved Bovbjerg, og der af ca. 1400 Personer, hvoraf flere Kvinder og Børn, kun kom 15 levende i Land, men ogsaa Vendsyssel kan opvise adskillige sørgelige Strandinger som 5. Decbr. 1808, da den engelske Orlogsfregat »The Crescent« forliste ved Lønstrup, og der af ca. 300 Mænd og Kvinder kun kom 60 levende i Land,[1]) eller 16. Febr. 1714, da »Ostindisk Kompagni«s Fregat »Dansborg« strandede vest for Gammel Skagen, og der af 61 Personer kun slap 2 levende i Land,[2]) samt 12. Novbr. 1782, da det hollandske Orlogsskib »Zierczee« strandede ved Tværsted, og der druknede 103 Mand af 445. Saadanne Tildragelser huskedes jo længe og gav Stof til Samtale i flere Slægtled og til Sagndannelse og i nyere Tid til literær Behandling af Digtere som St. St. Blicher, H. C. Andersen, M. A. Goldschmidt, Camillo Bruun, J. J. F. Friis, Mylius Erichsen, Harry Søiberg, Emil Bønnelycke og adskillige flere. Men alt vedrørende Strandinger var jo ikke Tragedie; vi kan i saa Henseende nævne de »rige Strandinger« de amerikanske Fregatter »Orinoco« og »John Marchall«, som 1839 strandede ved Skagen og gav stor Rigdom til Byen gennem Bjærgning af Ladningerne — ca. 60.000 Rdl., siges der.

I denne lille Artikel skal berettes om et Forlis, som vist fandt Sted ud for Bulbjerg, og som endnu over 100 Aar efter er Emne for Klitboernes Fortællinger, der naturligvis i Tidens Løb er blevet omdigtet og udstyret med »Ornamenter« af forskellig Art; overhovedet er det ganske interessant at bemærke, hvor hurtigt »Folkesagn« dannes og hvor lidt Grund, der sædvanligvis er til at fæste Lid til Detaillerne i dem. Som Eksempel herpaa skal anføres, at i »Vendsyssel Tidende«, Oktober 1934, fandtes en Artikel om Linderumgaard i Ugilt Sogn, i hvilken bl. a. fortaltes, at der i Gaardens Have staar en Kanon, som hidrører fra et Orlogsskib »Jacob Kjelland«, der en Gang er strandet mellem Løkken og Lønstrup. Men »Jacob Kjelland« var en fredelig trælastet Bark fra Stavanger, som 1873 forladt af Mandskab drev ud for Blokhus, hvorefter min Fader m. fl. sejlede den ind paa Reden og gik til Ankers med den. Om Natten drev den i Storm paa Land og sønderslogs. En Kanon Mage til den, der staar i Linderumgaard, findes endnu i min Fødegaard i Blokhus, hvor ogsaa Skibets Navnebræt, et pragtfuldt Billedskærerarbejde, findes.

[1]) Jydske Saml. 3, I 239 og 3, II 487.
[2]) Vendsysselske Aarbøger 1922, S. 173 ff.

— — — —

Først i December Maaned 1807 stod det med Storm af Vest over Nordsøen, og for de Skibe, der skulde op gennem Skagerrak, var Stormen særlig farlig, fordi saavel de norske Fyr som Skagens Fyr var blevet slukket efter at Krigen med England var udbrudt i September Maaned. Blandt disse Skibe var »William« af London, vist en større Brig eller Bark, ført af Kaptajn Rahlf Robson, som var paa Rejse fra England til Reval med en kostbar Ladning Stykgods, navnlig Manufakturvarer, og om Natten mellem 5. og 6. December forliste den i »Jammerbugten«. Hvorledes det gik til, ved man ikke, da ingen af Folkene om Bord slap levende i Land; men der er vel mest Sandsynlighed for, at Skuden er løbet paa Stengrunden »Bragene« ud for Bulbjerg og er splintredes der, og om Morgenen den 6. var Stranden ved Tranum, Rødhus, Blokhus og Pirupshvarre overstrøet med ilanddrevet Gods: Pakker med Silke og Atlask, Shawler, Muselin og andet, Galanterivarer, Fustager med Cognac og Rom og meget mere. Det

meste af Vraget drev i Land ved Tranum, men 4 Lig og en Baad drev ind ved Blokhus, hvor der ogsaa indkom 15 Lst. (ɔ: ca. 275 Kr.) og nogle Skibspapirer.

Strandfogederne fik nu travlt med at bjærge det inddrevne, som for Tøjernes Vedkommende blev opskyllet i fersk Vand og efter at være tørret oplagret til Auktionen skulde holdes. En gammel Kone i Blokhus fortalte mig, at det dér skylledes i Bækken og oplagredes hos Købmand Mogens Brix i de Lokaler, hvor Herredskontoret senere blev indrettet. Men ikke alene Strandfogederne fik travlt, ogsaa Folk fra Klitten, ja langt inde fra Landet, søgte i de lange, mørke Vinternætter ned til Stranden for at »malke den blaa Ko«, og ved denne Lejlighed skal der være blevet stjaalet i ganske udstrakt Grad og endda ret aabenlyst, saa der endnu over Hundrede Aar senere gik eventyrlige Fortællinger om da »Sirtsskibet« strandede. Og i mange Aar efter Forliset rejste Jødekræmere rundt i Egnen for at opkøbe de mere værdifulde Ting, bl. a. Kniplinger, som Kystboerne havde »bjærget«, og som de blandt andet benyttede til Pynt om deres Mælkehylder, der jo den Gang fandtes i Stuen. Ved Rødhus skal der være inddrevet Liget af en Dame tilligemed et lille Barnelig indhyllet i nogle fine Shawler. Et Par Husmandsfolk — der siges fra Attrup i Han Herred — fandt dem og tog Shawlerne samt et Guldur med Kæde, hvorefter de nedgravede Ligene i Klitten; men nogen Tid efter blæste Sandet bort over Ligene, og nogle Hyrdedrenge fandt Resterne af de begravede. Traditionen i Hanherred fortæller, at Husmandskonen fik Samvittighedsnag og meldte sig til Øvrigheden, hvorimod Digteren Goldschmidt, der 1865 fik Historien fortalt i Blokhus, skriver, at Konen blev næsten vanvittig

af Skræk, fordi de døde (der jo ikke var kristeligt begravet) gik igen, men hun tav alligevel for ikke at miste det røvede.[1]) I Hanherred har jeg ogsaa hørt fortælle, at Bertel Møller i Tranum Strandgaard, da kaldet »Møllers Hus«, som drev Skudehandel her (død 1827), havde en Skude, som for Vinteren var sat op paa Stranden, og da den jo var tom, fyldte han den med strandet Gods, som han saa efter Strandauktionen kunde afhænde, uden at det vakte Opmærksomhed. Endvidere har afdøde Peder Brix Kjelgaard, Slettegaard, f. 1819, d. 1906, fortalt mig, at hans Svigerfader Peder Christensen Vestergaard, Fjerritslev Vestergaard, f. 1781, d. 1856, kørte fra Fjerritslev til Stranden og hentede sig et Læs inddrevet Gods, og samme Mand fortalte ogsaa, at Auktionskataloget fra Strandauktionen i Tranum blev borte, saa hvem, der vilde, kunde undlade at betale det købte. Hvor meget faktisk, der ligger til Grund for disse Fortællinger, skal jeg ikke kunne afgøre, men naar der fortælles, at Herredsfogeden i Han Herred hængte sig, fordi han særlig ved denne Strandingsaffære havde begaaet Misligheder, er det faktisk urigtigt, thi den daværende Herredsfoged, Kaptajn Johannes Hansen, der boede i Klim, blev 1809 Borgmester og Byfoged i Horsens, og det var Herredsfoged Jens Christian Hansen, som 1820 blev suspenderet og 1826 dømt fra Embedet for Besvigelse, og som derefter boede i Bratskov Mølle, død 1836. Atter et Eksempel paa mundtlig Traditions Upaalidelighed. Imidlertid er det maaske rigtigt nok, at Auktionskataloget forsvandt; det har i hvert Fald ikke været at finde i Herredsarkivet, medens Kataloget fra Auktionerne i Hvetbo Herred findes i dette Herreds Arkiv (i Landsarkivet i Viborg).

[1]) Goldschmidts »Dagbog fra en Rejse i Vendsyssel og Thy«, S. 94.

Med Hensyn til Troværdigheden af det om Bertel Møller og Peder Vestergaard anførte saavel som om, at Kystbefolkningen i sin Helhed gjorde sig ulovlig Fordel ved at tage af det indstrandede Gods, skal man her pege paa, at paa hin Tid var det næppe gaaet ind i den almindelige Bevidsthed, at det var — ja, nok ulovligt, men ikke uærligt i vor Tids Forstand at tilegne sig saadant Gods; Retsfølelsen var paa dette Omraade som overfor Smugleri, ulovlig Brændevinsbrænding og lignende. Dette fremgaar noksom af Kystboernes Fortællinger saavel som af forskellige Retsakter, fra hvilke man skal anføre enkelte Data. Af Hvetbo Herreds Tingbøger[1]) ses, at der 1683 syd for Blokhus strandede et fransk Skib, som søndersloges, hvorefter Omegnens Beboere — fra Hune, Saltum og Jetsmark Sogne — efter bedste Evne tilvendte sig, hvad de kunde, af den inddrevne Stykgodsladning, hvilket ogsaa var Tilfældet med Horns Herreds Beboere, da Fregatten »Dansborg« strandede ved Skødelund i Raabjerg Sogn 1714.[2]) Da en tysk Galease 1790 strandede paa Nørlev Strand i Skallerup Sogn med en Ladning Hvede, tilegnede Folk fra Tornby, Horne og Asdal Sogne sig ret aabenlyst af Hveden, og der blev rejst Tiltale mod over 100 Personer, af hvilke Flertallet efter 10 Aars Rettergang blev dømt til Tugthusarbejde i Viborg i 2 Aar, og en halv Snes fik kortere Tugthusstraf.[3]) Blandt de dømte var en Strandfoged, og at den offentlige Mening i Kystegnene saa paa den Art Tyverier med andre Øjne end Lovens Haandhævere fremgaar af, at en af de Personer, der fik størst Straf, senere var Sognefoged i Tornby, ligesom en anden blev Strand-

[1]) 3. Novbr. 1683, 24. Maj og 2. Aug. 1684.
[2]) C. Klitgaard i Vends. Aarbøger 1922, S. 173 ff.
[3]) P. Christensen i Vends. Aarbøger 1926, S. 256 ff.

foged. At det ikke alene var den jævnere Befolkning, »Almuen«, som man tidligere sagde, der ikke saa noget moralsk forkasteligt i at rapse ved Stranden, ses af, at den senere Stiftamtmand i Aalborg, Jørgen Bille til Ellinggaard, Bannerslund, Ormholt, Gl. Vraa, Aas, Lengsholm m. m., Etatsraad og Konferensraad m. v., død 1736, tilegnede sig 16—18 Oxhofter strandet Vin og 1711 en strandet Ladning Beg og Tjære — af hvilken 114 Fustager blev stjaalet — uden at angive det for Øvrigheden eller Toldvæsenet, og da der 1725 ved V. Thorup strandede et hollandsk Skib med Byg, sendte Præsterne i Klim og Hjortdal deres Karle til Stranden med Vogne for at tage af det ilanddrevne Byg.[1])

— — —

Da Bjærgningen af det inddrevne Gods fra »Sirtsskibet« var tilendebragt, lod Hjøring Amt Ejerne indkalde gennem Avertissement i Aviserne.[2]) Det ses heraf, at foruden det, der var stjaalet, og som jo ikke blev fremlyst, var der paa Hvetbo Herreds Strand indkommet bl. a. 696 hele Stykker og 83 Stumper Kramlærred, 377 Stk. Muselin. 2 Stk. Klæde, 11 Stk. Kasimir, 118 Stk. og 54 Stumper Sirts og Kattun, 14 Stk. Nankin, 1 Stk. Manchester, 44 Stk. engelsk Læder, 507 Silke- og Madras Kastetørklæder, 35 Stk. Pique, 57 Lispund Indigo, Galanterivarer. 1 Foust. fransk Brændevin, 2 engelske Flag m. v., og paa Tranum Strand var inddrevet 1 Pakke Kasimir, 1 Kasse hvidt Atlask og kulørte Tafter, 1 Sælskindskuffert med sort Tyll og sorte Kniplinger, 1 Kasse Pique, 1 Kasse Silketørklæder, 1 Kasse Sirts, 1 Kasse Tyll og Tylls Kniplinger, 1 Kasse engelsk Sennep, 6 Kasser hvidt Bomuldstøj og en Del løse Stykker

[1]) C. Klitgaard i Vends. Aarbøger 1922, S. 182.
[2]) Bl. a. »Jydske Efterretninger« 103, 1808.

Kasimir, Cambridge, Muselin, Nankin og Shawlstøj, 44 Fade Cognac, 6 Fade Rom m. m.

Saa blev Godset solgt ved Auktioner; i Januar 1808 afholdtes der Auktion i 5 Dage over det paa Tranum Strand inddrevne, og dog var der for 20.000 Rdl. tilbage, som senere blev solgt.[1]) Men Auktionskataloget er som ovenfor nævnt forsvundet, saa det kan ikke angives, hvor meget Auktionen indbragte. I Hvetbo Herred holdtes Auktion i 3 Dage, 30. Maj—1. Juni, og den indbragte 36,638 Rdl. kur., hvilket svarer til 117,200 Kr. i Nutidsmønt. Man kan vel antage, at det daglige Salg ved Auktionen i Hanherred har været nogenlunde af samme Størrelse som i Hvetbo Herred, og vi skulde da naa til en samlet Auktionssum i Tranum af ca. 80,000 Rdl. kur. eller ca. 256,000 Kroner, saa Auktionerne ved »Sirtsskibets« Last skulde ialt have indbragt ca. 373,000 Kroner.

Til Auktionerne mødte der Folk langvejs fra, og Priserne var høje; — »Landet er nu opfyldt med Stads og Luxusvarer«, skriver en Korrespondent fra Odense,[2]) og hos Klitboerne var der ogsaa Luksusvarer, — endnu i 1870erne skal der hos dem have været af de fine Shawler, som var »bjærget« ved denne Lejlighed.

Intet Under, at denne Strandingshistorie har holdt sig saa levende hos Kystboerne.

Nu er Strandingsromantiken jo borte og ligeledes det Erhverv, som Strandinger aabenlyst eller skjult gav Kystbefolkningen, og med disse ændrede Forhold paa Strandingsvæsenets Omraade er der sikkert ogsaa kommet en anden Indstilling hos Beboerne overfor Begrebet Strandtyveri. Men man skal slutte

[1]) »Nyeste Skilderie af København«, Nr. 31—1808.
[2]) a. St.

denne lille Artikel med endnu at anføre et Par Strandingshistorier fra Blokhusegnen, fortalt mig af den troværdige gamle Fører af Blokhus Redningsbaad Peder Chr. Andersen (Per Jæger), f. 1825, d. 1923, og flere: I Blokhus boede i Begyndelsen af Aarhundredet (ɔ: o. 1805) en Mand ved Navn »lange Knud« (vist Strandfogden Knud Eriksen), og fra et forulykket Skib kom en Mand levende i Land. Knud vilde have ombragt ham for at udplyndre ham, men Mogens Brix (Skudehandler i Blokhus 1800—1831) frelste Mandens Liv. Ved Rødhus kom der ligeledes først i 1800erne en Franskmand i Land i en Baad; han havde bjærget 2 Kister med sig i Land, men medens en Pige viste ham Vej gennem Klitten til nærmeste Huse, kom en Mand — hvis Navn ogsaa blev opgivet mig — til Stranden og tog Kisterne. Den ene tog han med sig, den anden skjulte han i Klitten, men før han fik den afhentet, blev den stjaalet af N. M., som dog ikke fik megen Fornøjelse af Indholdet, der bestod af Hornskeer. Den førstnævnte Mand blev derimod fra den Dag en holden Mand, saa man mente, at der havde været Penge i Kisten, som han hjembragte. Senere drev han sammen med Poul Højen i Blokhus Spekulation med at opkøbe Vrag af strandede Skibe, og i Vraget af den finske Bark »Preciosa«, der 1835 strandede ved Hvidklit, skal de have fundet ikke saa faa Penge. Og saa endelig den yngste Strandingshistorie fra denne Egn: 1867 strandede ved Pirupshvarre den skotske Skonnert »Marjury« ladet med Jernbaneskinner, hvilken senere blev bragt flot af Blokhusboerne med flere. Men forinden blev der rapset alt muligt om Bord, saa bl. a. alle Messingdørgreb og alt andet Messingbeslag blev taget. Deltagere i Bjærgningen har berettet mig, at alt det stjaalne blev bragt op i Klitten

og delt i Lodder mellem Bjærgerne, af hvilke to dog intet fik — vel fordi de ikke vilde have med Sagen at gøre. Kaptajnen sagde senere, at han havde troet, at hans Landsmænd, Skotterne, var de værste til at stjæle, men her var Folkene dog værre!

FRA Ø. HAN HERRED.

Nogle Oplysninger om Bebyggelsen i det 16. og 17. Aarhundrede

ved

Kommunelærer P. RØNN CHRISTENSEN, Charlottenlund.[1])

Siden 1687 har Ø. og V. Han Herred været forenede i samme Jurisdiktion, men omtrent paa den Tid, da Sammenlægningen fandt Sted, maa Hjortdal, Kollerup, Kettrup og Gøttrup Sogne, som hidtil havde hørt til Ø. Han Herred, være blevet tillagt V. Han Herreds Provsti, saaledes at hvert af de to Provstier kom til at omfatte seks Præstekald, og ved Amtsomlægningen 1793 blev Grænsen mellem Ø. og V. Han Herreds Provstier ogsaa Grænse mellem Hjøring og Thisted Amter, saaledes at de ovennævnte fire Sogne nu baade ved Herreds- og Amtsgrænse er adskilt fra de øvrige 9 Sogne af det gamle Ø. Han Herred.

Oprindelig dannede nemlig Ø. Han Herred eller det egentlige Han Herred (Betegnelserne Ø. og V. Han Herred kom først i Brug nogle faa Aar før

1) Forf. benytter Lejligheden til at takke Den grevelige Hjelmstjerne-Rosencroneske Stiftelse for økonomisk Støtte til en Række Studier vedr. Ø. og V. Han Herreds Topografi og Historie.

Sammenlægningen) en naturlig Enhed, der omfatter Bakkelandet mellem udstrakte Kær- og Mosestrækninger i Hune, Aaby og Brovst Sogne mod Øst og det lave Klim Sogn i Vest.

Fra Klim Sogn og videre mod Vest udgjorde otte Kirkesogne Hannæs Birk (V. Han Herred), som lige fra den tidlige Middelalder vides at have staaet i et særligt Tilknytningsforhold til Han Herred.[1])

Ved en samlet Undersøgelse af den temmelig omfattende Oldtidsbebyggelse, som talrige Oldtidsfund og mange Gravhøje er tydelige Vidnesbyrd om, vil det være rimeligt at behandle det gamle Han Herred samlet. Det samme vil være nødvendigt ved bebyggelseshistoriske Sammenligninger med andre Herreder (eller med Hannæs). Derimod er der ingen væsentlige Hindringer for at benytte den nuværende Herredsgrænse ved en Oversigt over Bebyggelsen i de enkelte Sogne i 15 og 1600-Tallene.

En saadan Oversigt vil maaske ikke være uden Interesse for Aarbogens Læsere, der vanskeligt uden gennem et nøjere Studium danner sig et Indtryk af den gamle Bebyggelse, bag om hundrede Aars Udparcellering, Udflytning og Nybrydning.

Sammenlignes Antallet af Gaarde, Bol og Huse i Præsteindberetningerne 1553 og 1568[2]) og Matriklerne 1662, 1664 og 1688[3]) ses det, at Tallene for nogle Sognes Vedkommende kan variere stærkt, men undersøges Forholdene nærmere viser dette sig hovedsageligt at fremkomme ved en Vaklen eller

1) Se iøvrigt ang. Ø. og V. Han H. m. m., Vends. Aarb. 1922, S. 277 f., hvor dog et Par Rettelser er nødvendige, før der kan opnaas fuld Overensstemmelse med ovennævnte.

2) Wulff: Stat. Bidrag til Vendb. St. Hist. i 16. og 17. Aarh.

3) Henrik Pedersen: Chr. V.s Matrikel 1688.

Skiften mellem Betegnelserne Gde., Bol og Huse, saaledes at Bebyggelser, som et Sted kaldes »Bol«, et andet Sted betegnes som »Huse« osv. Undertiden er det maaske nok Forandringer i Størrelsen af det dyrkede Jordtilliggende, der ligger til Grund for disse Forandringer i Betegnelsen, men oftest er dette ikke Tilfældet. En nøjere Undersøgelse af det tilstedeværende Kildemateriale, Tingbøgerne (fra 1630), gamle Jordebøger,[1]) Skøder o. l. viser, at Bebyggelsen i de omtalte to Hundrede Aar har forandret sig overmaade lidt. Mærkeligt er det at se tre fjendtlige Erobringer i Løbet af 25 Aar (1627—29, 1644 og 1657—58) hærge Landet og forarme Befolkningen, men lade Bebyggelsen uforandret. Nogle Gaarde og Bol blev vel efterhaanden helt nedlagte, men det drejer sig om et forsvindende lille Tal i Forhold til det samlede Antal Gaarde og Bol; der er Sogne, hvor det maa antages, at næppe én Gaard eller ét Bol er forsvundet i Tiden 1500—1700.

Forsvundne Bebyggelser.

Fra Arkiverne kan fremdrages nogle faa Oplysninger om helt forsvundne Bebyggelser:

1458 fik Niels Eriksen Rotfeld til Bratskov et Vidne af Han Herreds Ting, at Mikkelshave Mark af Røgild Mark tilhørte Bratskov. I to Skelbreve af 1525, et mellem Brovst og Øland Sogne[2]) og et mellem Røgild og Ulvskov[3]) nævnes ogsaa »Mikkelshave«. Sidstnævnte Skelbrev citeres i Han Herreds Tingbog 1633 $^5/_8$ og 1634 $^{24}/_3$, men paa denne Tid var Navnet »Mikkelshave« ved at være glemt, hvorfor Bratskovs Ejer fandt det nødvendigt at optage Vidne om, at dette Navn har været brugt om et Stykke Eng, »som kaldes Fahnøe« og Jorden nord derfor. »Fanø« (jfr. i Nutiden »Store og Lille Fanne« og »Fannegrøften« ved Herredsgrænsen syd for Langeslund) laa nord for Vejlen og brugtes til Præstegaarden paa Øland. Oplysninger om Bebyggelsen i »Mikkelshave« er ikke fundet.

I en Registratur over Øklosters Breve[1]) omtales nogle Dokumenter, som nu er forsvundne, fra omkr. 1500 vedrørende »Klosterhave«, der hørte under Økloster. Det er vel sandsynligt, at denne »Have«, hvor der laa et øde Byggested, har ligget paa Øland, men iøvrigt vides intet herom.

I den nordligste Del af Torslev Mark, antagelig omtrent hvor der nu findes nogle Gaarde, som kaldes Nørre Tranders, har der i Middelalderen og senere ligget en Gaard ved Navn »Surdal« (Tingsvd. 1458 $^{24}/_4$).[2]) Gaarden hørte til Kokkedal, men nord for den laa en Gaard til Økloster; denne Gaard var allerede øde ved Middelalderens Slutning,[3]) medens Surdal endnu beboedes 1608 og maaske flere Aar senere.[4]) I Nærheden laa »Snøtoft«, der endnu findes som Marknavn, og »Frittofte« ved Aarup. Begge disse Navne hentyder muligvis til gammel Bebyggelse.[5])

Økloster havde i Middelalderen meget Gods i

---

[1]) Heraf fremhæves: Anne Mouridsdatters Jordebog fra ca. 1500 (trykt i Thiset: »Eline Gøyes Jordebog«), Jytte Podebusks do. fra 1577 (R. A., Privatark. Knud Henriksen Gyldenstjerne), Lensjordebøger fra Aalborghus (1561 og senere) og Sejlstrup (1604 ff.).

[2]) Ældste d. Arkivregistraturer III, 121.

[3]) Se Klitgaard: Hvetbo H. I, S. 40—42.

[1]) Æ. d. Ark. III, 109 ff.

[2]) Og Tv. 1599 $^{23}/_4$ (Tingbogen 1631 $^{28}/_3$).

[3]) Æ. d. Ark. III 111, 114 (»Sundal« i Stedet for »Surdal«).

[4]) Aalbh. Lensregnsk. 1608—09, Tv. om øde Gods Nr. 19; se ogsaa Tingbogen 1630 $^{18}/_1$.

[5]) Æ. d. Ark. III 114, Kronens Skøder 1573 $^{24}/_7$.

Klitten, østligst i Tranum Sogn. 1463 vidnes paa Han Herreds Ting, at Klosterets Gods i »Klithuse og Dorklitte« tidligere i Landgilde havde ydet 6½ Td. Smør, hvilket svarer til den sædvanlige Afgift af mindst 13 Gaarde.[1]) Af det tidligere omtalte Skelbrev fra 1525 erfares det, at »Dorklit«, som var Skel mellem Hvetbo Herred og Han Herred, allerede paa den Tid kun var »en Klit«. »Doesemose« (Se S. 117) blev 1674 solgt af Kronen til Tøger Lassen til Rødslet.

Et »Bolig« ved Klithuse, kaldet »Rønbjerg« nævnes flere Gange i Tingbogen omkr. 1630—50,[2]) men synes derefter at være blevet nedlagt.

Naar Bebyggelsen i Klithuse og Dorklitte har haft et Omfang som ovenfor antydet, har der sikkert i Middelalderen været andre end disse Bebyggelser i den nordlige og østlige Del af Tranum Sogn, hvor Sandflugten siden har hærget. Muligt er det, at Navnet paa en Eng ved Bratbjerg Enge »Skalbytoftes Eng« (Tingbogen 1651 11/8 og 55 3/7) indeholder et Navn paa en saadan gammel Bebyggelse.

Fra det omtalte Tidsrum kendes i Ø. Han Herred ét Tilfælde, hvor en Bebyggelse er nedlagt og Jorden lagt under en Hovedgaard. Mellem Kokkedal og Attrup laa nemlig et Bol »Under Bakken«, som omkring 1677[3]) blev lagt øde, og Jorden (16 Td. Ld. dyrket Jord) lagt under Kokkedal.

Endnu nogle Navne paa forsvundne Bebyggelser kunde maaske fremdrages. Det gamle Navn »Gandrup Bæk«[4]) for den Bæk, som har givet Navn til Bebyggelsen »Bækken« i Tranum og Lerup Sogne, kunde nok tyde paa en forsvunden »Torp«. Forskellige Forhold gør det vistnok ogsaa sandsynligt, at Navnet »Fuolfod«[1]) paa Jorden i Svenstrup Sogn, mellem Janum, Mølgaard, Aalegaard og Torslev Tilliggende i sin Tid har været Navn paa en Bebyggelse, men herom kan kun fremsættes usikre Teorier.

Hermed er Emnet »Forsvundne Bebyggelser« langtfra udtømt, thi naturligvis maa ogsaa alle Oplysninger om »øde« Gaarde eller Bol i Landsbyerne knyttes hertil; det vil dog føre for vidt ved denne Lejlighed at gøre dette.

Interessant vilde det ogsaa være at kunne supplere ovennævnte med Oplysninger om Fund i Jorden, der tyder paa gammel Bebyggelse.

1) Æ. d. Ark. III 115, 118.
2) Saaledes 1630 8/2, 36 28/3, 38 15/1, 40 30/11, 46 9/3 og 49 8/1.
3) Markbogen 1683 fra Torslev; Tingbogen 1630 1/3.
4) Tv. 1540 29/11 i Tv. 1560 12/8, Top. Saml. Lerup, R. A.; se ogsaa Tingbogen 1681 5/12.

Ny Bebyggelse.

I 1600-Tallet blev der flere Steder bygget Huse paa Heder eller Overdrev rundt omkring i Herredet, og om disse nye Bebyggelser kan meddeles nogle Oplysninger.

Omkring 1622 blev der bygget et Hus i Aalegaards Enemærke paa Heden i Nærheden af det Sted, hvor Han Herreds Ting holdtes[2]) (Smlg. »Tinggaarden« i Skræm Sogn). Tyve Aar senere laa der her to smaa Huse, hovedsagelig bygget af Jord, men 1660[3]) og senere var der kun ét Hus »Tinghuset«, hvortil efterhaanden opdyrkedes noget Jord (Mb. 1683: 22 Td. Ld. dyrket Jord). »For Guds strenge Vejrligs Skyld« holdtes Tinget ved Midten af 1600-Tallet flere Gange »hos Jacob Laursen ved Tinget«[4]), men først ved den store Omlægning af Tingvæsenet i 1687, da

1) Sandemandstov 1544 om Skel mellem Torslev Mark og Fuolfod Mark (Afskr. i Tingbogen 1671 9/6).
2) Tingbogen 1648 9/10.
3) Aalegaards inds. Jordebog ca. 1660 (R. A.)
4) F. Eks. 1651 3/11 og 1661 26/3.

Tinget blev forflyttet til Brøndum, blev der over hele Landet givet Ordre til at indrette egentlige Tinghuse.

I Tingbogen 1666 $^{12}/_{2}$ oplyses det, at Sdr. og Nr. »Thuodhave» blev bygget til den Gaard i Skræm »Niels Nielsen ibor« (ɔ: Matr. 1688 Nr. 7) »før den store Døen« (Pesten 1602—03). Af Skræm Kirkebog ses, at »Thodhave« eller »Thorhave«, som det andetsteds skrives, var beboet i 1647.

»Under Lien« (nord for Lerup) byggedes de første tre Huse i Lerupgaards Klit omkr. 1630[1]), ca. 1640 byggedes der et Hus »Under Lien« paa Liengaards Grund,[2]) og nogle Aar senere byggedes der endnu et Hus i Lerup Sogn og to i Tranum Sogn »under Lien«, saaledes at Bebyggelsen her ved Slutningen af 1600-Tallet bestod af ialt syv Huse.

I Tiden 1665—70 opførtes ved Bækken, der danner Skel mellem Tranum og Lerup Sogne, 2 Huse i Lerup Sogn (paa »Lunde Hede«) og 4 i Tranum Sogn (Markbog 1683: 5 Td. Ld. dyrket Jord), og dette blev Oprindelsen til den Bebyggelse, der nu kaldes »Bækken«.[3]) Maaske har der her tidligere været en gammel Bebyggelse (se S. 110).

Nogle Aar senere, antagelig 1674, blev det første Hus »paa Bakken« nord for Lerup Kirke opsat.[4])

Paa Mølgaards Hede (i Nærheden af det nuv. »Møgelvold«) boede 1656[5]) og senere en Husmand, som skulde føre Opsyn med Heden, hvor de omboende Bønder da ofte ulovligt slog Lyng; 1669 fæstede han et nyopbygget Hus »paa Møgelvold« (nuv. Matr. Nr. 17) og ved samme Tid opførtes her

[1]) Tingbogen 1630 $^{22}/_{3}$, $^{25}/_{4}$, 37 $^{8}/_{5}$ m. fl. Steder.
[2]) Tingbogen 1641 $^{3}/_{5}$; smlg. 1639 $^{25}/_{11}$.
[3]) Tingbogen 1667 $^{22}/_{4}$, 73 $^{22}/_{9}$ m. fl. Steder.
[4]) Tingbogen 1675 $^{17}/_{5}$ og $^{31}/_{5}$, Skattemdt. 1682.
[5]) Kokkedals inds. Jb. ca. 1660 (R. A.).

4 andre Huse, som kaldtes »Gryderhuse«; men ved Dom af Han Herreds Ting 1671 $^{19}/_{6}$ dømtes disse sidste til Nedbrydning, da de var bygget paa Fællesjord. Imidlertid er Nedbrydningen ikke blevet fuldbyrdet, eller ogsaa er der faa Aar efter Dommen igen blevet opført 3—4 Huse, thi det fremgaar af Tingbøgerne for de nærmeste Aar efter 1675, at der ved denne Tid boede 4—5 Familier paa Møgelvold.

Kort før 1682 maa det første Hus være bygget »paa Lildal« i Skellet mellem Lerup og Hjortdal Sogne[1]) og Aar 1700 nævnes i Lerup Kirkebog for første Gang en Beboer af et andet Hus sst., saa dette er formodentlig opført ved denne Tid.

Paa »Borreholm«, som 1596[2]) og senere hørte under Aggersborggaards Endels Ejendom, er der antagelig ved Midten af 1600erne blevet bygget to Huse,[3]) der senere blev til Gaarde, men nærmere herom er ikke fundet.

Møller.

I Middelalderen og igennem hele det her omtalte Tidsrum var de gamle Vandmøller af stor Betydning. I det Omraade, der nu regnes for Ø. Han Herred, var der ialt syv, hvoraf de fleste paa Markbøgernes Tid havde et mindre Tilliggende af dyrket Jord:

I Brovst Sogn: Nørmølle (5 Td. Ld. dyrket Jord), Søndermølle (4 Td. Ld.), Svenstrup Sogn: Janum Mølle (2 Td. Ld.), Haverslev Sogn: Lørsted Mølle (3 Td. Ld.) og Gubbenes Mølle

[1]) Smlg. Landstings Pantebog 1674 $^{24}/_{2}$ og Skattemdt. 1682.
[2]) Vidne af Agb. Birketing 1596 $^{29}/_{6}$, i Han Herreds Tingbog 1634 $^{5}/_{5}$.
[3]) Tingbogen 1660 $^{26}/_{3}$.

(Tingbogen 1631 10/4 »Gobernes Mølle«), Lerup Sogn: Bismølle eller Vestermølle (12 Td. Ld.) og Mølgaards Mølle eller Mellemmølle (3 Td. Ld.).

Vejrmøllerne var af underordnet Betydning, og deres Udvikling er vanskelig at følge, da de i Reglen kun byggedes for at male til en enkelt Gaard, var fri for Landgilde og i det hele taget forholdsvis nemt kunde opsættes eller nedbrydes.

Allerede i Aalborghus Lensjordebog 1561 omtales en Vejrmølle til en Gaard i Aggersborg og i Tingbogen 1651 17/2 nævnes en Vejrmølle, som Aalegaard »for mange Aar siden« havde staaende ved »Møllehavediget«. Iøvrigt omtales i Tingbøgerne:

Ullerup Mølle 1630 13/9, en Mølle til en Gaard i Bonderup 1632 16/4, Bejstrup Mølle 1632 28/5 og Sdr. Skovsgaards Mølle 1676 25/7.

I Markbøgerne nævnes: Oxholm Mølle, Aggersborg Mølle, Torslev Mølle og Bonderup Mølle.

Adelige Hovedgaarde.

Paa denne Tid var der i Ø. Han Herred fem gamle Hovedgaarde, hvis Historie gaar langt tilbage i Middelalderen.

Bratskov. Udsæd 1662 (Matriklen): 40 Td. Rug, 20 Td. Byg og 80 Td. Havre. Dyrket Areal 1683: 215 Td. Ld.

Kokkedal. Udsæd 1662: 20 Td. Rug, 16 Td. Byg og 40 Td. Havre. 1683: 242 Td. Ld. dyrket Jord.

Oxholm. Udsæd 1662: 20 Td. Rug, 40 Td. Byg og 10 Td. Havre. 1683: 223 Td. Ld. dyrket Jord.

Aggersborggaard. Udsæd 1662: 12 Td. Rug, 30 Td. Byg og 20 Td. Havre. 1683: 93 Td. Ld. dyrket Jord.

Aalegaard. Udsæd 1662: 9 Td. Rug, 8 Td. Byg, 10 Td. Havre. 1683: 76 Td. Ld. dyrket Jord.

I Middelalderen fandtes endnu en adelig Sædegaard, Alsbjerggaard (se Vends. Aarb. 1921, S. 152—156), der antagelig før 1539 var delt i fire Gaarde, thi i to Vidner af 1539 19/5 og 1548 8/6[1]) er nævnt tre forskellige Bønder som Beboere. 1585[2]) og senere var Gaarden i hvert Fald 4 Bøndergaarde.

Foruden ovennævnte Alsbjærggaard og Kokkedal var der i Middelalderen i Torslev Sogn en tredje Herregaard, Freistrupgaard, som dog aldrig blev opbygget, efter at den var blevet afbrændt i Bondeoprøret 1441.

Landsbyer og Enestegaarde.

Den Bebyggelse, som ikke ovenfor er omtalt, var hovedsageligt Enestegaarde og Landsbyer, hvis Historie fortoner sig i Middelalderen, ja for nogles Vedkommende rækker langt ind i Oldtiden. Paa Grund af Kildernes Faatallighed beror det paa Tilfældigheder, hvornaar Navnene paa disse Bebyggelser først er nævnt i bevarede Dokumenter, og derfor er saadanne Aarstal ikke medtagne her.

For hver enkelt Bebyggelses Vedkommende vil et nøjere Studium af Stednavne, Marknavne, Landgildeydelser o. s. v. i de fleste Tilfælde kunne give Grundlag for en rimelig Formodning om Bebyggelsens Alder. Derefter kunde disse Resultater, sammenholdt med Jordfund og Oplysninger om Oldtidsbebyggelsen sammenarbejdes til Han Herreds ældste Bebyggelseshistorie.

Her skal imidlertid kun til sidst gives en Oversigt over Størrelsen af disse gamle Bebyggelser i den sidste Halvdel af 1600-Tallet. Som Grundlag herfor er valgt Udsædsangivelserne i Matriklen af 1662 og Størrelsen af det dyrkede Areal ifølge Markbøgerne af 1683.[3]) Hvert af disse to Tal oplyser om Byens

[1]) Top. Saml., R. A.
[2]) Kronens Skøder 1585 12/5.
[3]) 1 Td. Land 1683 = 1,014 Td. Ld. nyere Maal = 0,5597 ha.

eller Gaardens Størrelse, sammenholdes de, faas et Indtryk af Jordernes Godhed, nemlig hvor stor en Del af Marken, der aarligt tilsaaedes, medens den øvrige Del laa »til Hvile« (Brak).

For endvidere at give Oplysning om Størrelsesforholdet mellem Byernes enkelte Jordbrug, er Betegnelserne Gaarde (Gde), Halvgaarde (Hgde), Bol (B.), Halvbol (Hb.) og Huse (H.) fra Matriklen 1662 taget med, idet det dog i den Anledning bemærkes, at disse Benævnelser ikke maa tillægges for megen Værdi. De kan variere i Jordebøger o. l. og er sikkert ikke særlig gamle i den Betydning, som Matriklen bruger dem i. Foruden de Huse, som er opført i Matriklen, var der i mange Byer »jordløse« Huse, der ikke er nævnt.

I Noter efter nogle Byer er tilføjet en Del Navne paa Gaarde eller Bol, for saavidt disse Navne blev brugt i 1600-Tallet og er fundet i Tingbøgerne. Mange andre Navne har sikkert været brugt uden at være blevet nævnt i disse Bøger. Det tilføjede Aarstal hentyder til det Sted i Tingbogen, hvor Navnet først er fundet nævnt.

E = Enestegd., R = Rug, B = Byg, H = Havre (»Arre«).

Lerup Sogn:

Lerupgd., E., Præstegaard, 8 Td. R., 7 Td. B., 16 Td. H.; 80 Td. Ld.

Lien, E., 4 Td. R., 4 Td. B., 6 Td. H.; 42 Td. Ld.

Paarup, E., 10 Td. R., 12 Td. B., 10 Td. H.; 80 Td. Ld.

Lunde, 2 Gde, 4 Td. R., 5 Td. B., 6 Td. H.; 74 Td. Ld.

Mølgaard, E., 4 Td. R., 4 Td. B., 6 Td. H.; 41 Td. Ld.

Stagsted, E., 2 Td. R., 3 Td. B., 4 Td. H.; 47 Td. Ld.

Telling, 3 Gde., 2 Hgde., 3 B., 6 H.; 12½ Td. R., 16½ Td. B., 21 Td. H.; 177 Td. Ld.

Tranum Sogn:

Jarmsted, 3 Gde.; 10½ Td. R., 10½ Td. B., 6 Td. H.; 70 Td. Ld.

Tranum, 2 Hgde., 3 B., 1 Hb., 3 H.; 7½ Td. R., 10 Td. B., 2 Td. H.; 72 Td. Ld.

Bratbjerggaarde, 3 Gde.; 8 Tdr. R., 14 Td. B., 6 Td. H.; 121 Td. Ld. Var én Gd. til omtr. 1655 (Tingbogen 1655 26/11).

Bratbjerg, 3 Gde., 3 Hgde., 3 B., 4 Hb., 12 H.; 18½ Td. R., 26 Td. B., 7½ Td. H.; 143 Td. Ld. »Hamerhael« i Bratbjerg 1634 13/1.

Ejstrup, 1 Gd., 3 B.; 8 Td. R., 9½ Td. B., 3 Td. H.; 83 Td. Ld.

Klithuse, 1 B., 9 Hb., 6 H.; 4 Td. R., 7 Td. B., 1 Td. H.; 48 Td. Ld. »Snever 1634 3/3; »Doesemose« 1655 26/3, 1 Gd., som da var blevet flyttet.

Brovst Sogn:

Brovst, 15 Gde., 2 Hgde, 2 B., 2 Hb. 13 H.; 15 Td. R., 110 Td. B.; 201 Td. Ld.

Nørøkse, 10 Hgde., 5 B., 8 H.; 78 Td. B., 21 Td. H.; 243 Td. Ld. »Ildertved« i N. 1638 19/11, nævnes allerede 1503 (Æ.d. Ark. III 118); »Søgaard« 1648 11/12.

Sønderøkse, 3 Gde, 3 Hgde., 9 B., 1 Hb., 7 Gh.; 2 Td. R., 78 Td. B., 13 Td. H.; 153 Td. L. »Huolbek« 1647 2/8.

Jægerum E., 8 Td. B.. 4 Td. H.; 75 Td. Ld.

Esbæk, E., 4 Td. B., 2 Td. H.; 9 Td. Ld.

Røgild, 2 Gde., 5 H.; 22 Td. B.; 63 Td. L.

Torslev Sogn:

Aarup, 3 Gde.; 12 Td. R., 14 Td. B., 10 Td. H.; 86 Td. Ld.

Torslev, 19 Gde., 3 Hgde., 4 B., 3 Hb., 19 H.; 63½

Td. R., 92½ Td. B., 41½ Td. H.; 405 Td. Ld. »Storgaard« Tb. 1630 fl. St.; »Lund« 1639 25/11.

Attrup, 10 Gde., 3 Hgde., 8 B., 3 Hb., 12 H.; 38½ Td. R., 66½ Td. B., 9 Td. A.; 248 Td. Ld. »Bjerregaard«, »Østergaard« 1631 18/7.

Alsbjerg, 4 Gde. (se foran); 10 Td. R., 16 Td. B., 6 Td. H., 99 Td. Ld.

Haven, E., 3½ Td. R., 3½ Td. B., 2 T. H.; 46 Td. L.

Flegum, 4 Gde.; 12 Td. R., 15½ Td. B., 5 Td. H. 143 Td. Ld.

Øster Svenstrup Sogn:

Nesgaard, E.; 8 Td. R., 6 Td. B., 12 Td. H.; 60 Td. Ld.

Sdr. Skovsgaard, E.; 5 Td. R., 6 Td. B., 10 Td. H.; 51 Td. Ld.

Nr. Skovsgaard, E.; 5 Td. R., 6 Td. B., 10 Td. H.; 52 Td. Ld.

Ø. Svenstrup, 9 Gde., 2 B., 5 H.; 24½ Td. R., 40½ Td. B., 29 Td. H.; 230 Td. Ld.

Janum, 3 Gde., 1 B., 1 H.; 8 Td. R., 13½ Td. B., 7½ Td. H.; 102 Td. Ld.

Haverslev Sogn:

Haverslev, 8 Gde., 12 B., 26 H.; 47½ Td. R., 72½ Td. B., 32½ Td. H.; 352 Td. Ld.

Holmsø, 6 Gde., 4 B., 1 H.; 30½ Td. R., 48 Td. B., 1 Td. H.; 171 Td. Ld.

Lørsted, 3 Gde., 6 B., 1 Hb., 7 H.; 12½ Td. R., 9 Td. B., 7 Td. H.; 123 Td. Ld.

Tanderup, 3 Gde., 3 B.; 15½ Td. R., 18½ Td. B., 8½ Td. H.; 180 Td. Ld.

Bonderup, 5 Grde., 8 B., 1 Hb.; 24 Td. R., 35½ Td. B., 14 T. H.: 301 Td. Ld.

Skræm Sogn:

Skræm, 4 Gde., 12 B., 2 Hb., 14 H.; 33 Td. R., 47 Td. B., 36½ Td. H.; 319 Td. Ld. »Store Sprou« 1636 29/8; »Vestergaard« 1650 7/1; »Sludborg« 1647 (Kb.); »Hambore Hus« 1655 10/9; »Horslev« 1679 7/7.

Gundestrup, 1 Gd., 2 Hgde., 2 B.; 12½ Td. R., 15½ Td. B., 18½ Td. H.; 116 Td. Ld.

Aggersborg Sogn:

Aggersborg, 8 Gde., 1 B., 6 H.; 27 Td. R., 47½ Td. B., 9 Td. H.; 157 Td. Ld.

Aggersund, 7 H.; 4½ Td. Korn; 14 Td. Ld.

Torup, 7 Gde., 3 B., 12 H.; 26 Td. R., 44 Td. B., 10 Td. H.; 224 Td. Ld. »Rackebol« 1636 18/7 (Aalbh. Jb. 1561: »Rockboel«); »Mosgaard« 1640 22/6, »Søndergaard« 1630 27/9.

Ullerup, 10 Gde, 7 B., 6 H.; 40 Td. R., 56½ Td. B., 16 Td. H.; 338 Td. Ld. »Løckegd.«, Aalbh. Jb. 1604 (Tb. 1641 28/6), »Brandsgd.« 1630 (Tb.), »Vestergaard« 1650 7/1.

Krøldrup, E., 2½ Td. R., 4 Td. B., 3 Td. H.; 41 Td. Ld.

Bejstrup Sogn:

Bejstrup, 14 Gde., 12 B., 7 H.; 63½ Td. R., 95½ Td. B., 42 Td. H.; 617 Td. Ld. »Kirkensgd.« 1662 27/1; »Tværgd.« 1631 31/1; »Nørgd.« 1633 3/6.

Blegebrønde, 1 Gd., 2 B.; 4 Td. R., 7½ Td. B., 4½ Td. H.; 36 Td. Ld.

Tanderupgd., E., 4 Td. R., 4 Td. B., 6 Td. H.; 69 Td. Ld.

Manstrup, 11 Gde., 1 Hgd., 10 B., 16 H.; 45 Td. R., 69½ Td. B., 25½ Td. H.; 505 Td. Ld. »Holmegd.« Tb. 1630 fl. St.; »Brogd.« Mdt. 1610 11/11, »Bundgd.« 1650 7/1.

Sønderstrup, E., 3 Td. R., 5 Td. B., 4 Td. H.; 42 Td. Ld.

Øland Sogn:

Østerby, 2 Gde., 7 B., 9 Hb., 33 H.; 138 Td. B., 7 Td. H.; 187 Td. Ld.

Vesterby, 5 B., 7 Hb., 11 H.; 23½ Td. R., 33 Td. B.; 114 Td. Ld.

Hvolgaard, E., 16 Td. B.; 22 Td. Ld.

Knudegaard, E.; 4 Td. R., 10 Td. B., 8 Td. H. 46 Td. Ld.

FÆDRES TALE.

V.

Ved N. P. PETERSEN.

(Fortsat fra Side 114 1933.)

A er ḁlstər frå, å hḁr iənstər hjæ·m.

(Svar paa Spørgsmaalet: Hvor er du fra?)

Haj jo·r æ Par Ůmfur te. (Ůmfur = Omgange (Plovomgange).

Læ mæ no sitj, do kɑ åmpər dæ. (åmpər = skynde sig, oppe sig. Forældet.)

Hɑj hḁr ræ·st frå Ů·nstæ te Gru·wən. (Fra Arnested til Grubekedlen. Om een, der ikke har været borte fra Hjemmet.)

Mæ skɑ ra·q i Åskən får å fe·j Glø·ərn. (Man skal til Bunds i Tingene.)

I Ů·skfitjs tål'ər hwitjən Ru·s hælə Ritjs. (Eventyrets Jesper el. Espen Askefis. Her brugt om den forkælede.)

Jej' A·ƀ for iˡna·n te å ga·ƀ. (Siges, naar flere gaber samtidigt.)

A·ƀər å ga·ƀər frå Må·n å te Aw·tən. (Om den, der hele Tiden bruger Munden el. jager paa Folkene.)

Dær ær ḁlər så møj' Abriˡgåntj, dær ær jo no· Alər iˡblåntj. (Abegant, ɔ: Skæmt, Narrestreger.)

Hɑj ær ḁltir åpå ˡham å a·g. (Gør Nar af ham til enhver Tid.)

Dær æ få månər A·l å Mɑrkən. (Om tyndt Øl; også om Vævning, der er slaaet daarligt sammen. Mark brugt i Betydning Vægt = ½ Pund.)

Albostö å 'Æntjæmajs Sår'ə wå̱'r entj su' læŋ.

Æn Aŋərmu's = Spidsmus.

Wi arbitjər får ås si·əl. (Siges af dem, der spiser).

Haj ma re's sæ te fi'r Gå'ŋ hwa' Næt å jaw Armo uk. (Siges om den, der økonomisk døjer med at klare sig; Østvendsyssel.)

Di æ trej' Maj' om æn A't, å så døw'ər di æn'da. (Siges, naar flere slider med et ubetydeligt Arbejde.)

Lam'ə bå̱'qər Fo'rə (naar det dier. Man bå'qer ogsaa med Haanden, naar Hud og Kød skal skilles paa Slagtedyr.)

Wi wil da entj ba'q, hwes de entj wa få Brøj's Skyl'.

Haj stor i Ba'qstå'. (Bagstade er et Stade (Baas) bag de andre. Her brugt i overført Betydning: Han har en Plads — Stilling, hvor han ikke kommer i Betragtning.)

De ga' æn stu·r Ba·s. (Bas = Skrald, Knald).

Do ær entj wa'r å be'ski'j sæ på. (Ikke værd at have noget med at gøre.)

Wet do entj. Så ska dæj betə 'Maj' åsə kom ætər dæ! (Dæj betə Maj' skal være Djævelen.)

Haj tå̱r de jæ'n Bi·n på Naki å de å̱ntj åj'er Ar'mən. (Om en, der skynder sig.)

De æ Bjæn', dær bæ'r Tjöt. (Grundlaget skal være i Orden.)

Do æ blej' på də jæ'n Y'w, å də å̱'ntj ka do entj sitj mæ. (Til den, der overser noget.)

De fø'st, Fålk blywər blej' på, ær Y'wən. (Naar man ikke hurtigt kan se det, man leder efter.)

Haj blet (blat) i Söw'n. (Faldt pludselig i Søvn.)

I Bo'j åpå Bjæn' æ be'r æn i Hærəmaj på Knæ'ən. (Paa Benene, ɔ: velhavende; paa Knæene, ɔ: i Armod.)

„Ta te Bo'j, I fræmə! Wå̱r i'jn di wæ nåk, hwa dær ær“. (Siges spøgende til Gæsterne.)

'Bo'jən ær entj læŋər bo'jən. (Ordspil mellem Bonden og bunden.)

Dæ ska stæ'rk Arəm te å fu'l boj'løs Ta'rəm. (Siges mest om en Mand med mange Børn.)

Dæj, dæ gor bol' te Få̱l', gor be'skit te Tjæ'rk. (bol' = pyntet. Meningen er, at den, der gaar pyntet til Folden, Malkefolden, kommer snavset derfra; kan bruges i mange Forhold.)

I hå̱r æn'da fåt noə bråkə i Blö'! (Taget meget Arbejde for paa een Gang.)

Hvæm dær 'hå'r Brøj', byjəs Brøj'. (Der gøres altid Stads af den rige.)

Bu' æ gu'; mæn hwa'r te 'set Bruq.

Di skal ha å̱'ntj æn Gry'j, dæ månə wel by'j. (Der skal ogsaa noget i Gryden.)

Dæ hjælpər hwærkən Lön' hælər Bön'. (Den uafvendelige Skæbne.)

Hon ær mæ Bö·n. (Flertal.) (Siges spøgende om meget svære frugtsommelige Kvinder.)

„A ku ha hat titj Bö·n, hwes a ha 'wil', åsə uən 'din Hjælp“. (efter Jens Thise.)

Dæj då̱'wn leqər di hwi·lt A'rəm i di tå'm Ka'rəm. (Ka'rəm, ɔ: Vindueskarme.)

Haj ær så då̱wən som æn Luks. (Det er antagelig Bevægelsen, der hentydes til.)

Te Jyw'l ær Daw'i entj å̱'ntj æn to mø'rk Æ'jər.

„A ka entj tå'l å dræ'k få'sti“, så̱' Kåki, haj o' Grö', da Skiƀ'ə wa we å go åj'ər. (Læsø.)

Så̱·nt ær'ə dæj Da, a drækər, å Daw'i ætər. (Siges spøgende.)

Dræŋ' war a nap, Maj' bløw' a knap, Kå̱·l hå̱r a å̱lər wa't. (Om den, der blev for tidlig gift.)

Ste· dæ i Dræɳ' te æn Skjæl'əɳ, så for do å sitj Nøt, do fo'r å ham. (Lønnen skal staa i Forhold til Arbejdet.)

Æ de i Dræɳ', så stɑt!

Æ de æn Pi·q, saa drɑt! (Forudsigelse af Kønnet hos ufødte. Prøven foretages ved under Slagtning at kaste Bruskstykket ved Brystbenet (Doglappen) mod en Port el. l.)

Dæj', dær duw'ər entj te' å ly·j, duw'ər hælər entj te å by·j.

Dy'rən hå̲r entj ɑjər Gu æn Me·skərən.

Hɑj æ dø', å Huj' ræj'ər mæ Hwå̲t. (Ordspil.)

Leq mæ te å dø'! Næj', de skɑ i'lywəl wæ de si·st, ɑ skɑ tɑ mæ te (el. får).

Hɑj dø'ər entj, føri dæ komə Lɑ·jdø', å så wur hɑj æn'dɑ dæj si·st. (Om de gamle, sejglivede; men ogsaa om dem, der omtales i: Ukrudt forgaar ikke saa let.)

Dæj' dø·r nåk, dæ 'dø' skɑl. (Skæbnetroen faar her Udtryk.)

Dæj, dæ gor frå 'Eən å te 'Ski·ən, ær æ Swij'n. (Der er intet ved den, der farer fra det ene til det andet.)

Å e·q Tö're. (at rejse Tørvene op paa Kanten — Æggen — to og to. Siges ogsaa om to Mennesker, der staar tæt op ad hinanden.)

Di hå̲r hi'əlt få'jå̲kə æ. (forjokke er at fordærve, ødelægge.)

De ær æn stu'r 'Få̲rdij'əl å hɑ i betə Bɑ·gdij'əl. (Siges, naar der er smaat med Plads.)

Di æ bæ·st få·rən, dær æ fø·st hæ·n. (ɔ: død.) For ikke at faa Ord for at være alvorlig føjes spøgende til: så̲· Pi·r om hans We·r, dær lo dø'.

Mæ æ dɑ å̲lər mi·r får'æt æn mæ kɑ e· æn grå̲w Kɑ·q å æn Skip Kɑ'töflər. (Siges, naar man indbydes til at spise, skønt man lige har rejst sig fra Maaltidet. Æn grå̲·w Kɑ·q = et Rugbrød.)

De få'slo'r lisə let som i Lo't i Wrænste Di'n.

De æ nåk få'sæjlt mæ i Lo't. (Udtryk for Skuffelse.)

Mæ kɑ entj få'spö sæ, mæn næmt få'jö sæ. (Til den, der har gjort et Arbejde forkert.)

Do hå̲r entj din Få'stɑj' å dö·w mæ.

Få'søq'əls jir Få'stɑj'. (Få'søq'els = Erfaring.)

Hɑj æ li·q fɑte, om hɑj så fæk frå Röw'ən å te Kløwən. (i baade Pose og Sæk. Klöwən = Klovene, her Fødderne.)

Wi æ fɑtə Fålk, wi kå̲qər wå Fesk i Wå̲j. (Skagen.)

De fawtər få mæ. (Jeg kan ikke komme paa det, huske det; nu kun brugt af gamle.)

Mæ kɑ sa'jt fe·j de, mæ fɑl'ər øw'ər.

Haj tå̲'r æ mæ Feɳən lisəm Gjøl Bö'n. (Overleveringen siger, at da Gaflen kom i Anvendelse, blev mange Gjølboer enøjede. De tog Gaflen i højre Haand, men glemte, hvad den skulde anvendes til, og tog efter gammel Sædvane Maden med Fingrene. Naar de saa puttede Maden i Munden, stak de Gaflen i Øjet.)

Hɑj 'fepər å 'få·r å for i·ənster 'we. (Om den stundesløse.)

Di fi· fo Skɑm i Hi·, di tö·r læ·ɳ fö·r. (tö·r = magre.)

De fiər entj å̲ltj de, dæ fulər.

Så'nt æn Fili'jem·p! (fjantet Fruentimmer.)

Hɑj flyw'ər rontj som i Lo't i æn Pespåt. (siges om den, der farer omkring.)

Æn fæsk Fløj'ər frå Flåstrɑ'j. (Bogstavremse.)

Næ'r 'jet Fo'r ræjər te Wå̲js, så ræj'ər di å̲·l. (Billede fra Dyrelivet overført paa Menneskenes Forhold.)

„Det gaar fremad", sagde Pastor Hammer. „I Grønland kørte jeg med Hunde, i Raabjerg med Stude, men i Kongerslev med Heste". (Morten Fabricius Dan Hammer, f. 1808, d. 1874.)

Føl't æ Få̲·ən liq'. (= Æblet falder ikke langt fra Stammen.)

A kɑ entj førə uk. (ɔ: kan ikke faa det sagt.)

Anders Skrivers Faar i Rubjerg kunde ikke faa Lam; men den kloge Mand vidste Raad for det. „De æ gåt", så̱· Ajes, „få de æ Beər" (Beder), hvilket derefter blev et staaende Udtryk.

Gåt nåk, ær hal' få'dær'ə. (Meningen er, at det altsaa ikke er helt godt. Siges ironisk om det svage Udtryk: gåt nok, der i Vendsysseldialekten ikke dækker Rigsmaalets Udtryk.)

De æ gåt nåk skit. (se ovenfor).

Di tjyr om'kreɳ i Skå̱·w, lisəm Ga·ƀ gor om'kreɳ i Stå̱·w. (Naar een gaber, gaber alle.)

Hon æ så glat som i O'l el. som i slekə Kat el. så mæ ka skri å'kå̱l' åpå her i æ Par skow'ə Træ·skor. (glat; her i Betydning: venlig uden at mene noget dermed.)

Gåt gaməl haməl Haw·rhalm. (hammelt ɔ: vægtigt. Ordet bruges ogsaa om frugtsommelige og tykke — ogsaa om Kvæg.)

Hons ska a be'ste·l? Do ka gnaw Tjöt å din Stu·rto' el. Skjænbjæn. (Siges til Børn.)

„Hå̱t i'mo hå̱t", så̱· Fa·nen, haj ski' el. fe꞉s imod To·rən.

Mæ ka gnaw no· å æ Bi꞉n; mæn entj å i Sti꞉n. (Hvor der intet er, har Kejseren tabt sin Ret.)

Jow', Gu'daw, min Lu·w! (Siges, naar man lader haant el. tvivlende om det sagte.)

Gaade: Hwa gor i Markən å wæjər Hwå̱n' hjæm? I Plå̱w'!

De go'r i jej' Træsko å jej' Stö·wl. (Det gaar, som det bedst kan.)

Di foə no·, dæ Gry·ən rö·r, mæn entj, dæ Plå̱w'i tjy·r.

Græ' entj, do ka wær ha꞉remt nåk æn'da. (Siges til et grædende Barn. Harmt = bedrøvet, sorgfuld.)

De blöw te jænə 'Græj' å Ga꞉ƀ. (Det blev kun Snak.)

'Grö' å grå̱·w Kåst pasər bæst få Bøj'ər.

Do ka blyw gu', næ'r do blywər jæ'mt i din Mu·əs Drawtjistskof. (Bruges til at skære en Vigtigper ned med.)

Gul' ær å̱lər så rø', de ma jo spre·ɳ få Brøj'.

Mæ tå̱꞉r dæ jæ'n Hå̱꞉j å ræjer dæ na·n mæ. (ræjer = redder. Man bruger ét Kneb for at redde sig fra et andet.)

Mæ ska hå̱·l sæ we Jo'rən mæ dæj 'jæ·n Æ·j (— og ikke flyve op i Storhed.)

Mæ ska ·hå̱l åp, eən Sken'tj röwnər. (og ikke spise for meget.)

Skøwt å Håmpəblo꞉r æ be·r æn di bå̱·r Lo꞉r. (Skøwt = Skørt.)

Haj fæk hans Håsboj får Hæ·j. (Fandt sin Overmand.)

Do ka hælər entj hå̱·w frå din Ni·s te dej Muj', å dær ær æn'da entj suə låntj.

Haj hå̱r tow' Ha·ɋər å samlər te dæj tre·i. (om den fede.)

Å ja, Gu ja! så̱· Tjæləɳən, hon sku sæj Ha'leluja.

Hå̱r a jor dæ ha'rəmt? (= ked af det, bedrøvet.)

Ha· a æn'da hat — — — — — Der svares: Ja, så ha· do entj hat Be'hå̱w å tjöƀt i Hat.

De ka hæ·j sæ, I ka löw·n no Haw·ər, næ·r wi for baɋt no Brøj'. (Fra Læsø.)

Ka do hep dæ! (= flytte dig; ogsaa: Haj ga æ Hep. (snappede efter Vejret.)

Hjælsən 'din Ku·n å mi·n Bö꞉n. (Siges spøgende, drillende.)

Tö·r Hoɋ' ær hå̱lən Wuwr. (Vare.)

Betə Huj' æ læ·ɳ Hwalp.

Huj' æ stærkəst hjæ·m.

De ær entj war' å jö sæ te Huj' får æ Bi꞉ns Skyl'. (Man skal ikke logre for Fordels Skyld.)

Æ do i Huj' hælər i Hær·əmaj? (Til den, der ikke lukker Døren efter sig.)

De ræntj i ham som Hujfjæt i Skræ·ən. (Han lod sig let binde noget paa Ærmet.)

De ær jænər Hujho꞉r å Kåklo꞉r. (Til den, der spinder ujævnt.)

Haj æ så møj hu·wləndəs stærk. (forstærkende; af ny Dato.)

Hwa wa ˈde? De war hæ'r Wæ·stən ˈte. (Naar man hører en upassende Lyd. Østvendsyssel.)

Hwa·? Æn gro' Skɑ· sɑ på wæ·ster Æ·j å jær Lå. å så Hwa·! (vrænges.) (Vendelboerne er slemme til efter et Spørgsmaal at sige: Hvad? enten de saa har hørt Spørgsmaalet eller ikke.) Eller:

Hwa·? En gro' Skɑ·! Hons? I gro Tons (ukendt Ord), dæ sa' åpå din Ni·s å så: Hwa·!

Hons æ ˈde te? De æ te Na·rər å fårˈåjər sæ øw'ər, el.: te å slo i Röw'ən å dæm dæ fretər!

Kɑ do entj æn Hwe·ms. (Tvivl om ens Evner.)

De ær i hwæ'lə Står'm. (hwæ'lə, forstærkende Adjektiv.)

Dej Hyli æ döw', å Stro·rən prekə dæ i din Röw'. (Til den, der ikke kan holde sin Le skarp.)

De æ trå·ŋ Tij·ər wi löw'ər i. Hærəmaj ska jör hɑns Bö:n si:l; hɑj kɑ entj få Ro' te å hål no·n teæ.

De æ sjɑl·ən te gamɑl Hæ·st få Føl.

Næ: mæ hø·r ɑj·ər ka mæ hø·r sæ si:l. (Om Bagtalelse.)

Höstkå·l mɑ sput i Stoƀ·ərən, de mɑ Balˈbi'rən entj.

Do gle·ər dæ te Aw·tən lisəm Høwərkwån. (For saa kom Manden hjem.)

Iltjər ˈSej' jør Setjə ˈwe'j. (Setjə = Sigtet; we'j = vindt, skævt.)

De wa så såltj som Il' å Lɑ·q.

Di se'ər nåk, te min Ku·n æ waq't jywt; men ɑ trow'ər nåk, te ɑ ær wa·qər jywt.

Do ær entj be·ər wa'r, æn ɑ sku jywtəs mæ dæ.

Kɑ·qən æ Kwå·n liq'.

Wi ær Kåpikɑ·j. (Kop og Kande hører sammen, holder sammen.)

Hɑj jik dæj gro' Kɑl's Wæj' (den døde nemlig).

Hɑj jik ˈJokompjes Wæj' (Jokum Per er ukendt.) (Østvendsyssel.)

Flæske bløw hɑm få jæl'ə. (kvalmende.)

I Kɑt ma sitj åpå i Ko·ŋ. (se paa sin Ligemand.)

Komər ɑ entj i Dɑ, så komər ɑ i Må·n, å komər ɑ entj i Må·n, så komər ɑ i ˈØw'ərmå·n te Mejɑ.

Hɑj so uk, som hɑj war komfeˈmerə i i låŋ Hækwuw'n. (Østvendsyssel. Bruges i mange Tilfælde om Menneskers Udseende.)

„Ja, I kɑ sɑjtj; no sto'r Kompən te ˈmæ", så· Kwån, dɑ hon sku te å wask åp. Kompən er et i Vendsyssel ukendt Ord, men er antagelig et Udtryk for Resterne efter Maaltidet.

Konstən sti·qər mi·r å mi·r, å Stɑ·klər blywər dæ fli·r å fli·r.

Hɑj hår hwærkən Kow' hælər Sow'. (Maalestok for Fattigdom.)

Dær ær ålər så stu:r æn Kritj, dæ gor jo no·n fritj.

Å kry·ƀ få sej Øvemaj ær å tre· på sej Åjərmɑj.

Hɑj bowə i æn usəl Kry·l. (Kryle = uanseligt Hus.)

De wa we å wær Kræ·ŋhɑjel. (Det var ved at overstige Kræfterne.)

Månə Kwejme·skər å månə Swi:jn, de æ te å ø·əleq i Mɑj' mæ.

De ær let å de lå·ŋ. (ɔ: der er endnu meget tilbage).

Å fåˈtæl bå·də i de lå·ŋ å i de bre·. (vidtløftigt.)

De ær entj så let. (Meningen er i Virkeligheden m e g e t.)

„Dær æ låntj fram", så· Maj', hɑj so' teˈba·q.

Hɑj ær løstən i ˈLåpistər. (slikvorn.)

Laq'nər mæ Mæləmværk å Pu·ər mæ Jæməltræk. (efter Jens Thise.)

De leq'ər på Lɑsəs Hø·l. (paa Gulvet.)

We de sø·də Law — —! (Siges, naar Fortælleren viser for stor Optimisme.)

Å læ Lekən lø·ƀ. (Lekən = Munden.)

Let kɑ fåˈnö·w dæm, å let kɑ beˈdröw dæm. (om Børn.)

Di æ hwar'aje så få li·q, dæj jæ·n wel entj dæj na·n wi·q.

De ær entj så li·q æn Sa'q å wær sköw' i sej Kråp.

De æ de li·əst a ka li·j.

Mæ ska li·j de, dæ stor entj te å wri·j. (Wri·j = ændre.)

Di war, som di war loj'ə å læn·tjə sam'el. (uadskillelige.)

Lokə mæ Y·wn, næ' mæ tjy·ƀər, så få mæ låp dæm, næ'ə mæ ska be'tå·l.

Haj lær Loni ta Toni. (Lader det gaa, som det kan. Lonni og Tonni er ukendte Ord.)

I Lo't åpå i Förəŋ, de ka sæj Hjörəŋ. (Remse.)

Haj æ entj i hans 'Lyw' som i hans 'La·ər. (Lader).

Di ræstər dæ åpå Læsø te å sta·bəl Go·slo·t.

Mæ ka 'sto' sæ dæj' Løk te, mæ ka entj 'go' sæ te.

De æ nåk Ma·qi te bråqə å Mu·r te wår Sow'.

A æ Maj' i Fo·stiən, næ'r We·ri ær u·. (Siges til den, der tager Husbondepladsen ved Bordenden.)

Ræj' mæ, ræj' mæ, Ma·s! Haj slor mæ dæj ondə mæ i'hjæl! (Talemaade i Brovst Sogn. Skal være opstaaet ved, at Mads Mølgaard, Jægerum, engang overraskede sine Karle under et Slagsmaal.)

Hwes Masi (Marts) ha· Matj, som haj hå Mu', så frø·s Ka'l i Kow' å Maj' i Low' å Læp frå Skow' å Kwå·ns Ø·rər i'mæ·l Dö·n.

„A wel ja·n sitj dæ i Me·skskekəls", så Maj' te De'nis Kat; haj trowə, de war Döw'li.

Haj lær entj de mejər le·q få de mi·r. (Han tager alt med.)

Haj bru·qər Moŋk-Marəns Gafəl. (ɔ: Fingrene.)

Mæ wel nø·ə ha de, Muksən 'bi'ər i, mæn wi æ'r tit de, di ski'ər i.

Dæ ska 'møj' te nåk å mi·r 'te te få møj'.

Hwa wet do hæn i de Mø·rkən. (Siges til den, der overdriver sin Fremstilling.)

No hår a 'nåk o' æ! (Siges, naar man hører noget overraskende.)

Wa din Ni·s i'mæ·l slow' do entj så håt 'te. (Til den, der smækker med Dørene.)

De ka hwitjən 'no' hælə få'slo'. (Bruges i en Mængde Forhold.)

No·l å Kny·w ka Kjærlihje få'dry·w; Sæ'm å Kra·m ka jö de sa·m. (Kra·m er Træskobaand af Metal.)

Do hå lisə næ'r te 'mæ, som a hå' te 'dæ. (Svar paa Indbydelse.)

Narə do mæ i Jo'r, na·rər a dæ te næst O'r. (Til Marken, der bliver gødet.)

I se'r hæ·ls i i gu'ə Næ'rəŋswæj. (Siges til Folk, der sidder og spiser.)

Do ær æn O·ƀənast. (Siges til den, der glemmer at lukke Døre.)

Haj æ blöwən 'omwæntj å hå fåt 'Awsi·ən wæntj uk. (Stammer vel fra det religiøse Sektvæsens Tid.)

O'rə æ låŋ, å Gritjsi æ stakən. (Siger Husmoderen til den, der tager rigeligt til sig af Flæsket.)

Di fæk Pa'tætər te Dåwər å Ka'töflər te Ø·n å Jo·r-æ·ƀlər te Natər får entj å få Pa'tætər trej Gå·ŋ om Daw'i. (Siges spøgende.)

Pa'tætər æ Ko·ŋ i Lantj som föri Sel·ən. (Silden.)

Dær ær i·n Bi'n i Pa'tætərən.

Dæ growə nytj Pa'tætər i din Hu·s. (Hul i Strømperne.)

Så ska a låw wi fæk Peləsjåw. (ɔ: fik travlt).

Haj blöw te i sølə Pe'nək. (Pe'nek er et svagt el. sygeligt Menneske.)

Så'nt i Pi·ƀskræ·ər! (Let til Graad; om Børn.)

Do ær æn døqti Pi·q, hwitjən åpå dæ jæ·n Må· hælə dæj na·n. (En Skose.)

Har·ə å Plåw' komər ålər i hans Håw'. (Han er lige glad. Håw' = Hu, Tanke.)

Haj hå'r æ entj be·r æn de fja·r Ø'q få Plåw'i. (ɔ: han har det strengt.)

Hwa'ə (enhver) tæskər bæst mæ sej ijn Plæjl. (udfører bedst Arbejdet paa sin Maade.) (Østvendsyssel.)

Ræs do te Pomərn! (Gaa Pokker i Vold!)

De kɑ ɑ å̲ler mi·r, æn ɑ kɑ pre·k. (Naar noget anses for ganske umuligt.)

Hɑj kɑm te'pɑs, som Pɑ·li kɑm te Pre·kən; hɑj kɑm syv Stå̲·j få si·nt. (Siges til den meget langsomme.)

Hɑj stu å pry·nt. (= kiggede, stirrede.)

Præsti å 'Huj' tjænər Føən mæ 'Muj'.

Hɑj æ så̲'nt æ betə Pulər. (Pulər = svag af Helbred, forsagt; ogsaa om gamle.)

Få Pæ·ŋ kɑ mæ få å̲ltj uən Hemərɪq.

„De smɑ·qer be·ər æn Rɑmløsəs Bræwən“, så· Kwå̲·n, hon fæk Altjərəns Sɑkrɑment. (R. var Kromand i Aalbæk 1875.)

De ku jɑ·n træf, dede do ku få Ra·wtən wæntj åp! (Trussel. Ra·wten = Benene.)

Ætər Remp komər Skremp, å Sultj ætər Stɑ·kəls Ji·l. (Remp: her i Betydning Tab. Skremp af skrumpe, altsaa her Indskrænkning.)

De ær i reŋɑtjə Maj'. (reŋɑtjə, ɔ: lidet dygtig).

A væ hwitjən Ro' hæle Re·ŋ. (Re·ŋ = Redning.)

De wa non skitröwe Ræ·ƀər. (Ræ·ƀər = Faar; her usle.)

Ræ·n Ræ·nskɑƀ jö læŋst Wænskɑƀ.

Do skɑ hɑ Ræt, næ'r do hå̲'r æ, få de ær entj ræt tit.

„'Ræt skɑ wær Ræt, mæn U'ræt ær“, som hɑj ku ba·j, „åsə Ræt“.

Hwa'ə sto·r åpå Rætən sin', ɑ sto·r åpå Rætən min'.

Wi røŋlə Gröntörən å skru·wə Knoptörən. (røngle er at opstable Tørv el. lignende i lange Rader; skruə er at danne Stakke af Tørv.)

Så·m wel hælə rö·wn, æn di wel æn Skiful lö·wn.

Rö·ən æ snå·t brö·ən. (Brö·ən = bråddent, ɔ: brudt.)

Röw'i æ sjalən 'råwil'! (Om den snedige.)

„De rø·qər“, så̲· Röw'i, hɑj ski' el. fe·s i Spån.

Hwardɑnt hå̲'r doə? Mæ Röwt å Slæ å E'læŋ'dihje!

Röwworm = Ringorme. (Vistnok kun spøgende.)

S. Ramse: Søl·ə sy·q So·rən sa' søj·ən 'Sæby Sø', sø·ƀt søl·ə su·wr så·ltj Sel·sop (Sildesuppe).

Så̲·j ær entj Må̲q i 'Skawkwå̲ns Mɑ.

Me kɑ sɑ'tj fej 'Sɑ'q mæ æn fi· Sow'.

Di skɑ 'wes sitj, dæ skɑ sɑ·j sæ·j.

Dæsəm de entj æ sɑ·j, a se'ər, så skɑl ɑ hæl'er å̲lər få'lå·ŋ å go å de hæ'r Stæ, a sto'ər å'på. (Ordspil, idet det er den talende selv, der skal forlange.)

„Så̲n't hå̲r æ sɑt“, se'ər di gaməl Tjæləŋər om djæ Påtər, næ'r di gor i Støtjər, å di sætər Sko·rən te hwarɑjər.

„A se'ər entj noə“, så̲· Kwå̲n, hon hɑ så̲' åltj hwa hon wæ·st.

Hwa·t Hu·ə hå̲r 'set Sej', hwa· Pø·ls hå̲r 'set Skej'.

Læ ås no wæ fritj får Øwərheŋ å gaməl Sje'niliər å Stöwlska·wt. (Om dem, der synes overhængte af et eller andet.)

„Let æte 'let“, så̲· Pigen, hon fæk Ses (Sirts) te æn Lu·w.

„Læ mæ sitj“, så̲' dæj ble·j te dæj dö·w.

„Hå̲l' bitj, læ mæ sitj“, så̲· dæj ble·j.

Hɑj æ nåk frå Sjalənglå̲'. (Om den altid sure.)

Dæj, dær entj hå̲l'ər på Skjæləŋən fo'r å̲lər Då·lərən.

Dær ær å̲ler så stu'r i 'Skå·, dæj ær i no·n te 'Bå·. (Bå· = Baade, Gavn.)

Nær Skå̲w'i ær grönəst, æ Såjskropən skönəst. (Sandskrubben = en Flynderfisk.) (Læsø.)

Skɑ·lk hå̲ Skɑ·lkhæ·l. (Skalke = Skælmer.)

De ær entj åntj æn Skɑlki å i Muwslo't. (ɔ: en Ubetydelighed, ikke værd at tale om. Skalk; her Endestykke.)

Dæj, dær iən Skɑm' skyj'ər, hɑj æ månə Sårər kwet.

Do æ gu' å wis ætər Skɑm', do komər entj få snå·t i'jæn. (ironisk, til den langsomme.)

Haj æ ska·nemə — — — (mild Ed af ny Oprindelse.)

Åp, dej Ski·båw·s! I Må·n ska do ha' æn Byqtjærə. (Til den dovne.)

De æ skit å wær skit (her: slet Person), mæn de æ wæ·r å slæt entj duw' el. duk.

Sko·l mæ də hi·l, de ær entj no·ə å di·l. (Man drikker ud.)

Sko·l, å te'løk mæ å·l Wærdəns Teŋ åntj æn Sælstrup Sow'n! (Men, hvorfor skal Sejlstrup Sogn undtages?)

Haj sku skærəs 'å we Knæ'ən å sæjəs te Læsø som Go·shøwər. (I Omtale af slette Personer.)

Skråləshijə æ låŋ' å dæj rø· Kow' æ tåŋ'. (Fra et Eventyr.)

Skral' ær entj åltir Bal'. (Skrald og Bal er i Reglen enstydige: Gilde.)

Haj skratər som æn rö·wnt Påt. (Om en ubehagelig Stemme.)

Dær ær skretwårnt. (ↄ: glat Føre) (ogsaa Formerne: hjawswårn, klomerwårn, lurwårn o. s. v.)

Hon ær så glat, mæ ka skri·j åpå her i sin skow'ə Træ·skor.

Om den daarlige Høstmand, der lader hvert Hug synligt i Stubben siges: Haj skryw'ər Cræn Crænsəns Cre·stən.

I sto·i Skræ·ər å i se·i 'Sme hør i'na·n 'te. (i'nan ↄ: Djævelen.)

Smo Slaw, å fljæst i Hwåt, dæ'r lamər do entj. (ↄ: kommer ikke til at halte.)

De slow te lisem te Skræ·əns Basəl; da dær entj wa mi·r, wa dær hælər i·ən, dær wil ha mi·r.

Næ'ə mæ ska slu·q æn Tos, ka mæ lisə gåt ga·ƀ æ æn som græ·j æ æn. (Lige saa godt springe som krybe i det.)

Så slap Sluq'i å Eŋers Kow'. (Siges, naar Proppen efter stor Møje trækkes op. Sluq'i er Stejlen i Koens Horn.)

De sma·qər så mi·rə. (Spøgende; det smager efter mere.)

A hår som i Sme i Paj·ən. (Hovedpine, f. Eks. efter en Rus.)

Sow' leqər åltir i Sø·l. (Overføres paa mange menneskelige Forhold).

Spe' å Spåt jör i·ən Maj' gåt.

„Do ska ent spåt!" så· haj Maj' te hans Gritjs, haj krø·ƀ åpå Knæ'ən.

Hwar dær entj hæls, dæ·r entj spels.

Haj war å·p syw' Stå·j föri Daw' el. föri Fo'en di fi·jst.

Di ståltəst Mø'ər blywə tit di ski·nəst Sø'ər. (ↄ: de daarligste Koner.)

De ær i Sta·kəl, dær hå·r entj uən æn hal' Röw', dær ær skarə sam'əl fæmtən Ste·ər.

I Sta·kəl æ jej', dær hå søtən Hwålər å Röw'ən. (af Bukserne.)

„Simən, Simən, se'ər a dæ: Stuj' ær på Hu·wsən". (Læsø. Spøgende om Læsøs tang- og græsklædte Tage.)

Haj ær så styw' i Naki som i gaməl We·r. (Om den, der føler sig; kan ogsaa siges om den stædige.)

„Da ska I få Syn' få Saq'ən", så· Kwå·n, da Præsti entj wil trow', de war i Dræŋ.

Stö å Stre·qər ka mæ ålti få nåk å. (Streger = Skoser.)

Sultj å Såltj æ di bæ'st Øwtər åpå Fø·ən.

De æ suwləmæ sa·j. (Mild Ed af ny Oprindelse.)

De ær nåk i Swæn·skər, får haj æ så sty·wnakə.

Haj æ syq' få Byg' å ka entj Haw·ər pek. (Siges til den, der hænger med Hovedet.)

„De synəs såmæj' ålər æn Små·l", så· Skræ·ən, haj ha sy Ærmi i de Hwål, hvar Lomərn sku ha wat.

Haj ka hwitjən di syw' hælər di nitj. (Ude af Stand til at forstaa noget.)

Mæ ska entj sæ·j noə u·ən å ku sto we Æj o'ə å su·ər teæ.

Wæsgu'ə å sæt dæ ni'r; dæ komər snå't i Stu'əl. (Spøgende til den indtrædende.)

We de sø·də Law, så hå Piər Wæleŋən i sæ å æ fa·rə te å ta åpå Såpərən. (til en, der ikke kan skynde sig).

Haj søŋər som næ'r mæ trækər i Gritjs i Hå·l.

Mæ ma ji sæ Tå·l te. (ɔ: slaa sig til Taals.)

Tånkər æ tölfritj, å Ski· æ skatfritj.

Dær ær i·ən Teŋ, dæ ka slo mi· fæjl æn som Tåŋkər.

Dæj, dæ føst taƀt, hans Påŋ gaƀt. (kunde ikke rumme de i Kortspil vundne Penge.)

Næ'ə mæ tijər, så få'tåler mæ sæ entj.

Do træŋər wes te Teleq! (ɔ: Klø).

De ær slæt entj så slem't å ti·ən, hwes wi bårə ku få fritj i'mæ·l Måltiərn.

Titj no ste·l! Hæ·ls blywər Ræmsən få'låŋ. (Til den meget talende.)

Å kom i dæj rø· Tjåw·l. (Var i ældre Tid det samme som at springe Soldat.

Haj tjyr mæ fi·r. (bruger Briller.)

Haj tjæləŋt få mæ som Kati få Muksən. (Kløerne er altid parat til at rive.)

De æ bæst å go', i·ən di bjøjər å jæn Kati uk. (Tegnet til, at nu er det Sengetid.)

Næ'ə mæ tjøƀer 'Kræməri, fo mæ 'Kram'ə får entj.

Hå 'do tjöƀt 'ham få tosi, så hå do ji din Pæ·ŋ skit uk.

A hå'r dæj sa·m Trow' som Hæləwa Kråwəku·n. (Oprindelsen ubekendt.)

Do ær åltir twat i'mo får å fö·j Fålk.

Do tø·qər a·w om lisəm Fo'ən. (Naar Maden ikke rigtig smager.)

Dæ fal·tj nåk æ Stabəl Tör'ə! (Siges spøgende efter et højt Tordenskrald.)

De ær i uksəl Maj', dær entj ka bæ·r æn Skip Luks på de bå·r Skej' uən å skultjər sæ.

Å wær ula·də. (ula·də = urolig.) (Læsø.)

Haj sir uk, som haj hår æt U·wnti·qər. (Om en, der ser daarlig ud. U·wnti·qər = Ovntæger = Faarekyllinger.)

Hon war så møj' wåntj får — — — —. (her: nysgerrig.)

Hon gor å ær så wåntj. (her: i Lyst.)

De ær i wa'q Kræmər, dær æ får hastə.

Dæj', dæ føst waj', blöw te i uksəl 'Maj'. (Siges i Kortspil.)

Mæ dø'ər ent å Wa·rəm, næ' di hwi·j Bij'er (ɔ: Sne) ka swa·rəm.

A tå'r mæ entj Wa·rən så næ'r få så betə i Wost. (Man skal ikke lade sig anfægte af Smaating.)

„Hår I entj sit i sotblæjse, Gu'må·n, We·ər, mæ æ Støtj, Seŋ'gåt, Si·m om Halsi. (Hvetbo H.) (En Dreng spørger efter en bortløben Vædder.)

Do ska få gåt We'r på dej Bröləpsda, hwes 'a ka jör no·ə teæ. (Siges i Taknemlighed. f. Eks. for en Gave; men kan ogsaa menes ironisk.)

Dæ wejəlt æ få·lə We'r åp.

Mæ ær åltir 'wiltj i i'na·n hans Wro·.

Haj ær wiltj å hår entj å ha'e i. (Siges, naar Fortælleren vover sig for langt ud.)

> No skal a få'tæl dæ æn Wi·s
> om Pje Tyskəs Gri·s:
> De skre' åpå I·s
> å taƀt djær Fi·s. (Remse fra Østvendsyssel.)

Haj hå wa·t wit å 'sit skit, få·rwe hans Mu·əs Kakəl. (om den vidtberejste.)

Sitj, hwa a hår wo·jən, få'de a Jywl'a·wtən hår spo·jən. (Overleveringen siger, at den, der spinder Juleaften faar daarlige Hænder. — Læsø.)

Haj fæk hans Try·n wolkə. (ɔ: fik læst og paaskrevet.)

Haj wröwlər å böwlər.

Haj ær entj te å wær i Wuw'n we. (ɔ: han er bred, vigtig, stortalende.)

Hɑj stor å wæjər å tjyr ˈte. (Om den, der har Vanskelighed ved at udtrykke sig, gør Tilløb i Talen.)

Do æ mej ˈWæn! Der svares: A ski'ər, å do bær ˈhæn!

De kɑ entj go' ˈwæ·r æn å wæl·tj. (Siges, naar man har et farligt Forehavende for.)

Om Vendelboerne siges, at de har en Væge (Wø·q) „te å go fram' å pe·s we". (fram': ud i Frammerset, Bryggerset.)

Hwar æ Wøqi? Dæj ær i Wænəbjærə. (I Vennebjerg er eller var der en Gaard, som hedder Wø·qi, der ellers betyder et tyndt Lys.)

I y·rgə betə Dræɳ. (y·rgə = meget lille; ogsaa ulə; nu forældet.)

Hɑj tjænə få̠r Y·wn. (er Øjentjener.)

Hɑj ær æˀm i Sæˀmi. (Let fornærmet.)

Ængəlåɳs æ Markən. (ɔ: langs Ageren, fra Ende til Ende.)

Dej Æ·j kløʼr nåk! (Du trænger nok til en Endefuld.)

De kɑ hwærkən ø· hælə fø·. (om lidt.)

Hɑj war i ræjti Ø·qkræɳər. (Om en, der handler lde med sine Heste.)

Hɑj hå̠ hwærkən Øˀl hælər Æ·rəm. (Om den fattige. Øˀl = Læderrem.)

Ögsfælə (Fællesskab om Øgene, idet hver lægger sit til, men kan ogsaa bruges i andre Forhold).

A go'r iˈmæ·l ölə å fæm'. (Ved hverken ud eller ind.)

NOGLE OPLYSNINGER OM SLÆGTEN LØNSMAN.

VED P. CHRISTENSEN.

Slægten L ø n s m a n,[1]) der navnlig er meget udbredt her i Vendsyssel, stammer fra Købsted i Tornby Sogn. Slægtsnavnets Oprindelse skyldes et mindre Areal, kaldet »Løn«, beliggende nord og øst for det nuværende Vadsager, noget tilbagetrukket fra Alfarvej.[2]) Da Lønsmanslægten, særlig i første Halvdel af forrige Aarhundrede, blandt sine Medlemmer talte en Række dygtige og stræbsomme Mænd og Kvinder, der hver især nød en vis Anseelse paa sin Egn, noget der for øvrigt ogsaa kan siges om de talrige nulevende Efterkommere, turde et Par Oplysninger om den ikke være uden Interesse.

»Løn« nævnes i Tornby Kirkebog 1686, da C h r e s t e n J e n s e n d. $^{10}/_{10}$ ægtede I n g e r T h o m a s d. paa »Løn«. De havde følgende Børn: Maren, db. $^{22}/_{1}$ 1688, Thomas, db. $^{27}/_{12}$ 1690 og Anne, db. $^{23}/_{2}$ 1696, død 1755, begr. $^{12}/_{10}$.

[1]) Den ældste Stavemaade er benyttet her.

[2]) Udelukket er det dog ikke, at Navnet betegnede et eller flere Fæstehuse paa samme Sted. Iøvrigt fandtes her en Del Stednavne med Forstavelsen »Løn«, f. Eks. Lønsager, Lønsbak og Lønsvej. (Købsted Bys Udskiftningsforretning 1804.)

Den 11/6 1726 ægtede Anne Christensd. paa »Løn« Niels Pedersen af Købsted, db. 11/6 1706, død 1769, begr. 10/7.[1])

Deres Søn var Christen Nielsen Lønsman, db. 28/2 1734, død som Sognedegn i Tornby 1802.[2]) Han blev 17/2 1760 gift med Else Cathrine Christiansd. Muus,[3]) db. 15/7 1725, død i Tornby mellem 1802 og 1814.[4])

Chresten Lønsman blev efter nogle Aar at have været Skoleholder i Sdr. Tornby, 7/11 1778 Degn for Tornby-Vidstrup og beklædte Embedet til Slutningen af 1802, da han paa Grund af Svagelighed tog sin

[1]) Han var Søn af Peder Nielsen, Købsted, der sikkert er identisk med den Peder Nielsen af Mygdal, som 24/2 1704 ægtede Mette Christensd. i Købsted.

[2]) Deres øvrige Børn var:

I. Jens Nielsen Lønsman, db. 15/12 1726, tjente 1769 i Købsted, død før 1804, idet hans Hustru da benævnes Jens Løns Enke.

II. Inger Marie Nielsd., db. 13/3 1729, som 1769 ægtede Jens Ibsen, der samtidig overtog Hustruens Hjem i Fæste. Blandt deres talrige Efterkommere kan nævnes Statskonsulent H. Chr. Ibsen, Strindbergvejs 9, Valby.

III. Thomas Nielsen, født ca. 1731.

IV. Peder Nielsen Lønsman, db. 24/3 1737, Husfæster i Købsted, hvor han beboede et af »Præstens Huse«. Han druknede paa Havet 23/4 1788 og efterlod sig Enken Mette Christensd. samt 3 Børn: 1) Johanne, 24 Aar, opholdt sig hjemme ved Faderens Død. 2) Chresten 23 Aar, tjenende 1788 i Krustrup og 3) Niels, 14 Aar, tjente paa samme Tid hos Thomas Jensen, S. Tornby (Kærsgaard Skifteprotokol 1744—97).

[3]) Datter af Christian Jørgensen Muus og Johanne Jensd. Han var født 1694 (db. 30/9). Søn af Sognedegnen i Tornby og omkom ved et Ulykkestilfælde (druknede i Vidstrup Aa) 2. Juledag 1751. Gift 1. G. (30/7 1719) m. Karen Nielsd., med hvem han fik Storgaard i Tornby, 2. G. (22/10 1724) m. Johanne Jensd., Stifdatter af Iver Hansen, S. Tornby. Hun døde 1733 (begr. 16/8) 33 Aar 7 Md. gl.

[4]) Tornby Kirkebog for Aarene 1798—1814 mangler.

Afsked og efterfulgtes af Sønnen Niels Christian Lønsman.

Chresten Lønsman skal ifølge Traditionen have været et Menneske med mange gode personlige Egenskaber, redelig og retskaffen som faa. Af Skiftet efter hans Død (10/12 1803)[1]) fremgaar, at han paa sine gamle Dage sad smaat i det, idet han havde laant Penge af sine Børn. Børn: I—IV.

I. Anne Lønsman, db. 27/4 1760. Ved Skiftet efter Faderens Død var hun borte, og hverken Moderen eller de andre Børn vidste noget om hendes Opholdssted. En Efterlysning i »Aalborg jyske Efterretninger« forblev uden Resultat.

II. Lisbeth Kirstine Lønsman, db. 12/8 1766, død i Nr. Tornby 6/4 1827. Hun var gift med Fæstegaardmand og siden Husmand Peder Andersen Bruun, Tornby, db. 7/1 1770, død i Nr. Tornby 17/1 1855.[2]) Børn: A—D.

A. Christian Bruun, født i Tornby, db. 12/7 1798, død i Hørby 4/10 1878, 1826 gift med Ingeborg Marie Cathrine Nørgaard, db. 27/1 1804, død i Hørby 12/9 1878, D. af Avlsbruger Anders N., Sæby. Christian Bruun tog Eksamen fra Snedsted, var Lærer og Kirkesanger i Hørby 1824—1/10 1875 og blev ved sit 50 Aars Lærerjubilæum udnævnt til Dannebrogsmand. Christian Bruun, som var kendt som en meget dygtig Lærer, der trofast passede sin Gerning til det sidste, udviste en ret omfattende Godgørenhed blandt Sognets Smaafolk. Børn: 1—9.

1. Johan Kristian Kehlet Br., f. 20/3 1827, død 31/7 1890, 15/8 1857 gift med Dorthea Marie Sørensd., f. 16/3 1834, død 18/5 1918. Johan Br., der

[1]) Gejstlig Skifteprotokol for Horns Herred 1773—1813.

[2]) Han var Søn af Anders Pedersen Bruun, Fæstegaardmand, Nr. Tornby. Se iøvrigt Vends. Aarb. 1926, Side 269.

fra 1850 til sin Død ejede Gaarden »Dansbjerg« i Hørby Sogn, var i mange Aar Sognefoged og Lægdsmand. Han deltog i Treaarskrigen.

2. Elisabeth Christine Br., f. $^{30}/_{11}$ 1828, gift med Skræddermester Mejer, Aalborg.

3. Zara Marie Br., f. $^{10}/_{2}$ 1831, død $^{24}/_{1}$ 1892, gift med den bekendte Hedeopdyrker og Plantningsmand Lars Chr. Christensen, Haabendal i Taars Sogn, f. $^{18}/_{8}$ 1836, død $^{30}/_{7}$ 1913. Hjørring og Omegns Plantningsforening rejste paa hans Grav en Mindesten med følgende Indskrift: »Sent skal glemmes i nærmeste Egn dit trofaste Virke for Have og Hegn«.

4. Anders Peter Lønsman Br., f. $^{8}/_{6}$ 1833, død som Barn.

5. Hulda Josefine Br., f. $^{26}/_{1}$ 1835, d. som ung.

6. Andreas Peter Br., f. $^{24}/_{4}$ 1837, død $^{29}/_{4}$ 1890, $^{18}/_{12}$ 1868 gift m. Ane Kirstine Nielsen, f. $^{29}/_{9}$ 1849, død $^{15}/_{5}$ 1924, Datter af Gdm. Niels N., Ørvad. De havde i nogle Aar Gaarden »Kuhr« i Hørby, senere Vester Ørvad (Hustruens Hjem).

7. Emma Frederikke Br., f. $^{3}/_{11}$ 1839, gift med Smedemester Lehrmann, Aalborg.

8. Georg Valdemar Br., f. $^{1}/_{7}$ 1845, kendt under Navnet »Eneboeren i Tolne«, hvor han døde 1914.

9. Ida Br., f. $^{9}/_{4}$ 1848, gift med Skolelærer Axel Olsen, Ribberholt i Aasted.

B. Johanne Marie Pedersd. Bruun, født i Tornby, db. $^{8}/_{1}$ 1801, død i Nr. Tornby $^{24}/_{9}$ 1850, $^{7}/_{3}$ 1826 gift med Handelsmand Thomas Jensen (Store Thomas), f. i Nr. Tornby 1798, død smstds. $^{8}/_{9}$ 1867,[1]) Søn af Gdm. Jens Thomsen og Ane Nielsd.,

[1]) Han var gift 2. G. $^{20}/_{7}$ 1851 med Marie Thomasd., f. $^{7}/_{11}$ 1826, D. af Gdm. Th. J., Østergaard i Tornby S.

Nr. Tornby. Store Thomas har efterladt sig ene smukke Minder som Redningsmand. Særlig i Tiaarene før Redningsvæsenets Oprettelse 1852 var han Sjælen i alle Redningsforsøg paa Kysten mellem Tværsted og Lønstrup. Som Fører af Fladbaaden udviste han altid en sjælden Dygtighed forenet med et enestaaende Mod. Børn: 1—6.

1. Jens Thomsen, Handelsmand og Skipper, f. i Nr. Tornby $^{15}/_{8}$ 1827, død paa Rejse til København, hvor han ligger begravet, $^{28}/_{12}$ 1847 gift med Marie Christensd., f. i S. Tornby $^{4}/_{6}$ 1820. Ligesom Faderen var han en meget dygtig Sømand. I mange Aar var han Fører af Dampskibet »Viktoria«.

2. Elisabeth Kirstine Thomasd., f. $^{13}/_{9}$ 1829, død i Købsted $^{12}/_{4}$ 1913, $^{4}/_{4}$ 1851 gift m. Jens Thomsen (Østergaard), død i Nr. Tornby $^{16}/_{9}$ 1909[1]) som Gaardejer.

3. Kirsten Thomasd., f. $^{27}/_{8}$ 1833, død før Daaben.

4. Niels Peter Thomsen, f. $^{8}/_{6}$ 1836, $^{28}/_{12}$ 1860 gift med Anne Marie Christensd.[2])

5. Jørgen Thomsen, Handelsmand, f. $^{24}/_{9}$ 1838, $^{10}/_{4}$ 1860 gift m. Anne Nielsd., f. $^{20}/_{4}$ 1831.[3])

6. Karen Marie Thomasd., f. $^{3}/_{1}$ 1843, død smstds. $^{11}/_{4}$ 1863, ugift.

C. Anders Pedersen Bruun, Snedker og Glarmester i Bjergby, db. $^{8}/_{10}$ 1807, død i Tornby $^{3}/_{3}$ 1860, gift med Gertrud Marie Christiansd. fra Bjergby. De flyttede til Tornby $^{2}/_{6}$ 1851. Børn: 1–2.

[1]) Søn af Thomas Jensen, Østergaard, og Maren Christensd.

[2]) Enke efter Husm. Jørgen Jørgensen, der $^{18}/_{4}$ 1860 druknede paa Havet. Liget ilanddrevet paa Tranum Strand.

[3]) Datter af Sognefoged Niels Andersen Nygaard, Tornby.

1. Christian Andersen Bruun, Snedker i Bjergby, død i Hjøring 1885.

2) Kirsten Andersen Br., født i Bjergby $^{9}/_{11}$ 1838, død i Hjørring $^{15}/_{7}$ 1920, 1860 gift med Skolelærer og Murer Søren Christensen (Rishøj) født i Mygdal S. $^{8}/_{10}$ 1830, Horne Terp Skole, hvor han virkede 1865—96, død i Hirtshals $^{1}/_{9}$ 1905.

D. Chresten Pedersen Bruun, Skibsfører, db. $^{15}/_{4}$ 1813, død i Tornby $^{29}/_{7}$ 1880, gift med Inger Marie Fransd., f. i Løkken 1815, død i Tornby $^{7}/_{2}$ 1880. Chresten Br. var i langt over en Menneskealder Skipper for Handelsmand Ths. J. (Store Thomas). Børn: 1—6.

1. Niels Peter Christensen Br., f. $^{9}/_{8}$ 1839, $^{24}/_{2}$ 1871 gift med Anne Marie Frederiksen, f. $^{5}/_{6}$ 1854, D. af Frederik Christensen (Storgaard).

2. Elisabeth Kirstine Christensd. Br., f. $^{8}/_{8}$ 1841, død i Tornby $^{17}/_{4}$ 1924, $^{15}/_{1}$ 1864 gift med Gdm. Michael Christensen, f. i Tornby $^{21}/_{3}$ 1842, død smst. $^{15}/_{1}$ 1927, Søn af Chresten Heilesen og Maren Christensd., Kærsgaard Mølle.

3. Frans Christensen Br., Sømand, f. $^{10}/_{4}$ 1843, druknet paa Havet 1866.

4. Johanne Marie Christensd. Br., f. $^{4}/_{11}$ 1847, død $^{31}/_{3}$ 1849.

5. Johan Christensen Br., Skipper, f. $^{11}/_{10}$ 1850, $^{4}/_{2}$ 1876 gift med Mine Jensen, f. i Tornby $^{25}/_{7}$ 1852, Datter af Møller og Gdm. Jens P. Sørensen og Marie Christensd.

6. Niels Christian Christensen Br., Lærer paa Himmerland, f. $^{26}/_{5}$ 1853, død i Aalborg $^{15}/_{10}$ 1925, gift med Petra Schmidt, D. af Smedem. S., Viborg.

III. Niels Christian Lønsman, db. $^{30}/_{10}$ 1774, død i Tornby $^{8}/_{6}$ 1832, 1. G. gift m. Mariane Iversd., død før 1814, 2. G. med Maren Nielsd., f. c. 1764, død i Vidstrup $^{3}/_{11}$ 1843, begr. i Tornby. Han var Sognedegn i Tornby-Vidstrup fra 1802 til sin Død. Børn: A—E.

A. Ellen Kirstine L., db. $^{23}/_{1}$ 1803, død i Mygdal (af Tyfus) $^{16}/_{1}$ 1866, $^{13}/_{11}$ 1832 gift med Jesper Jensen (senere Sognefoged i Vidstrup og Dannebrogsmand), f. i Nr. Tornby, db. $^{2}/_{8}$ 1801, død i Sovkrog, Tornby S. $^{12}/_{9}$ 1853, Søn af Gdm. Jens Pedersen. Børn: 1—7.

1. Karen Marie Jespersd., f. i Tornby $^{22}/_{6}$ 1833, død i Vidstrup $^{20}/_{11}$ 1870, $^{20}/_{2}$ 1852 gift med Jakob Michelsen, Kærsgaard Mølle, f. i Skøttrup, Børglum S. $^{20}/_{1}$ 1822, Søn af Gdm. Michel Pedersen og Anna Madsd., død i Neistgaard, Tornby S. $^{10}/_{9}$ 1897.

2. Mariane Jespersd., f. i Vidstrup $^{24}/_{5}$ 1835, død i Gjurup, St. Hans S. 1909, 1. G. gift m. Gdm. Mads Christensen Nørlev, Skallerup S., 2. G. $^{5}/_{4}$ 1887 med Handelsmand Mads Chr. Sørensen, Købmandsgaarden, Nr. Tornby, f. $^{4}/_{7}$ 1832, død $^{13}/_{1}$ 1906, Søn af Handelsmand Søren Jensen og Mette Ovesd.

3. Niels Chr. Jespersen, f. i Vidstrup $^{15}/_{4}$ 1837, død i Houen, Tornby S. $^{18}/_{3}$ 1918, $^{25}/_{5}$ 1860 gift med Johanne Marie Christensd., f. $^{16}/_{6}$ 1837, D. af Gdm. Chresten Svendsen Iversen og Ane Kirstine Jensd., død smsts. $^{27}/_{3}$ 1915.

4. Christiane Jespersd., f. i Vidstrup $^{27}/_{1}$ 1840, død i Tornby $^{5}/_{5}$ 1881, $^{8}/_{11}$ 1864 gift med Husm. Hans Nielsen (Ejstrup), f. paa Lille Ejstrup $^{26}/_{2}$ 1836, død i Grenaa 1908, Søn af Gdm. Niels Jørgensen og Kirsten Marie Hansd.

5. Jens Peter Jespersen, f. i Vidstrup $^{20}/_{10}$ 1842, død smsts. $^{2}/_{2}$ 1845.

6. Else Marie Jespersd., f. i Vidstrup $^{7}/_{1}$ 1845,

død i Skallerup S. 27/2 1907, 5/5 1868 gift med Gdm. Lars Peter Nielsen, f. i Nørlev 4/5 1845, død smsts. 23/9 1926.

7. Jens Peter Jespersen, f. i Vidstrup 27/6 1847, død i Mygdal (af Tyfus) 1866.

B. Chresten Nielsen Lønsman, db. 29/4 1804, død i Bjergby 21/5 1860, 17/10 1828 gift m. Kirsten Jensd., db. 1/7 1806, død i Bjergby 5/3 1872, D. af Gdm. Jens Thomsen, Tornby. Ejede Gaarden »Bakken« i Nr. Tornby, indtil de i 1838 overtog »Krattet« i Bjergby S. Børn: 1—7.

1. Christine Chrestensd., f. i Tornby 14/11 1828. Hun er vist den samme som Mariane Christensd., der 16/10 1849 ægtede Husm. Lars Christian Larsen (Gaasehave), Asdal S., f. 1821.

2. Maren Christensd., f. i Tornby 8/11 1830, død smsts. 21/6 1833.

3. Niels Christian Christensen, f. i Tornby 6/11 1832, død i Vraagaards Mølle, Torslev S. 1914, gift med Cathrine Andersd., f. 11/11 1832, død i Sindal 1922, D. af Hjulmand Anders Christian Nielsen, Litvad i Bjergby S.

4. Jens Christian Christensen, f. i Tornby 1/1 1835, død i Hjøring 27/1 1892, 9/10 1860 gift med Ane Marie Ludvigsd. fra Skagen. Han drev en temmelig stor Købmandsforretning foruden Tømmerhandel og Landbrug, Nørregade, Hjøring (Købm. Kraglunds Ejendom).

5. Niels Peter Christensen, f. i Tornby 3/11 1836, død samsts. 1/2 1837.

6. Niels Peter Christensen, f. i Tornby 6/11 1837, død i Hjøring 4/3 1902, 5/2 1852 gift med Florine Christensen, f. 19/1 1838, død 29/4 1892, D. af Gdm. Chresten Jensen Sten og Ingeborg Frederiksd., Stenhus, Asdal Sogn. Niels P. Chr., der deltog i vor sidste Krig, blev saaret ved Dybbøl.

7. Søren Christensen, f. i Bjergby 21/1 1839, død i Skibsby 11/3 1906, 9/10 1862 gift med Ingeborg Nielsen, død 28/2 1918, D. af Niels Christian Christensen, Skarndal, Mygdal Sogn.

C. Iver Nielsen Lønsman, db. 29/10 1806 død i Mygdal 19/10 1883, 1. G. 3/10 1828 gift m. Mette Marie Madsd., Toft Hede, Vidstrup S., f. o. 1804, død i Vidstrup 18/6 1849, 2. G. 13/4 1852 m. Maren Nielsd., f. i Mygdal 1822, død smsts. 19/2 1882. Var Snedker og Husmand i Vidstrup, indtil han 11/4 1853 flyttede til Mygdal S., hvor han overtog en lille Landejendom i Nærheden af Odden. Børn: 1—8.

1. Mariane Iversd., f. i Vidstrup 20/1 1829, død før 1894, gift med Husm. Niels Christian Sørensen (Bak), Træholthus, Bjergby S., f. 1821, død 7/1 1894. 5 Børn.

2. Niels Christian Iversen, f. i Vidstrup 15 eller 20/11 1830, død i Hjøring 1/9 1894, gift med Sophie Cathrine Jochimsen, f. i Tønning 14/4 1842, død i Hjøring 24/10 1907, D. af Friederich Jochimsen og Anne Sophie Bay. Rejste som ung Skræddersvend til Holsten, hvor han traf sin Hustru. De boede en Del Aar i Hamborg, hvor deres 3 ældste Børn er født. Senere bosatte han sig som Skrædder i Hjøring og havde en stor Kundekreds.

3. Marie Iversd., f. i Vidstrup 19/1 1833, død i Taars 28/2 1907, gift med Fabrikant Lars Christian Christensen, Taars Hammerværk, som han anlagde, f. i Østermark, Lendum S. 1837, død i Taars 9/6 1886.

4. Mads Christian Iversen, f. i Vidstrup 3/1 1835, død i Asdal 2/4 1902, 7/4 1857 1. G. gift med Christine Pedersen, f. i Kjul, Asdal S. 27/5 1834, død i Asdal 15/4 1860, 2. G. 28/12 1860 med Marie

Nielsen, f. i Asdal S. $^{30}/_{7}$ 1841, død smsts. $^{4}/_{12}$ 1922, D. af Gmd. Niels Christian Hansen og Inger Larsd. Var Landmand og Smed og boede i en lang Aarrække ved »Bækken« i Asdal S.

5. Chresten Iversen, f. i Vidstrup $^{18}/_{5}$ 1837. Lærte Bødkerhaandværket og udvandrede til U. S. A. efter i en Del Aar at have været bosat i Fjerritslev.

6. Cathrine Iversd., f. i Vidstrup $^{3}/_{4}$ 1840, død smsts $^{5}/_{12}$ 1841.

7. Peter Iversen, f. i Vidstrup $^{6}/_{7}$ 1843, død $^{14}/_{5}$ 1903, $^{30}/_{12}$ 1864 gift med Christine Madsd. fra Sindal S., død $^{7}/_{11}$ 1903. Ejede først et lille Hus i Mygdal By, men overtog siden Mandens Barndomshjem paa Odden Mark.

8. Anne Petrine Iversd., f. i Vidstrup $^{19}/_{4}$ 1845, død c. 1897, gift med Gaardejer Jørgen Hansen, f. i Sct. Olaj S., død i V. Brønderslev 1907. Ejede i mange Aar en Gaard i Vidstrup S.

D. Else Cathrine Lønsman, db. $^{14}/_{12}$ 1809, død i Vidstrup $^{20}/_{2}$ 1878, $^{7}/_{11}$ 1837 gift med Gdm. Thomas Nielsen (Munk), Ø. Krage, Tornby S., db. $^{1}/_{7}$ 1804, død i Vidstrup $^{14}/_{9}$ 1862, Søn af Gdm. Niels Jensen (Munk) og Kirsten Pedersd. Deres eneste Barn: Niels Christian Thomsen, f. i Vidstrup $^{9}/_{8}$ 1838, død i Hjøring $^{29}/_{12}$ 1915, gift med Maren Jakobsen, f. paa Fuglsig Mark, St. Olaj S., $^{16}/_{5}$ 1843, død i Vraa (begr. i Hjøring) $^{11}/_{2}$ 1927, Datter af Landm. Jakob Sørensen og Karen Marie Jensd. Ejede Gaarden »Højlund« i Vidstrup, indtil de i 1906 flyttede til Hjøring.

E. Christian Peter Lønsman, db. $^{22}/_{5}$ 1811, død i Vidstrup $^{6}/_{6}$ 1891, gift med Ane Catrine Nielsd. fra Rams i Bjergby S., f. 1813, død i Vidstrup $^{31}/_{5}$ 1879. Ejede Ø. Dalsgaard, var Sognefoged og Lægdsmand og i en Del Aar Medlem af Sogneforstanderskabet. Børn: 1—6.

1. Mariane L., f. $^{8}/_{11}$ 1833, død i Vidstrup $^{7}/_{1}$ 1908, $^{22}/_{11}$ 1853 gift med Jørgen Christian Sørensen, Toft i Vidstrup, f. $^{13}/_{8}$ 1828, død i Hjøring $^{26}/_{4}$ 1904, Søn af Gdm. Søren Jørgensen og Anne Christensd.[1])

2. Maren Kirstine L., f. $^{11}/_{3}$ 1836, $^{29}/_{7}$ 1853 gift med Chresten Sørensen (Koch), Horne S., f. i Vidstrup 1828, Søn af Gdm. Søren Jørgensen, Toft. Bosatte sig 1853 i Horne, hvor en Del af deres Efterkommere endnu findes.

3. Niels Christian L., f. $^{13}/_{5}$ 1839, død i Hundelev $^{20}/_{5}$ 1922, begr. i Rakkeby. 1. G. $^{4}/_{1}$ 1870 gift med Ane Marie Pedersen, født i Knaverhus, Mygdal S. 1842, Datter af Peder Christian Sørensen (Ejstrup), fra $^{9}/_{4}$ 1845 Store Ejstrup, Tornby S., og Ellen Kirstine Chrestensd., 2. G. $^{11}/_{11}$ 1887 med Mette Kirstine Moltsen, som endnu lever. Var Ejer af Kærsgaard i Rakkeby i mange Aar.

4. Søren Peter L., f. $^{2}/_{1}$ 1843, død $^{12}/_{12}$ 1847.

5. Niels Peter L., f. $^{18}/_{9}$ 1846, død $^{18}/_{12}$ 1847.

6. Søren Peter L. (Dalsgaard iflg. Bev. $^{24}/_{1}$ 1906), f. $^{20}/_{9}$ 1849, død i Vidstrup $^{16}/_{4}$ 1912, gift med Maren Christensen (Ørnbøll), f. i Bjergby $^{24}/_{6}$ 1852, død i Hjøring $^{3}/_{11}$ 1934, Datter af Gdm. Christen Christensen, Ørnbøll.

IV. Christiane Lønsman, db. 1780, død i Nr. Tornby $^{9}/_{9}$ 1828, $^{4}/_{8}$ 1820 gift med Husm. Peder

---

[1]) Søren J., som hørte til en meget dygtig Bondeslægt, var født 1797 i Ejstrup i Tornby S., Søn af Jørgen Sørensen (Ejstrup), død $^{17}/_{6}$ 1810 og Maren Nielsd., db. 1774, død i Store Ejstrup, Tornby S. $^{28}/_{1}$ 1836. Hun var Datter af Niels Frederiksen og Ellen Sørensd., sidstn. f. o. 1732, død i Ejstrup $^{4}/_{8}$ 1825. Maren Nielsd. var gift 2. G. med Gdm. Chresten Christensen, Lille Ejstrup, f. o. 1792, død der $^{13}/_{2}$ 1877. Søren J. fik Ejendommen i Toft med sin Hustru.

Christensen Skræder,[1]) db. 5. S. eft. Paaske 1765 i Horne K., død i Nr. Tornby $^{17}/_{4}$ 1848, Søn at Maren Pedersd., Horne Terp. Om Peder Skræder se »Vends. Aarb.« 1926, Side 268.

Deres eneste Søn hed Chresten Pedersen og var født $^{25}/_{9}$ 1821. Han flyttede til Skallerup 1837.

---

[1]) Peder Christensen Skræder var 1. G. gift med Kirsten Poulsd., f. o. 1781, død i Nr. Tornby $^{15}/_{5}$ 1820, 3. G. $^{25}/_{11}$ 1828 med Maren Thomasd., f. o. 1786. Datter af Thomas Christensen, Nr. Tornby.

MYGDAL SOGNS UDSKIFTNING.

Ved CHR. GRØNTVED.

Da der utvivlsomt blandt de yngre — maaske ogsaa blandt de ældre — er mange, der ikke ved, hvad Udskiftning indenfor Landbruget er, idet dette Ord ofte forveksles med det i nyere Tid saa almindeligt forekommende Ord Udstykning, skal Aarbøgernes Redaktion, forinden der redegøres for Mygdal Sogns Udskiftning, give en kort Omtale af Begrebet Udskiftning.

Fra Middelalderen, ja vel fra Oldtiden af, ejede hver Landsbys Beboere Byens Jordomraade i Fællesskab og dannede et Ejerlav, indenfor hvilket den enkeltes Rettigheder og Pligter var fastsat dels gennem gammel Sædvane og dels ved de saakaldte Grandebreve eller Byvedtægter. Den dyrkede Jord var delt mellem Byens Gaarde saaledes, at hver havde forholdsvis lige megen Jord af samme Beskaffenhed — beregnet efter den paagældende Gaards Toft, der laa lige ved Gaarden og vel var Gaardens hele oprindelige Tilliggende, medens Markjorden efterhaanden var fremstaaet ved Nybrydning. Markjorden var delt i lange, smalle Strimler, Agre, der kunde være over 1000 Alen lange, men kun ca. 5—15 Alen brede,[1]) og de var maalt (rebet) og tildelt hver Gaard efter et vist System (solskiftet, bolskiftet).

---

[1]) Henrik Larsen; »Fra Ribe Amt« 1930.

Følgen heraf var, at en Gaard kunde have sin Agerjord liggende paa mange forskellige Steder i Marken, ja op til ca. 40, og da der jo ikke kunde udlægges Veje til saadanne Smaalodder, maatte Dyrkningen ske i et vist Fællesskab; man kørte Gødning samtidigt, saaede og høstede o. s. v. samtidigt — alt efter nærmere Vedtagelse paa Grandestævnet, og man maatte følge Bystævnets Vedtagelse om, hvilken Kornsort der skulde saas i Ageren det paagældende Aar.

Det dyrkede Areal var set med Nutidens Øjne ringe, vel sædvanligvis kun $^1/_5$—$^1/_6$ af det samlede Areal, hvortil kom, at et Høstudbytte af ca. 3 Fold regnedes for normalt. Var der end saaledes ikke noget virkeligt Ejendomsfællesskab med Hensyn til Agerjorden, idet hver Mand dyrkede og passede den Del, der oprindelig var tildelt hans Gaard, var der til Gengæld Fællesskab for Udmarkernes Vedkommende, og de udgjorde som nævnt Hovedarealet, der bestod af Hede, Eng, Kær, Moser, Skove o. s. v. Disse Overdrev ejedes og brugtes i Fællesskab, idet der dog var bestemt, hvor mange Kreaturer den enkelte Gaard maatte lade græsse her, og det var forbudt at tage »Tægtefæ«, det er tage Kreaturer paa Græsning for udenbys Folk. Men der var ikke alene Fællesskab med Hensyn til Jordens Ejerforhold og Drift der var det ogsaa i mange Henseender paa anden Maade. Man havde fælles Byhyrder og Bysmede, som lønnedes af Bymændene; man havde Bytyre og Orner, og man havde Pligter til at hjælpe hverandre med at opføre Bygninger og naar der indtraf Uheld med Dyrene eller naar Sygdom og Død hjemsøgte Naboen. Kort sagt: I Fællesskabets Tid var hvert Bysamfund som én Familie, selv om der jo nok kunde forekomme Stridigheder indenfor den, og var end ikke alle Pligter og Rettigheder skrevne, men selvgroede i Tidernes Løb, saa var de til Gengæld saa faste, at de ikke lod sig rokke af den enkelte, der muligt kunde ønske at bryde med det fra Fædrene nedarvede. Der var ingen Plads for det personlige Initiativ, for Selvudfoldelsen; man maatte Skik følge eller Land fly.

Saa kom i sidste Halvdel af 1700erne de store Landboreformer: Fastsættelse af Hoveriydelserne 1771, 1773 og 1791, Stavnsbaandets Løsning 1788 og Udskiftningsforordningen 1781 m. m. Ved sidstnævnte Forordning gaves der enhver Jordejer Ret til at forlange sin Jord udskiftet af Fællesskabet og samlet for sig selv.

Hist og her, særlig i Holsten og Sønderjylland, havde man allerede ved Midten af 1700erne indset Nytten af at faa Markfællesskabet ophævet, og 1759 blev en Del Landsbyer i Koldingegnen udskiftet; men almindeligvis mødte Udskiftningen Modstand hos Bondebefolkningen, og selv da Forordningen af 1781 medførte et mere almindeligt Krav om Udskiftning, stillede Bønderne sig som oftest højst vrangvillige over for Reformen, og i mange Sogne hengik der lange Tider, inden den blev gennemført; i Skagen skete det saaledes først 1861, i Hallund 1834, i Hune Sogn 1823, og flere Steder blev »Overdrevene« (Heder o. l.) først udskiftet langt senere end Agerjorden (Hjøring 1842).

Der er sagt om Udskiftningen, at den ikke alene betød en Reform paa Landbrugets Omraade, men en Revolution og tilmed den største, der havde fundet Sted i historisk Tid. Thi Udskiftningen banede Vej for Udfoldelsen af Jordbrugernes f r i e I n i t i a t i v, den medførte U d f l y t n i n g fra de samlede Landsbyer, saa Gaardene kom til at ligge bekvemt for deres Hovedparcel, den hidførte A r v e f æ s t e og efter-

haanden Selveje og gav Betingelser for Udstykning samt Opdyrkning af de store Arealer, der hidtil havde ligget udyrket hen som »Overdrev«, og endelig medførte den, at Bondebrugenes Bygninger blev langt bedre end forhen, og at Høstudbyttet forøgedes og Hoveriet afløstes.

C. K.

Mygdal Sogns Udskiftning,
begyndt den 16. Juli 1798, sluttet den 9. Marts 1799.

Da der ingen egentlige Landsbyer fandtes i Mygdal Sogn i gamle Dage, voldte Udskiftningen af Sognets Jorder ingen særlige Vanskeligheder, næsten alle Gaarde og Huse beholdt det dyrkede Areal, som de havde haft fra Arilds Tid. Mange af Gaardene vare delte saaledes, at en Helgaard var bleven delt i 2 Halvgaarde. Af saadanne Gaarde kan nævnes: Gjødgaard, Kabbeltved, Store Grøntved, Klodske, Træholt, Kobbersholt og Uslev. Udskiftningen drejede sig væsentlig om de store fælles Heder, hvoraf hver Gaard skulde have sin Part i Forhold til det skattepligtige Hartkorn. Til Forberedelse af Udskiftningen havde Sognets to største Lodsejere, Pors Munch (Bastholm) til Odden og Jakob Jørgen Bergh til Stensbæk forlangt Landmaaler Winther til at opmaale og kortlægge Jorderne til hver Gaard og inddele Heden til hver Helgaard.

Det første Møde om Udskiftningen holdtes paa »Odden« den 16. Juli 1798. Ved dette mødte Landvæsens-Kommissionen, der bestod af Justitsraad, Amtmand Lybecker, Jens Haarup fra Lindet og Proprietær Esben Bruun til Villerup (sidstnævnte mødte i Stedet for Prokurator Poul Uttermøhlen i Hjøring, der havde Forfald). Endvidere var Lodsejerne og Landmaaler Gregers Winther tilsagt at give Møde. Paa Pors Munchs Vegne mødte hans Fuldmægtig Chr. Schjørring. For Bergh, Stensbæk, mødte Forvalter Høyer, og Forvalter Sindahl mødte for Godsejer Mourids Gleerup, Baggesvogn.

Landmaaler Winther, der havde opmaalt Ejendommene, fremlagde de af ham forfattede Kort, ledsaget af en Skrivelse, saalydende:

»Da det er mig magtpaaliggende som højst nødvendigt at vide, om Dhrr. Munch og Bergh som Lodsejere i de fælleds Heder i Mygdal Sogn, ere enige at antage mig til den forestaaende Udskiftning af samme, saa giver jeg mig herved den ærbødige Frihed at udbede mig her paategnet deres behagelige Svar desangaaende«.

Odden, den 19. Maj 1798. Winther.

Skrivelsen havde derefter faaet Paategninger herom.

Fra Præsten Søren Balling i Bjergby fremlagdes en Skrivelse til Amtmanden, hvori han forlanger, at Skoleholderen i Mygdal ved Udskiftningen maa blive tillagt anordningsmæssig Jord til Skolen.

Forvalter Sindahl paa Godsejer Gleerups Vegne anmeldte, at et Stykke Eng (Siig) imellem Baggesvogns Eng og Klodske Eng, som paa Kortet er anmærket at være Tvist om, formodede han blev denne Udskiftning uvedkommende som Baggesvogn Hovedgaard ene tilhørende ifølge en Kommissions-Akt af 1697, som bekræfter et Forlig af Aar 1579 imellem daværende Oddens eller Klodske Ejer, Ove Lunge, og Jomfruerne Krabbe, Ejere af Baggesvogn, som Efterkommere efter Fru Magdalene Banner, hvilket Forlig indeholder: at Ove Lunge eftergav Fru Magdalene Banner hvad Rettighed, han kunde have til den Eng-Krig ved Klodske Enge og Tvede Gade. Saadan skal være og blive hos Fru Magdalene Banner og hendes Arvinger, indtil den store vesterste løbende Bæk, som løber ud mod den vestre Bakke, i alle Waader ubehindret.

Forresten erklærede Sindahl, at hans Principal ikke havde andre Prætentioner paa de Ejendomme, som her attraas udstykket.

Hvad Adkomst Baggesvogn Ejere 1579 kan have haft til den her omtvistede Ejendom, formente Schjørring ikke her burde komme i Betragtning, thi efter Jordbrugerne i Klodskes Beretning har de i deres Besiddelsestid slaaet den omtvistede Eng upaaanket, og altsaa maa den Hævdsret, som Klodske derpaa har, ikke vige for den forældede Kommissionsdom, og for endvidere at oplyse den Ret, som Klodske Beboere har til dette Stykke Eng, var til Stede Lars Wejen og Ole Pedersen i Skousmose, som tilstod og bekræftede, at denne omtvistede Ejendom uden Paaanke var høstet af Klodskes Beboere, den ene i 25 Aar, den anden i 24 Aar, samt at Lars Wejen, som kan mindes i 50 Aar, og Ole Pedersen i 30 Aar, tilstod og bekræftede, at bemeldte Ejendom upaaanket var høstet og hjemført til Klodske, saavel af de Beboere, som nu bebor Stederne (Gaardene) som af deres Formænd i den bemeldte Mindetid.

For ikke at standse Kommissionen i dens Fremme erklærede Schjørring, at denne omtvistede Ejendom maatte blive Delingsplanen uvedkommende og Ejendommen som forhen deles imellem Klodske Beboere, saaledes at enhver deraf fik lige Del.

Landmaaler Winther fremlagde dernæst Planen til Udskiftning af Fællesheden, hvori Odden og Stensbæk var lodtagne, hvilken blev oplæst for Lodsejerne og Beboerne og var af følgende Indhold:

Plan til Udskiftning af Fællesskab for Mygdal Sogns Beboere, Fællesheden betræffende, hvor baade Odden og Stensbæk er lodtagne.

Skeen Mølle, som har haft Brug af et Stykke

Hede ved østre Side af dennes Mark til Ilding og Stopning ved Dæmningerne og Flod-Gyden, i Vederlag for dette synes billigt, at den tillægges et Stykke langs med østre Side af Marken i 50 Alens Bredde.

Knavregaard tillægges sin Andel Hede efter Hartkorn næst sønden ad dens Mark, saa langt i sønder, som den efter Maal og Taksation kan strække, dog saaledes, at den faar al den Hede, som gaar ind imellem Skeen-Gaardens Markjorder, og at den vestre Ende støder imod det, som Skeen Mølle tillægges, og den østre Ende paa bemeldte Gaards Mark-Dige.

Knavrehus tager sin Hedelod næst ved søndre Side af Knavregaards i en Strækning fra Øst til Vest, men siden Ejendommen er umatrikuleret, saa tages ingen anden Bestemmelse for, hvad den bør tillægges, end Vederlag for, hvad den før Udskiftningen havde, som i den Anledning er opmaalt og takseret.

Krøgholt tillægges sin Andel Hede efter Hartkorn i en Udstrækning langs med østre Side af dens Mark, endvidere tillægges den det Stykke Hede, som er mellem det, som tillægges Skeen Mølle og vestre Side af denne Gaards Mark-Dige, saa at Lodden bliver lige bred i begge Ender.

Hebbelstrup tillægges sin Hede efter Hartkorn næst sønder for Knaverhus-Lodden; den skal strække sig fra Gaardens Mark og i Vester mod Skeengaardens Mark og Krøgholts tildelte Lod. Ifald Lodden ikke kan strække saa langt syd som Marken, da beholder Gaarden et Stykke, 6 Alen bred, indenfor Diget til Reparation og Vedligeholdelse af samme.

Gjødgaardenes tvende Beboere tillægges deres Hede efter Hartkorn næst sønden for Hebbelstrups Lod. Lodden skal strække fra det østre Skel og i Vest mod Krøgholts Lod; den søndre Skellinie, som bestemmer Lodden, skal drages saavidt muligt parallelt med den nordre. Ved disse to Gaarde eragtes, at den Hede, som de har beliggende sønden for deres Mark paa østre Side af Røde Mølle Dam, beholder de, dog skal denne Hede iberegnes den øvrige Hede, naar Udregningen efter Hartkorn skal ske, og deraf følger, at hvad de har paa sidstnævnte

Sted, skal de mangle paa det første, da de saa efter Hartkorn faar lige med de øvrige i Fælleden lodtagne.

Røde Mølle beholder den øvrige Hede, som bliver sønden for Gjødgaards Lod; endvidere tillægges den 2 Td. Land af Gjødgaards Hede næst ved Møllen til Dæmningens Vedligeholdelse, hvilke 2 Td. Land den kvitteres i sin forbemeldte Lod.

Den mellemste Hede, som tilhører Kaveltved og Store Grøntved, deles ligelig imellem dem efter Hartkorn. Linien skal drages syd og nord. Kaveltved tager den østre Lod, som paastøder sin Mark, og Grøntved den vestre Lod, som paastøder sin Mark.

Kaveltved tillægges sin Anpart af den søndre Hede næst ved og vesten for dens Markdige, den bestemmende Linie for Lodden drages syd og nord og saavidt muligt parallelt med bemeldte Markdige; ved denne Gaards Part kommer i Betragtning, hvad den er tildelt i den saakaldte Mellemhede, hvilket tilsammen med det i Sønderhede skal udgøre lige efter Hartkorn med de øvrige i fælles Fanget lodtagne.

Store Grøntved tillægges sin Anpart af Sønderhede sønden for dens Markdige, den vestre Ende af Lodden skal støde paa Knurborg Husenes gamle Reebe (?), den østre skal støde paa Kaveltvedgaardenes Lod, og den søndre Side bestemmes ved en lige Linie, som drages parallelt med Markdiget. Hvad der ovenfor er sagt og skrevet om Kaveltved Mellemhede, det samme gælder ogsaa for Store Grøntved.

Knurborg tvende Huses Beboere, Jens Pedersen og Jens Nielsen, beholder deres gamle Hede Reebe (?) uforandret, som, siden de ere umatrikulerede, ingen anden Bestemmelse kan tages, og derfor af den Grund specielt er opmaalt og takseret.

Hovens Gaard tillægges sin Hede næst sønden for Husmændenes og Grøntveds Lod, den som udgør den nordre; den østre Ende skal støde mod Kaveltveds Lod og Baggesvogns Skel, den vestre Ende skal støde paa Marken, og den søndre Side

bestemmes ved en lige Linie, som drages øster og vester, parallel med den nordre Skellinie.

Klodske beholder altsaa Resten af Heden sønden for sidstnævnte Linie, der skal udgøre dens Anpart Hede efter Hartkorns Maal og Taksation.

Høyer paa Berghs Vegne bemærkede til Planen til Fælleshedens Deling imellem Oddens og Stensbæks Godses Beboere:

a. At Skeen Mølles Beboere, der aldeles ingen Ret hidtil havde haft i Fællesheden uden med fælles Tilladelse fra Oddens og Stensbæks Side, ej heller for Eftertiden burde tilstaas nogen Ret eller Andel.

b. At Knavrehus som umatrikuleret, tilligemed Knurborgs to Husbeboere, der ej heller er matrikuleret, ikke kan komme i Betragtning til at nyde nogen Andel af Fælles-Heden, forinden Stensbæk Godses Hartkorn bliver tildelt sin Part, da Oddens Ejer jo saa har frie Hænder til at give dem af sit eget, hvad ham behager.

Høyer paastod altsaa, at Fællesheden blev delt efter Hartkorn til Krøgholt, Knavregaard, Hebbelstrup, Gjødegaard, Rødemølle, Kaveltved, Store Grøntved, Hoven og Klodske.

Til Høyers Krav svarede Schjørring paa den nye Ejer af Odden Simon Groth Claussens Vegne, at skønt Spørgsmaalet staar ubesvaret, hvorvidt Skeen Mølle er eller ikke er berettiget til at nyde den Andel af Heden, som Landmaaler Winther har foreslaaet, da saadant i Mands Minde har været brugeligt, saa for at ophæve al Disput derom, som Vedkommende kunde finde for godt at fremkomme med, vilde Landmaaler Winther, naar Udskiftningen sker, tildele bemeldte Skeen Møller saa meget Hede paa det i Forslag bragte Sted, som samme af 2 Fdk. kan tilkomme, hvilket Stykke Hede igen afkortes i Hebbelstrup og Krøgholts Lodder med 1 Fdk. Hartkorn hver.

Hvad derimod angaar den Rettighed i Fælles-

Heden, som Knavrehus og de to Knurborg Huse har haft, paastod Schjørring, at disse 3 Huse nyder enten den Lod i Hederne, der mere end i Mands Minde upaaanket til Stederne har været i Brug eller og Vederlag derfor anden Steds i Heden.

Høyer kunde ikke indvilge i Schjørrings Paastand om Hedelodden til de 3 umatrikulerede Huse.

Efter at Planen til Hedens Udskiftning var bleven Lodsejerne og Beboerne forelagt, erklærede de samtlige, at de var fornøjede med Planen i Henseende til Loddernes Beliggenhed.

Forvalter Høyer fremlagde derefter Specifikation over Stensbæk Godses Hartkorn i Mygdal Sogn, ialt 39 Td. 4 Skp. 2 Fdk. og begærede, at Landmaaleren vilde dele den ommeldte Fælleshede imellem Stensbæks Beboere efter deres Hartkorn.

Specifikation over Stensbæk Godses Hartkorn i Mygdal Sogn.

	Td.	Skp.	Fdk.	Alb.
Knavre:				
Christen Nielsens Enke	6	5	1	2
Røde Mølle:				
Lars Jeppesens Enke	2	5	3	1
Gjødgaard:				
Christen Nielsen	4	6	2	»
Niels Christensen	4	6	2	»
Grøntved:				
Christen Jensen	4	3	2	2
Christen Nielsen	4	3	2	2
Kaveltved:				
Christen Jensen	5	6	1	2½
Niels Jeppesen	5	6	1	2½
Tilsammen	39	4	2	»

Forvalter Schjørring fremlagde Fortegnelse over Odden Godses Hartkorn i Mygdal Sogn.

	Td.	Skp.	Fdk.	Alb.
Mygdal By:				
Hans Pedersens Fælled	4	»	»	»
Niels Vestergaard	4	»	»	»
Niels Nielsen	4	»	»	»
Svend Christensen	4	»	»	»
Martin Christensen	»	1	»	»
Christen Poulsen	»	1	2	»
Christen Simonsen	»	»	1	2
Mads Jensens Enke	»	»	2	»
Christen Nielsen	»	»	3	»
Christen Frandsen	»	1	»	»
Peder Lauritzen	»	1	2	1
Christian Nielsen	»	»	1	1
Smed Niels	»	»	1	»
Laurs Pedersen Vadet	»	3	1	»
Christen Bidstrup	»	»	»	»
Niels Claussen	»	»	»	»
Christen Grøntved	»	2	»	»
Laurs Vejen	»	6	3	1
Jens Ladefoged	»	»	»	»
Tagsighede:				
Jesper Nielsen	»	»	»	»
Morten Krogh	»	»	»	»
Niels Mouritsen	»	»	»	»
Christen Kudsk	»	»	»	»
Maren Plett	»	»	»	»
Træholt:				
Kiersten Hammersholt	»	»	»	»
Christen Nielsen	5	»	»	»
Christen Christensen	5	»	»	»
Uslev:				
Niels Christensen	8	3	1	2
Christen Christensen	8	3	1	2

Kobbersholt:				
Søren Mortensen	5 Td.	5 Skp.	1 Fdk.	» Alb.
Niels Pedersen	5 —	5 —	1 —	» —
Christen Mortensen	» —	1 —	» —	2 —
Skovsmose:				
Ole Pedersen	3 —	7 —	3 —	» —
Thomas Jensen	» —	» —	» —	» —
Laurs Olesen	» —	» —	» —	» —
Klodske:				
Christen Sørensen	3 —	6 —	1 —	» —
Jens Christensen	3 —	6 —	1 —	» —
Hoven:				
Anders Pedersen	4 —	4 —	1 —	1 —
Knurborg:				
Jens Pedersen	» —	» —	» —	» —
Jens Nielsen	» —	» —	» —	» —
Lille Grøntved:				
Søren Nielsen	2 —	1 —	» —	1 —
Vandkjær:				
Christen Pedersen	» —	» —	» —	» —
Degnbøl:				
Christen Pedersen	6 —	» —	1 —	» —
Dalsgaard:				
Niels Christensen	6 —	3 —	1 —	1 —
Skarndal:				
Niels Pedersen	4 —	» —	3 —	» —
Hejle Nielsen	4 —	» —	3 —	» —
Christen Jensen	» —	» —	2 —	» —
Anders Christensen	» —	7 —	» —	» —
Skeen Mølle:				
Jesper Bastholm	2 —	1 —	2 —	» —
Krøgholt:				
Christen Nielsen	4 —	» —	1 —	» —
Niels Nielsen	1 —	» —	3 —	» —

Barkholt:				
Mads Christensen	1 Td.	1 Skp.	1 Fdk.	2 Alb.
Knavrehus:				
Morten Sørensen	» —	» —	» —	» —
Hebbelstrup:				
Jens Hansen	2 —	2 —	1 —	2 —
Odden Mølle:				
Jeppe Jensen	1 —	4 —	1 —	» —
Højtved:				
Peder Christensen	5 —	3 —	» —	1 —
Højtvedhus:				
Laurs Pedersen	» —	» —	» —	» —
Tilsammen	115 Td.	7 Skp.	1 Fdk.	2 Alb.

Forinden Kommissionen afsagde Kendelse, om de jordløse Huse skulde have Del i Fællesheden eller ikke, spurgte den Lodsejerne: Om de forlangte Ager og Eng i Sognet udskiftet ved denne Samling, og i saa Fald efter hvilken Regel.

Schjørring erklærede, at Udskiftning af Gods af Fællesskabet imellem Mand og Mand var det eneste, som endnu stod tilbage uafgjort, men han vidste ikke, hvorledes Claussen ønskede, at der skulde forholdes hermed, hvorfor han anmodede om Udsættelse af Forretningen, indtil Claussen til Efteraaret kom her til Landet og tiltraadte Gaard og Gods.

Landmaaler Winther beklagede, at Forvalter Schjørring ikke var forsynet med de fornødne Ordrer til at fremme Udskiftningen, uagtet den af ham selv var forlangt foretaget, men Kommissionen vedtog Udsættelsen, da ingen af Parterne havde forlangt Hedens Udskiftning straks eller før Ager og Engs Udskiftning kunde foretages.

Den 8. Marts 1799 var Landvæsenskommissionen atter samlet paa Odden. Den bestod da af følgende Mænd:

Told-Konsumtions-Inspektør Thaarup fra Hjøring, der mødte paa Justitsraad, Amtmand Lybeckers Vegne, Landvæsenskommissær Jens Haarup fra Lindet og i Landvæsenskommissær Poul Uttermøhlens Fraværelse Proprietær Esben Bruun fra Villerup.

Man gav sig saa i Lag med at foretage Udskiftningen, og til Stede var Lodsejeren Simon Groth Claussen til Odden og Forvalter Høyer fra Stensbæk paa sin Principal Berghs Vegne.

Beboerne i Mygdal var indkaldte til at overvære Forretningen, og en Del vare mødte.

Landmaaler Winther fremlagde Kort over de Ejendomme, som skulde udskiftes af Fællesskabet.

Forvalter Høyer udtalte, at hans Møde ved denne Forretning fornemlig havde til Hensigt at begære Landvæsenskommissionens Kendelse i det Spørgsmaal, som ved forrige Samling ikke blev afgjort.

Kommissionen forsøgte at mægle mellem Lodsejerne, men da de ikke kunde enes med Hensyn til de 3 nævnte umatrikulerede Huse, afsagde den Kendelse:

At siden Stensbæk ingen umatrikulerede Huse har, som kunde gives Lod i berørte fælles Hede, hvor Odden paastaar bemeldte 3 umatrikulerede Huse at bør tillægges Del, fordi de skal have haft ubehindret og upaatalt Brug i samme længere end i Mands Mindetid, saa naar disse trende Huse skulde tillægges Del af Heden, førend den blev delt Godsvis efter Hartkorn, blev det en Afgang i Stensbæk Godses Hedelod, som det ingen Vederlag blev givet for og følgelig derved blev fornærmet, kunde Kommissionen ikke bifalde den fra Oddens Side fremkomne Paastand om disse trende Huses Deltagelse i Fællesheden inden Udskiftning; man ansaa vedtaget, at Heden bør først deles Godsvis efter Hartkorn imellem Odden og Stensbæk, da Oddens Ejer derefter kan af dette Godses Hedelod tildele sine umatrikulerede Huse saa meget han finder for godt.

Forvalter Høyer erklærede paa sin Principals Vegne at være fornøjet med Kommissionens Afgørelse; men Claussen til Odden tog Forbehold.

Landmaaler Winther forespurgte, om Mygdal Sogns Skole skulde tillægges nogen Jord, siden den ikke forhen til nogen Græsning har været berettiget. — Efter lang Betænkning og adskillige Forslag om Jords Tillæggelse til Skolen, som Beboerne i Mygdal Sogn ikke ville afgive, fordi hver havde lidt Jord til deres Steder i Forhold til Hartkorn, besluttede Oddens Ejer, Claussen, at afstaa det Hus med dertil liggende Jord i Mygdal Sogn, som Skoleholderen Peder Laursen har i Fæste, til et Skolehus for Fremtiden, mod at han derfor fik 4 Rigsdaler aarlig, saaledes at de Skolen længst fraliggende Beboere gav 2 Skill. pr. Td. Htk., men de nærmere beliggende 3 Skill. pr. Td. Htk., saaledes at 4 Rigsdaler aarlig kunde indkomme.

Skoledistriktet skulde holde Skolehuset, nemlig 10 Fag af Rollinghuset, som brugtes til Skolehus og Skoleholderens Værelse for sig og Hustru tilligemed Køkken eller Bryggers vedlige. Resten af Rollinghuset saavelsom Lade, Fæ- og Faarehus skulde Skoleholderen selv vedligeholde for egen Regning paa almindelige Fæstebetingelser.

Derhos aftaltes, at om Skoleholderens nuværende Kone overlevede ham, tillodes det hende at nyde et Værelse i Skolens Vaaningshus hendes Livstid uden Afgift.

Skoleholderen, saavel den nuværende som Efterkommerne, skulle desuden svare kongelige Skatter og andre Paabud af dette Hus og Jords Hartk. 1 Skp. 2 Fdk. 1 Alb., saavelsom svare Tiende til vedkommende for egen Regning.

Det gamle Skolehus, som forhen havde været brugt til Skolen, tilfaldt Claussen, som kunde benytte sig deraf efter Behag fra denne Tid.

Hvad Afgift, Penge eller Tørv, der forhen var ydet til Skoleholderen af Skoledistriktet, skulde fremdeles leveres til ham i rette Tid. Skoledistriktet skulde forsyne det nye Skolehus med Skorsten næst ved Skolestuen, som skulde være 4 Fag i vestre Ende.

Kommissionen bifaldt det Tillæg, Skoleholderen herved var givet, og hvormed han erklærede sig meget vel fornøjet. En Udskrift af denne Forretning, forsaavidt Skolen og Skoleholderen vedkom, skulde indsendes til Stiftsøvrighedens Approbation og derefter forblive hos Ejeren af Odden. Skoleholderen skulde have en Kopi.

Den trufne Ordning blev oplæst for Skoledistriktets Beboere, som var til Stede, og ingen af disse ytrede nogen Vægring derimod, og Lodsejerne samtykkede den i det hele.

Landmaaler Winther forelagde saa den af ham forfattede Plan til den Del af Sognets Udskiftning af Fællesskab, som tilhørte Odden, hvilken oplæstes og paa Kortet forevistes, saaledes af Indhold.

Plan til Mygdal Sogns Udskiftning af Fællesskabet.

1. Klodske Gaarde.

Marken deles lige imellem disse tvende Gaarde efter Maal og Taksation ved en lige Linie, som drages fra Punktet midt imellem begges Lodder og drages sydvest over Kaldammens, Skovlunds, Sandgravens og Skridskovs Agre. Den østre Beboer beholder den liden Toft, som er ved hans Gaard beliggende østen og sønden samme. Den vestre Gaard faar Toften vesten og norden hans Gaard. Hvad Eng og Grønning, som falder i Marklodderne, følger samme, men da der endnu ikke er Eng nok i den vestre Gaards Lod, saa skal denne tillægges Engen og Heden ved Baggesvogns Skel saa langt i Vester, som den efter Maal og Taksation kan strække. Den Eng, som er beliggende østen for Bækken imellem Baggesvogns Eng, bliver at dele i to lige Dele, hver en Lod.

2. Skovsmose

beholder sin Endel, og af det Stykke Jord, Holtet kaldet, hvori Kobbersholt er lodtagen med Skovsmose, tillægges sidstnævnte sin Lod østerst.

Lars Olsen, som har et Aftægtshus paa Skovsmose Grund, beholder samme med den tilliggende Jord, saa længe han lever, og derefter henfalder Huset og Jorden til Skovsmose.

Thomas Jensen har ogsaa et Hus paa Skovsmose Grund; dette med sin tilliggende Mark beholder han uforandret. Desforuden tillægges ham et Stykke af Heden vesten hans Mark af 2 Td. Lands Størrelse.

3. Kobbersholt Gaarde.

Marken deles imellem dem i tvende lige Dele efter Maal og Taksation. Skellinierne, som deler Marken, følger Vejen, som løber vester og nord fra Gaarden, saa langt nord indtil Nør Marks Agre. Derfra drages en lige Linie i Nord over Marken, saaledes at Marken bliver delt i 2 lige Dele. Eng og Grønninger, som falder i enhvers Lod, følger samme.

Men da der i den søndre Gaards Lod ikke falder saa megen Eng, som den kan tilkomme, tillægges det manglende Eng østen og sønden for Gaarden. Heden til disse to Gaarde deles ved en lige Linie, som drages fra Punktet midt imellem Gaardene og vester over Heden, saaledes at enhver paa sin Side af bemeldte Hede kan nyde sin Andel efter Maal og Taksation.

Christen Mortensen i Kobbersholthus beholder sin Mark uforandret, og hvad Hede, han efter sit Hartkorn kan tilkomme, tages af Pøll-Heden næst ved hans Mark Dige.

4. U s l e v G a a r d e.

Marken deles imellem dem i to lige Dele; den vestre Gaard faar al den Jord, som ligger vesten Gaardene, hvad mere den kan tilkomme, faar den sønden for en lige Linie, dragen fra Punktet ved Vejen, som løber øster og nord fra Gaardenes vestre Ende og nord og øster over Marken til Engen imellem Wrang Agre og Aaes' Agre; med denne Eng følger Skillelinien øster til Kobbersholt Mark. Hvad Eng, som falder i enhvers Lod, følger samme. Linien, som deler Heden, drages lige sønden fra midt imellem Gaardene saaledes, at den ene østen og den anden vesten samme Linie kan erholde sin tilkommende Andel efter Maal og Taksation.

For de Agre, som Uslev har beliggende i Kobbersholt Mark, tager de Vederlag i nordre Ende og Side af de saakaldte Aaes' Agre af Kobbersholt Mark, som løber ind i Uslev Mark.

5. T r æ h o l t G a a r d e.

Marken deles i to lige Dele. Linierne, som skiller Lodderne, drages saaledes: Fra Landevejen og sønder til Uslev Skel drages en lige Linie efter Agrenes Gang og østre Ende af Bækken.

Nord for Gaardene drages en Linie efter Skellet mellem Brødeleds Agre og noget i Sønder til Vejen ved Ladebak; denne Linie gaar lige nord, til den støder paa Mygdal Skel, men da der i den vesterste Lod ikke er den fulde Andel af Engbund, og det desuden — formedelst Engenes besynderlige Retning og Beliggenheden imellem Marken — ikke er muligt at tildele denne Gaard nogen passende Englod mellem den anden Mands Jorder, saa tager han for den manglende Engjord Vederlag fra Midten af Damheden og sønder langs mod Mygdal Skel, af Fælledet.

De Jorder, Kiersten Hammersholt har i Brug,

indgaar til Beregning under Christen Nielsens Gaards Jorder, da hun er Aftægtsenke paa denne Gaard, og naar hun dør, kan Gaardbrugeren indlægge Husets Jorder under Gaarden.

Beisbakken og Sletningen bliver at henregne i den vestre Hedelod.

6. T a g s i g h e d e.

De 5 Beboere paa Tagsighede beholder hver sine Jorder uforandet. Desforuden tillægges dem den Del af Fælleden, som falder imellem og omkring deres Markjorder, saa tillægges dem ogsaa det saakaldte Stykke Tagsig med Heden lige nord for samme til Odden Skel.

Af de disse Steder tillagte Jorder faar enhver den Del, som falder hans Mark belejligst.

7. M y g d a l G a a r d b e b o e r e.

Gaardmanden Nr. 1. Hans Fælled tillægges den halve Del af Sletningen ved søndre Side, og hvad mere Mark, han kan tilkomme, tager han sønden for en lige Linie, som drages fra Punktet ved Vejen over Koldgrobens Eng og nordvest saaledes over Marken, at hans fulde Andel kan blive vesten og sønden for samme; saa tillægges ham og Brøggerbakken.

Gaardmanden Nr. 2. Niels Westergaard tillægges den halve Del af Sletningen nordest; saa tillægges ham ogsaa Hoven. Resten af hans Mark tager han næst ved Hans Fælleds, den nordre Skellinie, som bestemmer Lodden, drages fra Punktet ved nordøst Hjørne af hans Havedige og saaledes vester over Marken, at hans fulde Andel kan blive sønden for samme.

Gaardmanden Nr. 3. Niels Nielsen tillægges den halve Del af Skov-Agre; sønden for hans øvrige Mark tager han næst ved Niels Westergaards Lod; Linien,

som bestemmer den nordre og østre Side, drages fra Punktet ved nordre Hjørne af de samme Agre østen hans Hus og nordvest saaledes over hans Mark, at hans fulde Andel kan blive sønden og vesten for samme.

Gaardmanden Nr. 4. Svend Christensen tager den nordre Del af Skov-Agre, og Resten af hans Mark vil falde østen og norden for sidst bemeldte Linie, som bestemmer Niels Nielsens Lod.

Hvad Enge, som falder i enhver af Marklodderne, og den, der endda ikke i den i Marklodden faldende Eng kan have nok, tillægges det manglende i en Lod ved Hummelkrog, men da der formodentlig vil falde for megen Eng i Svend Christensens Lod, tillægges Gaardmanden Nr. 2 det, som bliver for meget; samme skal han tage paa det yderste Hjørne imellem Odden Mark og Skrædder-Bakken.

Den Hede, som falder imellem Mygdal og Tagsighede, følger de Marklodder, hvorudfor den falder; ligesaa har det sig med den Hede, som ligger vesten for Sletningen og Skov-Agre; det mere Hede, som enhver kan tilkomme, tillægges ham i en Lod fra det nordeste af Fælleden ved Hans Fælleds Mark og sønder paa. Hans Fælled tager nordest, Svend Christensen næst ved, Niels Nielsen sønden for og Niels Westergaard sønderst. Lodderne skal strække fra det østligste af Fælleden og til det vesterste.

Mygdal 14 Husmænd, Jens Ladefoged og Lars Wejen iberegnet. Af disse 14 er to, som hver har tvende Huse i Fæste, nemlig Christian og Smed Niels, ialt 16 Huse. Hvad Jord og Hartkorn, der nu for Tiden er paa disse Huse, deles i 16 Dele efter den af Godsejeren fremlagte Hartkorns-Liste, og tillægges da enhver af dem sin Jord saa nær ved sit Hus som muligt. De to af bemeldte Husmænd, Morten Christensen og Christen Poulsen udflytter og tillægges deres Jorder i Myragre.

Hvad Husmændene paa deres Hartkorn kan tilkomme, tillægges dem ved det sønderste af Heden fra nordre Side af Sletningen og nord paa. Den, der bor sønderst, tager sønderste Lod o. s. v. Lars Wejen og Jens Ladefoged tillægges Lodder ved Husene. De Veje og Banker, som gaar ind imellem Husene, bliver fællig som forhen.

8. Dalsgaard.

De Ejendomme, den har beliggende ved Tagsighede og Hummelkrog, beholder den uforandret, men for de Enge og Agerstykker, som den har beliggende i Mygdal Mark, tillægges den Vederlag af østre Side af Mygdal Ejendomme. Den Ejendom, som bemeldte Dalsgaard har i Fællesskab med Degneboligen og Skarndal, gaar ud saaledes, at en lige Linie kommer til at gøre Skellet ved østre Side imellem Degneboligen og Dalsgaard og ligeledes, at en lige Linie kommer til at gøre Skellet paa nordre Side imellem Skarndal og Dalsgaard. Det følger af sig selv, at Linierne maa drages saaledes, at bemeldte tre Steder kan nyde sit fulde Maal efter Taksation.

9. Skarndal.

Den østre Beboer tillægges den nordre Del af Marken. Linien, som skal gøre Skel imellem de to Gaarde, drages nord midt for imellem Gaardene, siden skal den drages i Øster saavidt muligt efter Agrenes Gang indtil det vesterste og saaledes, at den østre Beboer norden og den vestre Beboer sønden for samme kan faa sin fulde Andel Ager og Eng; i Tilfælde af, at der i en af Lodderne skulde falde for lidt Eng, skal denne da godtgøres i Agerland. De to Husmænd Christen Jensen og Anders Christensen

dele saaledes, at Christen Jensen faar først Vederlag for hans tidligere Mark og desuden tillægges ham indtil 2 Fdk. Hk. af Anders Christensens næst ved hans øvrige tildelte Marklod.

10. Degneboligen

tillægges det Stykke Eng af Hovens Eng, som gaar vester i Degnebolets Mark, hvorfor Hoven igen tager Vederlag af Degnebolets Eng nord for Vasen.

11. Hoven.

Dens Ejendom bliver uforandret, undtagen hvad som under næst foregaaende Post staar anført.

De to Huse paa Hovens Ejendom bliver uforandret.

12. Grøntved.

Dens Ager og Eng bliver uforandret.

13. Den saakaldte Odden østre Hede er fælles for Holtegaard, Lille Grøntved, Degnebolet, Dalsgaard og Skarndal Gaard- og Husmænd samt Christen Vandkjær. I denne Hede bliver enhver tildelt sin Anpart efter Brug, og Holtegaard tager østerst næst ved sin Mark, Lille Grøntved næst ved, Christen Vandkjær vesten for, Degnebolet vesten næst ved sidste og Skarndal og Husmænd vesterst.

Imellem bemeldte Hede og Odden Hovedgaards Hede drages en lige Linie til Skel, saaledes at om noget fragaar Jordbrugerne paa et Sted, faar de Vederlag paa et andet Sted.

Den 9. Marts 1799 fortsattes Forretningen, og der vedtoges følgende Tillæg til Planen:

1. Fra Mygdal Bys 4 Gaardbeboere afgaar 4 Skp. Htk., hver 1 Skp., som paalægges Tagsighedes Beboere for de Jorder, som de efter Planen faar tillagt, hvoraf Morten Krog faar $1^1/_2$ Skp., Niels Mouritsen $1^1/_2$ Skp., Christen Kudsk $^1/_2$ Skp., Jesper Nielsen $^1/_2$ Skp. Dog skulde den dem tillagte Jord uden Hensyn til Paalæg af Hartkorn deles i 4 lige Dele imellem dem. Pigen Maren Madsdatter, som beboer et Aftægtshus, tillægges $^1/_8$ af Jesper Nielsens og $^1/_8$ af Christen Kudsks Lodder til Brug saa længe hun lever, og naar hun dør, henfalder Jorden til dem, som udlægger samme.

2. Gaardbeboer Niels Christensen i Dalsgaard afstaar 1 Fdk. 1 Alb. Htk. til Husmand Thomas Jensen i Skovsmosehus, hvilket tillægges ham lige for hans Mark af Dalsgaards Hede.

For den Gaardmændene fratagne Jord forlangte de intet Afslag i Landgilde og Hoveri, ikke heller forlangte Husbonden, Groth Claussen, forhøjet Afgift af Husmændene.

3. Husmændene Christen Jensen i Skarndal fik af Husmanden Anders Christensen ibd. $^1/_2$ Skp. Htk. og Jord til samme. For dette Tillæg af Jord skulde Christen Jensen betale 7 Skilling og forrette til Odden $^1/_2$ Gulv Dag og $3^1/_2$ Arbejdsdage aarlig, som igen afkortedes Anders Kristensen i, hvad han forhen havde udredet af sit Hus.

Lergrave og Vandsteder. Ifald enhver ikke kan have saadant i sine tildelte Lodder, skulde Landmaaleren udlægge visse Stykker til saadant Brug.

Kongevejen gennem Mygdal By bliver gaaende som forhen og udlagdes med 16 Alens Bredde.

De almindelige Veje udlagdes med 8 a 12 Alens Bredde.

Markveje, som behøves for enhver Jordbruger at komme paa de ham tildelte Lodder, skulde Landmaaleren udvise; deres Bredde blev 12 Alen.

Hvad Jord enhver har besaaet med Gødnings-Rug afvigte Efteraar, maatte han høste Afgrøden af,

men hvad anden eller tredie Kærve Rug nogen maatte have saaet og nu ligger i anden Mands nye Lod, indhøstes af den sidste, imod at denne betaler Sæde-Rugen og Arbejdet samt afgiver lige saamegen Jord til Havre-Sæd eller Græsning næste Foraar til den første, som den med Rug besaaede Jord bestaar af, men iøvrigt antager hver sin nye Lod af Ager, Eng og Hede næste Foraar til Brug.

Dog hvor det maatte indtræffe, at nogen Mand havde faldet Jord til Bygsæd i sin forrige Jord, som nu er beliggende i en anden Mands nye Lod, skulde denne sidste være berettiget at betjene sig af samme til Bygsæd, men derimod være forbunden til at falde lige saa megen Jord for den første i hans nye Lod, saa snart paaæskes, og Jorden er bekvem til Pløjning. Maatte nogen have udført eller blandet Gødning paa sin tidligere Jord, som nu var falden i anden Mands nye Lod, beholdt den sidste samme og skulde derimod udføre eller blande af sin egen Gødskning paa den førstes Jord i hans nye Lod ligesaa megen og god Gødning, som han har modtaget paa sin nye Lod. Skulde de i noget af foranførte Tilfælde ikke kunne blive enige om saadan Godtgørelse, bliver slige Tvistigheder af Sognefogden og en anden god Mand at paaskønne og afgøre.

Saaledes er denne Forretning tilendebragt.

Thaarup. Jens Haarup. Espen Bruun.
Gregers Winther. Simon Groth Claussen.

TRANGE TIDER
(MISVÆKST OG KVÆGSYGE).

Af C. KLITGAARD.

I vor Tid, da der lyder Klageraab fra alle Sider, og da der jo visselig heller intet er at »raabe Hurra for«, som man siger, kan det maaske ikke være til Skade at kaste Blikket tilbage og se paa forrige Dages Trængselstider, og da jeg netop med Støtte af Carlsbergfondet har samlet en Del Arkivstof, der vedrører Emnet Misvækst og Kvægsyge, og som særligt omhandler Forholdene i Midtvendsyssel — det gamle Jerslev Herred, nu delt i Dronninglund og Børglum Herred — skal her berettes følgende:

1576 grasserede i Vendsyssel en Kvægsyge, der kaldtes en »Landefarsot«, men om den vides ikke meget; af Børglum Herreds Tingbog 1576 ses, at Kvæget i Ørslev i Torslev Sogn (Børglum Herred) døde, og Soten har utvivlsomt ogsaa ramt videre om. Samtidig herskede en pestagtig Sygdom blandt Mennesker i hele Europa, og her i Landet døde ogsaa vilde Fugle, Ræve, Katte, Hunde, ja endog Sildene i Limfjorden.[1])

I Efteraaret 1635 grasserede en smitsom Kvægsyge i V. Brønderslev, og Simon Andersen lod da tage Syn over sin Besætning, der var blevet »opstukket« af Jens Nielsen i V. Brønderslev med det Resultat, at en Del af Kreaturerne døde. 3 Synsmænd vidnede[2]), at de havde synet Simon Andersens Fæ

[1]) Jfr. Mansa: Folkesygdommenes Historie, S. 211 f. f.
[2]) Jerslev H. Tgb. ca. Oktober 1635.

baade det levende og det døde, hvorledes det var opstukket og død, og da havde set 16 Køer, en Del levende og en Del døde, 7 færdige Stude og 6 toaars røde Kvie- og Studenød, og de var alle stukne saa dybt som to Fingerled i begge Sider af Tungen tvært imod hinanden. Simon Andersen krævede Erstatning af Jens Nielsen, der svor, at han ikke havde stukket Fæet dybere ind i Tungen, end en halv Negls Bredde, og Simon havde selv bedt ham om at slaa dem op, hvorpaa Simon svor, at Jens Nielsen havde stukket Fæet i begge Sider af Tungen saa dybt, som Synsmændene havde vidnet. Jens Nielsen hævdede vedblivende, at han ikke havde stukket Fæet ihjel, men det var død af den Sygdom, der ogsaa var paakommet andet af Byens Fæ. En Del Vidner erklærede, at Mesteparten af Simons Fæ døde anden Nat efter, at det var opstukket, og at hans Fæ ikke var sygt, før det blev stukket. Dernæst tog Jens Nielsen Tingsvidne om, at han havde opslaget følgende (7 Mænd) af V. Brønderslev Bymænds Fæ baade paa Næse og Tunge, og intet af dette Fæ døde, men af andre Folks Fæ var enkelte døde, og det mentes at være af Kvægsygen, som havde bortrevet meget Fæ i Byen, baade af det opstukne og uopstukne. Denne Kvægsyge — en Epizooti — naaede ogsaa videre om, thi vi ved, at 4 Mænd vidnede paa Tinget 15. Okt. 1635, at Hans Jensens Fæ i Sterup Krat var ham frafaldne, saa han derved var kommet i største Armod og ikke kunde svare Skat. Endvidere ved vi, at Sygdommen 1636 udbredte sig over Størstedelen af Riget, hvorfor Regeringen traf flere Foranstaltninger.[1])

1648 var der stor Misvækst i Stenum og V. Brønderslev Sogne paa Grund af stort Vande,

[1]) F. V. Mansa: Folkesygd. og Sundhedsplejens Historie, S. 313.

og en Mængde Beboere kunde kun svare halv Skat.[1]) Jetsmark Sogn kunde ikke svare sin Kirketiende for 1647, da der var Misvækst og Kvæget var bortdød[2]).

Elendigheden ramte ogsaa andre Sogne og medførte Kvægdød, saa Beboerne blev forarmet, og mange maatte forlade deres Gaarde og Huse, som derefter stod øde, og Bygningerne faldt ned. Om nogle Huse i Jerslev hedder det, at der ikke kan faas Huspenge af dem, men »nogen arme bedagede Folk søger dog ind i Husene og lider Hunger og Nød.[3]) I Tingbogen 7. Juni 1649 hedder det: »Formedelst det store langvarige Regn, Guds Vejrlig og Vande, som næst forgangen Aar er overgaaet dette Land,[4]) da har Anders Jensen i Kraghedegaard (Ørum Sogn) faaet en stor Misvækst paa hans Korn og Mark. Desligeste er der en slem, gruelig og smitsom Sygdom, Skab, kommen paa hans Øg, som er bortdøde og hannem frafaldne med mere hans Kvæg, saa han fattige Mand deraf er bleven saa forarmet« — — at han ikke kan betale Husbonden Landgilde for 1648. Lignende Tingsvidner om Misvækst og Kvægsyge forekommer fra Klokkerholm og mange andre Steder. Denne Kvægsyge synes at være fortsat 1649[5]), hvortil kom, at en haard Storm i Slutningen af Aaret omblæste mange af Herredets Bygninger, saa en Mængde Ejendomme i Følge Tingbogen 17. Jan. 1650 var i en »ynkelig og elendig Tilstand«, en Del helt øde, og en Del havde kun haft saaet ganske lidt

[1]) Tgb. 25. Okt., 2. Novbr. 1648.
[2]) Kirkens Regnskab.
[3]) Tgb. 26. April og følgende Tingdage 1649.
[4]) I Begyndelsen af 1648 rasede voldsomme Uvejr med Storm, Hvirvelvinde, Torden og Hagel, og i April-Juli regnede det uafbrudt i 10 Uger (Mansa: Folkesygd. 329.)
[5]) Tgb. 4. Juli 1650.

og havde intet i Laderne. 13. Februar 1650 kom atter Orkan, den haardeste siden 1603, og den voldte umaadelig Skade.[1]) 1. og 9. Maj 1651 toges der Tingsvidne om Sejlstrup Lens Fæstere i Herredet, der ikke kunde svare Afgifterne for 1650 »formedelst disse foregaaende Aars Misvækst og deres Kvægs Forstyrrelse, Død og Frafald« — det regnede fra Pinse til Høst — og af Tingbogen 21. Febr. 1650 ser vi, at der i Stenum Sogn var 7 Gaarde og 2 Boel øde, deriblandt Bækgaard og Kokholm, i Hellevad 11 Bol (deriblandt Clausholm), i Jerslev Sogn bl. a. 1/2 Vester Mellerup, Vestergaard i Jerslev, Bondesholt, Kneer og Øster Sterup Mølle og 2 andre Gaarde samt en halv Snes Bol, i Hellum S. 1/2 Vanderskrog, 1/2 Kræmergaard, Munkholt, Hellumlund m. fl. Endnu 1652 synes Tilstanden ikke at være blevet bedre, thi 6. Maj,[2]) da der blev taget Syn over Børglum Klosters Gods i Herredet, var der af dette 8 øde Ejendomme i Vrensted S. og 4 i Stenum, og lignende Forhold herskede i de andre Sogne.

Samtidig med den her omhandlede Misvækst og Kvægdød, der blandt andet medførte, at Præsten paa Øland tog sin Afsked 1649 af Frygt for ej at kunne faa Føden, synes der ogsaa at have hersket stor Dødelighed blandt Befolkningen, vel foraarsaget af de daarlige Ernæringsforhold (Hungertyfus). I Tingsvidnerne fra 1650—1652[3]) hedder det atter og atter om de øde Ejendomme, »som Manden fradøde«. Og om mange andre Ejendomme hedder det, at Brugeren var bortrømt. Hvor blev de af alle disse Mennesker, som maatte forlade Hus og Hjem? Ja, de hvirvledes rundt som Efteraarets visne Løv, de blev en Landeplage.

[1]) Farstrup og Axelsens Dagbog ved J. Becher, S. 20.
[2]) Jfr. 26. Marts.
[3]) F. Eks. Jerslev H. 21. Febr. 1650, 26. Marts og 6. Maj 1652.

Den svenske Gesandt Magnus Durell skrev 5. Jan. 1650 til Kong Carl Gustav: »Der er nu i Danmark en saa desperat Fattigdom som ingensinde tilforn, saa at det ene Mord sker efter det andet, og paa Røveri og Tyveri er der ingen Ende«. I Overensstemmelse hermed er det, at Herredsfogeden i Jerslev Herred 7. Febr. 1650 tilkendegav paa Tinget, at Røveri og Tyveri tog Overhaand, saa ingen kunde vide sig sikker Nat eller Dag i Hus eller paa Vej, hvorfor Beboerne skulde staa sammen om at udrydde Misdæderne (se min Artikel om Jerslev Herreds Ting i Jyske Saml. 5, I, 456).

Om den Pest, der rasede i Danmark 1654, en Byldepest, der bortrev en Mængde Mennesker, haves ikke særlige Oplysninger fra denne Egn, skønt den sikkert ogsaa naaede Vendsyssel, og heller ikke om »den hvide Blodsot«, der var meget ondartet i Jylland i Krigsaarene 1658—59, har vi Efterretninger fra Jerslev Herred, hvis Tingbøger mangler for disse Aar; men vi ved, at Krigen medførte almindelig Forarmelse og Hungersnød som Følge af, at Fjenderne tog Kvæget, og Krigen hindrede Agerbrugets Drift. Præsten i Flade-Gærum beklagede sig 1658 over de mange Fattige, som søgte til Stranden og bosatte sig der.[1])

I Matriklen 1662 staar der, at Kreaturerne i Aalstrup, Klæstrup og V. Mellerup i Jerslev Herred er bortdøde.

Efter en meget streng Vinter 1669—70 indfandt sig i Sommeren 1670 en langvarig Tørke, der medførte Misvækst i flere Egne, og det er antagelig dennes Virkning, der spores i, at 12 Ejendomme i Jerslev Sogn i de følgende Aar stod øde og ingen

[1]) Flade Kirkeregnskab.

Udsæd havde,[1]) og naturligvis var der lignende Forhold i Herredets andre Sogne. Misvæksten 1670 havde da ogsaa i saa Henseende faaet en Forbundsfælle i den ualmindelig strenge Vinter 1674, da Overfarten mellem de danske Øer endnu i Maj Maaned vanskeliggjordes af Is, og baade Fæ og vilde Dyr omkom i store Mængder paa Grund af Kulde og Mangel paa Føde, medens Ulvene i Jylland brød ind i Husene. I Juli og August rasede forfærdelige Uvejr over store Dele af Europa. Antagelig er det denne Trængselstid, der spores i, at 8 Mænd i Jerslev 1679 ikke kunde betale deres Skyld til Jerslev Kirke »formedelst Misvækst og deres Kvægs Frafaldelse«.[2]) 15. Juni 1680 tog Bymændene i Serreslev Synsvidne angaaende »onde Urter, som fordærvede deres Korn og Græsning, saa de ikke kunde avle Halvparten af Udsæden — saa Gud og den kristne Øvrighed sig derover maa forbarme«.[3]) Ogsaa 1690 skriver Præsten, at de forarmede Bønder ikke kan udrede Tienden, fordi Marken er fordærvet af skadelige Urter.[4])

Disse »Onde Urter« kaldtes ogsaa »Brandenborgere«, fordi man antog dem for indført med de brandenborgske Hjælpetropper 1659, hvad de vel næppe var, da Planten allerede 1627 fandtes i Sverige og derfor lige saa godt kan være kommet her til Landet med de svenske Tropper 1644 eller 1657. Planten var adskillige Steder i Vendsyssel blevet en stor Plage, og 1707 siges f. Eks. om Kiis Mark i Understed Sogn, at den var ødelagt af »de onde Urter, Brandenborger kaldet«,[5]) medens der mange

[1]) Tgb. 24. Febr. 1676.
[2]) a St. 15. Maj 1679.
[3]) Tgb.
[4]) Præsteindberetning 1690, Landsarkivet.
[5]) Børglum H. Tgb. 6. Oktbr. 1707.

andre Steder fra lyder større og mindre Klager over disse Planter. Paa Udskiftningstiden blev Bønderne mere interesseret i at avle rent Korn, og i Thise, Tolstrup, Stenum, Vrensted, Fureby, Em, Vennebjerg og Ingstrup Sogne var man i 1820erne kommet saa vidt, at man lugede paa Marken i den Afgrøde, der var bestemt til Saasæd, ligesom man ogsaa i flere Sogne udvalgte de bedste Straa til Aftærskning til Sædekorn. Em Sogn, hvis Mark før havde været meget uren, fik derved en meget ren Mark, medens Marken i Nabosognet Vraa var fyldt med Brandenborgere og andet Ukrudt.[1])

St. Laurits' Nat (9.—10. Aug.) 1683 ramtes Egnen af en stor Ulykke, idet et Hagelvejr gik hen over den, og det Korn, Haglene sparede, blev nogle Dage efter slaaet ned af Storme, saa den bedste Del af det blev liggende paa Marken til Føde for Fugle og Kreaturer, og Beboerne savnede derfor Korn til Udsæd det følgende Aar.[2]) Efteraaret blev ualmindelig fugtigt, Vinteren en Tid (Januar) meget haard og Sommeren tør, saa der blev atter Misvækst og Kvægsyge.

Et Tingsvidne af 28. Aug. 1684 angaaende Jerslev Sogn udtaler:

Jens Nielsen i Musted fremstillede 4 Synsmænd: Jens Steffensen i Snabheden, Niels Rasmussen i Kibsdal, Peder Christensen og Niels Jensen i Lundergaard, alle af Hellum Sogn, som af Herredsfogeden var udmeldt til at se og syne den store Misvækst paa indeværende Aars Sæd i Jerslev Sogn. De begyndte deres Syn paa Jerslev Bymark den 4de August og saa, at paa østre Side af Byen var Rugsæden ganske vag, saa de ikke kunde avle Udsæden

[1]) Brinck-Seidelin: Beskrivelse af Hjøring Amt, 1828, S. 163.
[2]) Jerslev H. Tgb. 21. Febr. og 28. Aug. 1684.

Udsæd havde,[1]) og naturligvis var der lignende Forhold i Herredets andre Sogne. Misvæksten 1670 havde da ogsaa i saa Henseende faaet en Forbundsfælle i den ualmindelig strenge Vinter 1674, da Overfarten mellem de danske Øer endnu i Maj Maaned vanskeliggjordes af Is, og baade Fæ og vilde Dyr omkom i store Mængder paa Grund af Kulde og Mangel paa Føde, medens Ulvene i Jylland brød ind i Husene. I Juli og August rasede forfærdelige Uvejr over store Dele af Europa. Antagelig er det denne Trængselstid, der spores i, at 8 Mænd i Jerslev 1679 ikke kunde betale deres Skyld til Jerslev Kirke »formedelst Misvækst og deres Kvægs Frafaldelse«.[2]) 15. Juni 1680 tog Bymændene i Serreslev Synsvidne angaaende »onde Urter, som fordærvede deres Korn og Græsning, saa de ikke kunde avle Halvparten af Udsæden — saa Gud og den kristne Øvrighed sig derover maa forbarme«.[3]) Ogsaa 1690 skriver Præsten, at de forarmede Bønder ikke kan udrede Tienden, fordi Marken er fordærvet af skadelige Urter.[4])

Disse »Onde Urter« kaldtes ogsaa »Brandenborgere«, fordi man antog dem for indført med de brandenborgske Hjælpetropper 1659, hvad de vel næppe var, da Planten allerede 1627 fandtes i Sverige og derfor lige saa godt kan være kommet her til Landet med de svenske Tropper 1644 eller 1657. Planten var adskillige Steder i Vendsyssel blevet en stor Plage, og 1707 siges f. Eks. om Kiis Mark i Understed Sogn, at den var ødelagt af »de onde Urter, Brandenborger kaldet»,[5]) medens der mange

[1]) Tgb. 24. Febr. 1676.
[2]) a St. 15. Maj 1679.
[3]) Tgb.
[4]) Præsteindberetning 1690, Landsarkivet.
[5]) Børglum H. Tgb. 6. Oktbr. 1707.

andre Steder fra lyder større og mindre Klager over disse Planter. Paa Udskiftningstiden blev Bønderne mere interesseret i at avle rent Korn, og i Thise, Tolstrup, Stenum, Vrensted, Fureby, Em, Vennebjerg og Ingstrup Sogne var man i 1820erne kommet saa vidt, at man lugede paa Marken i den Afgrøde, der var bestemt til Saasæd, ligesom man ogsaa i flere Sogne udvalgte de bedste Straa til Aftærskning til Sædekorn. Em Sogn, hvis Mark før havde været meget uren, fik derved en meget ren Mark, medens Marken i Nabosognet Vraa var fyldt med Brandenborgere og andet Ukrudt.[1])

St. Laurits' Nat (9.—10. Aug.) 1683 ramtes Egnen af en stor Ulykke, idet et Hagelvejr gik hen over den, og det Korn, Haglene sparede, blev nogle Dage efter slaaet ned af Storme, saa den bedste Del af det blev liggende paa Marken til Føde for Fugle og Kreaturer, og Beboerne savnede derfor Korn til Udsæd det følgende Aar.[2]) Efteraaret blev ualmindelig fugtigt, Vinteren en Tid (Januar) meget haard og Sommeren tør, saa der blev atter Misvækst og Kvægsyge.

Et Tingsvidne af 28. Aug. 1684 angaaende Jerslev Sogn udtaler:

Jens Nielsen i Musted fremstillede 4 Synsmænd: Jens Steffensen i Snabheden, Niels Rasmussen i Kibsdal, Peder Christensen og Niels Jensen i Lundergaard, alle af Hellum Sogn, som af Herredsfogeden var udmeldt til at se og syne den store Misvækst paa indeværende Aars Sæd i Jerslev Sogn. De begyndte deres Syn paa Jerslev Bymark den 4de August og saa, at paa østre Side af Byen var Rugsæden ganske vag, saa de ikke kunde avle Udsæden

[1]) Brinck-Seidelin: Beskrivelse af Hjøring Amt, 1828, S. 163.
[2]) Jerslev H. Tgb. 21. Febr. og 28. Aug. 1684.

igen og næppe heller Udsæden af Byg, medens Havresæden var »snart intet at regne paa«. Sønden Byen syntes Rug- og Bygsæden dobbelt at kunne avles, men Havre intet. Vesten Byen Rug- og Bygsæd »moxen intet«, Havre ikke saaet. Klæstrup Bymark: Sønden Byen syntes ikke at give $1^1/_2$ Gang Rug- og Bygsæd igen, østen Byen kunde Marken ikke give mere end Udsæden af Rug og Byg igen, og Havresæden var overalt ganske ringe ikke alene af Tørke, men desforuden af de slemme Urter, som kaldes Brandenborger, som paa nogle Aars Tid haver faaet Overhaand paa Marken og moxen fordærvet den ganske Bymark«. Den 5. Aug. saa de Aalstrup Mark, hvor Forholdene var ligeledes; en Del af Sæden kunde ikke høstes. Mellerup Mark kunde nogle Steder give Udsæden igen, nogle Steder noget mere, men den største Del kunde ikke give over Halvdelen af Rug- og Bygsæden, og overalt kunde Havren kun give $^1/_3$ af Udsæden. Et Bol, der kaldes »Brændingen«, kunde ikke avle Udsæden af Rug og Byg igen, og Havren var kun til Brug som Græsning. Sterup Bys Mark samt Løt og Abildgaard: Sønden og østen Byen kunde kun avles Udsæden af Rug og Byg igen, norden og vesten Byen stod Kornet noget bedre, men overalt kunde Havren ikke give Udsæden igen.

6. Aug. synedes alle »Udbyggerne i Krattet, som er vesten Bjerge og Bakker, øster ad Skoven i Ulmose Kær, Smikken, Huolt og alle andre Boliger øster i Sognet«, og her kunde Rug- og Bygsæd ikke avles igen, medens Havresæden var ganske fordærvet og kun lidt deraf kunde høstes. Samme Tid synede de Hjulskov Mark, Tveden, Musted, Pajhede, Fælden, Grydbæk og alle Boliger der sønden og østen Skoven i Østersognet;

nogle Steder kunde Udsæden af Rug og Byg faas igen, andre Steder kunde der avles $1^1/_2$ Gang Udsæden, men Havresæden var overalt ganske ringe. Samme Tid saa de Svennum Bymark; vesten Byen kunde avles det dobbelt af Udsæden af Rug og Byg, men norden, østen og sønden for Byen kunde kun avles Udsæden igen, Havren kunde kun faa Steder give Udsæden igen. Bolet Mølholm sønden Jerslev Mark kunde ikke avle Udsæden igen. Desuden havde Beboerne i Jerslev Sogn ikke haft fuld Udsæd 1684. I Børglum Herred var Forholdene naturligvis ikke bedre, i Vrejlev, Vraa, Taars, Torslev, Em og Rakkeby Sogne ansattes Høstudbyttet kun til ca. $^1/_3$ af det almindelige,[1]) og da Foldudbyttet vel næppe sædvanlig var over 3, vil det altsaa sige, at Høstudbyttet kun dækkede Udsæden.

Atter fik vi en streng Vinter og en paafølgende tør og varm Sommer 1685, og disse uheldige Landbrugsaar i Forbindelse med et overordentlig stærkt Skattetryk virkede yderst ødelæggende, hvad vi bl. a. ser af, at Præsten i Torslev Sogn i Ø. Han Herred 1690 skrev, at paa Grund af Misvækst var i kort Tid 13 Helgaarde, 7 Halvgaarde og 10 Bol blevet øde og forladt, og mange af Sognets Beboere gik om med Hustru og Børn og tiggede .... »Gud og Kongen bete os Naade!«[2])

Fra de nærmest følgende Aar har jeg ikke truffet Vidnesbyrd om større Misvækst eller Kvægsyge, men 1709 blev Vendsyssel atter ramt af Kvægsyge, og Bønderne synes at have været ret ligegyldige med Hensyn til at nedgrave Kadaverne. 4. Juni paalagde Amtmand Arnoldus Dyssel til Sejlstrup saaledes Grandefogederne i Vrensted, at de skulde

[1]) Børglum H. Tgb. 9. Septbr. 1684.
[2]) Præsteindb. 1690, Landsarkivet.

sørge for, at det døde Kvæg og Bæster blev nedgravet inden Kl. 9 næste Morgen, til hvilken Tid han selv vilde komme og efterse, om Ordren var efterkommet. Da han kom, laa Kadaverne endnu i Byen og udbredte en »umenneskelig Stank«, der kunde forvolde smitsom Sygdom. Amtmanden rejste saa Tiltale mod samtlige Bymænd, fordi de ikke havde efterkommet hans Ordre og den kongelige Forordning om Nedgravning, og de blev 13. Juni dømt til inden 4 Dage paa egen Bekostning og under 6 Rdl. Mulkt til Sognets Fattige at faa de døde Heste og Kreaturer nedgravet.[1])

Af et Syn over Kølskegaards Gods 31. Juli 1710 ses, at der ikke paa Bøndergodset var 1 Ko pr. Td. Hartkorn, medens der var dobbelt saa mange Heste som Kreaturer, saa der maa Sygdommen ogsaa have gjort Indhug.[2]) I nogle Aar før 1710 havde der været delvis Misvækst, idet navnlig Vinterrugen var mislykkedes. 20. Novbr. 1710 toges der Tingsvidne om, at Smedegaard og 3 Halvgaarde i Ørum By havde staaet øde og ubeboet i nogle Aar, Snabhede, Føjting, Hulvejen og $^1/_2$ Vandeskrog i Hellum Sogn stod ligeledes øde, og i Hellevad Sogn stod Klokkerholm Møllegaard, Holskov, Krabdrup, 3 Halvgarde i Lem og 1 Halvgaard i Allerup ubeboet og delvis med udyrket Mark.[3])

24. Maj og 6. og 7. Juni 1705 fik vi et voldsomt Snevejr over Vendsyssel og andre Steder i Jylland, og Vinteren vedvarede i det hele saa længe, at en Mængde Kvæg sultede ihjel paa Marken.[4])

Om et skrækkeligt Uvejr, der 28.—29. Juli 1725 trak over Vejby, Vraa, Serreslev og den sydlige

[1]) Jerslev H. Tgb. [2]) a St. [3]) a St.
[4]) »Kbh. Portrytter« Juni 1705, jfr. Bircherods Dagbøger om Molbeck, S. 476.

Del af Vrejlev Sogn — med Torden, Hagel og Storm — erfares af Tingbogen 2. Aug. 1725, at det ødelagde fra $^1/_3$ til $^{19}/_{20}$ af det paa Marken staaende Korn, og det Korn, der ikke blev helt ødelagt, blev »doven« og var uden Grøde; Høsten faldt jo senere den Gang end i vor Tid.

Om Kvægpestens Hærgning i Vendsyssel i Aarene 1746—1748 har Overdyrlæge Kristen Klastrup fortalt i »Vendsysselske Aarbøger« 1932, og han regner med, at af en Bestand paa ca. 52,000 Høveder døde ca. 39,000 i denne Pest; hvilken almindelig Forarmelse dette medførte, kan enhver tænke sig. Men man kan jo om Landboernes Jammer ved denne Lejlighed sige noget lignende, som H. C. Andersen filosofisk siger om den liden Idas Skæbne i Eventyret om Claus Daa og hans Døtre: »Hun forvandt det, for hun maatte forvinde det«. Og der kommer vel ogsaa Solskin igen efter det nuværende Graavejr.

— — —

Af Misvækstaar i 1800erne kan for Vendsyssels Vedkommende nævnes 1823, da Foraaret og Sommeren var vaad og kold, saa mange Kreaturer døde af Sult, samt 1868, da Sommeren var saa hed og tør, at Vegetationen bortvisnede, hvorfor den endnu mindes som »det bitte Aar«.

OBERST VOGN VOGNSEN TIL STENSHEDE.

En vendsysselsk Krigshelt fra Christian den Fjerdes Dage.

Ved P. M. RØRSIG.

Vendelboerne har gennem Tiderne haft Ord for at være af et andet Temperament end andre Danske, været et i særlig Grad frihedselskende Folk, der ikke har taalt noget haardt Aag over sig. Dette har Beboerne Norden Limfjorden haft Berømmelse for lige siden Hellig Knuds Dage. De har gentagne Gange staaet sammen til voldsom Protest, naar deres formentlige Rettigheder krænkedes, rejst sig, hvad enten Modstanden kom fra Konge eller Adel, fra indre eller ydre Fjender.

Og her i Vendsyssel har der stedse været Mænd, der i Farens og kritiske Stunder ikke har ladet fem og syv været lige, men taget sig sammen til Handling, samlet Vendelboernes Skarer og selv vovet Liv og Gods.

I disse Aarbøger og andet Steds er der tidligere skrevet om Skipper Klemen, Fribytternaturen, der rejste Bønderne til Kamp mod et overmægtigt Adelsvælde,[1]) om Bertel Hansen, Melholt, som en Menneskealder senere stak sit Spyd i Jorden med Opfordring til Standsfæller om at slutte op til Modstand

[1]) Vends. Aarb. VI S. 1—20 (1925).

mod en kongelig Lensmand[1]) og om den 84aarige fredelige Selvejerbonde Lars Pedersen Dyrskjøt fra Aagaard i Ørum, som samlede sine Landsmænd for at afværge en fremtrængende Fjendes Landgang i Vendsyssel.[2]) Da en Tyvebande en Aarrække havde terroriseret Midtvendsyssel, rejste Almuen sig (1841) og øvede den Justits, som en slap og viljeløs Øvrighed ikke havde magtet at haandhæve,[3]) og 6. Septbr. 1886 stod »Slaget ved Brønderslev«.[4]) Og Jakob Knudsen har skildret stejle, koleriske, temperamentsfulde Vendelboer i sin Bog »Sind«.

En Type, der nær ligner Skipperens, er Vogn Vognsen til Stenshede i Volstrup Sogn (nu Ottestrup). Af sin Biograf, Kaptajn K. C. Rockstroh, betegnes han som »en ægte Krigernatur, et stort Stykke af en urolig Eventyrer, der maatte med, hvor der var noget paa Færde«, et Forhold, der dog maaske havde noget sin Aarsag i, at han næsten var henvist til at tjene sit Udkomme med Sværdet.

Vogn Vognsen kunde, skriver Kapt. Rockstroh, uden Tvivl let have udviklet sig til en ægte Typus paa en Soldat fra Trediveaarskrigens Tid. Med en enkelt Undtagelse[5]) havde han blandt den Tids Adelsmænd de største Anlæg for godt og ondt, som den stærkt omvekslende Krig i saa høj Grad udviklede hos Deltagerne i den.

Han var forvoven, foretagsom, snild i Ord og Handling, skaanselsløs med Hensyn til sin egen

[1]) Jyske Samlinger 1. III, S. 266 og Kolderup-Rosenvinge: Gamle danske Domme I, S. 256—58.

[2]) Jyske Samlinger 4. I, S. 49 ff og Petresch Christensen: Nørre Sundbys Historie I. S. 348 ff.

[3]) Niels Adelstorp: Vendelboerne, der hjalp sig selv, og Urban Hansen: Tyvebanden paa Jyske Aas.

[4]) Th. Larsen: En Gennembrudstid II, S. 481—88.

[5]) Greve Henrik Holck til Ravnholt m. fl. Gaarde, der naaede at blive kejserlig Feltmarskal.

Person, men omhyggelig overfor sine undergivnes, særlig den menige Soldats Vel, uden Tvivl ødsel og rundhaandet og paa den anden Side ikke trykket af smaalige Hensyn til mit og dit, men gjorde sig Fjenders og allieredes Ejendom saa nyttig som muligt.

Saadan lyder Karakteristikken fra denne dygtige og nøgterne Historiker. Og der føjes til:

Det maa kun beklages, at Kilderne til denne mærkelige Mands Skæbne er næsten lige saa sparsomme som til de andre Enkeltpersoner i den bevægede Tid, og de er kun lige til Nød tilstrækkelige til, at man kan danne sig et Begreb om Mandens Egenskaber.

Det er altsaa Krigsministeriets Arkivar, der skriver saaledes, og det vil heraf forstaas, at det praktisk talt ikke vil være muligt for en Amatør paa det historiske Omraade at fremdrage nyt Stof af Betydning. Hvad der derfor i det følgende anføres, er i Hovedsagen bygget over Kaptajn Rockstrohs Artikel.[1])

Vogn Vognsen tilhører en Slægt, der betegnes som Uradel, har sin Rod i Nørrejylland og kendes fra Thorsten Nielsen, nævnt 1343, til Løjtnant Jens Vognsen, død 28. Februar 1711.[2])

Slægten hører til den Vognsen-Slægt, der fører 3 Blaamandshoveder i rødt Felt i sit Vaaben, og dens Stamsæde var i mindst 3 Led Stenshede, nu Ottestrup i Volstrup Sogn.

Vogn Vognsen var født 1594 og Søn af V o g n V o g n s e n d e n Æ l d r e (død 1635) og M a r e n V o g n s d a t t e r O r n i n g. Faderen besad Stenshede. Moderen var fra Gerumgaard og Datter af Vogn Svendsen Orning og Ingeborg Jensdatter Bagge, der begge ligger begravede i Gerum Kirke.

[1]) Personalhistorisk Tidsskrift 5. I, S. 137—65.

[2]) A. Thiset og P. L. Wittrup: Nyt dansk Adelsleksikon, S. 318.

Fra Vogn den Yngres første Ungdom er intet bekendt. Det kan skønnes, at han har nydt en god Undervisning, da han fører en let og sikker Pen. Sandsynligvis har han søgt Sæby Latinskole.

Første Gang, hans Navn nævnes, er 1621, da han var Løjtnant ved et Kompagni til Fods hos Hertug J o a c h i m E r n s t af Pløen og da fik udleveret Vaaben i Christian IV.s Tøjhus i Krempe (Holsten).

Det følgende Aar fik han Bestalling som Løjtnant til Skibs i den danske Flaade og iøvrigt til Lands og til Vands, hvor Kongen befalede, med en Løn af 150 Rdlr. aarlig og sædvanlig Hofklædning til sig selvanden.[1])

I Juni Maaned 1623 optræder han atter til Lands og fik da Patent som Kaptajn med den Opgave at skulle hverve et Kompagni paa 200 Mand. Allerede 4. Aug. var Kompagniet færdigt til Mønstring, saa der kunde udleveres Vaaben. Kompagniet bestod udelukkende af danske Folk.

Vogn vekslede stadig med Tjeneste til Lands og Vands, og 18. Maj 1624 udstedtes Pasbreve for S t a l l e r K a a s til Fadersbøl, som Admiral paa Kongens Skib »Gabriel«, for de to Brødre V o g n og J e n s V o g n s e n[2]) som Skibshøvedsmænd (Chefer), henholdsvis paa »Havhesten« og »Marekatten«.

Denne lille Flotille skulde begive sig til Vester- og Nordsøen for at holde Kronens Strømme rene, saa søfarende ikke overfaldtes eller plyndredes af Sørøvere, Fribyttere eller »andre modvillige«.

Blev der truffet saadanne eller Skippere, som ikke

[1]) Kancelliets Brevbøger 1621—23, S. 461.

[2]) Skibsløjtnant 1620, Kaptajn 1625, var død 1627, jfr. Hvass V, 51, hvor han dog i Stamtavlen S. 42 er forvekslet med sin Farbroder Jens V. til Beg, der 1584 var Tolder i Skagen.

kunde fremvise behørige Toldsedler, skulde de bemægtiges og føres til København.[1])

Sandsynligvis har Vogn og Broderen Jens saa i denne Sommer (1624) hovedsagelig krydset mellem Norge og Vendsyssel. Den 28. Septbr. udgik der Brev specielt til Vogn, at da Kongen havde bragt i Erfaring, at der opholdt sig nogle Fribyttere under Norge, skulde han straks med Kongens Skib »Neldebladet« begive sig paa Strømmen mellem Holland og Flekkerøen og paagribe dem, der foretog sig noget mod den søfarende Mand. Som Skibschef var Lønnen 200 Daler aarlig.[2])

Manglede han Proviant til Farten, skulde han forlange saadant hos Lensmanden i Tønsberg Len.[3])

Efter denne Orlogsfærd gik Vogn atter i Land, og i Februar 1625 fik han Bestalling som Kompagnichef ved Kongens Livregiment, og 23. Maj s. A. fik han udleveret Vaaben i Krempe, altsaa har hans Kompagni paa dette Tidspunkt været samlet.

Det fremgaar heraf, at Vogn Vognsen var en af de første, der fik Udnævnelse med Henblik paa Rustningen til Krigen i Tyskland.

Vognsen har sikkert den Gang været i Yndest hos Kongen, for allerede 30. Juni, en Maaneds Tid efter, staar han som Major over 4 Kompagnier. Som Kaptajn afløstes han af sin tidligere Løjtnant, Daniel Knorr. Regimentet, hvortil han hørte, var paa 20 Kompagnier, og Mandskabet bestod overvejende af danske Folk med adskillige danske Officerer.

Da Felttoget i Forsommeren 1625 begyndte,

---

[1]) Kancelliets Brevbøger 1624—26, S. 138.

[2]) H. D. Lind: Kong Kristian den Fjerde og hans Mand paa Bremerholm, S. 222.

[3]) Kancelliets Brevbøger 1624—26, S. 245 f.

fulgte Livregimentet Kongen til Hameln. Ved Tilbagerykningen efterlodes Vogn Vognsen med sine 4 Kompagnier i den lille lüneburgske Fæstning, Neustadt, 3 Mil fra Hannover.

Kapt. Rockstroh skriver:

»Det er et godt Bevis for den Tillid, man ved Christian IV.s Generalstab nærede til Vogn, at man paa en Tid, da selv dygtige, erfarne Krigere havde tabt Hovedet, betroede ham Kommandoen paa et udsat Punkt«.

I Neustadt sad Vogn Vognsen saa med sine 800 Mand. Han havde vanskeligt ved at enes med den øverste civile Myndighed, Amtmand Stier. Men Vogn var stadig i travl Virksomhed med sit Mandskab for at styrke Fæstningens Modstandsevne ved at lade sine Folk arbejde paa Volde og Grave, ligesom den nærmeste Omegn ryddedes for Huse og Træer. Endelig provianterede han ogsaa paa længere Sigt.

Han har rigtig været i sit Es i denne Tid, skriver Rockstroh, været opfyldt af Bevidstheden om at staa paa egne Ben paa en udsat Post, være næsten uindskrænket Herre over Neustadt og Omegn, saa langt det var muligt at gøre sin Myndighed gældende. Man mærker intet til, at enten Ansvaret trykkede ham, eller at han nærede Frygt med Henblik paa Fjenden, der omgav ham til alle Sider.

I Indledningen antydedes, at han sørgede godt for sine undergivne. Dette kommer bl. a. frem, mens han var her i den indesluttede Fæstning. Fra Byens Omegn havde han bjerget inden for Portene 180 Okser, 27 Stkr. Ungkvæg, 46 smukke Kalve, 10 Køer, 77 Geder, 20 Hopper med Føl, 147 Faar o. s. v. Flere Landsbyer, adelige Gaarde, Flækker og Kirker var udplyndrede. Vogn praktiserede Krigsmoralen.

Det gjaldt for ham om at komme først, at komme Fjenden i Forkøbet og at faa skaffet Proviant til sin Besætning.

Der kom ogsaa Klager over Vogn, men han havde en høj Stjerne hos Hertug Johan Ernst, der var hans Beskytter.

I September 1625 rykkede den danske Hær atter mod Syd. Vogns Fæstning var ved hans Virksomhed sat i god Stand og var et Punkt, hvis Fastholdelse senere under Krigen tillagdes stor Betydning.

Vogn var 17. Aug. 1626 med i det afgørende Slag ved Lutter am Barenberg mellem Chr. IV og Tilly. Hans Korps, der nu kaldtes »det blaa Regiment«, deltog med stor Tapperhed og blev fuldstændig oprevet, og Vogn skal være blevet taget til Fange,[1]) hvad adskilligt synes at bekræfte.

I Vinteren 1626—27 høres intet om ham, inden 27. Marts, da han i Glückstadt fik Kongens Tilladelse til at vende tilbage til Danmark for overalt i Landet at samle Mandskab til et Frikompagni paa 500 Mand. Han er vel blevet udvekslet af Fangenskabet. Rentekammeret skulde betale ham 500 Rdlr. til Haandpenge for disse Folk, der ellers i alle Maader skulde lønnes som andre hvervede Folk under Kongens Armada.[2])

I April og Maj Maaneder drog nu Vogn Landet rundt for at udsøge Folk. Efter det nedslaaende Resultat af det første Felttog var mange Karle dog utilbøjelige til at lade sig indrullere til Udlandet. De, der hvervedes, samlede han i Kolding i Juni, hvorefter et Par Maaneder hengik med Indøvelse af Kompagniet.

Vogn stod nu i Spidsen for en Afdeling under fri

[1]) Klevenfeldt.
[2]) Kancelliets Brevbøger 1627—29, S. 40.

Fane af udsøgte Bønderkarle, der uden Tvivl med Tillid saa op til deres Anfører. Men da Kompagniet kom sydpaa, mødte det den danske Hær i Opløsning. Det var en haabløs Opgave, der stilledes Vogns friske Kompagni, og snart var ogsaa det i en sørgelig Tilstand.

Den 25. Juni 1627 fik Vogn Ordre til at besætte Skansen paa Stilhorn (vest for Hamborg) og holde Vagt langs Diget ved Reiherstieg. En Galej liggende paa Elben, skulde han lade lægge tværs for de smaa Strømme op til Harburg og have Opsyn med den. Samtlige Folk til Lands og til Vands skulde have $^1/_5$ af det Bytte, der gjordes.[1])

Den 17. August fik han Skrivelse om at passe paa, at Husene og Herregaarden paa Stilhorn ikke nedbrødes eller afbrændtes af Soldaterne og forhindre al Overlast. Han skulde straffe dem, der viste sig modvillige mod Indvaanerne, der det mest mulige skulde forskaanes for Paalæg og Besværing, saa at Gaarden, Godset og hele Landet kunde blive ved Magt.[2])

Han klagede 8. Oktober over, at han lang Tid hverken havde modtaget Penge eller Proviant. Noget Mel, der udleveredes ham til Besætningen, erklærede han kun egnet til Svineføde. Havde han ikke erobret noget fra Fjenden, var hans Soldater sultede ihjel. De havde hverken Strømper eller Sko, og Nætterne blev lange og kolde. »Gud ved, hvordan det vil gaa disse Stakler«, udbryder han. »Jeg vilde ønske, jeg aldrig havde set dem paa den Maner!« Paa et vist Tidspunkt var over 130 af dem syge og de andre stærkt afkræftede og maatte dog udholde Strabadser og megen Vagttjeneste. »Jeg kan ikke udholde at

[1]) Kancelliets Brevbøger 1627—29, S. 120.
[2]) Kancelliets Brevbøger 1627—29, S. 170.

se denne Elendighed!« Og han androg om at maatte blive entlediget fra Kompagniet. Forholdene har jo været haabløse.

Vogns utilslørede Kritik af Forholdene behagede sikkert ikke Christian IV og allerede 9. November bevilgedes Vogn Vognsen Afsked som Oberst. Det kom som en Bombe. Og fra denne Tid nærede Kongen en uophørlig Misstemning mod sin tapre Officer.

Vogn opnaaede aldrig den Anerkendelse, som hans Personlighed og hans Virksomhed havde fortjent (Rockstroh).

Ved sin Afsked havde Vogn Vognsen til Gode hos Kongen 4277 Rdlr. 8 Sk., altsaa en meget betydelig Sum, der dog vistnok for en Del blev ham udbetalt i Løbet af 1629. I disse Penge var indbefattet en Sum af 446 Rdlr. for 57 Fade magdeburgsk Mel, som han havde frataget Fjenden. Melet kom Garnisonen i Glückstadt til Gode. Sine Soldater havde han forstrakt med 447 Rdlr. 4 Sk., velsagtens af laante Penge, da hans pekuniære Omstændigheder baade da og senere var temmelig maadelige.

Efter Afskedigelsen rejste Vogn vist til København, hvor i alt Fald Rigsraadet udvirkede, at han 26. Jan. 1628 udnævntes til Oberst over Fyen med Paabud om Udskrivning af hver 5. Mand, et Forhold, der viser, at Rigsraadets Medlemmer nærede Tillid til ham og maaske har villet yde ham Oprejsning for hans pludselige Afsked.[1])

Under 24. Febr. 1628 udgik Skrivelse til Vogn Vognsen og flere Oberster om at indsende Designationer (Fortegnelser) over det udskrevne Mandskab, Officerer og Kompagniets Styrke.[2])

[1]) Kancelliets Brevbøger 1627—29, S. 313.
[2]) Stds. S. 340.

Senere under Krigen blev han som Oberst paa Fyen afløst af Holger Rosenkrantz.

Vistnok før Krigen havde han laant Vogn Krag i Nørgaard i Svenstrup, Hjortdal Sogn, 16 Daler for et Par Aar og havde derfor faaet Rævdalsgaard i Gærum i Pant. 2. Februar 1630 stævnes han til at modtage Pengene og afgive Pantet (Børglum Herr. Tgb.).

I Eftersommeren 1630 træffes Vogn til Søs, vistnok paa Elben. Det var da berettet Kongen, at Vogn og hans Officerer lod fremmede Købmænd passere og selv beholdt den indkomne Told.

Vogn var sluppet fra dette Trediveaarskrigens Afsnit med Liv og Lemmer. Men straks efter Hjemkomsten til Vendsyssel var han blevet ramt af en af Amors hvasse Pile, for under 25. Juli 1630 udgik Skrivelse af Indhold, at det berettedes for Kongen, at Vogn vilde indlade sig i Ægteskab med en Datter af Fru Dorthea Budde, »den daarlige Husholder«, til Rødslet, Enke efter Iver Friis († 1623). Denne Forbindelse var med Moderens, men imod Værgens Vilje, hvis Samtykke imidlertid efter Loven var nødvendig for Ægteskabs Indgaaelse.

Altsaa maatte Vogn slaa disse Tanker af Hovedet.[1])

Vogn var fra nu af henvist til at bo paa sin Fædrenegaard, et Liv, der sikkert ikke huede den virke- og eventyrlystne Adelsmand. Utvivlsomt befandt han, der var en dygtig Feltherre, sig ikke paa sin rette Hylde som Administrator over et lille Gods. I alt Fald skilte han sig Tid efter anden af med Dele af sine Ejendomme.

Et forholdsvis stille Liv har han levet paa Stenshede — i Modsætning til Livet i Felten.

I Efteraaret 1631 kom der en Oplevelse, der en

[1]) Kancelliets Brevbøger 1630—32, S. 177.

kort Tid bragte lidt Afveksling ind i Ensformigheden. Vogn blev da sammen med mange andre tilsagt til at bivaane Enkedronning Sophias Jordefærd til Roskilde Domkirke. Følget skulde møde Ligtoget udenfor Roskilde Lørdag den 14. November, hvorefter den indkaldte Adel om Mandagen skulde ære selve Begravelsen ved dens Nærværelse.[1])

Faderen døde 1635. Ogsaa han havde formindsket Godset, og endda var der Gæld efter ham. Den 16. Novbr. 1635 skrev Vogn nemlig, at han og Broderen Jesper,[2]) for hvem Vogn var beskikket til Værge, havde delt Arv og Gæld ligelig og i Fællesskab skulde underholde Moderen, der havde afstaaet fra »al Gods og Rettighed«.

Da Broderens Arv imidlertid ikke var tilstrækkelig til at forrente Gælden og underholde Moderen, forulempede Kreditorerne Vogn, der saa maatte anmode Kongen om at beskikke to gode Mænd, Hans Dyre til Knivholt og Hans Basse til Gerumgaard, til Kommissarier, som saa skulde gøre Udlæg i saa meget af Broderens Gods, som der behøvedes til at klare Gælden.

Det synes af Vogns Skrivelse, som om han paa dette Tidspunkt var i Stand til at klare Broderens Andel i Gælden, men at han til Gengæld ønskede Sikkerhed for sine udlagte Penge. Det var vel hans Afregning fra Krigsaarene, der for en kort Tid havde gjort ham velhavende.

Vogn den Yngre var 1634—35 Værge for Karup Kirke, for hvilken hans Fader havde haft Værgemaalet 1631—34.[3])

1635 fæstede han af Kronen Strandengene og

[1]) Kancelliets Brevbøger 1630—32, S. 577.
[2]) Til Roelsøgaard paa Mols, f. 1619, d. 1687.
[3]) Karup Kirkes Regnskabsbog.

Volstrup Kirkes Eng og gav 15 Rdlr. i Stedsmaal, og samtidig fæstede han Kirkens Korntiende af Rakkeby Sogn, for hvilket Fæste han ogsaa gav 15 Rdlr. i Indfæstning.[1]) Nævnte Kirkeeng blev der senere Strid om 1671, da Niels Juel havde købt Sæbygaard og Stenshede, og endnu 1693 førtes der Vidne om den.[2])

1638 skyldte Vogn til Volstrup Kirke 8550 Mursten, af hvilke de 1000 dette Aar blev tilbageleveret. De blev hentet »udi Stenshede« og udgjorde 19 Læs.

Den 31. Jan. 1638 forkyndtes paa Viborg Landsting Vogn Vognsens Brev af 23. Oktbr. 1637,

»at eftersom Gud allermægtigste haver begavet hannem og Sidsel Jakobsdatter med et Barn tilsammen, da haver han derfor til Ihukommelse . . . foræret og afhændet fra sig og sine Arvinger og til Sidsel Jakobsdatter og deres Barn Kirsten Vognsdatter en hans Gaard udi Børglum Herred i Karup Sogn kaldet Flaaholt (ɔ: Fladholt)[3]) sin Livstid kvit og frit at nyde og beholde, og dersom Kirsten Vognsdatter hendes Moder efterlever og bliver forset i Ægteskab, da skal samme Gaard følge hende og hendes Arvinger for evig Ejendom, medens dersom hun (ɔ: Kirsten) dør uden Livsarvinger, skal Gaarden igen komme til hans Arvinger. Dersom og Arvingerne den vil afhænde, da skal den først tilbydes hannem eller hans Arvinger.[4])

En Gang imellem mærker man hans Tilstedeværelse i Vendsyssel, saaledes 30. Marts 1642, da han er nærværende paa Skjørtholt og da underskriver til Vitterlighed paa et Dokument om Æresoprejsning for Søren Orning til Eget.[5])

[1]) Sejlstrup Lens Regnskaber.
[2]) Vendsyssel Folk og Land I, S. 64 f.
[3]) Trap 4. V, S. 158 angiver fejlagtigt Fladholt i Understed Sogn som Vogn Vognsens Gaard. Det er altsaa Fladholt i Karup Sogn.
[4]) Viborg Landstings Dombog A 1653, fol. 125 b.
[5]) Hvass V, S. 8 og 11.

Endnu en Gang skulde Vogn Vognsen dog kunne trække i den militære Mondur. Det var under den svenske Invasion 1643—45. I Decbr. førstnævnte Aar rykkede den svenske Hær over den jyske Grænse og fortsatte i Ilmarcher sin Fremrykning, indtil hele Halvøen var i Fjendens Magt.

Ved de allerførste Forsvarsforanstaltninger udnævntes Vogn Vognsen til Oberst, dog kun med Oberstløjtnants Lønning, tituleres 1644 ogsaa som Major, og han beordredes til i selve Landet, vel Jylland, at hverve et Regiment til Fods. Hvervningen blev der dog ikke meget af. Vogn fik ingen Hververpenge og havde f. Eks. 1644 2500 Rdlr. tilgode,[1]) og dels oversvømmede Svenskerne saa hurtigt hele Jylland, at de midtjyske Hærafdelinger kun i reduceret Tilstand naaede at samles og slippe over til Øerne.

Det har sikkert været Meningen, at Vogns nyhvervede Regiment skulde have mødt i Kolding, hvorhen 300 Musketter (Bøsser) var sendt fra Rustkammeret paa Aalborghus. Ligeledes blev afsendt 3762 Rdlr., der skulde til Stjernholm Slot ved Horsens, men Budet mødte de fremrykkende Svenskere og maatte skyndsomst vende om. Skatten nedgravedes da i Skriverstuen paa Aalborghus.

Helmuth Wrangel rykkede frem over Viborg for at besætte Aalborg og gaa videre og tage Vendsyssel i Besiddelse. Den 15. Jan. 1644 stod hans Tropper foran Aalborgs Porte, og Fjendens Nærmelse vakte den største Bestyrtelse. I Hast opkastedes en Vold omkring Byen for om muligt at forsvare den.

Lensmanden paa Aalborghus, Gunde Hansen Lange, flygtede, og det samme forsøgte baade Adel

[1]) Forskellige holstenske Militærafregninger. Rigsarkivet.

og Borgere. Mange bragte deres Ejendele til Aalborg eller andet Steds ved Fjorden, for at de kunde bringes bort ad Søvejen. Men Dag efter Dag blæste der en flyvende Storm af Nordøst med Frost og Vinter, saa ingen hverken med Skuder eller Baade kunde komme ud af Fjorden eller ud fra Jyllands Kyst for »Guds strenge Vejrlig og Modbør«, saa de fleste af dem, der havde i Sinde at flygte, maatte blive tilbage, og deres Gods, der var bragt om Bord i Skibene, derfra blev røvet af Fjenderne.[1])

Ingen Modstand hjalp. Aalborg blev stormet og Svenskerne Herrer i By og paa Fjord. Ogsaa den nedgravede Pengekiste faldt i Fjendens Hænder. Det hedder:

»Blev saa straks Andendagen efter, at de mange Bønder var slaaede ihjel ved Aalborg, udspredt det Rygte, at der paa Slottet var nedgravet 1000 Rdlr. af Kongens Penge«.

De blev da ogsaa snart opsnusede af Svenskerne, der jo kendte til sligt fra andre Borge, og Pengene bragt hen til det svenske Hovedkvarter i Borgmester Chr. von Ginchels Hus. En Sum paa 839 Rdlr. var dog gemt saa godt, at det lykkedes at bevare den.

Det nævnte Bøndernederlag »foran Aalborg«, d. v. s. ved Nørre Sundby, fandt Sted 18. Januar 1644. Denne Dag gik Svensken over Fjorden. Den foregaaende Nat havde der været stort Røre nordenfjords. Bønderne fra Jerslev Herred havde samlet sig ved Aagaard i Ørum under den 84aarige Lars Pedersen Dyrskjøts Kommando. De var meget overgivne og urolige og vilde ikke afvente Opbudene fra de andre Herreder, og Oldingen maatte tale dem til Rette. Ved Daggry red han i Spidsen for sit

[1]) Chr. Petresch Christensen: Nørresundbys Historie I, S. 348—66.

Opbud op over Hammer Bakker mod Sundby. Peder Dyrskjøt siger om disse Bønder, at de var »rebelische og meget forbistrede«, altsaa i høj Grad krigslystne.

Fra Sundby kunde man se Svenskerne samle sig ved Slottet. Det saa ud til, at de vilde forsøge en Overgang. Lars Dyrskjøt havde en indkrævet Skat med sig. For at denne ikke eventuelt skulde falde i Fjendens Hænder, bad han Delefoged Mads Andersen, Kinderup, tage Kufferten med Skattebeløbet paa sin Vogn og føre den med sig hjem og grave den ned.

Svenskerne »kom ligesom udi flyvende bred Orden« over den islagte Fjord. Ved dette Syn tog de bageste Rækker af Bønderne Flugten, men blev indhentet og nedhugget. Fra en Have skød Lars Dyrskjøt tre svenske Ryttere. Men saa sprang en Svensker frem og ramte ham med et Skud mellem Skuldrene, og han faldt næsegrus til Jorden. Inden han udaandede, bad han dem, der kom for at hjælpe ham, meddele hans Hustru, hvor hans Lig laa. Han kom til at hvile i Ørum Kirke.[1])

De forreste Rækker, som Dyrskjøt havde ført, søgte hen mod Husene. Herfra skød de paa de spredte Svenske, der kom tilbage fra Jagten hen over Markerne efter de flygtende Danske. Flere Huse blev skudt i Brand, og mange af Dyrskjøts Bønder fandt Døden i Flammerne. En stor Skare skal have søgt Tilflugt i en Lade østen for Præstegaardens Stuehus, vist nuværende Tinghusgade Nr. 3. Fra denne Lade skød de paa Svenskerne, der omringede Laden, stængede den til og stak den i Brand. Medens Bøndernes jamrende Skrig lød ud fra den

[1]) Se Petresch Christensen: Nørresundbys Historie I, S. 348—64.

brændende Bygning, skal Svenskerne have raabt: Kan I høre, hvor Musene piber! eller: Nu piber de danske Grise!

Et Sagn siger, at Jens Høeg til Vang ogsaa var Anfører for en Afdeling ved det forsmædelige Nederlag. Han flygtede efter Slaget mod Vang, forfulgt af Fjenden, der vilde have ham taget til Fange, men han skal have skjult sig i et Skab i Panelet i en af Salene paa Gaarden.[1])

Under Jens Høgs Kommando har sikkert været Opbudet fra Hjøring By, 30 Ryttere, hver forsynet med Hest, Sadel og Gevær, altsaa en forholdsvis haard Udskrivning for en By af den Størrelse. Af disse 30 Ryttere kom kun fire løbende hjem den 18. Januar, »Dagen efter Slaget«. De øvrige faldt, og Hjøring mistede saaledes næsten hele sin Udrustning.[2])

Helt fra Vidstrup var der en Karl, Niels Pedersen, med. Han tjente hos Thomas Andersen og blev udskrevet til at ride en Hest til Aalborg mod Fjenden, altsaa har der været tilkaldt Sogneryttere. Han var dog en af de faa, som naaede tilbage til sin Tjeneste igen.[3])

Peder Dyrskjøt omtaler 1701 en Vise om Slaget ved N. Sundby, som han ejede Afskrift af, og han meddelte da Biskop Jens Bircherod om Svenskekrigen 1644.[4])

Saa sent som tæt op mod Aar 1900 fandtes paa den nedbrændte Lades Plads adskillige Kranier og Menneskeben, utvivlsomt hidrørende fra Blodbadet 18. Januar 1644.

[1]) J. M. Thiele: Danske Folkesagn I, S. 87 f.
[2]) C. Klitgaard: Hjørring Bys Historie, S. 49.
[3]) Vennebjerg Herreds Tingbog $^{27}/_{3}$ 1648, Bl. 76 f.
[4]) Jydske Samlinger 1. III, S. 249.

Historieskriveren Slange siger, at 6—700 Mennesker faldt i Slaget. Peder Dyrskjøt opgiver 400. Altsaa kan det anses for givet, at flere hundrede Vendelboer ved denne Lejlighed ofrede Livet til ingen Nytte.

Saa begyndte Plyndringerne og den videre Indtagelse nordpaa.

Hvorvidt Vogn Vognsen har været med til at samle og føre disse Bønder haves der ingen bestemt Oplysninger om. Kapt. Rockstroh anser det for sandsynligt, men i bekræftende Fald vilde det dog være mærkeligt, at Peder Dyrskjøt ikke nævner ham i sin Beretning.

At de slet bevæbnede Bøndersoldater, selv om de var nok saa begejstrede, intet har kunnet stille op mod Trediveaarskrigens trænede Veteraner, kan naturligvis ikke forbavse.

En Maanedstid efter skrev Kongen til nogle af Rigens Raad angaaende en »discours« som en Skipper fra Aalborg havde ført med Vogn.[1]) Denne Samtale var kommet Kongen »helt underlig for«, og han fik »sælsomme« Tanker om den gamle Officer, »i Sønderlighed, mens jeg aldrig har haft et godt Øje til ham«, hed det.

Vogn opholdt sig imidlertid paa Læsø. Her skulde han anholdes og føres for Majestæten. Denne Kongens vel mest uforfærdede Mand blev altsaa her ligefrem behandlet som en gemen Landsforræder. Antagelig har han atter sagt sin Mening rent ud om og kritiseret den Maade, hvorpaa Forsvaret var ledet.

Hvorledes Vogn har klaret sig i den vanskelige

[1]) Det var Skipperen, som o. 1. Februar 1644 skulde føre en svensk Kaptajn fra Sæby til Gøteborg, men som paa Borgmester Hans Grams Anstiftelse førte ham fangen til København. Se Christian den Fjerdes egenhændige Breve V, S. 453.

Situation kendes ikke. Kongen var ham jo ikke nogen naadig Herre.

Mens Vogn var i København afgav han 10. Juni en Erklæring om, at han skyldte Indvaaner i Viborg, Anders Lauridsens Hustru, Karen Paulsdatter (barnfødt i København) 250 Rdlr., en Sum han skulde forrente med 6 % og som skulde tilbagebetales til Pinse 1645. Denne Afvikling skete ikke, og 17. Januar 1649 fik Anders Lauridsen Dom til Indførsel, som han dog frafaldt, men stævnede imidlertid senere Vogn for Landstinget, hvis Dom lød paa Betaling inden 6 Uger, i modsat Fald Indførsel.[1])

Den svenske General Wrangel havde Stabskvarter hos Aalborgborgmesteren Chr. v. Ginchel ca. 5 Maaneder. Straks efter Ankomsten lod han Byen befæste, og Borgerne maatte slæbe Dag og Nat ved Vold og Grav og aflevere Tømmer og andet, hvad der var Brug for. De mere velhavende maatte afstaa deres Skibe paa Fjorden, særlig tre Defensionsskibe, af hvilke de to tilhørte Borgmester Chr. v. Ginchel, og de blev besatte med svenske Søfolk.

I Løbet af Sommeren 1644 trak Svenskerne sig tilbage gennem Jylland, men efterlod Garnisoner i faste Punkter omkring paa Halvøen, saaledes paa Voergaard og Aalborghus. Wrangel forlod Aalborg den 1. Juni, og omkring 15. Juli fulgte en Del af de svenske Tropper efter.

Nu var der atter en Chance for Vogn. 9. Juli var han hos Rigsmarsken Anders Bille i Middelfart og fik udbetalt 300 Rdlr. til militært Brug. Med denne Sum i Lommen vendte han tilbage til sine Landsmænd, Vendelboerne, bragte et Folkeopbud paa Benene og angreb begge Fjendens faste Punkter heroppe.

[1]) Viborg Landstings Dombog A 1649 fol. 196.

Den 21. Juli var Vogn i Aalborg. Han blev støttet af kongelig Orlogskaptajn Jacob Andersen, der samme Dag var løbet ind til Aalborg for at assistere med Fjendens Fordrivelse.

Altsaa knap en Uge efter den svenske Hærs Afmarch fra Vendsyssel har Vogn en Vendelbohær paa Benene. Hvorledes han i den korte Tid har kunnet rejse, samle, bevæbne og nogenlunde organisere sine Skarer, er næsten ufatteligt, skriver Kapt. Rockstroh, og særlig er det mærkeligt, at han har kunnet bevæbne dem ordentligt, da Svenskernes første Foranstaltning ved Indrykningen her og andre Steder bestod i at afvæbne Befolkningen. Men det maa antages, at Bønderne har forstaaet at skjule en Del af deres Vaaben. Baade Bøndernes Redebonhed til at følge og Oberst Vognsens Energi med at samle og føre den utrænede Hærafdeling anerkendes stærkt fra kyndig Side.

Allerede ovennævnte Dag, 21. Juli, lod Vogn Skibene angribe Slottet (Aalborghus) og særlig den mod Søsiden opkastede Slotsskanse, der sammen med et Par armerede Skibe, som Svenskerne havde taget i Aalborg, forhindrede hans frie Passage fra den ene Side af Fjorden til den anden. Kampen var haard. Skibet »St. Jan« af Bergen skød 123 Skud fra sine 13 Kanoner mod Skansen og fik en Kanon skudt over Bord ved et Skud fra Skansen, medens to andre Kanoner blev sønderskudte fra Defensionsskibene, hvis svenske Besætninger dog blev fordrevne, og 24.-26. Juli lod Vogn disse Skibe opbrænde, saa at kun enkelte af Kanonerne reddedes.

Efter disse foreløbige Kup overlod Vogn Førerskabet her over en Afdeling af sine Folk til Jacob Andersen med Paalæg om ikke at lade Fjenden undslippe.

Selv ilede han med den anden Part af sine Tropper til Voergaard, der sandsynligvis, siden han rejste sin Landhær paa disse Egne, havde været blokeret af en særlig Trop af denne hjemlige Styrke.

Medens Svenskerne laa paa Voergaard, hvor Oberst Heinrich von Sack havde Hovedkvarter, blev Gaarden sat i Forsvarstilstand. Gravene blev oprensede, Palisader huggede i Skovene og opsatte og Kanoner førte dertil fra Aalborghus. Det skulde derfor synes umuligt for en Hob Bønder at udrette noget her. Men ikke desto mindre lykkedes det Vogn og hans Vendelboer. Thi den 1. August skød nogle under Admiral Jacob Andersen ved Aalborg liggende mindre Krigsskibe 3 Sejrsskud, fordi Oberst Vognsen havde indtaget Voergaard fra Fjenderne. Denne Indtagelse kan da have fundet Sted 31. Juli. I en langt senere Tid er der baade inde i og udenfor Gaarden fundet Kanonkugler, der muligvis er Mindelser om Vogn Vognsens Storm hin Julidag.[1])

Et Sagn fra Voergaard siger, at Folkene i Gaarden flygtede saa nær som en Karl, der skjulte sig i Laden, hvorfra han skød den svenske Anfører, da denne viste sig ved et Vindue paa Slottet.[2])

Saa snart Fru Ingeborgs den Gang forholdsvis nye Borg var faldet, skyndte Vogn sig atter til Aalborg, hvor der havde været stille under Ekspeditionen til Voergaard. Nu tog han ufortrødent fat paa et Bombardement. Et Par Adelsmænd, de to Kommissarier Niels Krag og Erik Juel, støttede ham paa forskellig Vis, baade med Raad og Penge. Der blev anlagt Batterier og en heftig Ild aabnet mod Slottet, der snart maatte bukke under for den øvede Krigs-

[1]) P. Christensen: Voergaard. S. 134.
[2]) Evald Tang Kristensen: Jydske Folkeminder VI, S. 88.

herres Angreb. Formentlig har Overgivelsen fundet Sted 3. eller 4. August.

I den følgende Maanedstid efter Aalborghus' Fald foretog Obersten Synsforretninger over Slottets Tilstand efter Belejringen og afholdt Forhør over Wrangels Kvartermester, som var blandt Fangerne, bl. a. for at faa oplyst, hvorledes det var gaaet til, at Svenskerne fik Nys om Lensmandens Penge.

Den 20. September kvitterer Vogn paa Aalborghus for en Tønde Kanonkrudt, en Del Lunter, en Bimpel Musketkugler, som var Resterne af Svenskernes Beholdninger af Krigsmateriellet, hvorpaa han marcherede ad Fyen igen.

Nu lakkede det mod Enden af Vogn Vognsens militære Æra. I Novbr. 1644 laa han 5—6 Uger indkvarteret i Elbo Herred (ved Fredericia) med en Styrke paa omtrent 300 Mand. Hans Folk udgjorde en Del af det store Korps, der skulde befri Jylland.

Resten af hans Liv var Fredens Aar.

Vogns Formuesomstændigheder var naturligvis ikke blevet forbedret ved hans Deltagelse i Torstenson-Krigen, bemærker Rockstroh, og han har uden Tvivl selv maattet gøre Udveje for Penge til sine Folks Underhold. Det ses da ogsaa, at han i Januar 1645 i Middelfart har maattet sælge af sit Gods, og det samme maatte han hyppig gentage indtil sin Død.

Efter at Vogn Vognsen 31. Juli 1644 havde faaet Svenskerne fordrevet fra Voergaard vilde han henimod Jul have sendt en Del Korn, Mel, Malt, Øl, Mjød og Fetalje fra Sæby til København, hvor han da opholdt sig, og han aftalte derfor med Skipper Jens Lauridsen Nørtrenge af Sæby, som var i København, at han skulde forsøge at sejle Godset til Hovedstaden, skønt Svenskerne endnu holdt en stor Del af Jylland besat, og svenske Skibe krydsede i Kattegat.

Skipperen fik ogsaa Godset om Bord og løb ud af Sæby Aa 14 Dage før Jul, til Trods for, at ingen af Vogns Folk efter Løfte vilde følge med; men »udi vilden Hav om Vinterdag og Nætter« led Skibet Havari paa Sejl og Redskab, og han maatte saa igen lægge ind i Sæby Aa, hvor Vogns Folk — bl. a. hans Fuldmægtig Poul Christensen i Jægerum, som havde Fortegnelse over Godset, begærede det udlosset igen.

I April 1645 var Vogn atter hjemme paa Stenshede, og han nedlagde nu Erstatningssag mod Skipperen, som han krævede for 120 Rdlr.; maaske var Varerne blevet ødelagt eller helt borte, og i den Anledning opstod der en længere Retssag, som førtes baade for Hjemting (Sæby Byting) og Landsting, og som 1646 endte med, at 5 Opmænd skulde møde 2 Dage efter Helligtrekongersdag 1647 og paa Sæby Raadhus afsige Kendelse[1]). Udfaldet kendes ikke.

Foruden i saadanne Tilfælde nævnes hans Navn endnu enkelte Gange, saaledes ved en Skiftesamling 1645, hvor han var Kommissær, og 28. November 1648 var han tilsagt til Møde i Anledning af Fr. d. III.s Kroning.[2])

Endelig satte han 30. Januar 1650 sammen med Hans Basse og Folmer Urne sit Segl under et Skøde angaaende en Anpart af Gerumgaard.[3])

Vogn Vognsen ægtede 13. Juni 1647 i en forholdsvis sen Alder C h r i s t e n c e R o d s t e n, Datter af Palle R. til Lundsgaard og Ingeborg Skeel.[4])

I dette Ægteskab var et Pigebarn, der døde i Treaarsalderen.

Vogn Vognsen den Yngre døde paa Stenshede

---

1) Viborg Landstings Dombog A. 1646, Bl. 256 ff.
2) Hvass V, S. 551.
3) Stds. V, S. 440 b.
4) Danmarks Adels Aarbog 1911, S. 393.

den 13. Maj 1650 og bisattes i den til Stenshede hørende Gravkælder i Kirkegulvet i Volstrup Kirke. Hans Kiste og Støv er forlængst hensmuldret og Resterne begravet paa Kirkegaarden.

Men i Kirkens Skib hænger sammen med flere andre hans Kisteplade i Kobber. Den maaler i Højde og Bredde 27½ × 36 cm. Inskriptionen staar med latinske Majuskler paa ciseleret Bund, og Pladen har gennembrudt Kant med Blomsterornamenter.

En smækker Kaarde (Pallask) med flergrenet Parerbøjle, der nu hænger ved Pladen over Preben Banners Hustru, har maaske været baaret af Vogn og derefter ligget paa hans Kiste.

Kobberpladen meddeler:

HER LIGER BEGRAFVET ÆRLIG / OCH WELBYRDIG MAND S. WOG / EN WOGENSØNNER TIL STENSHI / EDE DEN ONGER OCH BORTKALLEDE / GVD HANNEM PAA STEENSHI / DE DEN 13. MAY 1650 VDI HANS SIET / E OCH HALFTREDIESINSTYFFVE / AAR. GVD GIFFVE HANNEM MED / ALLE TROV CHRISTNE EN GLÆDE / LIG OCH ÆREFVLD OPSTANDELSE.

Efter Vogns Død opstod der Proces mellem hans Enke, Christence Rodsten, og Sidsel Jakobsdatter og Kirsten Vognsdatter om Fladholt. Sidsel Jakobsdatter var da blevet gift med Peder Christensen i Fladholt, og som Kirsten Vognsdatters Værge optraadte Prokurator og Borger i København Christen Jakobsen Bunde,[1]) Broder til Sidsel Jakobsdatter, og

[1]) Formentlig den Prokurator Christen Jakobsen i København, der 1659 nævnedes blandt det vaabenføre Mandskab under Københavns Belejring, og som 1683 var blandt de 36 Borgere, der 20. Oktober blev udmeldt til Ligbærere for alle fornemme Lig i Staden (Aabent Brev af $^{7}/_{11}$ 1682). Han boede da i Norgesgade. Om et Overfald, som Fiskal Jacob Hollender

det ses, at der 7. December 1652 var afsagt Dom i Sagen ved Børglum Herredsting, men Tingbogen herfra er ikke opbevaret.[1])

Christence Rodsten, salig Vogn Vognsens til Stenshede, stævnede 1650 Anders Jespersen i Trøgdrup, der ikke havde villet tage Husbondhold, skønt han ved Indførsel 1643 hos Søren Orning til Eget var udlagt for 39 Rdlrspecie + Omkostninger (til Raadmand Andreas Gedsmann i Sæby) som Søren Orning skyldte ham. Gedsmann havde 29. August 1649 solgt Indførselen til Vogn Vognsen, men Anders Jespersen havde ikke betalt sine Afgifter til ham.[2])

Faa Aar efter Vogns Død har Fru Christence maattet forlade Stenshede, og 1654 var hun Forpagterske paa Erik Hvass Gaard Gerumgaard.[3])

Hun døde først $^{16}/_{9}$ 1677 i København. 1655 havde hun 2. Gang ægtet Jacob Sparre.[4])

I 1657 var Stenshede gaaet over til daværende Kaptajn, senere Oberst ved Gamle jydske Regiment, Preben Banner, og blev næsten fuldstændig ruineret af den svenske Indkvartering. Var det mon Vogn Vognsen, man paa denne haardhændede Maade ihukom?

Det vides ikke, om Vogns uægte Datter Kirsten blev paa Fladholt. 1679 begravedes Svend Nielsen, Fladholt, i Karup Kirke. Det var altsaa ikke almindelige Fæstebønder, som beboede Gaarden, naar de kom til at hvile inden Kirkens Mure.

begik paa ham, kan læses i Historiske Meddelelser om København VI, S. 292. Hans Oprindelse kendes ikke. (Meddelt af Arkivar Hjorth-Nielsen.)

[1]) Viborg Landstings Dombog A. 1653, Bl. 125 b.

[2]) Vennebjerg Herreds Tbg. $^{11}/_{11}$ 1650, Bl. 212.

[3]) Stds. $^{16}/_{10}$ 1654.

[4]) Danmarks Adels Aarbog 1911, S. 393.

Den 19. November 1726 lod Lave Arenfeldt til Sæbygaard gøre Udlæg hos sine Fæstere, Knud Christensen og (hans Søn?) Mads Knudsen i Fladholt, der var dømt fra deres Fæster for Restancer og Forsømmelse af Husenes Vedligeholdelse.

Blandt Knud Christensens Løsøre nævnes: $^1/_2$ Ege-Sengested, gjort i Panel, 1 Egeskab med 5 Døre, 1 Fyrrebord med drejet Egefod, 1 Egebordplade med Fyrrefod, 1 Egeskab, indlagt med sort Træ, 1 jernbunden Egekiste, 1 lille Fyrreskab, grønt med gule Lister, 1 Jernkakkelovn til $4^2/_3$ Rdl.[1])

Disse Indbogenstande kunde godt vise hen til Vogns eneste Efterkommer.[2])

Det er ikke lykkedes at konstatere, om Vogn Vognsen gennem Sidsel Jacobsdatter og Kirsten Vognsdatter har Efterkommere i Nutiden. Karup Kirkebog begynder først 1752. Heller ikke vides det, om Peder Christensen sammen med Sidsel og Kirsten blev boende paa Fladholt, men det ovennævnte Bohave kunde tyde paa det.

Af foranstaaende Vogn Vognsens Saga vil det forstaas, at han hører hjemme i Rækken af Vendsyssels Nationalhelte. I sin fædrene Landsdel satte han Stop for en Udløber af Trediveaarskrigens Rædsler og friede derved sine Landsmænd for svære Trængsler. Selv om der er forløbet snart 300 Aar siden da, bør hans Navn og Minde ikke falme, og ikke heller maa glemmes hans Bedrifter, der i Rum strakte sig fra Hameln og Neustadt til Aalborghus og Voergaard.

---

1) Børglum-Jerslev Herreders Tgb. $^{21}/_{11}$ 1726, Bl. 150 b.

2) Paa Forespørgsel meddeler Stamhusbesidder J. F. Arenfeldt, Sæbygaard, at hverken der eller paa Stenshede findes bevaret synlige Minder om Vogn Vognsen.

„THE CRESCENT"S STRANDING VED LØNSTRUP 1808.

Ved C. KLITGAARD.

»Historisk Samfund« har den 14. August i Aar ladet opsætte et Mindesmærke paa Kirkegaarden ved den gamle, nu nedlagte Maarup Kirke, hvor et stort Antal engelske Marinere ligger begravet i tre store Fællesgrave, der tidligere har vist sig som Forhøjninger i Jordsmonnet, men som hidtil ikke har baaret noget Gravmæle.

Det var under Krigen med England 1807—14, at den engelske Fregat »The Crescent« (den voksende, den tiltagende) 29. Novbr. forlod Yarmouth for at gaa til Gøteborg med Munderingsgenstande til den engelske Østersøflaade, og efter den 4. December om Morgenen at have pejlet Kap Lindesnæs i Norge, satte den Kurs efter Skagen, men om Aftenen den 5. ved 10-Tiden løb Fregatten paa Grund mellem Lønstrup og Rubjerg Knude. Da Vinden var Nordvest med Snetykning, var Fregatten i en meget farlig Situation, og da Strandingen om Morgenen opdagedes fra Land, kunde der ikke herfra bringes Hjælp paa Grund af den høje Søgang. Ombord paa Strandingen havde man ladet Ankrene gaa og forsøgte at bringe Skibet flot igen ved at kappe Masterne og kaste Kanonerne og andet overbord, men alt forgæves; der fortælles ogsaa, at man affyrede Kanonsalver, for at Rystelsen skulde rokke Fartøjet flot, men hvorvidt det passer er ikke oplyst.

Mindesmærket paa Maarup Kirkegaard.

Strandingen er omtalt i »Jydske Efterretninger« (Aalborg Stiftstidende) Nr. 100/1908, og i »Jydske Samlinger« 3. I. 239 har jeg omtalt den efter mundtlige Beretninger fra Lønstrup, ligesom Pastor F. Rømer Sanne, Tornby, senere har givet en længere Skildring af Begivenheden i »Jydske Samlinger« 3. II. 487, ogsaa paa Grundlag af mundtlige Beretninger, men tillige med Benyttelse af den Indberetning, som 16. December blev afgivet af det danske Kystforsvar til Generalkommandoen i Nørrejylland, hvilken dog kun siger, at »Engelsk Fregat »The Crescent«, som formodes at have ført 44 Kanoner og haft en Besætning af henved 300 Mand foruden Officerer, er Natten mellem 4. og 5. Decbr. indstrandet her paa Vestkysten ud for Lønstrup. Formedelst det urolige Hav har man fra Land ikke kunnet komme Mandskabet til Hjælp, og kun 5 Marineofficerer og 55 ere komne levende i Land«. Som man ser, er Datoen for Strandingen urigtig, og der er ogsaa andre Urigtigheder i Rapporten.

Vi har derimod en udførlig Beretning om Forliset fra to af de reddede Englændere, to Kadetter, der i Aalborg den 9. Decbr. fortalte om Tildragelsen til en Landsmand, en skotsk Præst James Macdonald, som var strandet ved Skagen den 20. Novbr., og som opholdt sig i Aalborg som Krigsfange. Disse Kadetter fortalte bl. a. (se »Jydske Saml.« 3. III. 391 f.):[1])

»Kl. 3 om Eftermiddagen ($^6/_{12}$), den 17. Time efter at Skibet var grundstødt, sprang dets sidste Ankertov, og det sidste Haab om at redde noget fra Skibet eller endog en betydelig Del af Mandskabet glippede. Kaptajn T e m p l e vilde ikke forlade Skibet, saalænge en Mand var ombord og ofrede sit Liv for Pligtens Bud. To Baade var stødt fra Skibet, før Ankertovet

[1]) Beretningen oversat fra Engelsk af Dr. phil. Louis Bobé.

sprang, for at bringe et Anker over paa Vindsiden (Vinden stod lige paa Kysten), men de blev af Strømmen drevne over i Luvart,[1]) og kun en af dem naaede tilbage til Vraget. Kaptajnen befalede saamange af dem, som Baaden kunde bære, at gaa ombord i denne og forsøge at naa Kysten; 22 sprang ned i den, og tre Gange saa mange sprang i Søen i Haab om at blive optaget af Kammeraterne. Disse var nødt til i Nødværge at støde dem fra sig ud i Havet og se dem drukne for deres Øjne. Nogle af de stærkeste og mest øvede Svømmere entrede Baadens Sider, før de kunde komme bort fra Vraget og klamrede sig med deres halvfrosne Hænder til Rælingen og Bagstavnen i saa stort et Antal, at den snart maatte være sunket, hvis de ikke havde sluppet deres fortvivlede Tag. Dette var den frygteligste Scene af dem alle. Folkene i Baaden skar med deres Knive Hænder og Fingre af deres ulykkelige Kammerater; en af dem saa baade sin Fader og Broder blive saaledes lemlæstet. Han tilbød Faderen sin Plads i Baaden og ønskede at dø i hans Sted, men det var for sent, Faderen sank til Bunds for hans Øjne. Adskillige søgte at naa Kysten paa Lægter, Planker og andre Vragstykker, men Søgangen og Strømmen var saa voldsom, at de alle omkom. Den eneste Tilflugt, som endnu var tilbage, var en Baad, som kaldtes Kaptajnens Gig, og nogle Lægter, af hvilke man, da de enkeltvis ikke kunde være til Nytte, foreslog at lave en Tømmerflaade, som maaske kunde drive mod Kysten med nogle faa af Besætningen. Da Flaaden var færdig og sat i Søen, saa den saa skrøbelig ud, at kun nogle faa vilde vove sig ud paa den, og nogle af dem, som vovede det, blev kun med Magt forhindret i at vende tilbage til Vraget. 5 eller 6 blev skyllet bort og omkom, og en Kvinde, der var paa Tømmerflaaden, døde af Skræk og Kulde.

Tilsidst stødte de fra Skibet, og de 28 Mand paa Tømmerflaaden raabte tre Hurraer, da de sagde Farvel til Vraget. 22 af de 28 kom levende til Kysten, men en af dem døde, medens de bar ham paa deres

[1]) Skal vel være Læsiden.

Arme fra Flaaden til Kysten. De berømmer i de taknemligste Ord de Danskes Opførsel mod dem, efter at de havde naaet Kysten og fremhæver en Hr. Brandt (ɔ: Byfoged i Hjøring og Herredsfoged i Vennebjerg Herred Michael Brandt) og en Hr. Jermin, Præst i Østerbrønderslev, der behandlede dem med al mulig Venlighed og Menneskekærlighed. Alle de, der blev tilbage paa Skibet, omkom. De antager, at Kaptajnens Gig blev slaaet i Stykker straks efter, at de havde forladt Skibet, og at de, der gik ombord paa en anden Tømmerflaade, som de saa halvfærdig, blev skyllet bort, eller frøs ihjel mellem »The Crescent« og Kysten. En af mine Medlogerende havde mistet en Broder, en Dreng paa 14 Aar, der var Kadet paa Skibet, og som ikke kunde bevæges til at vove sig ud paa Flaaden. De overlevende fortæller mange gribende Hændelser, der knytter sig til denne sørgelige Begivenhed. Blandt andre omtaler de en smuk, ung Kvinde, som havde et dejligt Barn i sine Arme, hvilket hun betroede til en af Officererne med disse Ord: »Gud velsigne Dem, jeg er nu ganske lykkelig ved Tanken om, at De vil frelse mit Barn; thi mit eget Liv er intet værd, naar blot mit kære Barn bliver frelst, sørg for at holde det saa varmt, De kan«. Saa gav hun ham sin Kaabe og de Klæder, hun kunde faa fat paa. Den stakkels Kvinde blev skyllet overbord tilligemed sin Mand, og Officeren og Barnet fandt snart den samme vaade Grav«.

Macdonald oplyser endvidere, at »The Crescent« førte 36 Kanoner, hvilket stemmer med det engelske Admiralitets Oplysninger, og at Besætningen var paa 274 Mand, hvortil antagelig kommer Officererne samt en Del Kvinder og Børn, der efter Datidens Skik var med om Bord. Af disse omkom Kaptajn Temple, 3 Løjtnanter, 8 Kadetter og 2. Marineløjtnant samt 220 Mand og 6 Kvinder, medens 1. Marineløjtnant, Navigatøren, 4 Kadetter, Baadsmanden og ca. 50 Matroser og Marinesoldater blev reddet. »Jydske Efterretninger« siger, at 7 Officerer og 53

Mand blev reddet, ialt 60. De ankom som Krigsfanger under Eskorte til Aalborg 9. Decbr., og Macdonald fortæller, at de ankom »i den ynkeligste Forfatning«.

»Aldrig saa man en mere elendig Skare af menneskelige Væsener end de sørgelige Rester af »The Crescent«s stolte Besætning. Nogle af dem havde hverken Hat paa Hovedet eller Sko paa Fødderne; nogle havde én Støvle, andre én Sko, andre med danske Trøjer eller Kapper, som Bønderne eller Soldaterne havde laant dem af Medlidenhed. Alle saa de magre, udtærede og sammensunkne ud. . . . Hele Befolkningen i Aalborg var paa Gaderne, da de passerede, og det skal siges til deres Ære, at der ikke hørtes et eneste hadsk Ord eller nogen simpel Ytring«, og saa fortæller han videre om Indkvarteringen.

Samme Aften fortsatte Macdonald sine Optegnelser efter at være kommet hjem fra et Selskab, hvor ogsaa General Bardenfleth og hans Stab var til Stede. Hovedemnet i Aftenens Samtale var Strandingen og de ankomne overlevende; Officererne og Mandskabet skulde have de Klæder og Penge, de trængte til, og udveksles ved første Lejlighed.

En Tradition i Lønstrup vil mene, at Chefens Hustru var mellem de reddede, og at hun kom i Land iført tre Silkekjoler, men der kom ingen Kvinder eller Børn levende i Land.

De ilanddrevne Lig blev som sagt begravet paa Maarup Kirkegaard, men Antallet af dem kendes ikke; paa hin Tid indførte Præsterne sædvanligvis kun de Begravelser, der vedrørte Sognets Menighed, og der findes ikke i Maarup Kirkebog nogen Tilførsel om denne Massebegravelse; enkelte ukendte Lig, der drev i Land, jordede man som oftest i Klitten, hvad der endnu flere Steder var Skik indtil henimod 1850. Men allerede 9. Decbr. kunde Macdonald berette, at 70—80 Lig var drevet i Land ved Lønstrup og »paa en værdig Maade begravede af Indbyggerne, som efter alt, hvad der foreligger, optraadte med stor Takt ved denne Lejlighed«. Han omtaler ogsaa en Herre, der havde vist stor Godgørenhed imod de overlevende fra Strandingen og uden Betaling forsynet dem med Klædningsstykker; denne »Herre«, hvis Navn han ikke anfører, det var Fabrikant og Købmand J. G. Galster i Nørresundby. De ilanddrevne Lig skal have haft mange Penge og Værdigenstande paa sig, og naturligvis kom det ikke alt i rette Hænder, og i lang Tid efter berejste jødiske Kræmmere Lønstrupegnen for at opkøbe de Sager, Klitboerne havde »reddet« for sig selv.

I sin forannævnte Artikel i »Jydske Samlinger« (1899) fortæller Pastor Sanne ogsaa om disse Rapserier, som endnu den Gang fik de gamle Klitboeres Øjne til at lyse, selv om de ikke havde oplevet Begivenheden, og han fortæller bl. a., at den Karl, som tog Kaptajn Temples Guldur, blev udpeget som eneste Syndebuk og maatte forlade Egnen, og ligeledes fortælles, at der i de første Aar efter Strandingen ikke saa sjældent skylledes Penge i Land fra Vraget; og naturligvis fortaltes der, at Skibet havde haft en mægtig Pengebeholdning inde.

Auktion over det ilanddrevne Gods og hvad der iøvrigt fulgte med Ligene afholdtes 25., 26. og 31. Januar samt 1. og 2. Februar for Maarup og Skallerup Sognes Vedkommende. Af det i Landsarkivet i Viborg værende Auktionskatalog ses, at Godset væsentligt bestod af Træværk, Sejl, Tovværk, Rundholter, Kister, Fade samt Jern, Malm og Kobber, men der var bl. a. ogsaa tre Hønsehuse, 5 Baade, Læder og Paaklædningsgenstande saavel for Officerer som Matroser, ca. 100 Pund Sterling dels i Guld- og Sølv-

mønt og dels i Sedler og endelig 1 Lommeur som Jakob Dahl paa Bagterp Hede købte for 7 Rdl., og 1 Urkæde, som Købmand Niels Løth i Hjøring gav 2 Rdl. 4 Mk. for (1 Rdl. = Kr. 3.20).

Det bortsolgte blev dyrt betalt — op til 10 Gange Vurderingssummen — og Auktionen indbragte 3748 Rdl. eller ca. 12.000 Kr.

Køberne var for en stor Del Omegnens Bønder, men de dyrere Ting blev købt af Folk som Byfoged Brandt, Hjøring, Omegnens Præster, Købmændene Chr. Jensen i Løkken, Mogens Brix i Blokhus, Peder Baltsersen i Kjul, Søren Baare og Niels Løth i Hjøring, Forvalter Høyer paa Børglum Kloster, Kaptajn Bruun paa Villerup, Thomas Pedersen Smed i Hjøring, Kaptajnerne Krum og Rørbye (Officerer) i Løkken, Proprietær Winde, Burholt, Lars Jelstrup i Mølgaard, Asdal, Skipper Niels Wrensted i Lønstrup og »Jøden« Abraham Marcus m. fl.

Saa gik Tiden indtil en stille Augustdag 1875, da et Par Mænd, som i en Pram og forsynet med en Vandkikkert søgte efter gamle Vrag paa Havbunden, fandt Vraget af Fregatten paa 4 Favnes Dybde og ved Hjælp af en Bjergningstang bragte en Del Kobberbolte op, og den næste Dag fortsatte de Bjergningen. Herom fortæller Simon P. Simonsen underholdende i sin lille Bog »Lønstrup«, men da Eftertryk af denne ikke er tilladt, skal man nøjes med at anføre, hvad der kendes fra andre Kilder — bl. a. Papirer i Vends. hist. Museum —, at der 1875—76 paa denne Vis og dels ved Hjælp af Dykker blev bragt mange Genstande for Dagens Lys, bl. a. 24 Kanoner, Kobberbolte, en Mængde Fodtøj, Porcelæn, nogle Flasker Vin m. v. samt Skibsklokken, der nu hænger som »lille Klokke« ved Skallerup Kirke, og som er støbt i Rotterdam 1780. Men Pengekassen fandt man

ikke. Kanonerne solgtes til en Jernstøber i Hjøring paa nær én, der 1899 laa i Haven ved Frijsenborg Godsforvalterbolig.

Paa Foranledning af Pastor Sanne, da i Rubjerg-Maarup, blev der 1895 af den engelske Regering, som sendte en Marinekommandør herover, i Maarup Kirke opsat en hvid Marmortavle med engelsk Indskrift til Erindring om de Officerer og Mænd, som omkom paa denne Kyst ved »Crescent«s Forlis 6. Decbr. 1808 — og »St. George«s og »Defence«s Forlis 24. Decbr. 1811, af hvilke mange er jordede paa denne Kirkegaard. Noget Mindesmærke blev derimod ikke sat paa Graven, som i Tidens Løb sank sammen til en stor Fordybning i Jorden, der flere Gange maatte fyldes op.

Det synes, som om det engelske Admiralitet har været sparsommeligt, thi de to sidstnævnte Skibe, ved hvis Forlis der omkom over 1300 Mand og kun 15 reddedes, strandede ikke her, men ved Bovbjerg vest for Lemvig.

Mindetavlen i Maarup Kirke er forøvrigt senere ført til Lønstrup nye Kirke, men da Maarup Kirke efter Nedlæggelsen er fredet Mindesmærke under Nationalmuseet, burde Tavlen vel vedblivende have sin Plads i den.

UDDRAG AF JETSMARK KIRKE-REGNSKABSBOG 1642—81.

Ved C. KLITGAARD.

1642 Kirketiende: Rug 24 Tdr., Byg 36 Tdr., Havre 8 Tdr. Var bortfæstet til Fru Margrete Banner (til Rævkærgaard). Betalt 82 Sletdlr. til Eiler Guldsmed i Aalborg for en ny sølvforgyldt Kalk og Disk, eftersom den gamle blev bortstjaalen.

1643 Der erhverves Dom over Fru Margrete

Banner for resterende Afgift af Tienden; efterdi Arv og Gæld blev efter hende vedersagt (ↄ: fragaaet), fik Kirken ikke sin Rigtighed.

Kongetienden ligger til Biskoppen, baade Korn- og Kvægtiende. Præsten Hr. Niels Nielsen fæster Kvægtienden af ham for $1^1/_2$ Dlr., og Hr. Niels fæster Kirkens Kvægtiende for $1^1/_2$ Dlr.

1644 betales ingen Tiende, fordi det svenske Krigsfolk var Landet mægtig.

1646 Fru Sofie Brahe, salig Hr. Jørgen Lunges til Odden, fæster Kirkens Korntiende og giver 64 Rdl. i Stedsmaalspenge.

6 Vogne fører Ler til Tiendeladen, og 6 Kvinder kliner Laden, medens 1 Karl stavrede Væggene. 6 Læs Møntørv bruges til Laden, der var straatækket. Den blev nedbrudt 1661 og et Kalkhus bygget.

1647 Tienden kunde ikke faas, da der var stor Misvækst og Kvæget bortstyrtet.

1648 og flere Gange: Kalk og Sten købes i Aalborg og leveres i Ryaa.

1649 Søndre Side af Kirken (Langskibet) tages ned og ommures. Blytækkeren hentes (Christoffer Blymester i Vrensted).

1650 Et Læs Sand til Blystøbning hentes ved Hune Hvarre (ↄ: Blokhus).

1651 Søren Andersen i Krogsgaard giver 1 Par Alterlys for sine Forældres Begravelse i Kirken.

1653 Givet for 1 Bog at skrive Børnenes Navne og Faddere. (Jetsmark Kirkebog er dog fra 1646.) Tømmer købes da og oftere ved »Vesterstrand« eller ved »Blokhuset«. Kirkens Stole fornyes.

1656 Velb. Fru Karen Friis til Oksholm gav Kirken et Stykke Træ fra Oksholm Skov; Brænde købes i Allerup Skov, Hellevad S.; ogsaa 1675.

1657 Taarnet ommures.

1662 Kirkens Inventar: 2 store Messing Lysestager, 1 gl. Alterdug, 1 gl. Alterklæde, 1 Messehagel, 1 gl. Messesærk, 1 lang Brudestol, 1 lille Stol, 1 gl. Skab staaende i Sakristiet, 1 god Font, 1 Ligbaare, 1 Pengeblok, 1 forgyldt Sølv-Patel (ↄ: »Disk« til Alterbrød), 2 Tin-Kalke og 1 Tin-Disk i Stedet for den Sølv-Kalk, de svenske borttog, (endvidere de sædvanlige Bøger: Bibel, Postil o. s. v.)

1660 fæstede Fru Ide Lunge til Katholm Kirkens Korntiende og gav 64 Rdl. i Stedsmaal.

1663 Der føres for første Gang Betaling til Degnen (Laurids Eriksen) 1 Dlr. 2 Mk. for at ringe Fredsklokken Morgen og Aften.

1664 Der stjæles Bly af Kirken. Baade Taarn og Vaabenhus var blytækket.

1665 Der købes Tømmer til nyt Ovre paa Kirken (ved Blokhuset), det opsættes 1667.

Tyvagtige Mennesker stjæler Alterlysene, Messehagel, Messesærk og Alterklæde, Udgift 80 Dlr.

1666 Eftersom Kirken nogle Gange er blevet berøvet, og ingen Ting kan blive i Kirken bevaret for tyvagtige Mennesker, hvor vel Laas og Lukke er gjort det allerbedste ske kunde, da er raadsommeligt eragtet, at de nye Messeklæder, Lysene og Stagerne nedbæres til Præstegaarden udi Forvaring — hvorfor Degnen skal have 1 Dlr. 2 Mk. aarlig.

1667 Thomas Nielsen Blytækker i Vrensted lægger nyt Bly paa Taget.

Kalk købes i Sæby og leveres fra Mariager paa Strømmen mellem Aalborg og Sundby.

1669 Købt et stort Messingbækken til Døbefonten, eftersom det forrige med mere var stjaalet.

1672 Købt en Ildpande for 3 Mk.

1681 tilhørte Kirken Otto Skeel til Birkelse, der havde købt den af Friherre Jens Juel til Voergaard, som 1679 fik Skøde paa den af Kronen.

LOKALHISTORISK LITERATUR.

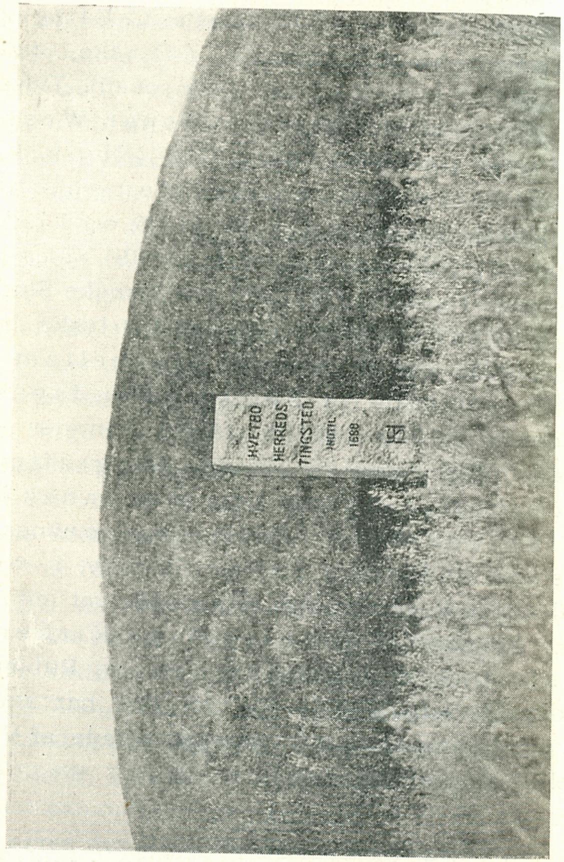
Siden Udgivelsen af Aarbogen 1934 er følgende ny lokalhistorisk Literatur kommet Redaktionen for Øje: Købmand Jens Tønnesen, Skagen, har udgivet Bogen »Gamle Skagboere fortæller«, i hvilken Forfatteren ud fra den Samhørighed, han har med Byens Fiskerbefolkning, paa interessant Maade skildrer Forholdene deroppe i hin Tid, da Kystfiskeriet dreves paa gammeldags Maade og da Strandinger var en Hverdagsbegivenhed. Den over 80aarige Fabrikant Peder Nielsen, Pedershaab, Brønderslev, har med Titel »Pedershaab« udgivet sine Livserindringer, i hvilke baade berettes om hans Slægtsforhold og om hans Virksomheds Vækst fra en ringe Begyndelse i Tylstrup til de omfattende Fabriksanlæg i Brønderslev, der har vundet Verdensnavn; endvidere indeholder Bogen meget Stof vedrørende Arbejderforhold.

I Anledning af, at Hundelev Brugsforening i Aar har bestaaet i 25 Aar, har Gaardejer Jens Iversen Jensen og Forfatteren Jens Thise skildret Brugsforeningens Historie i et udsendt Jubilæumsskrift, og ligeledes har Firmaet A/S Chr. Holmen, Hjøring, udsendt et nydeligt udstyret Skrift, i hvilket Forretningens 50aarige Virksomhed behandles. I Vraa Højskoles Aarsskrift 1934 gøres der Rede for Skolens nylige Genrejsning gennem Skolens Elevforening, og i Try Højskoles Aarsskrift 1934 fortæller Smedemester P. Christensen, Try, under Titel »Fra Frode Fredegods Dage« om Gravfund fra romersk Jernalder ved Gingsholm, Skelgaarden, Vodskov og Thorup. — Endvidere kan nævnes følgende Tidsskriftartikler: »Skudehandelen i det 17. Aarhundrede« af Arkivar Johan Hvidtfeldt (Jyske Saml. 1935). »Minder fra Hørmested Sogn« af Redaktør J. C. Pedersen (»Sund Sans« Nr. 13—17 1935) samt efternævnte Afhandlinger af Postmester C. Klitgaard: Skældsordet »Skabhals« (»Danske Studier« 1934), »Slægten Budde« (»Personalh. Tidsskr.« 1934), Tordenskjolds Broder »Caspar Wessels Forlis ved Understed Strand 1712« (»Norsk slektshist. Tidsskr.« 1935), »Fremmedelementet i de nordjyske Købstæder i det 16. og 17. Aarhundrede (»Personalh. Tidsskr.« 1935), »Skældsord og foragtelig Gestus« (»Danske Studier« 1934), Børglum Kongsgaard (»Jyske Samlinger« 1935) og »Slægtskabet mellem Familierne Gram og Bugge i Vendsyssel« »Personalh. Tidsskr.« 1935). Hertil kommer endvidere en Del større og mindre Biografier af Vendelboer i den nye Udgave af Dansk biografisk Leksikon. Endelig kan nævnes, at Sognepræst F. Rømer Sanne, Tornby, i »Vendsyssel Tidende« 1934—35 har publiceret en lang Række Artikler: »Vendsysselske Kirker og Præster«, og at Lærer Chr. Krogh, Rubjerg, i »Vendsyssel Venstreblad« Nr. 148—164 har skrevet om vendsysselske Digtere (»Blade af Vendsyssels Litteraturhistorie«).

FRA BESTYRELSE OG REDAKTION.

Den 17. Juni afholdt Samfundet sin Generalforsamling i Forbindelse med det sædvanlige offentlige Sommermøde, der desværre heller ikke i Aar var begunstiget af Vejret, idet det regnede stærkt under

en stor Del af Mødet. Kl. 14 samledes Deltagerne — ca. 250 — ved Saltum Kirke, hvor vor Sognerepræsentant, Gaardejer N. C. Nielsen, Højgaard, bød

Samfundet Velkommen og udtalte sig anerkendende om dets Formaal og Virke. Dernæst holdt Postmester C. Klitgaard et lille Foredrag om vore gamle Tingsteder under aaben Himmel og Retsplejen i ældre Tider og omtalte specielt Hvetbo Herreds Ting,

der fra Middelalderen til 1688 blev holdt ved Tinghøjen lidt nord for Kirken, men naar det var daarligt Vejr enten i Vaabenhuset, hvilket 1631 blev forbudt, eller i Ly af Kirken samt ogsaa inde i Kirkens Tiendelade. 1688 blev Hvetbo Herred sammenlagt med Kjær Herred til én Jurisdiktion, og Tingstedet blev da flyttet til Bierstad Hede, hvorfra det 1704 flyttedes til Vorbjerg og ca. 1802 til Nørresundby. 1843 blev Hvetbo Herred atter selvstændig Jurisdiktion med Tingsted i Blokhus (1844), hvorfra det 1891 flyttedes til Pandrup. Efter Foredraget besaa man den mægtige »Tinghøj«, som er fredlyst, og ved hvilken Historisk Samfund i Aar har ladet opstille en Mindesten. Før Vejen til Løkken blev anlagt 1858 var der to Tinghøje, og Vejen førtes mellem Højene, hvorefter den vestligste blev sløjfet og Materialet anvendt til Vejarbejdet. Forsamlingen begav sig derefter ind i Saltum Kirke, der har ejendommelige Kalkmalerier i Koret, af hvilke et Par utugtige dog er overkalket. Pastor Poulsen, Saltum, redegjorde paa udmærket Maade for Kirkens Inventar, der for Størstedelen er fra 1600erne, og som blev restavreret 1912.

Fra Saltum kørte man til Blokhus, hvor der var fælles Kaffebord i Hotelejer Svenningsens Pavillon, og her holdt Postmester C. Klitgaard et lille Foredrag om Blokhus' Historie. Bebyggelsen her ved »Hune Strand« kaldtes i gammel Tid »Hune Hvarre«, og endnu 1830 kaldtes Blokhusboerne i Fiskersproget »Hvarreboerne«. Under det store Kystfiskeri, der blomstrede i Tiaarene omkring Aar 1600, havde saavel Adelsmænd som Borgere i Aalborg Salterboder her ligesom f. Eks. i Nibe. Navnet »Blokhus« maa henføres til Byggemaaden — vi kender jo Blokhuse fra Norge og Nordamerika, og det

oprindelige Blokhus her har vel været opført paa samme Maade. Der var Blokhuse flere Steder paa Kysten, saaledes synes der at have været ét øst for Hirtshals, ved Snoghøj var der et 1535, og ved Fladstrand opførtes der et Par i 1630erne, og de synes alle Steder at have været benyttet som Oplagshuse for Landbrugsprodukter, der skulde udskibes. Vort »Blokhus« synes bygget i Slutningen af 1500erne, og det ligger nær at tro, at Opførelsen skyldes den virksomme Fru Ingeborg Skeel til Voergaard (død 1604), der sammen med sin Mand Otto Banner (død 1585) havde Sejlstrup Len, under hvilket en stor Del af Øklosters (Oksholms) Gods blev lagt 1573. Falk Gøye til Bratskov havde Blokhuset i Fæste af Lensmanden paa Sejlstrup 1631, og han holdt Kro her. Han fornyede Huset 1641, og senere nævnes selve Huset ikke, men der kom nu flere Huse her og Fællesbetegnelsen blev »Blokhusene«. Allerede i 1630erne dreves der her Handel med norsk Trælast m. v., og i 1670erne blev Stedet af stor Betydning for Norgeshandelen, men senere — ca. Aar 1800 — tog Løkken Førerskabet paa dette Omraade. Talerens Oldefader, Bedstefader og Fader har drevet betydelig Skudehandel fra Blokhus, og denne Forretning, hvis Pakhus nu er Restaurationslokalet, vi sidder i, og som først ophævedes 1917, kunde føre sin Ejerrække tilbage til 1674. Om den vendsysselske Skudehandel henvises iøvrigt til Vendsysselske Aarbøger 1916.

Efter Foredraget afholdt Samfundet sin Generalforsamling.

Formanden aflagde Beretning om Virksomheden i Aaret $^{1}/_{4}$ 1934—$^{31}/_{3}$ 1935. Medlemstallet, der 1933 var 1286, steg det følgende Aar til 1290 og var 31. Marts 1935 1297. Der har været god Tilgang i det forløbne Aar, men desværre ogsaa stor Afgang særlig ved Dødsfald blandt de ældre Medlemmer, saa vi vil bede vore Venner om at virke for Tilgang. Regnskabsaaret $19^{33}/_{34}$ sluttede med et Overskud paa 56 Kr. ligesom Aaret forud; $19^{34}/_{35}$ slutter med Overskud 363 Kr. Naar Fremgangen ikke er større, ligger Grunden i, at vore Aarbøger er blevet en Del større, end de tidligere var, bl. a. som Følge af, at vi som Tillæg til Aarbøgerne udgiver Lærer Rørsigs værdifulde Arbejde om Skoler, Degne og Skoleholdere i Vendsyssel indtil 1814, da Folkeskolen oprettedes, et Værk, der naturligvis maa fuldføres i de kommende Aar, naar vi først er begyndt paa det.

Formanden gav derefter en Oversigt over, hvad Aarbogen 1935 vilde bringe og udtalte, at Bestyrelsen saa sin væsentligste Opgave i at gøre Aarbøgerne saa gode og fyldige som muligt, ligesom den ogsaa fortsatte sit Arbejde med at rejse Mindestene og undersøge Fortidsminder i Landsdelen.

Derimod har Bestyrelsen ikke kunnet samles om at tiltræde et Forslag fra »Det danske Sprog- og Litteraturselskab« om at yde ca. 2000 Kr. til en Udgave af Danmarks middelalderlige Breve før Aar 1340 i dansk Oversættelse mod, at vi til Gengæld fik et til vort Medlemstal svarende Antal Eksemplarer af den Del af Værket, der indeholder Middelalderbrevene fra vor Egn. Selv om man meget kunde ønske en saadan Udgave, er Bestyrelsen dog af den Formening, at kun et Faatal af vore Medlemmer vil have Interesse af at komme i Besiddelse af dette Kildemateriale. Vi har faaet Henstilling om at forelægge Spørgsmaalet for Generalforsamlingen, men vi maa hævde, at det er en Sag, som ikke kan forelægges Generalforsamlingen til Beslutning, thi denne Forsamling kan ikke forpligte Samfundet økonomisk lige saa lidt som Bestyrelsen kan, og naar vi har

laant Penge til vor Virksomhed — til Tider endda ret store Beløb — har det selvfølgelig været mod Bestyrelsesmedlemmernes personlige Kaution. Der er ogsaa blevet henvist til, at Bestyrelsen i Henhold til vore Vedtægters § 3 kan forhøje Medlemskontingentet til 4 Kr. aarlig og rejse Pengene til Middelalderbrevene ad den Vej, men det vilde sikkert medføre, at vort Medlemstal gik betydeligt tilbage.

Formanden bragte dernæst vor Indsamling af gamle Arkivalier, bekendte Personers (f. Eks. Politikeres) Breve, gamle Dagbøger og vendsysselske Melodier (Noder) i Erindring og bad Forsamlingen bidrage til, at der blev draget Omsorg for, at vore Sogneraadsarkiver ikke vanrøgtes; den Tid er nu inde, da de paaagtes mere end forhen som historisk Kildemateriale.

Paa dansk historisk Fællesforenings Repræsentantmøde i Kolding 1934 var vort Samfund repræsenteret af Formanden.

Efter Aflæggelse af Beretningen havde Pastor Vejen, Ingstrup, og Smedemester P. Christensen, Try, Ordet for at udtale deres Beklagelse over Bestyrelsens Stilling til Udgivelsen af Middelalderbreve, som de gerne saa fremmet.

Dernæst oplæste Kassereren det reviderede Regnskab (se Aarbogens sidste Side), der godkendtes.

Ved Valg til Bestyrelsen genvalgtes Gaardejer Chr. Grøntved, Gaardejer Jens Iversen Jensen, Postmester C. Klitgaard og Lærer P. M. Rørsig, og til Revisorer genvalgtes Lærer J. K. Løth og Direktør Johs. E. Rasmussen.

Til Mødested for næste Aarsmøde valgtes Skagen.

Da ingen flere begærede Ordet, sluttede Formanden Generalforsamlingen med en Tak til de forskellige Institutioner, Pressen og Sognerepræsentanterne for den værdifulde Støtte, de yder Samfundets Virke.

Da Vejret nu var blevet straalende, spredtes Deltagerne paa Stranden og i Klitten for atter at samles Kl. ca. 19 ved Madkurvene, og da de var tømt, underholdt Forfatterne Thomas Olesen-Løkken og Jens Thise Forsamlingen med Oplæsning af deres literære Produktion, hvorefter Formanden sluttede Mødet med en Tak til Deltagerne for den Interesse, de havde vist for Historisk Samfunds Aarsmøde ved at tage med.

Af »Vendsysselske Aarbøger« 1919—24 sælges en Del Eksemplarer à 1 Kr. pr. Stk. til Medlemmer. Alle de andre Aargange er nedsatte til 2 Kr. pr. Aargang med Undtagelse af Voergaards Historie (3 Kr.), Restoplaget at Thomas Larsens »Vendsyssels politiske Historie« (ca. 600 Sider med mange Portrætter) sælges for halv Pris — 5 Kr. pr. Ekspl. — og endvidere faas følgende Bøger til vedføjede Priser ved Henvendelse til Sekretæren, Lærer N. P. Petersen, Hjøring (Telefon 582): S. C. Sortfeldt: Rubjerg Sogn 1 Kr. (opr. 2 Kr. 50 Øre).

C. Klitgaard: Blade af Vendsyssels Historie, 1 Kr. 50 Øre (opr. 3 Kr.), Kjærulfske Studier«, 5 Kr. (opr. 23 Kr.), Hjørring Bys Historie, 6 Kr. (opr. 12 Kr.).

Samfundet er vedvarende Køber af Aarbøgerne 1915—18 samt af Thomas Larsens »En Gennembrudstid« I (Aandslivet).

Historisk Samfund for Hjøring Amt har Udveksling med de øvrige historiske Samfund, hvis Aarbøger findes i Centralbiblioteket og desuden med følgende Foreninger og Institutioner:

Askov Højskole (»Askov Lærlinge«),
Dansk historisk Fællesforening (»Fortid og Nutid«),
Göteborg og Bohusläns Fornminnesförening (Aarbog),

Brages Sektion för Fornlivsforskning och Institutet för nordisk Etnologi vid Åbo Akademi (»Budkavlen«),

Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien (»Fornvännen«),

Norsk Folkemuseum, Oslo,

»Svenska landsmål ock svenskt folkliv«,

Universitetsbiblioteket i Kiel,

Universitetsbiblioteket i Lund,

Universitetsbiblioteket i Upsala (Upplands Folkminnesförenings Tidsskrift).

Samfundets Bestyrelse:

*Postmester C. Klitgaard, Hjøring, Formand og Redaktør.

*Lærer N. P. Petersen, Hjøring (Telf. 582), Sekretær.

Gaardejer Jens Iversen Jensen, Hundelev pr. Gjølstrup, Kasserer.

*Lærer P. M. Rørsig, Hallund pr. Brønderslev, Leder af Sommermøderne.

Højskoleforstander Frode Fogt, Try pr. Dronninglund.

Gaardejer Chr. Grøntved, Mygdal pr. Hjøring.

Forfatteren Jens Madsen Møller, Thise pr. Manna.

De med * betegnede udgør Skriftudvalget.

NYE MEDLEMMER

pr. 20. August 1935.

Andersen, A. M., Læge, Aabybro.
—, Helweg, Kommis, Tranum.
Baggesen, Lærer, Stenum.
Baltsersen, Chr., Tversted.
Christensen, H., Brygger, Flade.
Christiansen, L. Grøn, Lærer, Uggerby.
Dybkjær, J. C., Læge, Aabybro.
Enevoldsen, Søren, Skatteraadsformd., Hune.
Flemming, Vilh., Brandd., Sæby.
Frederiksen, A., Sognepr., Sæby.
Gjøl, N. P., Grd., N. Saltum.
Godsk, N., Landp., Lønstrup.
Graven-Lauritsen, C., pens. Lærer, Pandrup.
Grøn, Chr., Grd., Bjergby.
Hansen, Lærer, V. Hjermitslev.
—, Arne, Boghandl., Aabybro.
—, Flemming, Adjunkt, Hjøring.
—, Kr., Kontorist, Frh.
—, M., Grd., Melholt.
—, M. J., pens. Lærer, Asaa.
—, Nicol., Grosserer, Hjøring.
—, Poul, Grosserer, Hjøring.
Hirshals, Sv. A., cand. mag., Frh.
Holst, W., Sagfører, Pandrup.
Holt, Ths., Mølleej., Bagterp.
Jensen, Andr., C„ Landpost, Skovsgaard.
—, Johanne, Albert Lea, Minnesota, U. S. A.
—, Johs., Sognepræst, Vejby.
—, L. P., Grd., Kjeldslund, Hallund.
—, R. V., Lærer, Lønstrup.
—, W. Gram, Købmd., Ø. Melholt
Jørgensen, Luther, Landinspekt., Frh.
Larsen, Alfr., Lærer, Smidstrup.
—, L. C., Sygekassefmd., Sæby.
Lassen, Joh., Lærer, Gunderup.
Lind, C., Sognepræst, Aalbæk.
Lund, Fr., Landpost, Asaa.
Madsen, Chr., Grd., Tornby.
—, N. P., Grd., Hovbak.
—, Nyborg, Journalist, Aalborg.
Mann, N. C. Nielsen, Landstingsmand, Arentsminde.
Matthiessen, Wichmann, Læge, Fredericia.
Moltsen, Enke, J. Chr., Grd., Ørnbøl
Monrad, A. G., Landinspekt., Aggersund.
Mølbach, J. L., Grd., Tversted.
Nielsen, Mejeriej., Ø. Melholt.
—, J., Smedemest., do.
—, J., Tømrer, Lønstrup.
Nyholm, Vilh., Grd., Flade.
Nørgaard, J., Cyklehdl., Skovsgaard.
Olesen, Sander, Læge, Hjallerup.
Olsen, Jean, Grosserer, Hjøring.
Pedersen, Arne Brandt, Højskoleforst., Vraa.
—, Holm, Købmd., Hjøring.
—, J. P., Landmd., Fløde,
—, P. C., Organist, Frh.
—, P. E., Snedkerm., V. Hjermitslev.
Poulsen, P. J. G., Sognepræst, Saltum.
Raakjær, Alfr., Grd., Snevre.
Schaarup, W., Grd., Hollensted.
Schiønning, N. H., Købmd., Vrensted.
Schytte, A., Statsplant., Blokhus.
Skade, O., Købmd., Melholt.
Sloth, Herluf, Lærer, Poulstrup.
Søndergaard, Uddeler, Vennebjerg.
Sørensen, Th., Grd., Sdr. Melholtsgaard, Asaa.
Thomsen, L., Sognepræst, Jelstrup.
—, Ths., Grd., Hallund.
Thorhauge, O., Folketingsmd., Bonderup.
Thøgersen, J., Grd., Hæstrup.
Tønnesen, J., Købmd., Skagen.
Weesgaard, Chr., Grd., Flade.
Wrensted, N., Hotelej., Lønstrup.

Subskribenter.

Abildgaard, J., Grd., Sulsted.
Justesen, A., Murerm., Aalborg.
Pedersen, M„ Skomager, Aalb.

$^{1}/_{4}$ 1934—$^{31}/_{3}$ 1935.

Overskud fra f. Aar		Kr. 55.88
Tilskud fra Staten	Kr. 155.00	
— — Hjørring Amt	— 400.00	
— — Kommuner[1])	— 385.00	
— — Pengeinstituter[2])	— 240.00	
— — »Vends. Tidende«	— 100.00	
		— 1280.00
Medlemsbidrag: 1248 Medlemmer		
÷ 44 Repræsent. med Friekspl.		
= 1204 Medl. à 3 Kr.	Kr. 3612.00	
49 Subskribenter à $1^{1}/_{2}$ Kr.	— 73.50	
Restancer fra f. A.	— 304.00	
Solgte Bøger og ældre Aarbøger	— 194.85	
Refunderet Porto m. v.	— 27.91	
		— 4212.26
		Ialt Kr. 5548.14

Underskud fra f. A.		Kr. 0.00
Aarbogen 1934:		
Trykning og Heftning	Kr. 2177.75	
Forfatterhonorar	— 857.00	
		— 3034.75
Administration:		
Bekendtg., Rejser, Porto, Telefon, Foredrag, Tryksager m. v.	Kr. 528.26	
Honorarer	— 625.00	
Renter af Kassekredit	— 61.20	
		— 1214.46
Ekspedition:		
Aarbøgernes Forsendelse		— 287.71
Andre Udgifter:		
Bogkøb	Kr. 117.00	
Dansk hist. Fællesforen.	— 73.00	
Mindesten	— 229.00	
Diverse	— 70.75	
		— 489.75
Restancer til næste Aar		— 158.00
		Ialt Kr. 5184.67
		Overskud — 363.47
		Balance Kr. 5548.14

Foranstaaende Regnskab har vi gennemgaaet og sammenholdt med Kassebog og Bilag og har intet fundet at bemærke.

Hjøring, den 14. Maj 1935.

(sign.) *Johs. E. Rasmussen.* (sign.) *J. K. Løth.*

1) Hjøring 100 Kr., Frederikshavn 50, Dronninglund 100, Voer 10, Vraa-Emb 15, Vejby-Sejlstrup 10, Ingstrup-V. Hj.-A. 10, Bjergby-Mygdal 10, Skæve 10, Saltum-Hune 10, Sindal 10, St. Hans-St. Olaj 10, Vrejlev-Hæstrup 10, Ø. Brønderslev-Hall. 10, Børglum-Furreby 10, Volstrup 10.

2) Hjøring Diskontobank 50 Kr., Hjøring Sparekasse 50, Dronninglund Sp. 25, Vraa Sp. 25, Løkken Sp. 25, Frederiksh. Sp. 20, Skagen Sp. 20, Jelstrup-Lyngby Sp. 20. Brovst Sp. 5.

VANDMØLLER I VENDSYSSEL.

Af † ANTON JAKOBSEN, Sæby.

DRONNINGLUND HERRED

(fortsat fra Aarbogen 1935, S. 35).

37. Nørre Raunstrup Vandmølle.

Denne Vandmølle laa ved Gaarden Nørre Raunstrup i Ørum Sogn. Dens store, smukke Mølledam, der laa i det flade Terræn, mod Vest dækket og afrundet af Gaard og Have, kunde ses langt bort og gav Landskabet Skønhed og Afveksling. Men Tiderne skifter, Møllen blev nedlagt og Mølledammen udtørret, og dens Historie kan da begynde med de kendte Ord: Der var en Gang . . . en Vandmølle ved Nørre Raunstrup, bygget før Aar 1503. Dette Aar forlenede Niels Persøn, Prior i Hundslund (Dronninglund) Kloster, Anders Markvordsen for Livstid med »en Gaard (Sønder Raunstrup) liggende sønden for Raunstrup Mølledam, som han selv opbyggede, og Prior lagde Ejendom til«.[1])

Ved Reformationen 1536 kom Raunstrup med Mølle under Kronen, som 1581 for en Tid overlod den til Admiral Peder Munk til Sæbygaard m. m.[2]). $^{8}/_{5}$ 1625 udgik der Kancelliskrivelse til Lensmanden paa Aalborghus Tønne Friis, at da Sophie Brahe, Peder Munks Enke, ønskede at faa Raunstrup med Mølle til Mageskifte, skulde han erklære sig, om

1) Æ. d. A. III. 10. 2) Kancelliets Breve.

dette Gods for Beligsigheds og anden Herligheds Skyld kan mistes for Lenet og indsende Erklæring til Kancelliet.[1]) 1631 fik Malte Sehested, der var bleven gift med Peder Munks Enke og boede paa Sæbygaard, af Kronen Skøde paa Ravnstrup med Mølle.[2])

1616 nævnes Mourits Christensen som Bruger af Ravnstrup Mølle. Han beskyldte Klemmen Ibsens Kone, Gjertrud Klemmensdatter i Sønder Raunstrup, for Troldkvinde og for ved sine Kunster at have paaført ham Sygdom. Sagen udviklede sig til en veritabel Hekseproces, som hin Tid var saa rig paa, men Gjertrud Klemmensdatter frifandtes.[3])

1664 ejedes Raunstrup Mølle af Lage Bille, der ogsaa skrev sig til Nørre Raunstrupgaard. Møllen havde da 1 Kværn og var ved god Magt, men Mølleren, Ove Jensen, var tilagters. I Landgilde ydedes 24 Tdr. Mel, 1 Fjerding Aal og Smaabeder. Hartkornet var 13 Tdr.

1682 købte Maren Mortensdtr. Kjærulf af Albert Bille til Langholt i Horsens Sogn en Part af Nørre Raunstrup med Mølle, senere blev hun Eneejer. Hun var født 1648, døde i Ingstrup hos Kapellan Thor Andersens Enke, hvor hun havde taget Ophold for at søge Lægehjælp hos Præsten i Ingstrup Jakob Ottesen, og hun blev begravet 16/9 1689 i Ørum Kirke. Gift med Simon Simonsen, der døde om ved 1682.[4])

I Modelbogen 1688 anføres følgende om Møllen:

»En temlig stor Mølle med 1 Kværn. Drives af Underfaldsvand, der har sit Løb fra Dahl Mølle i Hundslund Sogn. Kan nogenlunde males med baade

[1]) Kancelliets Breve. [2]) Kronens Skøder I, S. 454.
[3]) Vends. Aarb. I, S. 23.
[4]) Klitgaard: Kjærulfske Studier S. 343.

Vinter og Sommer. Søges af Sognemændene og nogle faa i næstliggende Sogne. Giver i Landgilde 28 Tdr. Mel. Stenenes Bredde er lidt over 3/4 Alen fra Løberens Øje. Mølledammen befindes næsten igengroet, saa Vandets Fart og Løb deraf forhindres, og Møllen ikke nær kan have den Gang og Brug som i forrige Tider. Ellers er Møllen nogenlunde ved Magt og holdes vedlige af Proprietæren«.

I Markbogen 1683 hedder det:

»Møllen er snart at sige ikkun en Skvatmølle. Naar Vandflod kommer, stemmer Vandet Hjulet op i Bagflod. Fiskeriet i Dammen er ikkun ringe. Der var ingen Avling til Møllen«.

1769 er Peder Svendsen Forpagter af Raunstrup Mølle. Han var tidligere Købmand i Sæby og sloges her med Armod. 1769 solgte han sin stærkt behæftede Ejendom i Sæby og flyttede til Raunstrup Mølle, hvor han gør et Laan paa 281 Rdl. hos sin Svoger Gunde Steenfeldt. 19/4 1770 sender han et Bønskrift til Grev Moltke paa Dronninglund, hvori han beder om at maatte bebygge en øde Plads i Hals Sogn med Frihed for sine Børn at pleje Fødestavn. Af Bønskriftet skal anføres følgende:

»Jeg er en fattig Mand, har i 26 Aar været Borger og Købmand i Sæby, kom i Ægteskab for 19 Aar siden og i mit Ægteskab er velsignet med 12 Børn, hvoraf 9 næsten alle smaa og uopfødte endnu er i levende Live. Min Handel har jeg ej for min egen Forsømmelses Skyld, men for Søgningens Ringhed, Aaens Forstoppelse, Fartens Ophævelse og Byens Fattigdom maattet nedlægge tillige med andre af mine Medborgere. Min Gaard og min Ejendom har jeg gjort i Penge for at betale mine Kreditorer, der og blev til sidste Skilling udbetalt«.[1])

Men Svendsen kom ikke til Hals. Han døde Aaret efter, og hans Enke, Marie Steenfeldt, opgav da Forpagtningen af Raunstrup Mølle og tyede

[1]) Dronninglund Godsarkiv.

til sin Søster, Karen Steenfeldt, gift med Pastor Broder Broderson i Dronninglund, og herfra skrev hun til Grev Moltke 16/1 1772, om han ikke vilde bygge et Hus til hende paa 8—10 Fag i Bolle By af Hensyn til hendes Børns Skolegang. Huset tilbød hun at betale Afgift af. Ansøgning blev anbefalet af Godsforvalter Roosen paa Dronninglund.[1])

1771 købte Wulf Eliassen Raunstrup Mølle, og Aaret efter tillige Nørre Raunstrup. Samme Aar fratraadte han en Forpagtning, han havde haft paa Dronninggaard, og forpagtede derpaa Hovedgaardene Bøgsted, Overklit og Aastrup. Paa den sidstnævnte Gaard døde han 10/2 1779, men forinden havde han 1774 afhændet Nørre Raunstrup med Mølle til Kammerherre Anders Skeel til Birkelse og Langholt i Horsens Sogn for 5500 Rdl.

1777 blev Gaard og Mølle af Skeels Arvinger solgt til Johan Meller Valeur. I Auktions-Annoncen anføres, at Gaarden var uden Beboere og forhen brugt af Ejeren, og Møllen havde i tidligere Aaringer indbragt over 32 Tdr. Rug, 12 Tdr. Byg, 10 Tdr. Havre foruden Gaardens Maling toldfrit.

Derefter købtes Gaard og Mølle 1778 af C. F. Hagstrøm, 1782 af Jørgen Gleerup og 1783 af Peder Rold, hvis Datter, Barbara, bragte den til sin Ægtefælle, Landmaaler Jens Lundbye. I disse Ejeres Tid blev Møllen mest dreven direkte under Gaarden ved Hjælp af en Møllerkarl. 1782 hedder det om Møllen, at den har overflødigt Vand og god Maling med godt Fiskeri i Mølledammen. Jens Lundbye døde 1847, og 20/10 1848 giftede hans Enke, Ane Marie Moldrup, sig med Søren Casper, født 6/7 1801, Søn af Lodsoldermand Jens

[1]) Dronninglund Godsarkiv.

Sørensen Casper i Frederikshavn. Ved dette Giftermaal blev Gaard og Mølle adskilt, idet de nygifte beholdt Møllen, og en Søn af Lundbye fik Nørre Raunstrup.

1/4 1871 fik H. J. Nielsen Købekontrakt paa Møllen, som da lige var ombygget og blev brandforsikret for 2730 Rdl. og Ejendommens øvrige Bygninger for 4520 Rdl. Ca. 1903 nedlagdes Møllen, og den store Mølledam er omdannet til Ager og Eng.

38. Skadvange Vandmølle.

Ved Gaarden Skadvange i Torslev Sogn, Dronninglund Herred, har der været en Vandmølle. Saaledes beviser Bispen i Børglum ved Lovhævd 1494, at Klosteret var rette Ejer af Enestegaarden »Skattewange« i Torslev Sogn med et tilliggende »Damsted«, det vil sige en hosliggende og Gaarden tilhørende Vandmølle.[1])

Om Gaarden paa dette Tidspunkt var beboet af Adelsfolk vides ikke, men 1525 skriver Adelsmanden Niels Torlufsen Basse sig til Skadvange, som han havde i Forlening af Klosteret. 1536 blev Gaarden inddraget under Kronen sammen med det andet Kloster- og Bispegods, og 1560 blev den af Kronen mageskiftet til Jens Markvordsen Rodsteen til Lengsholm.[2]) Hans Datter Anes Bryllup 1584 med Knud Olufsen Brockenhus til Nibstrup stod paa Skadvange.[3])

Efter Jens Markvordsen Rodsteen gik Gaarden i Arv til Sønnen Markvord Rodsteen, hvis Datter bragte den til sin Ægtefælle, Axel Urne, der 1634 solgte den til sin Søster Jomfru Ane Urne, som ægtede Enevold Seefeldt, der 1635 solgte den

[1]) Ældste d. Arkivregist. III, S. 98. [2]) Kancell. Breve.
[3]) Knud Olufsen Brockenhus's Ligprædiken.

til Malte Sehested til Sæbygaard.[1]) Senere kom Gaarden under Boller, men Møllen er vist tidligt blevet nedlagt.

39. Skov Vandmølle.

Denne Mølle liggende i Voer Sogns sydvestlige Del har vistnok fra de tidligste Tider ligget under Voergaard; den nævnes dog ikke som medfølgende Voergaard, da Karen Krabbe 1579 af Kronen tilbyttede sig Voergaard med tilliggende Gods, og muligvis har den da ikke eksisteret, men 1688 var den under Voergaard og var bortfæstet til en Jørgen Jensen. Det hedder da om Møllen:

Den er ej andet end en Haandkværn, Stenens Bredde kun $^5/_8$ Alen, drives ved Overfaldsvand, som samles udi en liden Mølledam og kommer af en Skovbæk, der har sit Udspring fra et Væld i Skovbunden, og derefter haver Vandet igen sit Udløb til Voergaards Mølle og falder derpaa i Aaen. Mølleren, der har været der i en 20 Aarstid, holder selv Møllen vedlige med Bygninger undtagen Sten. Ved Møllen ingen Fiskeri, dog udi Dammen skal findes en Del Gedder, men der udi kan ikke drages (med Vaad) formedelst Dammen er fuld af Træstubbe. Jordtilligendet var Hrtk. 1-5-2-0 og Mølleskylden Hrtk. 1-4-3-0, og der svaredes 8 Tdr. Byg i Landgilde.

Da Tyvebanden fra jydske Aas 1840 huserede i Østvendsyssel, var en Mand ved Navn Søren Rasmussen Fæster af Møllen, og han blev af Tyvene frastjaalet 2 Sække Korn.[2])

1870 blev Møllen solgt til Th. Chr. Christensen for 3500 Rdl. Det samlede Hartkorn var da 2-1-3-$^1/_2$. Aaret efter opførte Ejeren en Vindmølle ved Gaarden, og Vandmøllen, der da var brandforsikret

[1]) Trap.
[2]) Adelstorp: Vendelb., der hjalp sig selv, S. 199.

for 650 Rdl., blev 1872 efter en Reparation omforsikret til 1140 Rdl. En senere Ejer havde det Uheld, at Møllen brændte, og den blev ikke genopført.

40. Stendal Vandmølle.

Ved Gaarden Stendal i Karup Sogn laa der i sin Tid en Vandmølle, hvilket Sognepræsten Peder Hansen Mørk nævner i sin Indberetning 1638; men da den ikke omtales i Matriklen af 1688, maa den allerede da være nedlagt. Den skal have ligget sydvest for Gaarden.

41. Stenskrog Vandmølle.

Denne Mølle, der ligger paa Voer Aas øverste Tilløb i Torslev Sogns vestlige Del, er opført ca. 1893 af Søren Peter Nielsen, ikke som Melmølle, men som Hammerværksted for Tilvirkning af Landbrugsredskaber til Haandbrug.

S. P. Nielsen var opfødt paa Taars Hammerværk hos en nærpaarørende Slægtning, og her lærte han Faget og bosatte sig derpaa i Stenskrog, ca. $^1/_2$ Mil fra Taars Hammerværk.

42. Sulbæk Vandmølle.

Cirka 4 Kilometer nord for Sæby paa Vestsiden af Sæby—Frederikshavns Landevejen i Understed Sogn ligger Sulbæk Vandmølle som en lille grøn Oase i et Landskab, der mest bestaar af Hede og Sandmiler.

Folk tror almindeligt, at de her staar overfor en af Landets gamle idylliske Vandmøller, men det modsatte er Tilfældet, thi Sulbæk Mølle er fra vor Tid, opført 1877.

Bygmesteren og Skaberen heraf, Anders Andersen, var født 1829 i Aasted Sogn. Efter endt

Værnepligtstjeneste kom han til at hjælpe til med Bygning af Møller. Og derefter arbejdede han for egen Regning og opførte saaledes Møllen i Bangsbostrand og Tamstrup Mølle i Torslev Sogn. I denne Gerning vandt han stor Ry og blev kendt viden om som en af de dygtigste Møllebyggere, der fandtes.

I 1876 faldt hans Øjne paa Sulbæk. Han saa, at her var der noget at lave med at tæmme den viltre Bæk, der fra Bakkedraget i Skellet mellem Understed og Volstrup Sogne haster ned ad Havet til.

For lille Betaling købte han fra en Gaard i Gadholt en lille Plet nærmest værdiløs Jord, hvorpaa der til de seneste Tider havde hvilet Sandflugtsforpligtelse, og herpaa gav han sig tillige med en ældre Broder i Gang med at udnytte Bækken. En høj og lang Dæmning tværs over Bækken og en Del af Jordlodden blev bygget, kørt sammen paa Trillebør. Saa var Mølledammen der. Og Aaret efter, 1877, malede han paa den nybyggede Vandmølle.

I 1879 tilkøbte han flere tilstødende Jorder. Det var marehalmsbuskede Hedebakker, der laa spredt mellem sure Huller. Kun hist og her var der pløjet lidt oven i Bakkerne som Forsøg paa at afvinde disse daarlige Jorder et lille Gran til Underholdning for Mennesker og Dyr.

Nu er disse Jorder forlængst omdannet til frugtbare Marker, hvor Græs og Korn staar saa frodigt som paa de fedeste af Landets Jorder.

Men det kostede Arbejde at omdanne Jorderne, hver Plet tilkæmpede Andersen sig med Bækken som god Hjælper. Denne tvang han til at gaa sig til Haande som et stort, stærkt Trækdyr. Den ikke alene drev Møllen, men den flyttede Jord og lavede Gødning m. m.

Fra det øverste af sin Jord, hvor Bækken fra det

indre af Landet kommer hastende frem mellem Bakkerne, tog han den i Arbejde. Vandet styrede han ud over Ejendommen, idet han gav det de forskelligste Hverv. Hist og her maatte det som et raskt, glidende Savbaand skære en Sandbanke bort fra Grunden under langt, møjsommeligt Arbejde og samtidigt flytte det løse Sand bort, snart fyldte det et Hul, snart jævnede det en Strækning og snart førte det Sandet ud i Havet. Hvor der var en lille Smule Græstørv bjergedes den møjsommeligt til Side, og hvor der var Antydning til Ler, lagdes dette med største Sparsommelighed øverst paa de tildannede Agre; hvor der var en lille Stribe bedre Jord at spore, turde han ikke slippe den sandførende Bæk over det, men brugte her Trillebøren, hjulpen af sin ældre Broder. Men ikke nok hermed, paa den sindrigste Maade forstod han snart at lade Bækken overrisle Jorden og snart at lade den bundfælde frugtbargørende Slam og Dynd over en eller anden Strækning. Og alt dette skete i Bækkens »Fritid« som Ekstra-Arbejde; thi dens egentlige Arbejde var jo at drive Møllen, og den slap ikke for dette Arbejde, efter at A. Andersen 1882 byggede en Vindmølle ved Siden af Vandmøllen. Hverken naar Bækken i svulmende Kraft kom styrtende ved Vaarbrud, eller naar den kom glidende inde fra Landet med Frugtbarhedens Smuler, fik den Lov til at gaa ledig ad Havet til, og Resultatet blev, at der ved Siden af sandhvid Kartoffelmark paa Andersens Jorder stod Kløver med Blomster saa store som Roser og mægtig Rug med tunge Aks, hvilket tog sig mærkeligt ud op ad Jord, hvor den rustrøde Ahl tittede frem mange Steder.

De mange Kampesten, der sidder i Møllebygningen og Dæmningen m. fl. Steder, og hvoraf en stor Del er lange, kløvede Dæksten, har Andersen

og Bækken draget frem af Jordens Skød. Undergrunden er nemlig rig paa Sten, og naar Bækken havde afdækket disse, var det Andersens Tur til at tage fat.

1891 fik Andersen offentlig Anerkendelse for det Arbejde, han og Bækken havde udført, idet Landhusholdningsselskabet efter Indstilling fra den stedlige Landboforening hædrede ham ved at tildele ham Selskabets Sølvbæger.

And. Andersen var da en ældre Mand. Han besad dog Møllen endnu i en Del Aar, men solgte den derpaa og byggede sig et Hus paa den anden Side Vejen og Bækken. Men sin gamle Ven Bækken kunde han tilsyneladende ikke undvære. Ogsaa her »legede« han med den ved at lade den bortskylle Sandrimmer, saa der kunde dannes Haveanlæg ved Huset.

Han døde i Sulbæk den $^{11}/_{5}$ 1897. Hans Hustru, Hanne Thomine Andreassen, overlevede ham i nogle Aar. Møllerne ejes i Tiden af Andreas Juul.

43. Svej Vandmølle.

Ved Svej i Hørby Sogn har der tidligere været en Vandmølle. Paa nær et Boelsted var da alle Jorderne i Svej samlet under en Gaard, en saakaldt Enestegaard, hvortil Møllen hørte. Gaard og Mølle benævntes Svej Møllegaard, og i det 15. Aarhundrede tilhørte den Niels Skram til Mattrup ved Horsens eller maaske rettere hans Hustru, Fru Sidsel. Thi hun gav i Følge et Tingsvidne af 1468 Gaarden og Møllen bort til Mariager Kloster for Sjælemesser, og 1470 vedstaar hendes Mand, at hans Hustru i sit Testamente havde givet Ejendommen bort til Klosteret.[1])

[1]) Mariager Klosters Breve.

Nogen Tid derefter pantsatte Mariager Kloster Gaarden og Møllen til Børglum Kloster, der ejede Boelstedet i Svej og andet Gods i Hørby Sogn. Men 1496 indløste Mariager Kloster Pantet, og der udstedtes da et Brev, hvori det hedder, at »Abbedissen og alle Søstrene og Brødrene i Vor Frue Kloster og Sankte Birgithe Kloster i Mariager kender dennem at have annammet af Provsten i Børglum og Konventet ibidem Svej Møllegaard, og de igen have anammet af dennem deres Pendinge«.[1])

Møllens senere Skæbne kendes ikke. Thi den vides ikke senere nævnt i Historien. Men Møllegaarden er til Stede endnu, delt i to Gaarde: Vester Mølgaard og Øster Mølgaard, der ligger paa sønder Side af Sæby Aa. Paa Nordsiden af Aaen ligger det ovennævnte Boelsted, der nu udgør 3 Gaarde, og Møllen har jo saa ligget paa Aaen, antagelig paa søndre Side af denne.

44. Sæbygaards Vandmølle.

Denne Mølle i Volstrup Sogn er liggende paa Strømmen af Sæby Aa lidt norden for Sæbygaard og er kendt helt fra 1560; thi da Otto Rud dette Aar af Kronen tilbyttede sig Sæbygaard med tilhørende Bøndergods, nævnes Møllen blandt Godset, og den har siden uafbrudt tilhørt Sæbygaards skiftende Ejere, beliggende som den er paa Hovedgaardens Mark og matrikuleret under Hovedgaardens Takst.

I Markbogen 1683 blev Møllen ansat til Ager og Engs Hrtk.: 0-5-1-0, og der føjes til, at Jorderne var to Marker, hvoraf den ene hed Øxenhede Mark og den anden Langoddingen. Mølleskylden sattes til Hrtk.: 8-4-0-0, og Møllen beskrives saaledes:

[1]) Ældste Arkivregistraturer III, S. 79—80.

»Kværnens Bredde fra Kanten til Øjet er 4 (Haand) spand og drives af Underfaldsvand med 58 Knager, og efter Proprietærens Beretning kan den ej male om Sommeren i Tørke og om Vinteren i Isbrud, men andre beretter, at den altid baade Vinter og Sommer kan male og haver overflødig Vand. Maler ogsaa for enhver, som det begærer. Fornøden Kaaljord haves. Ildebrændsel med Bevilling fra Proprietæren. Engbund til 1 Læs Hø, Græsning haves med Bevilling fra Proprietæren«.

Og i Modelbogen 1688 hedder det yderligere: »Møllen har ingen Mølledam. Søges af Volstrup Sognemænd. Skylder aarlig i Landgilde 30 Tdr. Mel, som ikke fuldt kan svares. Ved Dæmningen er ikke stor Bekostning af Vedligeholdelse, dog bryder Vandet ud undertiden, naar hastig Vandflod falder«.

1688 var en Mand ved Navn Jakob Olsen Fæster af Møllen, og 12/11 1692 nævnes i Sæbygaards Mølle Christen Jensen, som da sluttede Arveforlig med Niels Nielsen i Birkmose, Volstrup Sogn. Ejeren af Sæbygaard, Holger Pax, udstedte Forbud mod, at Volstrup Sognemænd, der var Fæstere under Sæbygaard, søgte til andre Møller end Sæbygaards Mølle, og 27/11 1697 tog han Tingsvidner om de Bønder, der lod deres Korn male ved fremmede Møller. 15/4 1702 stævner Præsten i Volstrup, Alb. Christensen, Mølleren i Sæbygaards Mølle for Tyveri af Møllekorn.[1])

En senere Fæster af Møllen var Christen Nielsen, og efter ham kom Peder Hansen, født i Sdr. Ilbro i Vrejlev Sogn, hvis Fæstebrev er dateret 9/9 1723. Han skulde aarlig svare 32 Tdr. Mel og 1/2 Td. saltet Aal og vedligeholde Møllehjulet. Endvidere skulde han have Græsning til 4 Køer og 2

[1]) Sæbygaards Birketings Protokol.

Heste mod at holde en Hyrdedreng. I Indfæstning betalte Peder Hansen 90 Rdl.

Derefter kendes Christen Pedersen som Fæster af Møllen. Han var døbt 1/1 1748, død 25/4 1820. 1806 stiftede han et Legat paa 100 Rdl., nu 330 Kr., hvis Renter uddeles til fattige i Volstrup Sogn. Legatets Bestyrelse tillagdes Besidderen af Stamhuset Sæbygaard, men det bestyres nu af Amtet.[1])

1823 var Mads Caspersen Forpagter af Sæbygaards Mølle. 1835 boede han i Tveden i Karup Sogn og ejede et Hus paa Strandgaden i Sæby, hvilket for Skatter blev stillet til off. Auktion 29/8 1835.

1857 boede Chr. Kragh paa Sæbygaards Mølle. Han var Godsforvalter for Sæbygaard og antagelig Forpagter af Møllen, og 1878 blev Møllen bortforpagtet til Conrad Elisæus Brønnum, født 2/12 1832 paa Lindholt i Taars Sogn (Søn af Nicolaj Brønnum og Hustru Henriette Frederikke Zimmer), død 5/5 1884 i København, gift 22/4 1877 med Enke Laura Margrethe Nielsen, født 26/11 1839, Datter af Niels Larsen i Skadvange i Torslev Sogn og Enke efter Lærer Jørgensen i Torslev Sogn.

Sæbygaards Mølle regnedes for at være en af de bedste Vandmøller i Østvendsyssel. Her kunde man altid være vis paa at faa Kornet malet og Melet med sig hjem, siger de gamle. 1863 blev Møllen helt ombygget og moderniseret og fik efter Tidsforholdene nærmest herskabelige Bygninger, Møllehuset endog i to Etager. Men 1911 nedtoges den ene Etage. Møllen blev da omdannet til Elektricitetsværk.

45. Tvedens Vandmølle.

Til den tidligere Hovedgaard Tveden i Karup Sogn laa der i sin Tid en Vandmølle. Sognepræsten

[1]) Hjort-Lorenzen: Legater og Stiftelser V. S. 133.

Peder Hansen Mørk nævner den i Indberetning 1638. I Matriklen af 1688 siges om den, at den laa ved Gaarden og under Hovedgaardens Takst og ejedes af Otto Skeel til Vallø, som ejede Tveden. Men hedder det: »Møllen har ikke været brugelig i 8 Aar, og befindes nu paa Stedet et ringe Hus paa 4 Fag, hvori Mølleriet har været«. Der var intet tilbage af dette

»uden 2 gamle Stene, hvoraf den ene er ubrugelig. Møllehjulet og Aksler er ganske forraadnet. Vandet til Møllen har sit Løb fra en Mose og nogle Bække, hvor det udsiger. Men formedelst dets Ringheds Skyld kunde Møllen ikkun male 3 Timer om Dagen, da den var ved Magt. Af den Aarsag er den ikke igen opbygt, og den kan efter Beretning ikke det igen indbringe, som derpaa skulde anvendes. Dog alligevel maa Gaarden give den fulde Afgift, og Mads Andersen, som bebor Møllen og bruger dens Jord (som var Hartk.: 0-2-0-2), giver den kgl. Kontribution«, hvilken var regnet efter 4 Skp. Hartk.

Møllen laa norden for Gaarden, og her vises endnu, hvor den har staaet.

46. Tværkær Vandmølle.

Denne Mølle laa ved Gaarden Tværkær i Understed Sogn og nedbrændte ca. 1870 ved, at der opstod Ild i nogle Spaaner fra Ejerens Høvlebænk, der stod i Møllen, og den blev ikke genopbygget.

Vandet fik den fra Tværkær Bæk, og det samledes i en lille, men dyb Mølledam. En Del af Møllens Stensætning staar endnu. Den havde et Vandhjul, en Kværn og Overfaldsvand, men kunde kun male til Gaardens egen Brug, og dens Oprindelse var af yngre Dato.

47. Tyrrestrup Vandmølle.

Om en Mølle af dette Navn meddeler P. Larsen, Horshauge, følgende:

»Mit Hjem var Vester Horshauge i Torslev Sogn, hvor jeg er født 1880. Paa Nabogaarden Tyrrestrup var der en gammel Bedstemoder, som kunde huske, at der havde været en Vandmølle nede i Engene ved Bækken sydvest for Tyrrestrup, hvor Tyrrestrup Ejendom grændser mod Ormholts Jorder. Den gamle Kone var født om ved 1810. Tvers over Engen var der en Jordvold, som blev kaldt »Møllevolden«, den lod Gaardejer Chr. Jensen, Tyrrestrup, sløjfe om ved 1915. Jeg har en Gang oprenset Bækken fra Ormholt Mølledam til Thorshøj, og da fandt jeg i Bunden af Bækken en svær Bjælke paa det Sted, hvor Møllen skal have ligget. Det var Akslen af Vandhjulet. Den var af Eg og beslaaet i begge Ender med Ringe og Tappe af Jern«.

48. Tøsbæk Vandmølle.

I den vestlige Del af Skjæve Sogn ligger Tøsbæk Vandmølle, eller rettere sagt har ligget, for der er nu kun Navnet tilbage, der bæres af en lille Landejendom.

I ældre Tid laa Møllen under Hovedgaarden Knudseje, og i Matriklen af 1688 nævnes Otto Skeel til Birkelse, Knudseje m. m. som dens Ejer, og der siges da om Møllen, at

»den har 1 Kværn, drives ved Overfaldsvand, som samles af en liden Skovbæk, kan ej male med den uden om Foraaret og efter Høst, naar der er god Regn og Vand, skylder aarlig deraf med tilliggende Jord 8 Tdr. Mel og ingen Skatter, som knap kan svares formedels ringe Søgning. Stenens Bredde fra Øjet af Løberen er 3/4 Alen. Ellers er samme Mølle nogenlunde ved Magt holden af Proprietæren med Dæmning, Træværk og Bygninger«.

Den ansattes for Ager og Engs Hrtk.: 0-1-3-2 og for Mølleskyld: 1-6-3-2. Fæsteren hed Jens Simonsen.

5 ældre Fæstebreve fra Tøsbæk Mølle beretter: 2. Septbr. 1726 udsteder den daværende Ejer af Knudseje og Dybvad Carl Ferdinand von Stauffenberg Fæstebrev paa Møllen til Knud Sørensen. Han skal give i aarlig Landgilde 8 Rdl. og betale alle kgl. Skatter og Paabude samt holde Møllen og Bygningen i forsvarlig Stand. Knud Sørensen besad Fæstet til 1772, og Møllen bortfæstedes da til Mads Christensen, der i en Del Aar havde tjent paa Knudseje som Ladefoged. Den aarlige Landgilde forhøjedes da til 9 Rdl., og Fæsteren skulde gøre Hovarbejde i Forhold til de andre Bønder under Godset, hvilket den forrige Fæster var fri for. Endvidere skulde han indkræve de kgl. Skatter, der hvilede paa den saakaldte »Nordre Skovfjerding«, der var fælles for flere Fæstere, samt have Opsyn med, at intet blev hugget til Skade i Skoven ved Karmitsholt og Nørkjæret, og, om det forlangtes, være nærværende og have Opsigt med Skovningen og Favnskæringen fra Mikkelsdag til Paaske. I Indfæstning betaltes 200 Rdl.

Efter dette at dømme maa Møllen og dens Tilliggende, der var det samme som i den tidligere Fæsters Tid, have været et meget godt Aktiv, for det var en efter Datiden meget stor aarlig Afgift, der skulde svares af den.

Hvorlænge Mads Christensen beboede Møllen vides ikke, men den næste Fæster, der kendes, var Søren Bjerringgaard, som havde Møllen til 1818, da bortfæstedes den til Jens Christensen Kjærsgaard. Landgilden er da sat til 20 Rdl. aarlig, og Hoveriet er specificeret og udgjorde:

Slaa og Bjergning af en Eng paa 2 Karls Slet (stor 36000 Kvadrat Alen), grave og hjemkøre saa mange Knoptørv, som en Mand kan grave i to Dage, og det paa hvilket Sted i Skjæve Sogn, det bliver forlangt, gøre 3 kørende Rejser til Sæby eller anden lige saa lang Rejse med Læs baade frem og tilbage, gøre 3 gaaende Rejser hver paa indtil 6 Mil. I Sædetiden udføre fra Gaarden til de besaaede Marker alt Sædekorn, en Dag i Efteraaret og en Dag i Foraaret, forrette 2 Spanddage og 2 Gangdage, ved hvilket Arbejde det forlanges.

Tillige var der gjort følgende Bemærkning i Fæstebrevet: »Udi Gyden, som gaar fra Store Karmedsig[1]) og ud til Skoven eller Fælledet, maa Fæsteren intet Jord optage til Dyrkning, og om noget samme Steds af hans Formand er optaget, der kan anses at være til Hindring for Drift med løse Kreaturer, nedlægges samme igen uden nogen Godtgørelse».

Ejendommens Bygninger var følgende: Vaaningshuset 6 Fag og en Taske[2]) var $24^1/_4$ Alen lang og $7^1/_4$ Alen bred; det stod i Syd og Nord. I Nordenden af Huset var der Bryggers, Bagerovn og Skorsten, hvilket optog Tasken og 2 Fag. Skorstenen var af raa Sten, men Skorstenspiben af brændt Sten. Derefter kom Køkkenet med en lignende Skorsten. Saa kom Mølleværket med Møllehjulet, der optog 2 Fag. Malekarmen og Malerenden samt Kværneværket. Loftet var af Fyrrebrædder, og Bygningen var opført af Fyr- og Bøgetræ med lerklinede Vægge og tækket med Straa og Lyng.

Sammenbygget med Vaaningshuset var et 6 Fags Hus, 15 Alen lang og 9 Alen bred. Af dette var 3 Fag indrettet til en Stue, andre 3 Fag udgjorde en Dagligstue med 2 faste Bænke og et fast Sengested

[1]) En nærliggende Gaard.
[2]) Udbygning.

samt 2 Kamre. Der var Fyrrebrædder til Loft, lerklinede Vægge og Straatag.

Laden bestod af 4 Gulve og 2 Tasker samt Udskud ved begge Sider. Den var $13^3/_4$ Alen lang og 9 Alen bred og havde lerklinede Vægge og Straatag.

En Staldbygning, der var sammenbygget med Laden, var $20^1/_2$ Alen lang og 6 Alen bred, ogsaa den havde lerklinede Vægge og Straatag. Endelig var der et Hus sønden for Laden indrettet til Vognskur og Tørvehus, det var 14 Alen lang og 5 Alen Alen bred med lerklinede Vægge.

Om den næste af Møllens Fæstere hedder det paa et ikke underskrevet Blad, der har Aarstallet 1844: Tøsbæk Mølle er overladt Peder Larsen Nejst i Fæste, og derefter anføres Betingelserne, men neden under disse er noteret: »Møllen er solgt til Niels Madsen for 1100 Rdl., hvoraf 300—400 betales til Terminen og det øvrige Beløb forrentes. Skødet udstedes om 5 Aar, til hvilken Tid Restbeløbet af Købesummen betales«.

Efter dette at dømme blev Peder Nejsts Fæste ikke tiltraadt. Besidderne af Møllen var herefter Selvejere. Niels Madsen var den første, men han blev her kun i 2 Aar. 1846 købte han Klokkerholm Vandmølle (se der) og solgte da Tøsbæk Mølle til Peder Konnerup, der er kendt som den, der startede det første Trykkeri i Hjøring og 1842 oprettede et Ugeblad »Den jydske Borger- og Bondeven«, hvoraf de første 2 Numre blev trykt i det Berlingske Bogtrykkeri, København (hvor Konnerup da var Typograf), »da Frosten hindrede hans Afrejse til Hjøring«. $^7/_3$ 1843 omdøbtes Ugebladet til »Hjørring Amtstidende« og udkom 3 Gange ugentlig. 1844 solgte han Trykkeri og Blad til Camillo Bruun.

Konnerup gav sig derpaa til at være Karruselejer, indtil han købte Tøsbæk Mølle, som han kun beholdt et Par Aar. 1878 boede han paa Gaarden Tykskov i Taars, og han døde $^{31}/_3$ 1879 i Kalum, 64 Aar gl., hos en der boende Søster, Hanne Konnerup, gift med P. Thomsen. Var gift med Augusta Amalia Kamla. Konnerup solgte Tøsbæk Mølle til Chr. Mørch fra Store Nygaard i Serritslev Sogn, og denne udbyder i »Aalb. Stiftst.« 1849 Møllen til Salg. I Annoncen hedder det: »Ejendommen bestaar af en Vindmølle og en Vandmølle med Grubeværk, er opført af ny for ca. $^1/_2$ Aar siden; en lille Skov hører til Ejendommen«. 1858 købte Propr. Cl. T. Henriksen, senere Knudseje, Tøsbæk Mølle, men solgte den igen 1860 til Thomas Holmen for 3250 Rdl. Derefter var en Chr. Svendsen Ejer af Møllen en kort Tid. $^1/_2$ 1873 brændte Stuehuset, der var blevet opført 1869. Møllen tilhørte da Chr. Sørensen. Han afhændede Ejendommen til S. C. V. Møller fra Hune, der var Fader til Violin-Virtuosen Peder Møller. Møller solgte Møllen i Foraaret 1876 med Besætning og Avlsredskaber til Poul Nicolaj Jensen fra Vester Brønderslev. Købesummen var 14,900 Kr. Siden er baade Vandmøllen og Vejrmøllen ca. 1917 nedlagt og Mølledammen udtørret. Ejendommens nuværende Ejer er Chr. Feldtmose.

49. Voergaards Vandmølle.

Denne Mølle laa ved Voergaard, Voer Sogn, og var blandt det Gods, som Karen Krabbe fik af Kronen 1578. Den brugtes da under Hovedgaarden og »var sat og lagt for 9 Vendelbopund«.[1]) 1664 siges, at Møllen laa ved Ladegaarden under Hovedgaardens Takst og havde et Hus, der var muret mellem Stænger.

---

[1]) 1 Pd. Korn var for Rug og Byg 2 Tdr., men for Havre 4 Tdr. En Vendelbotønde regnedes for 12 Skp.

I Markbog 1683 er Møllen beskrevet saaledes:

»Den er liggendes sønden for Ladegaarden, har 1 Kværn og drives ved Underfaldsvand. Vandet til den har sit Tilløb fra Gaardens Grave, hvilke har sit Udspring af vilde Kilder og smaa Bække. Om Foraaret og efter Høst kan den male noget mere end Gaardens egen Maling. Møllen med al dens Behov holder Hosbunden selv vedlige, saa som ingen Møller den i Fæste haver eller beboes af nogen, uden Proprietæren selv saa med een, saa med en anden den forsyner«.

Modelbogen oplyser yderligere: At Møllen bruges af Peder Ibsen; kan nogenlunde male baade Sommer og Vinter. Søges af en stor Del Beboere i Sognet. Stenens Bredde $^3/_4$ Alen. Giver aarlig i Landgilde 12 Tdr. Mel (naar den er bortfæstet), som berettes ej at kunne svare saa meget; ellers er det noget besværligt at holde en stor Dæmning (ved Mølledammen) vedlige, da Vandet tit udbryder.

Ved en Vurderingsforretning 1804 til Landb. alm. Brandforsikring beskrives Møllen saaledes: Vandmøllen, sydøst for Gaarden, vender i Syd og Nord, Egebindingsværk, muret mellem Stolperne, 5 Fag, 8 Al. bred. Kammer til Møllerkarlen med Vinduer, Døre, Loft og Skorsten. Mølleværket i brugbar Stand, begge Møllesten er 2 Alen brede, den ene 4, den anden 6 Tom. tyk. Ansat til 160 Rdl.[1])

Senere synes Møllen at have været nedlagt en Tid eller stærk forfalden, saa Ombygning gjordes nødvendig, for 19. Decbr. 1870 takseredes til Brandforsikring en under Opførelse værende Vandmølle, der var beliggende ved Hovedgaarden, 64 Alen fra nærmeste Bygning, Kostalden. Møllen med Værk blev da forsikret for 3050 Rdl.

[1]) P. Christensen: Voergaard, S. 160.

I P. B. Scavenius's Ejertid blev Møllen nedlagt, og dens Kronhjul indsattes i Sæby Mølle, hvor det nu gør Tjeneste.

50. Voersaa Vandmølle.

Denne Mølle, der ligger lidt nord for Voersaa By i Albæk Sogn, laa indtil 1844 under Voergaard og nævnes blandt det Bøndergods, som Karen Krabbe fik af Kronen 1578. Den var da skyldsat for Mølleskyld Hrtk.: 9-5-3-0 og Jordskyld Hrtk.: 1-2-0-1.

I Markbogen 1683 siges om Møllen:

»Den haver 1 Kværn, som drives med 1 Hjul, hvortil Vandet nogenlunde af Naturen haver et højt Fald og kommer fra adskillige smaa Kær og Væld udi Skoven vesten derfra og samler sig i en liden Dam ved Møllen. Kan næsten dels male baade Vinter og Sommer. Søges af Voersaa By og undertiden af Lyngsaa By og nogle andre smaa Steder. I Mølledammen siges at være lidt Fisk. Men Mølleren, Berthel Berthelsen, tilstedes intet deraf; det har Proprietæren (Assessor Jens Poulsen Koldingh til Rugtved) forbeholdt sig«.

Og i Modelbogen 1688 hedder det yderligere: Møllen drives ved Overfaldsvand. Stenenes Bredde er $^3/_4$ Alen fra Løberens Øje. Skylder med tilliggende Jord i aarlig Landgilde 16 Tdr. Mel.

1798 hed Fæsteren af Møllen Niels Christensen.

$^{11}/_7$ 1844 hændte den Ulykke, at Gaardejer Hans Høyer fra Voersaa Hedegaard (tidligere Ejer af Gærumgaard) ved at køre over Broen ved Møllen, idet Hestene blev sky, styrtede fra en betydelig Højde med Heste og Vogn ned af Broen paa nogle Sten og knuste Hovedet, saa han øjeblikkelig døde.[1])

Samme Aar blev Møllen frasolgt Voergaard, idet

[1]) »Aalb. Stiftst.«

Mølleren, Christen Christensen, fik Skøde paa den for 600 Rbd. En Datter af ham blev gift med Jørgen Christensen, som besad Møllen til om ved Aaret 1900. Da solgte han den til hjemvendt dansk Amerikaner Anders Jensen, nu boende i Østergaard i Voersaa. Han solgte atter Møllen til Poul Peter Poulsen fra Lyngsaa, som 1917 udstykkede Møllens Jorder og afhændede Møllehuset med Mølleværk og Mølledam etc. for 5000 Kr. til et Interessentskab fra Voersaa, og dette omdannede Mølleværket til Elektricitetsværk, der forsyner Voersaa By og Omegn med elektrisk Lys og Kraft.

I Østvendsyssel regnedes Voersaa Mølle for en af de bedste Vandmøller paa Egnen — den fik tidligt en Vindmølle til Hjælp, og 1884 blev Vandmøllen moderniseret og ombygget.

51. Volstrup Præstegaards Vandmølle.

Denne Mølle i Volstrup Sogn nævnes allerede i Præsteindberetningerne 1690.[1] I Volstrup Kirkes Liber Daticus har Sognepræsten Gyntelberg Abel, der var i Embedet fra 1811 til 1817, anført følgende om Møllen:[2]

»Møllen, beliggende tæt sydøst for Præstegaarden, er en underfalds Vandmølle, som staar for Hartkorn 4 Skp. 1 Fdk. Møllen har næsten altid baade Sommer og Vinter det nødvendige Vand, og Gæster til Møllen mangler aldrig, naar de bliver hørligen og redeligen behandlede. Møllen har tilforn været brugt af Præsten selv, som da har holdt en Møllerkarl der, men mestendels fandt man ingen Fordel derved. Præsten havde Udgifterne ved Møllens Reparation, som var betydelige, og Karlen den største Fordel. Siden forpagtede man den bort for 50 Rdl., fri Maling, og Mølleren skulde da selv holde det hele vedlige. Men fri Maling faar man da sikkert ikke, og skal ny Sten indlægges, hvad vil da en fattig Møller formaa. De største Fordele ved Møllen er derfor Nemheden at faa Kornet malet, en Fordel, som dog aldrig kan erstatte det Tab, man har ved at have en Familie boende Præstegaarden saa nær, hvilken giver Anledning baade til Utroskab og Udsvævelser af Tjenestefolkene. Den hele Herlighed betyder derfor ikke stort.

Til Møllerens Afbenyttelse er et Stykke Jord beliggende mellem Aaen, saaledes som den gik tilforn, og som den gaar nu. Af dets Afgrøde kan fødes en Ko, men om Sommeren græsser den paa Præstens Ejendom. Forbemeldte Stykke Jord, som benævnes Høkrogen, siges at skulle være af forrige Præst indtaget af Fælledet, og fra Sæbygaard ved en Lejlighed moveret om samme, men da Præstegaarden har haft Hævd paa det over 50 Aar upaaanket, kan det betragtes som Ejendom.

Ved Møllen har jeg indrettet en Aalekiste, hvori fra Høhøst til hen i Efteraaret fanges en Del smaa Aal. I Aaen findes ogsaa smaa Ørreder, Gjedder, Aborrer og store Mængder Skaller, som Sommeren igennem skaffer megen Fornøjelse, dels ved Agn og dels ved Fangst med Garn.

I Aaret 1816 modtog Møllen en Hovedforbedring, saa den i mange Aar ikke behøver betydelig Reparation. Hullet til Bagvandet bør opryddes, da det ellers aldeles tilgror. I min Embedstid har Mølleren foruden Høkrogen faaet til aarlig Afbenyttelse 3 Agre. Det staar i Præstens Godtbefindende, om han samme skal beholde«.

Saavidt Præsten. Om det foran udviste Stykke Jord, hvorom der fra Sæbygaard var moveret (trættet), kan efter Sæbygaards Birketingsprotokoller oplyses, at det ikke var »forrige Præst«, der indtog Jordstykket fra Fælledet, der skal gaas 4 Præster tilbage i Rækkefølgen, nemlig til Albert Christensen Olsdorfs Tid (1662—1705).

[1] Wulff: Aalb. Stift, S. 83.

[2] Jvf. Vends. Folk og Land II, S. 163.

Omkring 1870 blev Møllen frasolgt Præstegaarden. Køberen var Jens Jakob Thomsen, Volstrupgaard. I Tiden ejes den af Aktieselskabet Volstrup Teglværk, som dog ikke har gjort Brug af den i flere Aar, saa den nu nærmest er øde.

52. Vraagaards Vandmølle.

Om denne Mølle i Torslev Sogn hedder det 1688: En liden Vandmølle med 1 Kværn. Overfaldsvand, som samles i en Bæk fra Oustrup Mølle. Stenens Bredde 7/8 Alen fra Løberens Øje. Har stor Besværing med Dæmningen og for Vand om Sommeren i Tørke og om Vinteren i Frost. Søgning er kun ringe. De, som lader male hos den, er Vraa Bymænd, Fjeldgaard, Overgaard og Vraagaard. Skulde svare 17 Tdr. Mel i Landgilde, men formedelst Skatters Udredelse svarer den kun 12 Tdr. Mel.

Den ejes af Fru Ida Skeel til Dybvad og Knudseje, gift med Chr. Reedtz, og var bortfæstet til en Mand ved Navn Søren Hansen. Den blev skyldsat for Hrtk.: Ager og Eng 1-0-3-0 og Mølleskyld 3-1-2-0. Laa 1717 til Gl. Vraa i Kjær Herred.

I sidste Halvdel af det 18. Aarhundrede tilhørte Møllen en Mand ved Navn Jakob Hansen, der boede i den nærliggende Fjeldgaard, der var en Fæstegaard under Ormholt. Da han døde blev Vraagaards Mølle af hans Dødsbo stillet til Auktion den 22. April 1782,[1]) og højstbydende blev Niels Konnerup, Fuldmægtig ved Boller i Taars[2]) med 1366 Rdl. Auktionsskødet udstedtes først 12. Januar 1788, og samme Aar 16. Januar skødede Niels Konnerup Møllen bort til Ole Nielsen fra Søraa i Albæk Sogn for samme Sum, 1366 Rdl., som han selv havde givet for den.[1])

[1]) Sk. & Pb.

[2]) Exam. juris 1790, flyttede 1789 til Lille Nygaard i Serritslev Sogn og 1798 til Smersted i samme Sogn, død 1816. Blev 1805 fradømt sin Sagførerbestilling.

Muligvis har Ole Nielsen derefter yderlig tilkøbt de to Gaarde Fjeldgaard og Fjeldgaards Odde af Hrtk. henholdsvis 8-5-2-0 og 6-0-0-0, thi 3. Juli 1806 blev disse 2 Gaarde sammen med Vraagaards Mølle solgt ved Auktion for 7200 Rdl. til Forvalter Michael Christian Krogh fra Bratskov.[1])

Af Børn havde M. Chr. Krogh 2 Døtre, Gertrud og Charlotte. Den første blev gift med Chr. Pedersen og fik Fjeldgaards Odde, og den anden gift med Møllerkarl Niels Chr. Jørgensen og de fik Fjeldgaard.

Krogh er vel nok bleven boende i Vraagaards Mølle, der efter ham ejedes af Andreas Christensen, født ca. 1798, gift med Johanne Ottesdatter, født ca. 1807. Naar og paa hvad Maade And. Christensen var bleven Ejer af Møllen, vides ikke. Men det er jo nok sket i Slutningen af 1820erne, da Følgerne af Statsbankerotten var ved at fortage sig; desuagtet fik han nok af Vanskeligheder at kæmpe med, hvilket ses af en Annonce i »Aalb. Stiftst.« 10/11 1833, hvori det hedder, at »Vraagaards Mølle, forhen Andreas Christensen tilhørende, nu den kgl. Kasse for Skatte- og Afgiftsrestancer tilkendt, stilles til offentlig Auktion o. s. v.« Mølleskylden var da den samme som nævnt foran, men Ager og Engs Hrtk. var steget til 2-1-2-2¼ som Følge af tilkøbte Jorder. Det lykkedes dog Andreas Christensen at beholde Møllen.

Senere under Udredningen af de mange Tyveri- og Mordsager i Skjæve 1842 blev Andreas Christensen og Hustru tiltalt og straffet for Hæleri af en 5-6

[1]) Sk. & Pb.

Lispund Flæsk, som var bleven stjaalet fra Løjtnant Bering paa Gammelholm i Hørby Sogn og i en Sæk om Natten af Tyvene bragt hen til Vraagaards Mølle, hvor det blev anbragt i et Salttrug og delsvis forbrugt af Mølleren og hans Husfolk.[1])

Derefter har Vraagaards Mølle været ejet af Hans Peter Frederik Koefoed (Søn af Pastor Koefoed i Ingstrup), gift $^{19}/_{10}$ 1841 med Hansine Andriette Elene Høyer, født $^{26}/_{9}$ 1822 paa Bangsbo (Datter af Skibsfører P. Høyer og Hustru Elisabeth Kirstine Møller, der var født paa Rugaard ved Grenaa og Søster til Johannes Møller til Bangsbo og senere Dronninglund). Koefoed, der var Ejer af Skærumgaard og 21 Aar gl., da han giftede sig, kom derefter til Krogens Vandmølle i Torslev Sogn og derfra til Vraagaards Mølle ca. 1845. En Tid efter at Familien var flyttet ind paa Vraagaards Mølle ytrede sig Sindssygdom hos Koefoed, og Følgen blev, at Hustru og Børn (Anna Elisabeth K., f. 1842, og Camille Petrea K., f. 1843) flyttede fra Møllen og til Sæby, hvor Hustruen etablerede sig som Modehandlerinde.

Efter at Hustruen var flyttet fra Vraagaards Mølle, gjorde dennes Moder 1849 Udlæg i den sindssyge Koefoeds Bo for 2600 Rbd., der indestod i Møllen. Og ved denne Lejlighed blev Vraagaards Mølle overdraget til Carl Christian Schjoldann af den kendte Schjoldann-Slægt fra Voersaakrog i Albæk Sogn,[3]) Søn af Hans Schjoldann, Købmand i Sæby, og Hustru Ane Rosine Stoch.

C. C. Schjoldann var født paa Øland o. 1811, købte ved Auktion 1833 Gaarden Roeslund i Hellevad Sogn

[1]) Adelstorp: Vendelboerne, der hjalp sig selv.
[2]) Død i Sæby $^{17}/_{3}$ 1853, 59 Aar gl.
[3]) »Vends. Aarb.« 10, S. 115.

for 1470 Rbd., som han ejede til 1835, og blev $^{18}/_{4}$ 1834 i Sæby gift med Caroline Hjeromine Marie Pebber.

1853 solgte Schjoldann Vraagaards Mølle for 6000 Rbd. til Chr. Andersen fra Søholt og købte derpaa Nørgaard i Idskov, Voer Sogn. Senere var han Mølleejer i Græsted, hvor han døde 1890.

Senere har Vraagaards Mølle haft flere Ejere. Men under Verdenskrigen, da der mange Steder var Mangel paa Belysningsmidler, blev det Slut med Møllens Maling. Thi 1917 købte Østervraa Elektricitetsværk Vandkraften fra Møllen af Anders Christensen for 6000 Kr. for at gøre Brug af den som Kraftkilde til Elektricitetsværk. Senere er dette atter nedlagt. Vandet ved Møllen er givet frit Løn, og Naturskønheden der er borte.

53. Østermølle.

Denne Vandmølle i Dronninglund Sogn er kendt for sin smukke Beliggenhed lidt sydøst for Hovedgaarden Dronninglund. Den er i Drift endnu og faar sit Vand fra samme Bæk, som driver Dronninglund Hovedgaards Vandmølle. Møllen nævnes i det Skøde, som Hans Johansen Lindenov 1581 fik paa Dronninglund Gaard og Gods, og der siges da om den, at den ligger paa Klosterets Mark og har ingen Jordtilliggende, hvilket ogsaa var Tilfældet 1662, men 1688 har den Avling, der er sat for Hrtk.: 0-2-0-2.

I Modelbogen 1688 siges om Møllen:

Denne liden Mølle haver en Kværn. Drives ved Overfaldsvand, som samles fra nogle Markbække og noget lidt Væld i en temlig (stor) Mølledam; kan nogenlunde male baade Sommer og Vinter og søges af en stor Del udi Sognet. Skylder (i Landgilde) aarlig 14 Tdr. Mel, som nogenlunde svares. Haver Besværing med Dæmning at holde, som ofte ud-

bryder, saasom den er liggende paa en løs Gyngegrund. Holdes overalt vedlige af Proprietæren. Stenenes Bredde $^3/_4$ Alen fra Løberens Øje.

Og i Markbogen 1683 hedder det yderligere:

Vandet til Møllen har sit Tilløb fra Gaardens Mølle, som er beliggende norden (Hoved) Gaarden. Haver ingen (Jord) Tillæg uden sønden Møllen tvende Stk. Agerjord, som den af Gaardens Ejer er forundt, og nødtørftig Kaaljord. Ilding til Nødtørft bekommes af Gaardens Ejendom, og Græsning nydes af Gaarden. Mølleskylds Hartk. var 4-2-0-0.

Indtil 1806 laa Møllen under Dronninglund, og af Fæstere kendes følgende: Christen Christensen, der fik Møllen i Fæste om ved 1650. Han var død før 1684, og hans Enke, der hed Anna, besad derefter Fæstet. En senere Fæster hed Mads Pedersen, født i Munkholt, Ugilt Sogn, gift med Ane Pedersdatter, og døde $^{23}/_1$ 1723, 85 Aar gammel.[1]) Derefter nævnes Niels Madsen som Fæster. Han var Birkeskriver ved Dronninglund Birk og gift med Maren Christensdatter Sandhøj, Datter af Gartner Sandhøj paa Dronninglund. Død $^2/_5$ 1739, 32 Aar 5 Md. gl.[1]) Derefter nævnes Peder Nielsen som Fæster, begravet 26. S. eft. Tr. 1742, 38 Aar 3 Mdr. gl. Han var gift med Maren Pedersdatter. Saa er Peder Madsen Fæster, Broder til foranførte Niels Madsen. Han var Bødker, kom til Dronninglund Mølle som Møllerkarl, fik her sit ene Haandled knust i Møllen,[2]) blev senere Fæster af Østermølle, gift 1. Gang med Birgithe Kirstine Gundersdatter fra Løgtholt i Drl. Sogn.[3]) Hun døde 1746. Han gift 2. Gang med Johanne Kirstine Møller. Til Bryllupet skrev Lærer Thøger Møller, Bolle, et længere Bryllups- og

[1]) Drl. Kbg. [2]) Se Drl. Mølle.
[3]) Datter af Gunder Jensen og Johanne Pedersd. Kjærulf (C. Klitgaard: Kjærulfske Studier 298).

Lykønskningsdigt, hvori han raader dem til at leve trofast og kristeligt:

Saa vil Kærligheden blive
Vandet, deres Hjul skal drive
— Bækken aldrig blive tør —
Førend længe hen i Tiden
Møllerindens Røst bli'r liden
— Det er naar en Gang de dør. —

$^{16}/_{11}$ 1740 fik Peder Madsen Fæstebrev paa Møllen. Den bestod da af 2 Huslænger paa ialt 19 Fag. I Indfæstning betaltes 100 Rdl. 1760 nævnes hans Enke som Fæster. Der avledes da til Møllen 20 Læs Hø. Udsæden var 2 Tdr. Rug, 1 Td. Byg, 2 Tdr. Havre, men Græsningen var maadelig, og kun lidt Knoptørv, skikkelig Splittørv. Besætningen bestod af 4 Heste, 5 Køer, 5 Ungnød, 12 Faar, 5 Svin, 2 Gæs. Tilstanden god.[1])

1757 klagede Niels Pedersen Kjærulf, Teglbrænder, af Østermølle over Degnen Andrup. Kjærulf er maaske identisk med N. P. K., f. 1687 i V. Hebelstrup i Hallund (C. Klitgaard: Kjærulfske Studier, S. 46).

1770 nævnes Mads Pedersen som Fæster af Møllen. Han var født $^4/_{11}$ 1731, Søn af Formanden. 1782—84 hed Møllens Bruger Asmus Boemand.

1806—09 blev Møllen og det øvrige Bondergods frasolgt Dronninglund, og 1810 var der paa Østermølle en Christen Pedersen, som da købte Gaarden Roeslund i Hellevad Sogn.[2])

1811 var en Mand ved Navn Jørgen Møller Ejer af Østermølle, gift med Øllegaard Torp, Datter af Amtsfuldmægtig i Aalborg Henrik Torp og Ane Katrine Severin, og Enke efter Parykmager Peter Weile i Aalborg.

[1]) Jordebogen. [2]) Sk. & Pbg.

En Del Aar efter er Lars Jensen Brøndlund Ejer af Møllen. Han træffes 1807—08 som Ejer af Hjallerup Kro, senere 1816 boede han paa Dahl Mølle (se der). Han døde $^{19}/_{6}$ 1822 som Ejer af Østermølle, 41 Aar gammel. Gift $^{6}/_{12}$ 1814 i Frue Kirke i Aalborg med Maren Sørensdatter fra Egholm. Han var Søn af Jens Christensen Brøndlund i Agdrup, Sulsted Sogn, og Hustru Margrethe Rasmusdatter.[1]) Enken sad ved Møllen til 1830, da hun afhændede den til Johannes Møller, Ejer af Dronninglund. I Købet betingede hun sig Aftægt og Bolig paa Møllen sin Livstid, og lidt sønden for Møllen opførtes et Aftægtshus til hende, stort og rummelig, og her hos hende døde hendes Moder, Ane Andersdatter, $^{3}/_{8}$ 1845, 102 Aar og 5 Md. gammel.[2]) Huset brændte ca. 1880 og blev ikke genopbygget.

Johannes Møller kom ikke til at bebo Møllen. Han var født $^{10}/_{8}$ 1786 paa Rugaard ved Grenaa, Søn af Kancelliraad Hans Christensen Møller og Hustru Ellen Mikkelsdatter. 1812 købte han Bangsbogaard i Flade Sogn, og $^{5}/_{10}$ 1827 giftede han sig med Ida Petrine Nikoline Bjørn Lassen, født $^{15}/_{5}$ 1802, død $^{29}/_{9}$ 1871, Datter af Ritmester Karsten Werchmester Lassen til Nibstrup. Senere solgte Joh. Møller Bangsbo og købte 1826 Dronninglund og Storskoven, hvor han døde $^{29}/_{6}$ 1834. Kreditorerne tog da Gaarden og Skoven, og Enken flyttede ind paa Østermølle, her giftede hun sig med Ungkarl Jakob Ottesen fra Gingsholm i Try, Dronninglund Sogn, døbt $^{17}/_{6}$ 1792, død $^{18}/_{9}$ 1877. Han var en Del Aar Ladefoged og Skytte paa et Gods i Holsten. Hun var Moder til 3 Børn: 1) Hans Karsten Werchmester Lassen Møller, født $^{10}/_{10}$ 1831, Underretssagfører

[1]) Meddelt af Lærer Rørsig.

[2]) »Aalb. Stiftst.«

i Hobro. 2) Peder Thøgersen Lassen Ottesen, født $^{21}/_{12}$ 1838, Ejer af Østermølle, gift $^{16}/_{5}$ 1867 med Elisabeth Winter, Datter af Lærer Winter i Bolle Skole, Dronninglund Sogn, født $^{8}/_{3}$ 1841. 3) Ida Henrikka Birgitte Mollerup Ottesen, født $^{26}/_{6}$ 1840, død $^{31}/_{1}$ 1856.

Østermølle havde tidligere, da der var mere Vand end nu, en meget stor Mølledam, der ved de tre Sider havde en naturlig Afgrænsning i Jordsmonnet, og den fjerde Side var beskyttet af en Dæmning paa ca. 500 Meters Længde og en Bredde foroven saa stor, at to Vogne kunde køre derad Side om Side. Det skal, siges der, være den største og sværeste Mølledæmning i Vendsyssel. Men Vandet brød dog ud en Gang sidst i 70erne og lavede et Hul saa stort, at 3 Spænd Heste i 2 Maaneder havde Arbejde med at fylde. Og Fiskene i Dammen, hvoraf der var en Mængde, flød hen over Ager og Enge og ligesaa samledes i store Mængder.

Jakob Ottesen opførte 1861 en ny Vindmølle til Hjælp for Vandmøllen og senere erstattede han Vandhjulet med en Turbine. Vandet havde 5 Alens Fald og drev 3 Kværne, hvoraf den største var 52 Tomm. i Diameter. Sønnen Peder Th. L. Ottesen (se foran), der fik Møllen efter Faderen, forøgede yderlig dens Maleevne ved at indlægge en 12 Hestes Dampmaskine, bygge en 25 Alen høj Skorsten og lade Møllehuset ombygge i 2 Etager. Men saa kom Omslaget. Lidt efter lidt aftog Malingen, og 1892 blev Dampmaskinen, Dampskorstenen og Turbinen fjernet, og Møllen fik atter et Vandhjul som i gamle Dage, rigtignok med Jernskovle. Omved 1903 solgtes Gaard og Mølle til Lars Olsen fra Bakgaarden i Agersted, som afhændede den i Foraaret 1932 til Harald Jensen, Søn af Gaardejer Lars

Jensen, Stendal i Karup, for en Købesum af 90,000 Kr. Til Gaarden var der ialt 104 Tdr. Land. Møllens Gerning er nu dels Kornmaling og dels at frembringe Elektricitet til Hovedgaarden Dronninglund og Møllegaardens eget Brug.

Rettelser til „Vandmøller i Vendsyssel".

Aarbog 1934, Side 303: Ellen Cathrine Stenild var ikke Søster til Brødrene Niels og Jens Stenild paa Voergaard, men var deres Broderdatter og Søster til Anders Christensen Stenild paa Rugtved.

Aarbog 1935, Side 16: Prokurator Michael Bangs Hustru var Datter af Lars Jensen Møller og Hustru Sofie Jensdatter og var født 1780; hun maa altsaa være Datter af en yngre Lars Jensen Møller, vel Sønnesøn af den af Anton Jakobsen nævnte, der døde 1757.

Aarbogens Redaktion maa iøvrigt fralægge sig Ansvar for Fejl i denne Afhandling.

Anton Jakobsen havde indsamlet en Del Materiale vedrørende Vandmøllerne i Vendsyssels øvrige Herreder, men Døden forhindrede ham i at behandle Stoffet, og Aarbogen maa altsaa indtil videre nøjes med at have bragt Oplysninger om Møllerne i Dronninglund Herred.

C. K.

STENBJERGGAARDS ÆLDRE HISTORIE.

Af C. KLITGAARD.

I en af Em, Tolstrup og Stenum Sogne omgivet Enklave af Børglum Sogn ligger i vore Dage 2 større Bøndergaarde, Øster og Vester Stenbjerggaard, der i ældre Tid udgjorde én samlet Gaard, som i det 17. Aarhundrede havde 2 Brugere. Fremkomsten af slige Enklaver i Sognene skyldtes altid en eller anden særlig Omstændighed, som det iøvrigt ikke sjældent er muligt at udrede ad arkivalsk Vej, og for Stenbjerggaardens Vedkommende maa Grunden til dens Henførelse fra Stenum Sogn til Børglum Sogn sikkert søges i, at der bestod et særligt Forhold mellem den og Børglum Kloster, under hvilket den hørte. Det vides ikke, hvornaar Gaarden er kommet fra Stenum Sogn, men antagelig er det sket i Slutningen af Middelalderen, da Biskopperne Niels Styge Rosenkrantz og Styge Krumpen tilrev sig saa mange Kirker og Gaarde for at forøge Bispebordets Indtægter. Navnet Stenbjerg hidrører fra, at der tidligere paa Gaardenes Grund fandtes en høj og mindst 150 Alen lang Stendysse bestaaende af store og smaa Sten, hvilken kaldtes Stenbjerget. Den fandtes endnu i 1860erne lidt sydøst for Gaardene, men ved 1870 blev Stenene kørt bort og fik Anvendelse ved Jernbaneanlæget Nørre Sundby—Hjørring.[1]) Egnen,

[1]) »Vendsyssel Folk og Land« VI. 75.

hvor Stenbjerggaardene ligger, var i Middelalderen og endnu delvis op mod vore Dage den sydøstlige Kant af den store Skrolleshede, der som en Ødemark strakte sig herned fra Børglum By; en Hedestrækning, som nu er opdyrket eller beplantet med Naaletræer, og det maa vist nærmest antages, at den omtalte Stendysse er fremkommet, da Marken til Stenbjerggaard indtoges til Dyrkning, og de over Terrænet spredte Sten af den Grund fjernedes. Hele Egnen var forhen meget stenrig, hvorom jo ogsaa Sognenavnet Stenum minder.

Som nævnt kom Stenbjerggaard sandsynligvis i Slutningen af Middelalderen fra Stenum Sogn til Børglum Sogn; Provsten i Børglum Kloster havde 1519 Strid med Præsten i Tolstrup og Stenum, Hr. Oluf Olufsen, om Tienden af Stenbjerg, og Biskoppen i Viborg, Abbeden i Vitskøl Kloster samt Prioren i Helligaandsklostret i Aalborg fik 26. Marts 1519 Ordre af Paven til at dømme i Sagen, der synes at staa i Forbindelse med Biskop Niels Styge Rosenkrantz' Tilranelse af Kirkegods, Tiender m. v., hvorover Præsterne og Kirkeværgerne i Vendelbo Stift allerede 1489 havde klaget til Paven.[1]) Det vides ikke, hvorledes Sagen faldt ud; men Resultatet blev i hvert Fald, at Stenbjerggaard kom under Børglum Sogn, og endnu 1553 og 1571 beklagede Præsten i Tolstrup sig over, at den var kommet fra hans Sogn (Stenum),[2] hvilken Klage gentoges saa sent som 1690, da Præsten Niels Iversen Ærø indberetter, at der i Tolstrup Præstegaards Arkiv er et Tingsvidne om, at Stenbjerggaard har ligget til Stenum Kirke som dens rette Sognekirke saa længe man kunde mindes, samt en Kontrakt med Præsten i Tolstrup, hvor efter

[1]) Acta Pontificum Danica Nr. 4691 og 3139.
[2]) Wulff: Stat. Bidrag til Vendelbo Stift, S. 151.

han aarlig skulde have 2 Pund (ɔ: 4 Tdr.) Korn i Tiende af Gaarden. Præsten skriver endvidere, at Stenbjerggaards Beboere næppe søger Børglum Kirke til andre Tider end ved Altergang og naar de skal ofre, ellers søger de med Børn og Tyende til Stenum Kirke, hvad Præsten i Børglum havde givet dem skriftlig Tilladelse til, og Stiftsskriveren havde i Stenum Kirke oplæst Tilladelsen i Provstens Nærværelse.[1]) Laurs Mortensen Kjærulf i Stenbjerggaard fæstede da ogsaa 1682 Stolestade i Stenum Kirke.[2])

I retlig Henseende vedblev Stenbjerggaard dog at høre til Stenum Sogn og dermed til Jerslev Herred.

Første Gang, vi hører Gaarden omtale, er vist 1469, da der toges Tingsvidne, at Børglum Kloster har 4 frie Gaarde, som er Birkumgaard paa Gjøl, Stenbjerggaard »hos« (ɔ: ved) Børglum, Kartofte (ɔ: Tidemansholm) i Taars Sogn og Bangsbogaard i Flade Sogn.[3]) I et Brev af samme Aar anføres, at Stenbjerggaard er fri for al kongelig Tyngsel ligesom de 3 andre Gaarde,[4]) og 1472 gjorde Provsten af Børglum Lovhævd paa Stenbjerggaard og alt det øde Gods, som er der inden Marken og paa den Vang, som laa sønder og vester for Gaarden.[5]) Endelig udfærdigedes der 1496 ved Børglum Herredsting Dom for, at Provsten af Børglum skulde beholde Stenbjerggaard etc.[6]) Medens de 3 af de her nævnte 4 Gaarde, blev til Hovedgaarde, blev Stenbjerggaard til 2 Bøndergaarde. Den første Beboer, jeg har set nævne her, er Niels Pedersen, der beboede Gaarden 1554[7]) og da vidnede paa Jerslev Herreds Ting, hvor Just Høg til Vang tog Tingsvidne.

[1]) Wulff: Stat. Bidrag til Aalborg Stift, S. 53.
[2]) Kirkens Regnskabsbog.
[3]) Æ. d. A. III 96. [4]) a. St. 82. [5]) a. St. 82. [6]) a. St. 87.
[7]) Ny kgl. Saml. in fol. 558.

Han var formodentlig Fader til Søren Nielsen, der boede her 1599. Denne var — som Gaardens Beboere almindeligvis var — en ret fremtrædende Mand, og han gik Adelen i Næringen i Henseende til dens Eneret til at handle med Øksne. 1599 rejste velb. Jesper Vognsen til Hæstrupgaard Tiltale mod ham for Køb af 2 Øksne, og ved Herredsting og Landsting blev han dømt fredløs. Formodentlig fik han Sagen ordnet med Jesper Vognsen, men hans Lidenskab for Studehandel var ikke dermed forbi, thi 1609 lod Lensmanden paa Aalborghus Manderup Parsberg sin Ridefoged Jakob Vognsen rejse Tiltale mod ham for ulovligt Landkøb med Øksne. Han havde solgt Borgmester Didrik Grubbe i Aalborg 40 Staldøksne for 30 Daler Parret og havde derefter paany købt Øksne i Lenet. Sagen paadømtes ved Jerslev Herreds Ting 18. Okt. 1609 og derefter ved Landstinget og kom endelig 6. Septbr. 1610 for Kongens Retterting. Her blev afsagt den Dom, at da Søren Nielsen allerede 1599 var blevet dømt fredløs, var han ikke nu den Mand, der kunde tilstedes at gaa i Rette med Manderup Parsberg, og han blev saa atter dømt fredløs.[1]) Denne Gang tog Sagen en mere uheldig Vending for ham, thi 30. Marts 1613 fik Manderup Parsberg »Skøvlingsbrev« (ɔ: Forfølgningsbrev) til at lade antaste og paagribe, hvor han maatte træffes, Søren Nielsen, boende i Stenbjerggaard, som han paa Kongens Vegne efter Loven har ladet forfølge og gøre fredløs, fordi han imod Kongens Forbud skal have gjort Landkøb med Øksne, men som alligevel hemmelig skal opholde sig i Nørrejylland.[2]) Det lykkedes ogsaa at paagribe Synderen, og Lensmanden indberettede til Kongen, at han

[1]) Herredagsdombogen. [2]) Kancelliets Brb.

havde ladet ham fængsle, samt at hans Slægt og Venner havde tilbudt at betale 600 Daler for hans Forseelse. Herpaa svarede Kongen 8. Okt. 1613, at da Søren Nielsen var en »fast udlevet« Mand, skulde Lensmanden tage mod Tilbudet og føre Beløbet til Indtægt i Lenets Regnskab.[1])

Samtidigt med Søren Nielsen, der 1621 var Voldgiftsmand i en Familiestrid,[2]) boede der i Stenbjerggaard en Christen Nielsen, som antagelig var hans Broder. Han var gift med Anne Christensdatter, og begge Ægtefolkene var døde før 10. Novbr. 1629, da deres Arvinger enedes om Deling af Boet, efter at der havde været nogen Uenighed mellem nogle af dem derom.

Børnene var: 1. Niels Christensen i Ø. Mejlsted i Tolstrup Sogn (1629, død 1663),

2. Peder Christensen i Ingstrup,

3. Lars Christensen i Torsmark i V. Brønderslev Sogn (1632),

4. Peder Christensen i Stenbjerggaard, se senere,

5. Birte Christensdatter i Vestrupgaard i Saltum Sogn, gift med Søren Thomsen,

6. Else Christensdatter (1632), gift i Fureby med Helle Christensen.[3])

I 1630erne blev Gaarden, der var Enestegaard, ɔ: ikke laa i Fællig med andre i Marken, delt i 2: Øster Stenbjerggaard og Vester Stenbjerggaard, men forinden havde Gaarden en kort Tid været udlagt til Soldaterhold, skønt den 30. Novbr. 1623 sammen med Børglum Klosters øvrige Gods var blevet henlagt »til evig Tid« til Løn for Hovmesteren for Sorø

[1]) a. St.
[2]) Landst. Dombog 1622, fol. 422 b f, 1623, fol. 44 f. f.
[3]) Jerslev H. Tgb. 23. Febr. 1632.

Akademi. Det ses nemlig, at Kongen 30. Juni 1625 tilskriver Akademiets Hovmester Just Høg, at Stenbjerggaard, Birkumgaard (paa Gjøl) og Mølgaard (i Tolstrup S.?), der var udlagt til Soldater, igen maa komme tilbage til ham, naar han i Stedet udlægger 3 andre bekvemme Gaarde til Soldater, og 30. Juli s. A. fik Otto Skeel og Mogens Kaas Befaling til at udlægge 3 Gaarde i Thy eller i Vennebjerg Herred i Børglum Klosters Len til Soldaterhold i Stedet for de her nævnte.[1])

Fæsteren af den ene Stenbjerggaard var i 1630erne og endnu 1662 Hans Jensen, hvis Fader var Jens Poulsen i Mølgaard i Tolstrup S. og Farfader Poul Jensen i Aasendrup i Vrensted Sogn. De hørte til Egnens Storbønder og havde noget jordegent Gods, der oprindelig hørte under Kornumgaard i V. Brønderslev Sogn, og som vel ved Giftermaal var kommet til denne Slægt.

Fæsteren af den anden Stenbjerggaard var paa samme Tid den ovennævnte Peder Christensen, Søn af Gaardens tidligere Fæster.

Disse to Fæstere blev 1635[2]) tiltalt af Just Høg ved hans Ridefoged til Børglum Kloster for Restancer fra 1630—1633 for »en aaben Kælder« à 8 Rdl. aarlig, »eftersom de er fri for Gæsteri, som de tilforn har haft«. Under Processen fremlagde Ridefogeden et Tingsvidne af Aalborg Byting 1. Decbr. 1634, i Følge hvilket Peder Nielsen i Birkumgaard og Mads Andersens Hustru Kirsten Jensdatter i Birkumgaard vidnede, at de sammen med Ane Pedersdatter i Birkumgaard aarlig gav 8 Rdl. for den »aabne Kælder«, som de i Følge Børglum Klosters Jordebog skulde holde for Husbonden og hans Folk, men til Gengæld

[1]) Kancelliets Brb.
[2]) Jerslev H. Tgb. 15. Jan. 1635.

var de saa forskaanet for Gæsteri af Kælderen. Stenbjergmændene mødte paa Tinget og svarede skriftligt, at de formente, at der for den »aabne Kælder« gaves 12 Tdr. Havre aarlig af Stenbjerggaard, og skulde Havren regnes for Gæsteri, da havde der tilforn været givet 2 Mk. 4 Skill. aarlig til Gæsteri, men ingen Havre, og de haabede, at deres Husbond vilde nøjes med den sædvanlige Landgilde. Herimod indvendte Ridefogeden, at han krævede dem ikke for Gæsterihavren, som var ydet, men for Vederlag for den »aabne Kælder«, som de skulde yde, og de dømtes saa til at betale. 9. Juni 1635[1]) stævnedes de paany til Betaling af de 8 Rdl. aarlig for den aabne Kælder, og Ridefogeden gjorde Paastand paa, at de fradømtes deres Fæste. Gaardens samlede Skyld var 12 Tdr. Byg, 1 Kofjerding, 1 Svin, 1 Gaas, 3 Skp. Havre, 3 Høns, 12 Hestes Gæsteri og en »aaben Kælder«.[2]) Fæsterne svarede, at de aldrig havde nægtet Lensmanden eller hans Folk noget, Nat eller Dag, naar de besøgte dem, og de havde heller ikke været fri for Lensmanden og hans Folk i de Aaringer, som de nu tiltaltes for Restance med af den aabne Kælder, hvortil Ridefogeden svarede, at da Just Høg ikke kunde holde Hus paa Børglum Kloster som hans Formænd, kunde han heller ikke gæste Stenbjerggaard med sine Folk. Senere kom Sagen for Retten igen, og den endte med at, da Fæsterne ikke vilde betale de 8 Rdl. aarlig for den aabne Kælder, blev de dømt fra deres Fæste, og 15. Oktober 1635[3]) udvistes de af Gaarden i Henhold til Dommen. Nu maatte de til at give Køb, og de ansøgte saa Just Høg om at beholde deres Fæste. Ved Skrivelse dateret Odense 23. Novbr. 1635 bevilgede han, at de maatte

[1]) Jerslev H. Tgb. [2]) 12 Hestes Gæsteri = 12 Tdr. Havre. Gæsteriet af Kælderen var maaske Jægerhold. [3]) Jerslev H. Tgb.

blive ved Gaarden, naar de inden Tinge vilde forpligte sig til at betale den resterende Landgilde for en »aaben Kælder« fra den Tid, de kom til Gaarden, og at de herefter vilde betale Afgiften uden Indsigelse, og endelig skulde de tilsammen betale ham 60 Rdl. in specie — antagelig ny Indfæstningsafgift (Stedsmaal). Mændene tog saa Ridefogeden i Haand og forpligtede sig til at efterkomme Afgørelsen, der sikkert har smagt dem bedsk.

Om Peder Christensen ved vi, at han var gift med Ane Pedersdatter, som anden Gang ægtede Jens Olufsen, der efterfulgte Peder Christensen som Fæster af Gaarden. Baade Peder Christensen og Ane Pedersdatter var døde før 6. Juni 1653, da der foretoges Skifte af Boet mellem Jens Olufsen og hans Stedbørn.[1]) Skiftet foretoges af Herredsfogeden og 3 tiltagne Mænd, og Børnene fik 500 Slettedaler samt en Del Løsøre, Sengeklæder m. v. til Deling.

Der var følgende Børn: 1. Christen Pedersen, 2. Ane Pedersdatter, gift med Jesper Jensen i Stenvad i Vraa Sogn, 3. Karen Pedersdatter, 4. Ane Pedersdatter.

I 1660erne boede Laurs Mortensen Kjærulf og Hustru Ane Christensdatter i den ene Stenbjerggaard, som Hans Jensen forhen havde beboet, og Kjærulf døde her 1686;[2]) i den anden Del af Gaarden boede en Otto Ottosen, der ogsaa nævnes her 1688.

1662 stod Gaarden for en Udsæd af 6 Tdr. Rug, 24 Tdr. Byg og 20 Tdr. Havre, og der kunde til den avles 50 Læs Hø. Den havde god Fædrift og nødtørftig »Ildebrand« af Hedetørv.[1]) Efter Matriklen 1688 stod Gaarden — den var da delt i 2 — for samlet Hk. 16 Tdr. og havde et dyrket Areal af 81 Tdr. Land. I Markbogen 1683 nævnes følgende Agerjord: Folsted Fald, 14 Agre, der efter Gødning besaaedes aarlig i følgende Orden: Byg, Rug, Blandkorn, Havre og derefter hvilede i 5 Aar. Det store Fald østen for Gaarden, 30 Agre, besaaedes med Byg, Rug, Byg, Havre, og der gødedes saa paa Stubben; Sønder Marken sønden for Gaarden, 46 Agre, besaaedes med Byg, Rug, Blandkorn, Havre og hvilede derefter i 5Aar; af disse Agre havde Simon Pedersen i Vanggaard i Stenum de 3; Store Harkens Agre, 15 Agre, besaaedes med Byg, Havre, Havre og hvilede derefter i 4 Aar eller anvendtes til andet Brug; Lille Harkens Fald, 11 Agre, besaaedes 3 Aar i Træk med Havre og hvilede derefter i 6 Aar; Det store Fald østen Gaarden sønden Vejen var 18 Agre, der besaaedes med Byg, Vaarrug, Havre, Havre, hvorefter der gødedes paa Stubben; Lang Agres Skifte, 29 Agre, besaaedes 3 Aar i Træk med Havre og hvilede derefter i 6 Aar. 2 af Agrene tilhørte Mænd i Stenum, og 1 hørte til Anneksgaarden i Stenum; Toften østen for Gaarden bestod af 15 Agre og besaaedes med Byg, Vaarrug, Blandkorn og Havre og gødedes saa igen paa Stubben. Sønden for Gaarden var et Stykke Jord, som forhen havde været inddiget, men nu laa som Overdrev og brugtes til Svin og Gæs. Gaarden havde nødtørftig Ildebrand af Sandtørv.

Ved Matrikuleringen af 1844 fik Øster Stenbjerggaard (Matr. Nr. 1) Hrtk. 7-0-1-2$^{3}/_{4}$, og den skødedes 24. Januar 1896 fra Godsejer Rottbølls Bo, Børglum Kloster, til Jens Thomsen Andersen

[1]) Jerslev H. Tgb. 16. Juni 1653, 10. Novbr. 1653.
[2]) C. Klitgaard: Kjærulfske Studier, S. 337.

[1]) Matrikelsbogen.

(Leen), nuværende Ejer Rasmus Bonnerup. Vester Stenbjerggaard fik Hrtk. 7-6-1-2¼ og skødedes 15. Oktbr. 1878 efter Auktion over Børglum Klosters Fæstegods til Niels Chr. Pedersen Bak, nuværende Ejer Peder Pedersen.

GAMLE SKAGENSMINDER.

OM OVERTRO OG SKIKKE I FORBINDELSE HERMED.

Ved JENS TØNNESEN, Skagen.

Kren Rump (79 Aar)[1]) fortæller:

»Da jeg var Dreng, 12-13 Aar gammel, roede jeg paa Havet med Bertel Jørgensen med Torskebakker. Saa fik jeg selvfølgelig ogsaa Lov til at hjælpe til med at bjerge Agn og agne (æen) Bakkerne. Naar det gik for sig, skulde jeg være lysvaagen, kan du tro, de ældre var jo vokset op med de Tiders Skikke, saa for dem var de selvfølgelige; men jeg var jo lige begyndt, og der blev holdt strengt paa de forskellige Formularer og Skikke. Ja, de gamle havde den faste Tro, at det var en absolut Betingelse for at fiske noget.

Naar vi stod og agnede, satte Agn paa Krogene, havde vi altid Husets Kat, og tit Naboens med, løbende imellem Benene paa os; de var jo lystne i Fisk og derfor nærgaaende, saa man tit fristedes til at raabe: »Væk med dig Kat«, eller kalde paa Mis, men de Navne var banlyst, naar vi var ved det Arbejde. Saa hed Katten altid »Mads Hald«, det maatte vi bruge, saa meget vi vilde, og Kattene var saa vant til det, at de lystrede det; men skete det, at det almindelige Navn blev brugt — det kunde jo ske,

[1]) Født 15. Januar 1857 i Skagen.

men meget sjældent — saa om igen med det Sæt Bakker; det var saa selvfølgeligt.

Havde vi et Trug nye Bakker med, som skulde i Havet første Gang, var der altid en fin »Skalk« (Endeskiven af et Sigtebrød) med, og naar den sidste Krog var sat, blev Skalken smidt ud; ellers regnede man med, at Bakkerne ikke blev gode til at fiske.

Naar vi drog Bakkerne kunde den, der stod for det — de havde jo mange Aars Erfaring — altid mærke, længe før han saa Fisken, om det var en stor eller lille Torsk. En stor stødte jo kraftigt i Linen, og de største vilde vi jo nødigst miste, derfor blev de som Regel »raabt op« med en eller anden Formular, f. Eks.:

> Torsken graa!
> Gud, lad os ham faa
> i vor lille Baad
> og bi ikke for længe!

Hos mange Selskaber var det ogsaa Skik, naar det sidste Trug Bakker blev taget op paa Essingen for at sættes i Vandet, at sige:

> Det sidste Trug af Baaden gaar.
> Gud! Send os Fisk i Mængder
> til Børnene derhjemme.

Naar Folk i de Tider havde Bakker i Havet langt nord af Skagen, laa de jo stille et Stykke Tid, inden de drog dem igen. Nogle tog sig imens »en bette Skraber«, andre passiarede; men saa var der bestemte Navne, der endelig ikke maatte nævnes, naar man var paa Havet, for saa blev der ingen Fiskeri. Det laa saa nær at nævne Vejrmøllerne, da der i de Tider var 3 af dem her i Byen, og de blev tit brugt som »Meder«;[1]) men det Navn var Folk enige om bragte Uheld, og derfor blev Møllerne altid kaldt T r i n d e l.

[1]) Med = Mærke, Pejlingsmærke.

Værre var det, naar Præsten kom paa Tale; at nævne det Ord kunde forhekse Grejerne for bestandig, og Navnet, han gik under, naar vi var paa Havet, var — ja, det var ikke pænt, vi kaldte ham »Løen-Aijes« (Laadne Anders).

Det var som Regel ved Solopgang, Folk var færdig med at trække Bakkerne, eller ogsaa var de paa Vej hjem; mange havde da den forresten pæne Skik at slippe Aarerne og tage Huen eller Hatten af for at hilse Solen velkommen i det Øjeblik, den viste sig i Horisonten.

Ogsaa Fiskeriet med Garn og Vaad havde sine bestemte »Vanskeligheder«, baade naar Garnene og Vaadene blev brugt og naar de blev lavet.

Naar et Garn var færdigt til at strække, d. v. s. færdigt til Anbringelse af den »Garntælle« — tykke Snore — langs Garnets ene Side, hvorpaa Stenene, som holdt Garnet ved Bunden, blev anbragt, blev der altid tilkaldt en bestemt Mand. Alle kunde ikke paatage sig det; nej, det krævede særlig Dygtighed. Det gjaldt jo om at faa Afstanden mellem Stenene til Pas, at Garnet ikke blev for tungt, saa det sank saa meget i Grunden, at Fisken svømmede over, og heller ikke for let, saa det stod og hoppede, for derved kunde Fisken gaa nedenunder. Enhver, der har en lille Smule Begreb om Fiskeri, kan sikkert nok forstaa, at det har Betydning, om Garnene staar paa Bunden eller en Alen derfra.

Naar saa Manden kom, fik han Garnene med sig ind i en Stue for sig selv, og der blev lukket og laaset for ham, til han var færdig. Ingen maatte se, hvordan det gik for sig, ingen maatte lure ham Kunsten af.

Imens blev der gjort Ild paa Arnestedet, og Konen i Huset gav sig til at bage Æggepandekager,

som Manden saa blev trakteret med, naar han var færdig. Det var en fast Skik i alle Huse i de Tider. Nu kan enhver nok strække sine egne Garn, de faa, der endnu er i Brug, for ogsaa det Fiskeri hører vel snart Fortiden til, i hvert Fald her paa Stedet.

Naar en Vaad var færdig, var det altid Skik, før den yderste Ende af Kalven — det Sted, hvor den fangede Fisk samledes — blev lukket, at føre et tændt Lys ned igennem denne og ud igennem Hullet, som derpaa blev lukket og Vaadden dermed færdiglavet. Saa vankede der altid en Dram, og Vaadden fik sin; den blev skænket op i et Glas og smidt ind i Kalven. Nogle Steder — jeg kender i hvert Fald et — blev Lyset ført igennem Kalven flere Gange, det var hos dem, der saa paa Drammerne, for hver Gang vankede der jo en af dem.

Naar Folk var paa Vej til Vaadstranden eller med Garn, som skulde sættes i Havet, var der bestemte Folk, det ikke var rart at møde; det var særlig de gamle Koner; ja, der var enkelte af dem, som havde en saa stor »Indflydelse«, at mødte Folk en af dem, saa vendte de øjeblikkelig om og opgav at komme paa Havet den Gang. Paa den anden Side var der ogsaa enkelte, det var heldigt at møde. Til de første høre bl. a. »Prinse-Kwon« og til de sidste Lars Bødkers Kone.

Saadan er der meget andet, jeg kan huske fra de Tider, men Overtro var det selvfølgelig det hele. Jeg oplevede en Gang noget af det, da jeg som Dreng var med Jens Fage ved Vaadstranden som Kvindehjælper. Det var saa tidlig paa Dagen, at det endnu var mørkt, da vi fik Vaaddet i Land her lige vesten for Byen; Baaden blev straks sat ud igen og roedes længere vester for at sætte Vaadden ud for Stokrenden. Imens skulde jeg samle alle Dragbaandene sammen; da jeg var paa Vej vester med dem paa Ryggen, saa jeg en hvid Skikkelse komme gaaende op af Vandet og tværs over Stranden foran mig for at forsvinde i Bakkerne. Vejret var godt, og da jeg kom til Stokrenden fortalte jeg Folkene, hvad jeg havde set. Skipperen, Jens Fage, var ude og kaste Vaadden, men saa snart han kom i Land, stillede han hos mig og vilde høre, hvad jeg havde set, nogle af de andre havde selvfølgelig fortalt ham om min Beretning. Da han hørte den igen, sendte han straks 2 Mand hjem med Jollen og gav os andre Ordre til at drage Vaadden ind med det samme, og inden vi havde den i Land, var det en saa stærk Storm af Syd, at det ikke var mere end lige til, at de 2 Mand naaede hjem med Jollen.

Selvfølgelig var det ikke noget, det jeg saa, føjer Kresten til, men det, jeg her har fortalt, passer nu paa en Prik! Det minder forresten noget om det, min Far har fortalt fra hans Hjemegn, Hulsig.

Der laa i et Hjem en Kone, som var meget syg; for at hjælpe hende gik hendes Mand op til »en klog Mand«, som boede tæt ved Aalbæk, for at faa et godt Raad af ham. Han lovede ogsaa at hjælpe Konen, hvis Manden nøjagtig vilde gøre, som det blev sagt ham; han skulde straks gaa hjem, og paa Vejen, som i de Tider altid var Stranden, vilde han se et Menneske komme op af Havet og gaa op i Klitterne; men han maatte endelig ikke vende sig og se efter det. Kunde han holde det, vilde Konen derhjemme netop ved den Tid, lige over Midnat, blive meget syg, men saa blive rask.

Manden gik saa med den Besked, traf godt nok den lyse Skikkelse ved Stranden, og da han kom hjem, viste det sig ogsaa, at Konen havde været meget syg midt om Natten, men var bleven bedre igen.

Om hun kom sig helt, fik jeg forresten ikke at vide.

Nu er alt det forsvunden, saa vidt jeg ved, men det er da ikke en Snes Aar siden, at flere af de gamle her omkring stadig havde det i sig, at alle Kvindfolk ikke var lige gode at møde, naar vi skulde paa Fiskeri. Det forsvandt først lidt efter lidt, efterhaanden som de gamle gik i deres Grave«.

FRA BRØNDERSLEVEGNEN.

AF NIELS P. PEDERSENS OPTEGNELSER.

Ved AUGUST F. SCHMIDT.

I 1934 begyndte Bødker Niels P. Pedersen, Øster Brønderslev, at indsende Folkemindeoptegnelser til Dansk Folkemindesamling, Det kgl. Bibliotek, hvilke Optegnelser navnlig hidrører fra Brønderslevegnen, og det er de fleste Sider af den gamle Folkekultur, man stifter Bekendtskab med i Pedersens omfattende Optegnelser.

Niels P. Pedersen er født i Vester Brønderslev 18. Novbr. 1869. Hans Forældre var Snedker Peder Jensen (f. 27. Novbr. 1808 i Taars) og Hustru Maren Kirstine Nielsdatter (f. 29. Juli 1833 i »Hellede« i Øster Brønderslev By). Der var stor Fattigdom i Niels Pedersens Hjem. Den Dag, han blev født, var der intet Brød i Huset. Det var en gammel, næsten faldefærdig Bygning, Peder Jensen boede i; Væggene var klinede og Ruderne blyindfattede. I Huset var to Stuer, hvor Gulvet var lerstampet. Det yderste Værelse brugtes til Snedkerværksted. Her stod næsten altid en Ligkiste parat i Tilfælde af Salg af en saadan ved et Dødsfald. Det andet Værelse tjente baade til Opholdsrum og Sovestue. Endvidere var der i Huset et lille Frammers eller Køkken med Arnested og Kampestensgulv. Da Niels var 5 Aar, maatte han sidde paa Høvlebænken og trække i Rammesaven. »De er oller saa lidt, de hjælper ilyv-

valler« sagde Faderen. Alt svært Tømmer blev gennemsavet med Rammesav, et frygteligt Slid.

Maaltiderne bestod som oftest af Spegesild og Kartofler med Vanddippels. Peder Jensen fik Snaps, Løg eller Peber til. Blev Børnene sultne mellem Maaltiderne, fik de et Stykke bart Rugbrød med Sirup. Moderen havde sine Ideer. Børnene maatte ikke vadske sig i samme Vand, det betød Ufred. Fodtøjet maatte ikke vende Taaenderne mod Sengen. Det gav Mareridt. St. Hans Løg hang under Bjælken. Moderen fortalte Børnene om Genfærd, hun havde hørt om Natten, medens Faderen, der var en oplyst Mand, ikke troede paa sligt.

Da Niels Pedersen var 7 Aar gammel, kom hans Forældre paa Brønderslev Fattiggaard, hvor han saa havde sit Hjem under Opvæksten. 9 Aar gammel kom han ud at tjene som Hyrde. Efter sin Konfirmation blev han udskrevet af Fatttiggaardsvaretægten og maatte nu sørge for sig selv. Fattigforstanderen bortfæstede ham til Proprietær Møller, Enggaarden ved Brønderslev, for en Løn af 50 Kr. om Aaret. En gammel Kone, den døv Marie, syede et Sæt Tøj af helstampet Vadmel til Niels, og af de tiloversblevne Klude blev der syet en Hue. I Tilgift fik han et Par Træsko med Blikkramper og ellers et Par Stykker Linned, Strømper o. s. v. I to Aar tjente Niels saa paa Enggaarden. Her var en stor Folkestue med et vældigt Bord, hvor i Slet og Høst o. 30 Mennesker spiste. Fire og fire Mand rakte til samme Fad. Eftermaden blev baaret ned paa en 4—5 Alen lang Fjæl, der blev sat forsigtig paa Bordet, og saa stod Flæsk eller Sild i Portioner foran hver enkelt. Hver Mand fik Mellemmad og Øl (Hjemmebryg) med i Marken. Man havde to, tre eller fire Mands Lejler at have Øllet i og endelig nogle kæmpestore Lejler, hvor

mange arbejdede paa et Sted. Paa Lejlen var en lille fremtrædende Tud at sætte Munden til. Aftensmad eller »Natter« bestod af Mælk og Grød, hveranden Aften nykogt Grød med kold Mælk og hveranden Aften varm Mælk til kold Grød. Enhver maatte holde sig selv med Lommekniv til at pille Kartofler med og Ske af Horn eller Træ til at spise med. Disse Redskaber havde deres Plads i Læderremme under Bordet, paa en Bjælke eller — ikke sjældent — paa en Væg. Man fik altid rigelig med Sul til Middag, og de fleste gemte gerne lidt til Aftensmaden. Saadanne Smaabidder blev sat i Klemme ved den paagældendes Ske. Det hændte dog, at en begærlig Røgter, naar Folkene var i Marken, forsynede sig vel rigelig med Smaabidderne til et Stykke neglet Rugbrød og en Taar Brændevin.

Hver Aften blev der af Jomfruen udleveret et Tællelys til Folkestuen. Det var en af Belsens (Stordrengens) Pligter at »braaj« (brande) Lyset (ɔ: knibe den sorte Tande af det, naar den blev for lang). Naar Tællelyset var brændt ned, var der intet andet Raad end at gaa i Seng. Dog var der en Undtagelse Fredag Aften. Da maatte Pigerne komme i Folkestuen med et ekstra Lys, og saa blev der danset til Harmonikaens Toner, og selv Jomfruen dansede med. Alle de andre Aftener skulde Pigerne arbejde med Spinderok, Væv og Karter.

Aarets store Begivenhed var Høstgildet. Det krævede mange Dages Forberedelse med Slagtning, Bagning og Brygning. Og sidst af alt: Salens Udsmykning. Op gennem hele Ladegaarden blev der dannet Spalier af Grønt og Blomster og Flag med visse Mellemrum. Gennem denne Allé skulde Musikken komme. Ved Gildet blev der drukket megen Brændevin. Ud paa Natten blev »Bollen« baaret ned

i Salen, og ved denne Herskabets, Forvalterens og Forkarlens Skaale udbragt. Af den Sang, der blev sunget ved »Bollen«, husker Optegneren et Vers:

»Vor Vært og Værtinde de fryder sig paa denne Dag,
vi gerne os indfinde, vi ser deres gode Sindelag.
Ja, vi takker dem saa tit og forglemmer dem ej,
thi de laante os Hus, da de andre sa' nej.
Gid de maa længe leve og gaa paa Fredens Vej!«

Dansen ved Enggaardens Høstgilde havde sine hævdvundne Sædvaner: Dansen aabnedes af Herskabet. Næste Dans begyndte Forvalteren med Fruen. Den tredje begyndte Avlskarlen og Fruen, og saaledes fortsattes, til alle Karlene havde danset med Fruen. Saa kom Turen til Jomfruen, der ogsaa dansedes med i den nævnte Rækkefølge, og til sidst Mejersken. Naar denne Ceremoni var forbi, blev Dansen frigivet. Der dansedes meget Lancier, Kontra, firekantet Sløjfe, Sekstur, Syvspring, Bitte Mand i Knibe, Put i Hul o. m. fl. foruden de sædvanlige Danse. Selvfølgelig var det morsomt at betragte Dansen, thi der var mange ejendommelige Skikkelser paa Gulvet. Molkræn med en lang Skraastribe paa Hagen og uden Frakke, men med strikkede Ærmer. Løbsk Anders havde lang Skødefrakke med Pibestilk op af Lommen. Paa Dansegulvet var ogsaa Peter Tøndetærsker og Agnet Johan, de var begge grebne af omvandrende Lægprædikanter. Endvidere saas Bov Jørren, den svenske Andres, Søren Klæstrup og Søren Rundtom.

I Gangen udenfor Salen stod et Kar med belagte Mellemmad, som enhver kunde ty til naar som helst. Snaps kunde faas dertil. Sidste Afsnit af Festen var sjælden smuk. Da var Herskabet gaaet til Sengs, og saa skulde gamle Regninger revideres. Naar Ballet var slut, blev Bollen tømt og Musiken blev kørt hjem.

Efter at Niels Pedersen havde tjent to Aar paa Enggaarden, fik han Plads paa Børglum Kloster og senere hos forskellige Bønder. Tyve Aar gl. lærte han Mejeri og Landvæsen paa Raakildegaard ved Støvring. Aftjente derefter sin Værnepligt og fik saa Plads som Mejeribestyrer paa Raakilde. Han lærte senere Bødkerhaandværket og var dernæst i en Aarrække Gaardbestyrer. I 1918 købte han Bødkerværksted i Øster Brønderslev, som han drev indtil for et Par Aar siden.

Den ældste Kostald, Niels Pedersen kan huske, var den hos Kristen Jensen Mogenstrup i Brønderslev. Han tjente der som Hyrde i 3 Aar. Væggene var $1^1/_2$ Alen høje og lavede af Ler og Halm. Naar man saa ind i Stalden, blev man forbavset over den lille Plads. En voksen Mand kunde ikke gaa opret. Køerne stod i to Rækker. Imellem disse var der saa lidt Plads, at man med Nød og Næppe kunde klemme sig igennem. Galt var det, naar der skulde muges. Det var der næsten ingen Plads til. Stalden skulde være bygget 1820, og den stod endnu i 1879. Til Foder fik Kreaturerne Hø og Halm, men der skulde spares paa Høet, saa det var hovedsagentlig Halm, Køerne levede af. En halv Time efter, at de havde faaet Halm, skulde der »ribbes op«. Til dette Arbejde brugtes en Kæp, hvormed man skrabte hvert eneste Straa sammen, som fandtes i Baasen, og lagde det i Krybben. Ikke et Straa maatte gaa til Spilde; thi enten der var avlet lidt eller meget, skulde Halmen slaa til. Naar Høvederne skulde vandes, blev de gennede ud til Vandtruget, d. v. s. længere hen paa Vinteren blev de for magre og simple til at gaa ud. Saa blev Vandet baaret ind til dem i en Spand. Som oftest blev Køerne sat paa Græs først i April. Da var de saa magre, at de døjede med at gaa ud.

De fleste gamle Kostalde var allerede borte i 1880 og nye byggede i Stedet, de havde lav Grundmur og bitte smaa Ruder. De blev ogsaa nedbrudte og blev erstattede af Huse med højere Mur og lidt større Vinduer, og der var saa flot, at der var Plads til Vandtruget inde i Stalden. Folk forundrede sig i Begyndelsen over saa megen Opfindsomhed. — Saa blev der sat Vandkrybber af Træ op foran Køerne, og ved Hjælp af en Trærende kunde man staa ude ved Brøndvippen og slaa Vandet op i Renden, ad hvilken det løb ind i Vandkrybberne. Senere lavede man Vandkrybber af Cement og fik Jernpumpe i Stalden. Og nu fik Køerne Rapskager og Turnips, og det var ikke længer en staaende Regel at »ribbe op« for Køerne, der nu kunde faa to Gifter Hø om Dagen, fordi der var mere Gødning til Marken. De omtalte Kostalde er nu for største Delen forsvundne og erstattede med moderne indrettede Stalde.

R o e d y r k n i n g e n begyndte at tage Fart o. 1890. Der boede en Mand, kaldet Rytter-Jens, i Brønderslev. Han havde opfundet en lille Saamaskine. Han var stadig paa Farten for at saa Roer. Han blev betragtet som et større Under end sin Maskine. Det varede dog en Tid, inden Folk turde dyrke Roer i stor Stil. En Gaard paa 100 Tdr. Land havde kun et Par Skæpper Land til at begynde med, og disse Roer fik Kalvene. Nu har en lignende Gaard fra 15—20 Tdr. Land med Roer.

Der handledes førhen meget med S t u d e til Hamborg. Der var en Mængde Opkøbere, som købte Stude til Græsfedning. De solgte saa siden Studene til større Opkøbere. Paa B ø r g l u m k l o s t e r havde man ca. 100 Stude. Paa K o r n u m g a a r d havde man en 200 Tdr. Land stor Studedrift, hvori Studene gik fra Maj til November. S t u d e h y r d e n boede i et lille H y r d e h u s ude ved Driften om Natten. En Gang ugentlig blev der bragt Mad derud. Paa H j e r m e s l e v g a a r d og andre store Gaarde var Forholdene ligesaadan. Niels Pedersen har en Nat boet i en Studehyrdes Hus paa Marken. Huset var ca. 3 × 4 Alen stort. Sengen bestod af Hø og Sække. Han laa paa Hølejet ved Hyrdens Side. Da de var kommet til Sengs, skænkede Hyrden sig nogle Snapse, og saa læste han et Stykke af en gammel Bibel, der var indbundet i massivt, gult Læderbind. Der spekuleredes i Stude. I H o l t e i S e r r i d s l e v Sogn boede en Gaardmand og Møller Niels Vullesen. Han købte mange Stude. En Gang havde han købt et Parti paa E s k æ r ved T o l n e. Nogle Dage efter kommer en Mand gennende med Studene. Han kom, ligesom Niels Wullesen og hans Karle sad og spiste deres Middagsmad. Niels Vullesen bød den fremmede ind at spise med. »Ja, Tak«, siger han, »no haar a goen fraa Eskær aa her te paa trej Poteter« (Kartofler). Da han havde spist, rejser han sig op, tørrer Fingrene af paa sine Skindtrøjeærmer og siger: »No sejer a saa manne Tak faa Mjælk og Grøed, faa Fesk aa Poteter aa forresten faa hile Skidte«. — De store Studedrifter foregik fra det nordlige Vendsyssel ad den gamle Kongevej over Øster Brønderslev. Man bedede i B æ k k e n s K r o og B i l i d t K r o.

Ikke mindst paa de Gaarde, hvor man havde et godt Studehold var det nødvendigt at have tilstrækkeligt H ø. Derfor stævnede Bønder fra engfattige Sogne ned til de milevide R e b s e n g e sydvest for Brønderslev, naar Godsforvalteren paa B i r k e l s e (Aaby Sogn), hvortil Engene tidligere hørte, bortsolgte Græssletten ved Auktion. Naar saa H ø s l e t t e n begyndte her, blev der Travlhed. Lange Vognrækker med Høstfolk kom fra S e r r i d s l e v, J e r s l e v,

Vejby, Hallund m. fl. Sogne ad den gamle Sandvej, der førte fra Brønderslev ud i Rebsengene. Før Ryaas Regulering i 1886 var det ikke Spøg at komme i Rebsengene i regnfulde Somre. Optegneren kan huske disse Enge under Vand; Vognene stod i Vand, saa man kun kunde se »Ladet« over dette. Det skulde være Karle og Mænd, der forstod at bruge en Le og holde den skarp, der skulde med i Rebsengene, thi der blev regnet med en »Dags Slet«, og Engene rummede mange »Skægbanker«, der ikke kunde tages uden med en meget fint skærpet Le. Første Dag, man skulde i Engene, var en ret stor Udrykning. Da skulde man nemlig have med, hvad man kunde vente at faa Brug for, saasom Slibesten, et Anker Øl (der blev gravet ned i et Hul for at holde det koldt), Leer med Drag, River af Træ, Rivetænder til at erstatte de Tænder, der blev brækkede, en Hammer til at pikke Leen paa Draget, Svøb til at svøbe om Læsset. Mellemmadstejnen til Brødet, Middagsmad i en Kurv og endelig en Stendunk med Brændevin. Det var et stolt Syn at se de mange Rækker af Sletkarle, naar de lod Leen hvine gennem Græsset i nøjeste Takt med hinanden, medens Pigerne gik i Række og rev Græsset i »Haaller« (en af Pigerne skulde jævne Græsset i et tyndt, tæt Lag). Naar Høet var tilstrækkelig vejret, blev det vendt og senere revet sammen i lange Haler. Saa blev Heste spændt for et Læstræ, hvorpaa to Mand havde Plads, og saa slæbte man Høet sammen i Dynger, der inden Aften blev sat op i pæne Stakke. I meget vaade Somre maatte Høet bæres i Land paa Bærebør. Det blev baaret op til Bommen (en hundredaarig Vej, som gaar gennem Engene). I tørre Somre kunde man køre til Stakkene og læsse. Det var Skik, at Pigerne »læssede«, d. v. s. ordnede Høet i Lag paa Vognen. Der blev set meget

hen til, at Læsset blev pænt. Naar Læsset var færdigt, skulde Pigen ned for at »staa i Svøbet«, og den Pige, der ikke forstod at vende sig rigtig i Svøbet, var »en ring Pig«. Læsset fik som Regel to Sidesvøb og fire »Tvær«, og saa blev den sidste Ende fastgjort i Bagenden af Læsset ved Høkrogen. Naar saa den lange Række af Læs skulde hjem, var der stor Vanskelighed den første Fjerdingvej — saalænge man kørte ad Bommen, thi den var fuld af Huller, der var saa store, at man let kunde vælte i et af dem. Væltede det forreste Læs, maatte hele Rækken vente, til der var læsset paa igen; »Bommen« var nemlig smal. Mange laa i Engene om Natten for at komme tidlig hjem med Læs om Morgenen. Paa rigtig varme Dage kunde man ofte se Folk slaa Græs kun iført den bare Skjorte.

Efter nu at have hørt om Sommerens strengeste Bondearbejde, Høbjergningen, skal der gives nogle Oplysninger om det største Vinterarbejde paa Gaardene, nemlig Plejltærskningen, et Arbejde, der nu de fleste Steder hører Historien til. Det var et haardt Arbejde, naar det skulde smide noget af sig, baade i Arbejdsresultat og i Penge. Opfindelsen af Plejlen har ikke været ringe, især naar man ser hen til, at to Mand kunde staa fra Morgen til Aften med Skifteslag uden et eneste Fejlslag og uden at ramme hinanden. Plejlen bestod af en Slagvol af Eg og et »Haajjel« eller Skaft, forbunden med hinanden ved et Plejlbaand, en Øel og en Kappe, alt af Svineskind. Kappen var dobbelt og gennemboret af Huller. Den blev anbragt paa den tynde Ende af Slagvollen, saaledes at den som en Klemme kunde slutte om Slaglen, hvorigennem var anbragt to smaa Egepinde saaledes, at de stak en halv Tomme udenfor ved hver Side. Saa blev der stukket en tynd

Skindstrimmel gennem Hullerne paa Kappen og surret fast omkring Slagvollen under de smaa Pinde og endelig knyttet i en kunstig Knude, der ikke kunde løsne sig. Paa Enden af Skaftet var anbragt en Jernring, for at det ikke skulde kløve. I Enden af Skaftet var indboret en lang, spids Jernpig med en Knap eller Kugle paa Enden. I en Læderstrimmel blev gennemskaaret et Knaphul i hver Ende. Det ene Knaphul blev stukket paa Knappen og ført gennem Kappen, og det sidste Knaphul anbragtes paa Piggen. En anden Læderstrimmel lig den første svøbtes om den først paabundne Strimmel og fastgjordes ved Knappen. Nu har Plejlen Form som en Pisk, med hvilken man piskede Kornet. Aldrig har vel nogen Arbejder ført saa trælsomt og daarligt lønnet et Liv som Pundtærskeren-Tøndetærskeren. Den første fik Betaling efter Pund, den anden efter Tønde. I de korteste Dage begyndte saadan en Tærsker ved Skæret af en Lygte, der blev fastgjort med et Reb ved et Hanebaand. Klokken var da 6 om Morgenen. Og saa var det da stadig om at tage Minutterne med til Kl. 6 Aften, skulde der holdes en karrig Dagløn. I Optegnerens Faders Tid kunde der tjenes to Mark (66 Øre) om Dagen. Var Kornet let at tærske (det beroede paa en heldig Indhøstning), kunde der tjenes tre Mark. Peter Tøndetærsker stod i mange Aar i Hjermeslevgaards Lade og sled Føden sammen til Kone og Børn ved dette grusomme Slid.

Paa Børglumkloster stod hver Vinter ti Mand og tærskede paa Tønde. Disse skulde tærske al Rugen. De mange straatækte Huse skulde forsynes med Tag af Rughalm, et Stykke hvert Aar, for at der ikke skulde blive for meget at tække paa en Gang. Naar Rugen var tærsket og opbunden i »Braadinger« eller »Brøjjinger«, blev der sat »Tagribber« op i Langloen, og saa skulde Rugbraadingerne laves i Tag. Paa Herregaardene saa en Tagribbe saaledes ud: Et Træ ligesaa langt som Loen var bred. Paa hver Ende af Træet var indstemmet 8 à 10 Træspoler, spidse til den øverste Ende. Naar »Ribben« var anbragt i de paa Lobalken og Væggen fastgjorte Lejer, kunde Arbejdet begynde. Halmen blev nu trukket ren for »Smaahalm« paa Ribberne, stødt i Enden og bundet i Neg. Naar dette Arbejde var udført, blev alle Negene skaaret lige i Enden paa et »Skjærværk« (en Hakkelseskiste med stor Kniv). Naar Negene var skaaret, blev de bundet i Kærve med tre Neg i hver, og saa var de færdige til Tækkemanden.

Paa Hovedgaarden Nibstrup stod i mange Aar en Tøndetærsker, der gik under Navnet Træ Batel (Bertel). Enhver Herregaard havde sin Tærsker, og saa længe Tærskningen stod paa, kom han ikke til andet Arbejde.

I 1880 skete der en Forbedring i Tærskernes Løn, idet en Tøndetærsker da kunde tjene 1 Kr. 50 Øre daglig, en Fortjeneste, der kunde tiltrænges, thi i 1881 kostede 1 Td. Rug (c. 200 Pund) 16 Kr. Et 8-Punds Rugbrød kostede 50 Øre. Skulde en Mand med en stor Familie have en »grov Kag« om Dagen, tog Brødet en Tredjedel af Fortjenesten. Aar 1900 blev det endnu bedre for Tøndetærskerne. Da kunde der tjenes 2 Kr. 50 Øre daglig. Men paa dette Tidspunkt var der ikke meget Tærskearbejde, idet man da havde begyndt at forsyne Bygningerne med fast Tag, og Hestegangstærskemaskiner begyndte da at vinde Indpas selv paa mindre Gaarde. Selv om saa godt som al Plejltærskning nu er bortfaldet, har dog enhver Gaard sin Plejl hængende.

Paa Brønderslev Marked havde i Niels Pedersens Barndom adskillige Træhandlere eller Skovboer Stadeplads. Man hørte dem raabe Landmændene an saaledes: »Ska do intj ha i guæ Plejlslavl mæ hjem?« Disse Slagler eller Slagvoller blev taget ud med Omhu og Kendermine, thi det gjaldt om at faa en »Slavl«, der var »Slav i«, »Søk i«. Der var nemlig stor Forskel paa Slagvoller. Den tykke og aldeles lige slog ikke saa godt som en tyndere med en svag Bue. Desuden skulde der tages Hensyn til, hvorledes Klunten paa Enden saa ud. Var denne for stor, kunde den ikke »komme igen« i Slaget, d. v. s. efter Slaget skulde den kunne hoppe op fra Halmen som en Gummibold.

Plejlvisen maatte mange Bælsdrenge (Arbejdsdrenge) lære. Kom de ned til Tærskerne og var lidt næsvise, fik de den lært. Man tog fat paa Kløren og spændte hans Hoved ind i Plejlen. Saa klemte man til, indtil Fyren græd. Saa kunde han Plejlvisen. Enkelte næbede Tjenestepiger maatte ogsaa lære den. Peter Tøndetærskers Vise til sin Plejl lød saaledes:

»Nær Slauve søkker — i Kroppi de røkker
aa ja — aa ja,
aa Kjanneræn springer — te Klokken hon ringer,
aa ja — aa ja — te Mejjesmad«.

Tærskerens Godnat til Plejlen:

»Tak for i Daw dej sølle Traller,
no lavver do intj stuer Raballer
te i Maaen«.

God Morgen til Plejlen:

»No Go Maaen dej sølle Traller,
no ska vi tov lav Raballer
nær a haa faat en Skro«.

Naar to Mænd tærsker sammen i Skifteslag:

»Jen tov — jen tov — jen tov
Plejler aa i Træskov».

Vindskibelige Folk kunde udnytte mange Ting for at tjene til Livets Ophold. I Landsbyen Holte i Serridslev Sogn boede i gammel Tid mange Fattigfolk. Om Vinteren førte de en haard Kamp for Udkommet. Saa hittede de paa at trække Indtægter af den store Vildmose. Denne var rig paa Vidjer, Graaris og lang Lyng. Med hver sin Trillebør kørte Mændene fra Holtes Arbejderhjem i en lang Række ud i Vildmosen, ca. 1½ Mil derfra. Naar man saa havde snittet saa mange Ris og Revling, at hver kunde faa et stort Læs, var det gerne ved at mørkne. Saa spiste man den sidste tørre Bid Brød, skyllet ned med en Sjat Brændevin. Saa brød Flokken op for at krejle sig igennem de sandede, opkørte og under Tiden af Sne belagte Veje. De halvanden Mil var om Aftenen — med de store Læs — næsten endeløse. Hjemkomne med Risene og Lyngen fra Mosen lavede Mændene Stald- og Lokoste, Karskrupper m. v. De bundne Husflidskoste trissede de saa om og solgte i Gaardene. Prisen for en Karskruppe var 2 Skilling, en Kost til Stalden kostede 5 Skilling. Genstandene bares paa Ryggen eller kørtes paa en Trillebør, alt efter som Terrænet var. Saa sent som i 1890 har Niels Pedersen set den lange Række af tungt belæssede Trillebøre bevæge sig nordpaa, naar Solen var sin Nedgang nær. I de fattige Hjem var kun en Stue. Den maatte tjene baade til Opholdsstue, Sengekammer og Værksted. De sidste Mænd, som kørte i Vildmosen efter Ris, var Tælle Jens, Tælle Niels, Snap Niels Kristian og Niels Munk.

Under Tiden var Arbejdsmænd nødt til at bo i meget simple Huse. Ja, der haves endog Eksempler paa, at de i aarevis maatte bo i det, der var ringere end Huse. Der er saaledes en Erindring om en Mand, Niels Janskov, der omkring 1860 var blevet gift.

Han havde ikke Raad til at købe et Hus. Han fik da Lov af Herremanden paa Gl. Burholt, Jakob Kjellerup Winde, at grave sig ind i en Bakke paa Gl. Burholts Mark. I lang Tid arbejdede han paa Indretning af »Huset«. Da han var færdig, kaldte han sin Kone derud, for at hun kunde se Boligen. Niels Janskov siger da: »Ja, a ved int, hva do tøks om æ. Tejningi haar a taae etter Burholt Rolling« (Stuehus)! Niels Janskov og Else boede i Jordhytten i flere Aar. Han var en tro Slider, der siden fik sit eget Hjem.[1])

[1]) Lignende Huler var der i 1880erne flere Steder. C. K.

ERINDRINGER OG MINDER OM HIRSHOLMENE.

Af Postbaadfører THEOFIL NIELSEN.
(Med Tilføjelser af C. Klitgaard.)

Hirsholmene er en Øgruppe, som ligger nordøst for Frederikshavn, ca. 6 km fra Fastlandet. Øerne, der er Aflejringer fra Istiden, bestaar af Granit med et tyndt Lag Muld over, og de er oversaaet med Rullesten. Af Øerne, der bærer Navnene Hirsholm, Græsholm, Pikkerholm, Kovsholm, Maageholm, Storholm, Lilleholm, Tyvholm og Kølpen, er kun Hirsholm — ca. 27 Tdr. Land (13,5 ha) beboet i vore Dage, men tidligere har der været Beboelser paa andre af Holmene. Hirsholmene, der hæver sig ca. 6 m. over Havfladen, nævnes allerede 1231 i Valdemars Jordebog — »Hælsholmæ« — som kongelig Ejendom.

Da jeg boede paa Hirsholm, gik jeg ofte paa Jagt, og naar det var smaat med Fuglevildt, søgte jeg altid hen paa Pikkerholm (en Del af Græsholm), hvor der var mange Spor af gamle Bopladser med Møddinger, som altsaa viser, at Holmen har været beboet i tidligere Tider. Jeg undersøgte af og til Møddingerne, men fandt aldrig noget af særlig Betydning, Fiskeben af forskellige Arter, Østers- og Muslingeskaller og Dyreknogler, mest af Svin. Der fandtes dog ogsaa Skaar af Lerkar, baade glasserede og uglas-

serede, samt mange Garnsten af Flint, der antages ført til Øerne. Op af Møddingerne ragede nogle Tomter af Smaahytter, ialt 14; disse Beboelser har været gravet noget ned i Jorden og var opsat med Kampesten til Jordens Overflade, og ud for hver Hytte var der en »Kose«,[1]) som benyttedes til Baadene. Naar Folkene har valgt Pikkerholm til Boplads, er Grunden vel den, at denne Holm havde Læ for alle Vinde, idet den er omgivet af Tyvholm, Kovsholm og Græsholm.

Jeg har hørt fortælle, at der paa Pikkerholm skulde være Sten med indhuggede Runer, Stjerner og meget andet, men jeg har aldrig kunnet finde disse Sten, og Øerne har jo ogsaa været Udskibningsplads for Sten i stor Udstrækning, og hvad der har været lettest for Haanden er blevet taget først, hvad der ogsaa ses paa Kaasene og Hytterne.

En Dag opdagede jeg en oval Stensætning midt paa Pikkerholm og med Tilladelse af Øernes Tilsynsførende, Fyrmester Agerskov, foretog jeg 1913 en Undersøgelse af Stensætningen og fandt da i Midten af Ringen i knapt 1 Alens Dybde Resterne af et Menneskeskelet. Paa Stedet, hvor Skelettet, der vendte med Hovedet i Vest og Fødderne i Øst, laa, var Stenene i Grunden fjernet og antagelig lagt i Rundkreds om Graven, og Skelettet var dækket af Strandsand. Der fandtes ingen Brugsgenstande i Graven. Jeg samlede Benene og begravede dem i Fodenden af Graven. Lidt Sydvest for Graven var en sammensunken Brønd.

Kraniet var en Rundskalle og muligt af en Kvinde. Et Sagn vil vide, at der en Gang har boet 14 Taterfamilier paa Pikkerholmen, efter at de var fordrevet

[1]) ɔ: Kaas, Baadeleje af Stensætning.

fra Fastlandet, og at alle Mændene paa én nær, der var syg, druknede i en Orkan, hvorefter den overlevende Mand sejlede Kvinderne og Børnene til Fastlandet igen. [Det er antagelig det samme Sagn, som Pastor Nannestad omtaler i Hirsholms »Liber daticus« ca. 1860, hvor han siger, at Græsholmen først skal være blevet bebygget, men da alle Mændene en Gang druknede under Fiskeri, flyttede de overlevende Beboere til Hirsholm. Her er altsaa ikke Tale om Tatere, og Flytningen maa have fundet Sted før 1683, da der ikke boede Folk paa Græsholmen. C. K.]

[Hr. Theofil Nielsen henfører de 14 Hustomter til disse Taterfamilier, hvilket der dog næppe er Grund til, det er snarest Fiskerhytter fra Storfisket omkring Aar 1500. Omkring Aar 1700 strejfede der dog en Del Tatere og andre Omløbere i Nørrejylland, og 1711 udgik Reskript til Stiftamtmanden i Aalborg om at paagribe dem, da de stjal og røvede (se Jydske Saml. 4. IV 223.)]

Jeg har flere Gange senere gravet i Ruinerne af Hytterne, men kun fundet Munkesten i Hjørnerne af Tomterne, og det er jo muligt, at disse Sten har været anvendt til Fyrsteder. Ligeledes har jeg fundet »Vedsten«,[1]) hvor Rusten endnu sad paa.

Jeg har hørt gamle Holmboer fortælle, at der ofte hvor de vilde Kaniner gravede Huler, var kommet Hjerneskaller af Mennesker frem. Paa Pikkerholmen vokser vilde Løg, der siges at stamme fra den Tid, da der boede Mennesker der.

Nord for Pikkerholm har vi T y v h o l m, hvor jeg ikke har fundet andet nævneværdigt end et stort Laarben af et Menneske; men der er tidligere fundet

[1]) Hvæssesten.

mange Flintkiler og Flintsplinter paa en Del af Tyvholm, som nu er bortskyllet i en Orkan. Ældre Stenslagere har fortalt mig, at naar de arbejdede paa Tyvholmen, kom der mange gamle Mønter frem mellem Stenene, men da de var tynde som Papir, regnedes de ikke for noget. Stenhugger Anders Magnussen fortalte, at i Begyndelsen, han kom paa Tyvholm at arbejde, var der hele Dynger af Mønter, men alle tynde og gennemhullede af Tidens Tand.[1]) Der siges, at Tyvholmen benyttedes som Gemmested for Tyvegods i gamle Dage. Paa Jens Sørensens Søkort fra 1694 kaldes Øen »Tiufholmen«. [I Jon Jensen Coldings Danmarksbeskrivelse 1594 kaldes den »Tyskholmen, som om det var Tyskernes Ø«, og der tilføjes, at den beboes af Fiskere. C. K.] Paa Tyvholmen, der kun er et stort højt Stenrev, yngler Tusinder af Fugle, mest Terner. Kovsholm ligger Vest for Pikkerholm, og Nordvest for Kovsholm ligger Nordvestrevet og Namans Rev. Kovsholm er ca. 3 Tdr. Land stor, og paa Øen er fundet enkelte Munkesten. Ogsaa her er der et rigt Fugleliv om Sommeren, mest Hættemaager og Stormmaager.

Græsholmen (med Pikkerholm) er den største af Øerne og er ca. 32 Tdr. Land stor. Den bestaar mest af gult Sand bevokset med Marehalm; der vokser kun lidt kort Græs i Strandkanterne. Øen er et Paradis for Kaniner. I tidligere Tid kom Holmboernes Faar herover, og ved at grave efter Vand til Faarene er man flere Gange stødt paa gamle Brønde, saa her har vel ogsaa levet Mennesker, skønt jeg aldrig har fundet Spor af Bopladser her, endda jeg

[1]) I Nationalmuseet findes et Par Mønter fundne paa Hirsholmene; den ældste er slaaet 1287 af Johan den Enøjede af Kiel (Johan II), medens den anden antages at være fra ca. 1320. (Jydske Saml. 4. IV 187.)

har søgt efter saadanne. [I Følge Jon Jensen Coldings Danmarksbeskrivelse 1594 var »Grisholmen« beboet af Fiskere. C. K.] Græsholmen er omgivet af smaa Holme og Stenrev; Sydvest for Græsholmen ligger »Dødmanden«, en lille Stenrevle belagt med Sand og bevokset med Græs, paa hvilken der er fundet et opdrevet Lig. Vest for »Dødmanden« ligger »Storeholm«, »Maageholm« og »Lilleholm«; paa »Maageholm« yngler udelukkende Maager, og i Udkanten af Holmen ligger et Skibsvrag, som til Tider er tilsandet, og som er saa gammelt, at de nulevende Hirsholmboeres Bedsteforældre har omtalt, at det ogsaa laa der i deres Tid. Nordøst for Græsholm ligger »Hvidstensrevet«, og Nord for Græsholm ligger »Sømandsrevet«, »Øjen« og »Nordostpynten«. Paa Græsholm er opført et Sømærke (Baake), og paa Nordsiden af Holmene ligger en Naturhavn, der kaldes »Maren Hansdatters Havn«.

Øst for Græsholmen ligger den ca. 27 Tdr. Land store Hirsholm, der, som tidligere anført, er den eneste af Holmene, som nu er beboet, og som danner en Sognekommune, skønt der kun er 30 Beboere [Indbyggerantal 1801: 113, 1850: 175, 1901: 91, 1921: 30, Hartkorn $^1/_2$ Td. Paa denne Ø ligger Kirke, Præstebolig, opført 1843, og Skole samt det 1887 opførte Fyr, der afløste et Fyr fra 1842. Her er ogsaa en i 1860 anlagt Havn, der blev udvidet i 1870erne. C. K.] Øen er omgivet af mange Stenrev og Pynter, af hvilke kan nævnes »Kranholm«, der nu er landfast med Hirsholm, efter at Entreprenør Bovin i 1870erne fyldte op mellem Øerne med de gamle Møddinger. Paa Sydenden af Kranholm skal der have staaet en Mølle[1]) og paa Nordenden et Hus,

[1]) Paa Møllebakken paa Mølleholm saas endnu 1922 fem Sten, som havde baaret en Stubmølle, samt Stien, der førte op til den. (Jydske Saml. 4. IV 186.)

af hvilket Ruinerne endnu ses, — maaske Møllerens Hus. Paa denne Holm er anlagt den nye Kirkegaard, da der ikke kunde begraves flere Lig paa den gamle. Paa Sydøstpynten af Hirsholm ligger »Staalhagen«, Syd for Hirsholm »Søndre Rev«, Nordøst for Hirsholm »Nordøstrevet« og »Rehofs Rev«.[1]) Paa Hirsholm findes følgende »Kose«: »Peter Baadsmands Kose«, »Brosund Rev«, »Olufsborg«, »Helles Havn«, »Flomens Havn«, »Kirkehavn« og »Bredsund«. Det er ikke egentlige Havne, men Bugter og Indskæringer, hvor Fartøjerne kunde finde Læ for de forskellige Vinde; der ses endnu i Stenene i Vandet Huller til Fortøjninger for Skibe, ligesom der i Stenene paa forskellige Rev ses Huller, som benyttedes til Fangstredskaber ved Sælhundefangst. Jeg har selv et saadant Fangstredskab i min Samling, det sidste, som fandtes paa Hirsholm.

De gamle paa Øen kan endnu huske, at da de var Børn, kunde de vaagne om Morgenen ved at høre Sælhundene hyle nede paa Revene, naar de var blevet spiddet paa et saadant Redskab.

De første Beboelseshuse paa Hirsholm skal have været opført af Tang tvundet paa Pinde og klinet paa begge Sider med Blaaler, men af saadanne Huse findes ikke flere. Der skal have ligget en hel By paa Hirsholm, men over Halvdelen af Husene er fjernet, da de kom til at staa tomme; man kan endnu se Grundstenene af dem, og overalt paa Øen, men mest ved Udkanterne af den, findes gamle Møddinger.

[Indtil ca. Aar 1600, da de store Sæsonfiskerier forefaldt ved vore Kyster, var Hirsholmene ligesom

[1]) Har Navn efter Barken »Reehof« af København, der 1832 forliste her.

Skagen, Strandby, Fladstrand og Sæby m. fl. midlertidigt Opholdssted for en stor Del af de fremmede Fiskere, der deltog i disse Fiskerier Vaar og Høst, og der har antagelig ogsaa været en forholdsvis stor fastboende Befolkning paa Hirsholmene, thi Præsten i Elling skriver i Indberetningen til Ole Worm 1638, at der i hans Sogn er tre Byer: Jerup, Strandby og Hirsholm. De store Sæsonfiskerier synes at være foregaaet her i Middelalderen og til noget efter Aar 1600, og at de maa have haft et stort Omfang skønnes bl. a. af, at 12. Septbr. 1568 forliste 350 Fiskerbaade og Handelsskibe ved Skagen,[1]) samt af, at der i Resens danske Atlas (1675) berettes, at engelske og hollandske Fiskere byggede Hytter i Gammel Skagen og hidførte Sten og Kalk til at bygge Skagens Kirke af ca. Aar 1400. At Folk paa Hirsholmene ogsaa deltog i dette Fiskeri har vi et direkte Vidnesbyrd om, idet Kongen 25. Jan. 1593 paalagde Lensmanden paa Aalborghus at holde Øje med, at der ikke ind- og udskibedes forbudte Varer eller smugledes lovlige Varer (tysk Øl) ind ved Fladstrand og Hirsholm, hvilket Tolderen i Sæby ligeledes fik Paabud om 24. Jan. 1593, thi det kan ikke have været den fastboende lille Befolkning, disse Kongebreve tog Henblik paa; jfr. Kongebrev af 13. Marts 1572 angaaende Indsmugling af tysk Øl og andre Drikke i Egnen om Fladstrand og Sæby. Ogsaa efter at Storfisket var ophørt, havde Hirsholmene til Tider en stor tilrejsende Befolkning; det gælder saaledes under Krigen 1627—29, da vist mange Mennesker søgte Tilflugt her, fordi de kejserlige Tropper holdt Jylland besat, og fra Hirsholm holdtes der Forbindelse vedlige med Norge. Under Svenskernes Besættelse af Jyl-

[1]) Biskop Peder Hegelunds Almanakoptegnelser, trykt i Magasin til den danske Adels Historie I. 154.

land 1644 har Øerne formodentlig ogsaa huset Flygtninge; men Svenskerne kom flere Gange derover og plyndrede samt bortførte Præsten Hr. Peder Knudstrup,[1] der 1662 blev afskediget fra Embedet, efter at han i 14 Aar havde været sindssyg. De mange Tomter af Smaahytter, Hr. Theofil Nielsen omtaler paa Øerne, og de tilhørende Affaldsdynger (Møddinger) maa formentlig snarere henføres til Storfiskets Tid end til Oldtiden; i saa Henseende kan ogsaa peges paa, at i Henhold til Kontrakt af 18. Febr. 1647 skulde Holmboerne give deres Præst 20 Kuller daglig af hver Baad, medens dette Fiskeri stod paa, medens fremmede Fiskere skulde give 100 Flyndere af hvert Selskab.[2])

22. Jan. 1672 udnævntes paa Vennebjerg Herreds Ting 6 Synsmænd til at syne noget øde Gods og øde Huse paa Hirsholmene, som Christen Skeel til Bangsbos Arvinger, nemlig Fru Ide Skeel til Asdal, Fru Margrete Skeel til Bækkeskov og Otto Bille til Bangsbo havde faaet til deres Arvelodder. 27. Jan. var Synsmændene paa Øen, »og da saa de og befandt for dem, som og af Landsens Indbyggere sandfærdig blev berettet«, at paa Hirsholmen var 19 øde Vaaninger og Pladser, hvorpaa ingen Huse eller Bygninger var, men ganske øde, hvilke Pladser efter Jordebøgerne skyldte aarlig $14^1/_4$ Tønde Kuller = Hartkorn 21 Tdr. 3 Aaboskæpper. Samme Dag »oversaa de ganske Landets Størrelse, da kunde de ej synes, at der noget Steds kunde saaes eller avles 1 Skæppe Korn for Stengrund og store Sten«.[3])

I Forarbejderne fra 1683 til Chr. V.s Matrikel siges

[1]) Mandtal paa Præsteskatten i Vendelbo Stift 1646, se Jydske Saml. 1. VII. 248.

[2]) D. H. Wulff: Stat. Bidrag, Aalborg Stift, S. 99 og 129.

[3]) Vennebj. H. Tgb. 29. Jan. 1672.

om Hirsholm Sogn, at det befindes at være en omflydt Holm foruden Agerjord og Engbund, liggende paa et Stenrev udi Stranden en Ugesøs[1]) fra Fladstrand, derhos en anden liden Holm, hvor paa kan græsses 6 Køer, som sker med stor Besvær, saa at Kvæget skal føres der did med Baade eller at svømmes; haver ej heller videre Kvæg paa det hele Land. [1922 var der 3 Køer og 23 Faar paa Hirsholm.] Indbyggernes Næring er Fiskeriet i Havet, som er af Torsk, Kuller og Flynder, som er hel lidet og ikke nær saa meget som udi forrige Tider; samme Fiskeri, som er hel uvis og vanskelig, saa at det et Aar kan betale Omkostningerne og et andet Aar ej, og som det hænder sig et Aar kan udredes 20 Baade af Landet, andre Aaringer mer og mindre, hver Baad anset for 8 Mark om Aaret (ɔ: i Skat). Efter kgl. Majestæts allernaadigste Resolution af 8. Maj 1683? kontribueres (ɔ: ydes) intet. Udi dette Sogn oppebæres ingen Korntiende, eftersom Stedet er en Ø og omflydt af Vand og haver aldeles ingen Sæd og er langt udi Stranden beliggende, kan ej heller anses eller agtes andet end for en Fiskerleje. Der anføres i Matriklen 41 Beboere boende paa Hirsholm, hvilket vel giver ca. 200 Indbyggere. C. K.]

Hirsholm Kro, som i flere Aar stod tom,[2]) er i disse Dage jævnet med Jorden;[3]) under Gulvet fandtes ogsaa gamle Møddinger, Rester af Lerkar, Ben m. v. Kroen fik Bevilling 27. Okt. 1750, men før den Tid skal der have været 3 Kroer paa Øen, vel uden Bevillinger. Disse nævnes 12. Maj 1712, da Kommandørkaptajn Hans Knoff sloges med Svenskerne med Hirsholm mellem Skibene, saa der blev skudt tværs over Øen. Efter Slaget, der varede i 3

[1]) ɔ: Sømil.

[2]) En Tid (o. 1925) holdtes der Skole der. [3]) 1935.

Timer og endte med de svenske Skibes Fordrivelse, festedes der i Hirsholmens Kroer. I Haverne paa Øen er opgravet flere Kugler fra dette Søslag og bl. a. Kugler, der 2 og 2 var sammenføjet med en lille Kæde.

Omkring 1860 vilde nogle Drenge hente Gulvsand i Sandgraven tæt ved Stranden, og da de gravede i Brinken, trillede et Kranium af et Menneske ned. Pastor F. E. Nannestad, der 1855—63 var Præst paa Hirsholm, lod saa foretage nærmere Undersøgelse, og der fandtes da Skelettet af en stor Kæmpe. Der fandtes endvidere en Del Knapper samt en stor Dolk, som sad i Brystet af Skelettet. Benene blev begravet paa Kirkegaarden, og Dolken og Knapperne blev indsendt til Undersøgelse, og der kom Svar, at de stammede fra Tiden før Hirsholms Kirke blev bygget (1641). Efter Stormvejr findes ofte gamle Officersknapper af Metal.

Hirsholm Kirke blev bygget 1641; der fortælles. at Byggematerialet blev lagt paa Sydsiden af Øen, hvor det var Hensigten at bygge, men om Natten blev Materialet flyttet op midt paa Øen, og da det gentog sig flere Gange, blev Kirken bygget midt paa Øen. Man vil vide, at det var Lodserne,[1] der var paa Spil om Natten, fordi de ikke vilde berøves Udsigten mod Syd. Kirken kaldes ofte Sømandskirken, og Navnet passer godt, da man fra Kirken har god Udsigt over Havet særlig mod Nord. I Kirken hænger 3 Skibe; nærmest Koret en armeret Brig skænket 1803 af Skipper og Handelsmand Svend Lausen paa Hirsholm, midt i Kirken en Fregat helt udstyret med Kanoner, den bærer Aarstallet 1722 og skal være skænket af Tordenskjolds Matroser,

[1]) Lodseri i Nutidsforstand fandtes ikke den Gang paa Hirsholmene. C. K.

(hvilket dog næppe passer, da Tordenskjold allerede døde 1720. C. K.), og længst nede i Kirken hænger en Bark, der er lavet af Lods Bertel Larsen og efter dennes Død skænket 1906 til Kirken af Familien. Døbefonten af Træ. Paa Døbefontens Fad findes Lindenovs og Rosenkrantz' Vaabener samt H. L. og M. R.[1]) Paa de bageste Stolesæder er skaaret flere Fregatter og Navnene Anders Paal, Anno 1715 D. 20. Janvari, Tammas Vigelsøn 1694,[2]) Mads Tamsøn 16. Juni 1706, Jakob Pedersøn 16. Juni 1706, I. N. S. H. 1749, D. 26. Janvary. Da Kirkegulvet blev fornyet 1929, stødte man faa Tømmer under det paa Kister af Egetræ, som efter Sigende hidrørte fra Præstebegravelser. Gabestokken findes endnu i Kirken.

Kirkebygningen, der blev restavreret 1901, er et Bindingsværkhus — delvis ombygget med Grundmur — med Bjælkeloft og bestaar af Skib og Kor ud i et samt Bindingsværks-Vaabenhus mod Syd. Den har Bræddegavle og Tegltag og har haft smaa blyindfattede Vinduer, der forlængst er erstattet med andre. Altertavlen skal efter et Sagn være drevet i Land paa Øen; et Skib skulde være forlist paa Vej til Rusland med 14 Altertavler, kommende fra Holland; der skal være en i Byrum Kirke paa Læsø af lignende Art, en paa et Museum i Gøteborg og en skulde være drevet i Land syd for Sæby. [Disse Sagn om ilanddrevne Altertavler er jo almindelige i Kystegne; Altertavlen i Byrum er fra ca. 1450 med 2 Fløje og 24 Figurer, Altertavlen i Sæby

[1]) Hans Johansen Lindenov til Hundslund Kloster, d. 1596, og Margrete Rosenkrantz, d. 1635.

[2]) Var antagelig Søn af Vigel Thomsen Brøndum, Handelsmand i Fladstrand, og var vist Broder til Hirsholmpræsten Frands Andersen Storups Hustru Margrete Vigelsdatter.

med 2 Fløje fra ca. 1520 og Altertavlen paa Hirsholm fra ca. 1520. Den er et Alterskab med Gudfader og Søn i Midtpartiet og paa Siderne Sct. Laurentius og Sct. Catharine. I de tværdelte Fløjdøres 4 Felter findes 12 Apostel-Figurer. I Stedet for Jacob den Yngre — eller Paulus — er der en Figur af Judas Iskarjot, hvad der nok er enestaaende i Kirkeinventar; men denne Figur er da ogsaa ca. 200 Aar yngre end de øvrige og er sikkert lavet af Uvidenhed som Erstatning for en beskadiget eller bortkommet Figur af Jacob d. Y. eller Paulus,[1]) og den er et tarveligere Arbejde end de andre Figurer. Om Tavlens Oprindelse vides følgende: 1624 fik Flade Kirke en ny Altertavle, og Kirkens gamle katolske Altertavle blev da solgt til Hirsholmen for 10 Slettedaler.[2]) Paa den Tid var der jo ingen Kirke paa Holmene — først 16 Aar senere – men man har altsaa allerede den Gang haft Planer om at faa en Kirke. Alterskabet er 1899 blevet restavreret; det antages skaaret i Danmark.

Hvad Kirkens Opførelse angaar, angives Tiden ofte til 1638, idet Otto Skeel til Hammelmose og Bangsbo 28. Okt. 1634 fik kgl. Tilladelse til at bygge en Kirke paa Hirsholm og faa beskikket en Sognepræst der. Anledningen hertil var, at Otto Skeel havde angivet, at Holmboerne ofte forsømtes i deres Salighedssag, fordi Præsten i Elling, til hvilket Sogn Hirsholmene hørte, ikke kunde komme over Vandet til dem,[3]) hvorfor Børn ofte døde udøbte, og Voksne døde uden Alterets Sakrament. Endvidere hændte

[1]) Se Museumsinspektør Chr. Axel Jensens Udtalelser i Jyske Saml. 4. IV. 162.

[2]) Flade Kirkes Regnskabsbog 1596—1698.

[3]) 6. Decbr. 1602 druknede Præsten i Elling Laurids Mortensen mellem Elling og Hirsholm (Jydske Saml. 1, V, 82, Vends. Aarbøger I, 81.)

det, at Lig stod ubegravet i nogle Uger. Otto Skeel døde 17. Decbr. 1634 og fik saaledes ikke Tid til at benytte sig af den kongelige Bevilling, og hans Enke Fru Birgitte Lindenov var i de følgende Aar saa optaget af Familiedødsfald og Forretninger (Lens- og Godsregnskaber), at hun næppe havde Tid til at tænke paa Holmboernes Salighed. Først 1641 beskikkedes Hirsholms første Præst Peder Andersen Knudstrup, og dette Aarstal staar ogsaa paa en Fløjels Messehagel fra Hirsholm, som nu findes i Nationalmuseet og bærer Otto Skeels og Birgitte Lindenovs Vaabener og Navnetræk. Naar man har ment, at Kirken blev opført 1638, er Grunden den, at dette Aarstal staar paa 2 af Stolestaderne. Paa en af Laagerne staar forøvrigt V. (Bomærke) P., derunder H. og derunder igen 1631. Sagen er nemlig, at en Del af Inventaret i Hirsholmens Kirke er kommet fra andre Kirker; Altertavlen er som nævnt fra Flade Kirke; Døbefadet er et almindeligt Brugsfad fra Hundslund Kloster (Dronninglund), og Kirkestolene stammer utvivlsomt ogsaa fra Dronninglund (Klosterkirken og ikke den allerede i Middelalderen nedbrudte Kirke, hvis Tomt findes i Gammel Kirke), hvor Kirken fik nye Stole i Hans Lindenovs Tid, og hans Datter Fru Birgitte Lindenov, gift med Otto Skeel, har vel ladet dem føre til den af hende byggede Kirke paa Hirsholm. Æren for Opførelsen af Kirken tillægges undertiden en Jens Olesen, Skipper og Handelsmand paa Hirsholm, og han kan jo ogsaa godt have været den, der tog Initiativet hertil og fik Otto Skeel og Hustru — Øernes Herskab — til at interessere sig herfor, men de væsentligste Omkostninger ved Foretagendet er nok udredet af Birgitte Lindenov.

Denne Jens Olsen skal ligge begravet i Hirs-

holms Kirke;[1]) han døde o. 1700 »over 100 Aar gl.« og havde mindst 2 Børn, nemlig Ole Jensen Holmboe, f. ca. . . 1637, d. 1715, Præst i Torrild og Vedslet i Aarhus Amt,[2]) samt Hans Jensen Holmboe, f. 16. ., d. . . ., Købmand i Frederiksstad i Norge. Ole Jensen Holmboe er Stamfader til den ansete norske Slægt Holmboe (Familien Holmboes Slægtebog, Bergen 1868). Endvidere findes udflyttet fra Kirken og henlagt paa Kirkegaardens sydøstlige Hjørne en Ligsten af Kalksten over Handelsmand Anders Christensen, død 1687, samt udflyttet fra Kirken og nu henlagt udenfor Vaabenhuset en Gravsten med meget slidt Indskrift: »Her hviler den salig Quinde — Sissel (?) Bertelsdatter« samt Aarstallet 1692. Fra nyere Tid er et Jernkors over Andreas Harlof fra Slesvig Distrikt, død paa Linieskibet »Dannebrog« 3. Juli 1853.

Prædikestolen i Kirken er antagelig samtidig med denne (ca. 1640) og i Ornamentik beslægtet med Alterbaldakinen i Elling Kirke (fra 1635), saa den er vist lavet i Sæby eller paa Hirsholm; den blev restavreret af Magnus Petersen (Nationalmuseet) 1901 og de oprindelige Farver fremdraget.

Alterkalken af Sølv bærer paa Foden Skeelernes og Lindenovernes Vaabener samt Initialerne O. S. (ɔ: Otto Skeel) og B. L. (ɔ: Birgitte Lindenov), 1647.

[1]) Hans Gravsten blev 1901 flyttet ud af Kirken og lagt som Trappesten foran Vaabenhuset, fortæller Pastor Asmussen i Jyske Saml. 4. R., IV. Bd., S. 144, men denne Sten er en almindelig Flise uden Indskrift paa nogen af Siderne.

[2]) Han angives at være sendt til Universitetet fra Aalborg Skole 1656 og at have deltaget i Studenternes Forsvar af Kbh. 1660 (Giessings Jubellærere), men der er ingen Dimittender fra Aalborg 1656 af dette Navn. Derimod er en Ole Hersholm dimitteret fra Aarhus 1662. Wiberg angiver ham født 1627 og dimitteret fra Aalborg 1646, hvilket ikke passer.

Det maa antages, at de svenske Tropper, der 1644 plyndrede paa Hirsholm, har medtaget den ældre Kalk og Disk, saaledes som de gjorde mange andre Steder, bl. a. i Vrejlev.

Alterstagerne er antagelig skænket af Birgitte Lindenov, Enke efter Otto Skeel til Bangsbo.

I Kirken findes endelig 2 Pengetavler fra 1600erne, den ene med Billede af Lazarus, samt en Lysekrone, som 1922 er skænket af Adjunkt Poul Jørgensen, Kbh.

Om Kirken henvises iøvrigt til Pastor S. J. Asmussens Afhandling i »Jydske Samlinger« 4, IV. 144 ff. C. K.]

Fisker Svend Klemmensen lavede omkring 1830 Kister til ilanddrevne Lig; før den Tid begravedes de uden Kister paa Kirkegaarden paa Hirsholmen; nu er der, som før nævnt, anlagt en ny Kirkegaard paa Kranholm, hvor der vist indtil nu er begravet 8 Mennesker.

Om Skolegangen paa Hirsholm i gamle Dage kunde der ogsaa skrives en Del. Den var jo ikke saa nøje som nu til Dags, og Børnene kunde ofte staa og synge for at faa Læreren op om Morgenen. Var Læreren utilpas efter at have været til Selskab om Natten, blev Børnene sendt hjem til næste Dag. De første Skriveøvelser i Skolen foretoges i Sand (ligeledes andre Steder. C. K.). Bordene havde Rammer, og Rammerne fyldtes med Sand, der jævnedes, hvorefter Børnene skrev i Sandet med en Pind. Om Vinteren skulde hvert Barn medbringe en Tørv til Skolestuens Opvarmning, men de fattigste Børn havde ofte ingen Tørv med, saa det kneb ofte med Varmen. Tørvene fik Holmboerne fra Bratten, Jerup og Aalbæk, og Bønderne kom selv over og solgte

dem; det var mest Byttehandel, Fisk for Tørv. Der lever endnu enkelte Bønder, som har gjort disse Ture til Hirsholm med Tørv. [En gammel Kone, der døde i Slutningen af 1700erne, og som var født i Fredborg, har fortalt, at i hendes Barndom kom Fiskere fra Hirsholmene sejlende fra Stenrevet Roholm nord for Strandby gennem Kragskov Aa til Fredborg ved Jerup for at hente Tørv. Se Jydske Saml. 1. IV. 205. C K.]

Da Hirsholmen var stærkest befolket, var de fleste af Beboerne Fiskere og tillige Lodser. Det var ofte en drøj Tur, disse Lodser tog, særlig naar det gjaldt ad Østersøen. De skulde jo selv sørge for Hjemrejsen, og den foregik mest pr. Apostlenes Heste, hele Danmark igennem fra Syd til Nord. Ofte købte de ogsaa en mindre Baad, naar en saadan kunde faas billigt, og Vinden var god, og paa den Maade kom flere Smaabaade til Hirsholm.

Men det har ogsaa hændt i enkelte Tilfælde, at Lodserne helt er borteblevet; om det er Russerne eller Finnerne, der paa den Maade har kvitteret for Lodsningen, eller de er forsvundet paa Hjemvejen med en lille Baad, vides ikke. Gamle Holmboer har sagt, at der paa Hirsholm skal have været over 50 Lodser samtidigt. Jeg er i Besiddelse af et Lodsskilt fra Øens Velmagtsdage; det er fundet mellem Stenene paa Hirsholm og bærer Bogstaverne H. J. S. Nr. 25. Over Bogstavet H er graveret en Jagt, hvilket betyder, at Lodsen kun maatte lodse Smaaskibe, og efter gamle Holmboers Udsagn kaldtes saadanne Lodser »Træskolodser«. Over Bogstaverne J. S. er indridset en Krone. Af saadanne Lodstegn er der fundet flere paa Hirsholm.[1])

[1]) Hirsholm Lodseri hørte under det 1733 oprettede Fladstrand Lodseri. C. K.

For ca. 50 Aar siden sad en Skoledreng og legede i Sandet ude paa »Olufsborg«, Sydenden af Hirsholm, og han opdagede da, at der sad en Mønt paa Kant i Grønsværet mellem to Sten. Da han derefter kradsede mellem Stenene, fandt han 6 Mønter til, og da han viste den til Skolelæreren, fandt de en stor Del Mønter under Stenene, ialt 140, som blev sendt til et Museum paa nogle faa Stykker nær, og det oplystes, at de var fra Erik Menveds Tid (o. Aar 1300). De to endnu levende Holmboer, Brødrene Julius Georg og Theodor Ernst Larsen, født henholdsvis 1861 og 1871, som er de eneste tilbageværende af Øens indfødte Befolkning, fortæller, at de som Børn, naar der havde været Stormvejr og Regn, kunde finde gamle tynde Mønter i Haverne; de brugte dem til at lægge paa de varme Kakkelovnsringe, fordi de saa eksploderede med et lille Knald og efterlod en lille, klar Perle.

I Krigen 1864 havde Hirsholmene store Dage, thi 5. Juni overførtes til Øerne 1600 Mand og 1100 Heste, som opholdt sig der til 7. Juli, da de afskibedes til København. Da Tyskerne i Juli Maaned besatte Vendsyssel, kom de ogsaa til Hirsholm, hvor de skød tamme Ænder med Pistoler. Paa hin Tid (1863–68) var M. C. V. Christensen Præst paa Hirsholm (senere i Gislum), og hans Enke har fortalt mig, at hendes Mand havde Brevsamlingssted i Præstegaarden, og naar en Fisker skulde til Frederikshavn, fik han Brevene med dertil, og fra Posthuset der medtog han Breve til Øen. Men der kunde gaa baade 8 og 14 Dage imellem saadan Lejlighed, og Pastor Christensen arbejdede for at faa oprettet en ugentlig Postfart mellem Frederikshavn og Hirsholm; den kom ogsaa i 1872.

Af sørgelige Historier fra Hirsholm har jeg hørt en Del fortælle. En Dag for 5 Aar siden kom en

gammel Dame og vilde med over til Hirsholm. Hun fortalte om, hvorledes hun i sine unge Dage havde været med til at gaa over Isen til Frederikshavn og været til Maskebal i »Aftenstjernen« med mere, og det opklaredes da, at hun var Datter af Fyrmester Hansen. Hun blev 16. Okt. 1875 gift med en Konstruktør Melchior, som var hos Skibsbygger Buhl i Frederikshavn, og da det Bryllupsdagen blæste en Storm af Nordøst, lejede Melchior Lodsbaaden i Frederikshavn til at befordre sig til Øen. Da den sejlede hjem igen, medførte den foruden de 3 Lodser, der udgjorde Besætningen, 6 Haandværkere og Arbejdere, der havde været paa Øen; men Syd for Deget blev Lodsbaaden ramt af en Braadsø, der sendte den tilbunds, og de 9 Mand omkom. Melchior havde fragtet en Skude til at føre sit Bohave til Nykøbing Mors, hvor han vilde drive Skibsbygning. Skipperen havde Hustru og Datter om Bord, men Skuden forliste ud for Asaa, og de druknede alle. Af Bohavet og hele Fru Melchiors Udstyr blev intet bjerget.

I Aarenes Løb er der jo forefaldet mange Strandinger paa Hirsholmene, og af disse omtales især Barken »Jupiter« af Bremen, der med en Ladning Jern fra Gøteborg strandede her 16. Decbr. 1834. Det lykkedes 9 Holmboer ved et Redningsforetagende, der varede fra Kl. 4 Morgen til Kl. 3 Em., at bjerge 14 Mand af Besætningen, medens 2 omkom. Holmboerne blev for denne Daad belønnet med Redningsmedaille.

Hirsholmenes Ejere m. v.

[Indtil 25. Oktober 1583 tilhørte Øerne Kronen, men da skødede Kongen dem til Ritmester Mourids Podebusk til Kørup, der lagde dem under sin Gaard Lerbæk i Elling Sogn. I Skødet nævnes

»en Holm, kaldet Hertsholm, hvor paa der bor nogle Fiskere, en Holm, kaldet Græsholm, som er udskaaret af Stranden i to Parter, og en lille Holm, kaldet Deye«, ɔ: Deget.[1]) Da Mourids Podebusk døde 1593, kom Holmene vist gennem hans Arvinger til Otto Skeel til Bangsbo, Hammelmose m. v., død 1634, og efter hans Enke Birgitte Lindenovs Død 1648 til Sønnen Christen Skeel, der ejede dem 1656. Han døde ugift 1670, og Holmene arvedes af hans Søskende: Fru Ide Skeel til Asdal, Enke efter Frederik Rantzau, Fru Margrete Skeel til Bækkeskov, Enke efter Henrik Ramel, samt Arvingerne efter Karen Skeel (d. 1651), gift med Steen Bille til Billeskov. Steen Billes Søn, Otto Bille til Bangsbo, udkøbte vist sine Medarvinger, men døde ugift 1674, dræbt i Duel, og Hirsholmene, der stod for Hk. 53 Td. 2 Skp., kom derefter til hans Broder Holger Bille til Bangsbo (begr. i Flade Kirke 22. Jan. 1690), idet dog 16 Tdr. Hk. kom til Jørgen Arenfeldt til Rugaard. I Aaret 1678 hjemfaldt Øerne til Kronen paa Grund af Skatterestance 298 Rdl. 2 Mk. 13 Sk., men 1687 ansøgte Jørgen Arenfeldt Kongen om at faa sin Del tilbage mod at betale, hvad der resterede i Skat af denne Del, og dette bevilgedes ved kgl. Resol. af 25. Juni s. A. Resten af Øerne, bl. a. 23 Huse, solgtes ved Auktion til Lisbet Knudsdatter Bille til Sæbygaard, død 1723, Enke efter Holger Pax, og hun fik Skøde 28. April 1703. Hun erhvervede antagelig ogsaa Jørgen Arenfeldts Part, og 2. Septbr. 1710 skødede hun Øerne til Købmand Niels Lauridsen Berregaard i Aalborg, der 24. Febr. 1721 skødede dem til Købmand Peder Nielsen Kragelund i Sæby, død 1729,

[1]) Kronens Skøder I 276.

med hvis Enke Birgitte Sørensdatter, død 1754, de kom til hendes 2. Mand, Købmand Peder Clausen Holst i Sæby, død 1747, og derefter til Sønnen, Købmand Peder Kragelund (Clausen) i Sæby og Svigersønnen Byfoged i Sæby Gunde Meldahl, som 29. Decbr. 1763 solgte dem til Forpagter paa Odden Hans Eifler, der døde paa Hirsholm 1778, hvor hans Hustru Margrete Pallesdatter Kjærulf var død 1769.[1]) Fra deres Bo kom Hirsholmene ved Auktionsskøde af 22. Aug. 1779 til Frands Uebersax i Fladstrand og Christen Thomsen Mallie, Kromand paa Holmene, f. o. 1721, d. 1789. Sidstnævntes Enke Marie Kirstine Schov blev 1789 gift med Msr. Ole Baadsmand, f. o. 1767, d. 1792, og 13. Juni 1794 skødede Christen O(lesen?) Holm[2]) sin Halvdel af Øerne til Frands Uebersax, som herefter var Eneejer.

1798 blev der paa Hirsholmene anlagt et Sodabrænderi af Grev Ernst Schimmelmann til Lindenborg, som da havde købt Gudumlund Fabriker. Brænderiet, der bestyredes af en Morten Reidt for Grevens Regning, skulde forsyne Gudumlund Sæbefabrik med Soda, der fremstilledes af Kløvertang fra Havbunden, og Lods Søren Lunden i Fladstrand havde Overopsynet med Reidt. 1798 brændtes 19,000 Pund, og det følgende Aar skulde leveres 100,000 Pund. Som Følge af Strid mellem Grevens Kemiker Dr. Friese paa den ene Side og Lunden og Reidt paa den anden blev Brænderiet nedlagt Aar 1800, men endnu 1808 henlaa 8000 Pund Soda paa Øen, som Lunden havde holdt tilbage, indtil han da fik

[1]) C. Klitgaard: Kjærulfske Studier, S. 281.

[2]) Antagelig Søn af Ole Nielsen og Maren Nielsdatter Wibe og født Hirsholm 1762. Hans Adkomst til Øerne kendes ikke.

sit Tilgodehavende af Schimmelmann.[1]) Krigskommissionær Frands Uebersax i Fladstrand døde 1812, og Hirsholmen ejedes derefter af hans Enke Mette Katrine Wilson, død 1837, og derpaa af hendes Døtre Ingeborg og Marie Uebersax, der ejede Øerne til 1855, hvorefter Kommerceraad P. J. Kall i Frederikshavn købte dem og atter 1871 solgte dem til et Konsortium, der 1883 skødede dem til den nuværende Ejer, Marineministeriet. I 1840erne var Holmene Sædet for et Fiskeetablissement, som J. Kahlen anlagde her, og fra hvilket han drev en gros Handel med Klipfisk, tørrede Flyndre og saltet Torsk og Kuller.[2]) Det ovennævnte Konsortium anlagde et Stenhuggeri paa Øerne, fra hvilket der særlig udførtes Sten til Brolægning; det var en Tid bortforpagtet til Stenhugger Bovin.

Allerede 1795 paatænktes det at anlægge en Havn paa Nordøstsiden af Græsholmen, og 1848 fremkom en Englænder Maxton med Plan om et Havneanlæg der. Saa kom Treaarskrigen, og Tanken om Havnen genoptoges først 1862 af Fyringeniør Grove, men atter standsedes Planens Realisation af Krigen. Da saa Konsortiet 1871 købte Øerne, kom der Planer frem om Anlæg af en stor Nødhavn her, hvilken ved en Dæmning fra Græsholmen skulde sættes i Forbindelse med Jernbanen fra Frederikshavn,[3]) men en nedsat Kommission til Undersøgelse af, hvor en eventuel Nødhavn burde anlægges, kom 1877 til det Resultat, at Frederikshavns Havn burde udvides, og 1882 toges der fat her, idet en stor Del af Stenene til Havnen hentedes fra Holmene. Siden den Tid

[1]) Jydske Saml. 2. IV. 39.

[2]) Den jyske Borger- og Bondeven 32/1842.

[3]) Tidsskrift for Søvæsen 1872, S. 43.

har Øernes Betydning og Befolkning været svindende, og Lodseriet her nedlagdes $^{1915}/_{16}$. C. K.]

Medens Familien Uebersax ejede Holmene, betalte Holmboerne 5 Rdl. aarligt i Huspenge (ɔ: Grundleje); Beløbet kaldtes »Paaskegilde«, fordi det erlagdes om Paasken, og der findes endnu en saadan Fæstekontrakt, som først ophører ved Fæsterens Død. Jomfruerne Uebersax kom ogsaa over til Hirsholm hvert Efteraar for at afhente hver 10. Gaas, And eller Høne, hvilken Afgift var fastsat i Fæstebrevene.

For Ejerne af Øerne skulde hver gift Beboer sejle 3 Ture aarligt med Hø, mest fra Deget, og naar Ejerne skulde over til Hirsholm eller tilbage, tilsagdes (buddedes) Beboerne til at sejle med dem. Præsten havde 52 Ture, og dem skulde enhver Skatteyder paa Øen deltage i, d. v. s. ogsaa de unge Beboere, som deltog i Bjergning og svarede Skat af Bjergeløn. Disse Transporter ophørte 1872.

Da Hærens Heste 1864 blev transporteret til Hirsholmene, var der her flere Børn, som aldrig havde set en Hest, og som følte sig skrækslagne ved Synet. Derimod havde man ogsaa den Gang nogle faa Køer, og de vadede selv over til Græsholmen, naar de var malket.

I 1870—80erne, da Stenhuggeriet blomstrede paa Hirsholm, var her mange svenske Arbejdere, og da Brændevinen var billig og Kroen nær ved, blev de fleste drikfældige.

Præsteembedet.

[Indtil 1641 hørte Hirsholmene under Elling Sogn, og i Elling Kirke havde Øboerne Plads i de saakaldte »Holmboernes Stole«. Hirsholmene var derefter et selvstændigt Pastorat, indtil det ved Reskript af 26. Juni 1812 blev forenet med det nyoprettede Præsteembede

i Fladstrand (Frederikshavn), hvilket det var Anneks til, indtil det ved Reskr. af 12. Novbr. 1843 atter blev selvstændigt Sognekald, fordi Overrejsen til Øen ofte var saa farlig og besværlig, og Præsten paa Hirsholm skulde herefter tillige være Skolelærer. Siden 1921 har 2. Præsten i Frederikshavn været konstitueret som Sognepræst paa Hirsholm, hvor han prædiker 1 Gang maanedlig.

9. Febr. 1643 oprettede Birgitte Lindenov efter sin afdøde Mand Otto Skeels Bestemmelse et Fond til Lønning af den paa Holmen bosiddende Præst, idet hun udsatte en Kapital paa 300 Rdl. til 6 pro Cent i dette Øjemed og prioriterede den i hendes Hovedgaard Bangsbo. 18. Febr. 1647 indgik Holmboerne paa at yde deres Præst en Række Emolumenter.[1]) 1656 fik Christen Skeel dernæst Holmboerne til at indgaa paa en ny Forpligtelse om at underholde deres Præst »hæderligen, sømmeligen og nødtørfteligen«, idet de lovede:[2])

1. At forsyne ham med en Præstebolig og holde den vedlige.

2. Hvert Ægtepar at betale aarlig 1 Rdl., Enker $^1/_2$ Rdl., til Præsten.

3. »Af hver Skude, som herfra Landet udsejler og igen kommer, kastendes Anker her for Hirsholmen, skal gives ham af hver Rejse 1 Rigsort,[3]) item af hver Jagt 1 Rigsmark[4]) og af hver Baad 1 Mark[5]) hver Rejse, de komme tilbage og sætte (ɔ: lande) forangivne Sted. Iligemaade de af Landets Indbyggere, som fragte bort deres Skuder, Jagter og Baade

---

[1]) D. H. Wulff: Aalborg Stift; 128. Ydelserne var noget nær de samme, som fastsattes i Vedtægten 1656.

[2]) Se Jydske Saml. 2. I. 16 ff.

[3]) = $1^1/_2$ Mark = ca. 100 Øre.

[4]) = ca. 67 Øre. [5]) 1 Mark slet = ca. 48 Øre.

til andre, enten af Hirsholmens Indbyggere eller Fremmede, at give Præsten forskrevne Rettighed deraf, hver Gang der gøres Rejse med dem, og straks paa Timen forestille ham forberørte Pendinge, efterat Rejsen er gjort«.

4. »Af hver Baad, som er fuldt Selskab og bruger Flynderfiskeri, skal gives ham 300 Flyndre; item, hvor 4 Mand findes paa en Baad, skal gives ham 200 tørre Flyndre. Samledes af hver Baad, der fisker Kuller, gives 20 Stkr. store ydefærdige Kuller. Saa og Makrel-Fiskende, af hver Baad 2 Makrel hver Dag saa tit, de farer ud at dyrre. Fremdeles af Torskefiskeriet ogsaa at give ham 2 Torsk af hver Baad. Herforuden de Fremmede, som fiske her under Landet, hvert Selskab at give ham 100 tørre Flyndere«.

5. «Hans Flyndergarn at skaffe ham ud med Baadene, den ene Dag med en, den anden Dag med en anden Baad, uden hans Bekostning«.

6. »De af Landsaatterne, der have Skuder, Jagter og Baade, at tage hans Fisk med sig til Marked at sælge paa andre Steder, ham til Nytte, og nyde den samme Penge eller Værd, de sælge deres egen Fisk for, og det efter hvert Skiberums Capasité, Begreb og Beskaffenhed.«

7. »At føre ham selv og hans Folk her fra Holmen over til Vendsyssel og tilbage igen uden Betaling. Det samme er at forstaa om Mel, Malt, Gryn, Sild eller Brændefang og alt andet mere, som til hans Husholdning fornødent gøres, iligemaade at føre over fra fast Land her til Holmen.«

8. Præsten havde Ret til 2 Køers Græsning om Sommeren.

9. Ved Bjergning af Vrag og Gods skulde Præsten have 1 Mandspart.[1])

[1]) Theofil Nielsen oplyser, at 1916 skulde Præsten have $1^1/_2$ Part, den halve var sikkert som Skolelærer.

10. Til Højtidsoffer paa de 3 store Højtider skulde hver Mand give Præsten $^1/_2$ Rigsmark, hver Kvinde 4 Skill., og unge Folk og Tjenestefolk skulde give efter Evne. Ligeledes skulde han have Offer ved Bryllupper, Barnedaab og Barselkvinders Indledning, samt naar han holdt Ligprædikener.

Kirkeværgerne skulde indkræve alle Slags Ydelser til Præsten.

1690 oplyste Præsten, at der kun var 3 Baade, som brugte Kullerfiskeri, samt 5 Baade, som brugte Flynderfiskeri, og der var ingen Sejlingsskuder, men 5 Jagter og Baade, som udførte Fiskevarer, naar Fiskeriet ophørte.

En Del Bopladser paa Øen havde staaet øde fra før 1674 og var endnu øde, og en Del af de bebyggede var ganske forarmet. Der var ingen Sædejord eller Avl, intet Hø eller Foder og ingen Ildebrændsel.

Hirtsholmen har en usædvanlig lang Præsterække, idet de fleste Præster har søgt Forflyttelse snarest muligt og har opnaaet det. Kun 5 synes døde paa Øen, nemlig Niels Christensen Bistrup fra Hjøring, der var her 1655—56, Jens Clausen Hugger, der kom hertil 1656 og døde 1675 efter at have brækket det ene Ben.[1]) Frands Andersen Staarup var Præst her 1674 til 1710 og var gift med Margrete Vigelsdatter fra Skagen. Han havde været Kapellan i Børglum og Hjøring før han kom til Hirsholm. 2. Juni 1704 skrev Biskop Jens Bircherod til Provsten i Horns Herred, Poul Kyng i Skagen, at han skulde undersøge Præstens Forhold, thi han havde hørt, at Hr. Frands Andersen var forsømmelig med sit Embede og ofte lod en Læg-

[1]) Sæby Tgb. 29. Maj 1678. Hans Søn Peder Hugger var Ridefoged paa Bangsbo og begik 1684 stort Underslæb, hvorfor han flygtede. (Vennebjerg H. Tgb. 1684.)

mand oplæse noget for Menigheden af en Postille, naar han enten selv var bortrejst eller ikke gad prædike, ligesom han ogsaa forsømte de Syge, han blev kaldt til.[1]) Den 17. Aug. samme Aar tog Biskoppen selv over til den liden Ø Hertzholm »i det vilde Hav« med en stor Baad fra Fladstrand og naaede med god Vind derover paa mindre end en Time. Efter Ankomsten Kl. ca. 8 Fm. lod han straks begynde Gudstjeneste i Kirken, og Hr. Frands Andersen forrettede Kirketjenesten. Ved Overhøring af Ungdommen befandtes denne ganske slet undervist i den kristne Børnelærdom. Biskoppen forespurgte derefter Menigheden, om den havde noget at indvende mod Præsten, og om han havde forsømt sit Embede enten i eller udenfor Kirken; men der var ingen, som vilde sige ham noget paa.[2]) Efter Hr. Frands' Død 1710 blev Niels Mikkelsen Holst Præst paa Hirsholm efter at have været Hører ved Sæby Latinskole; han var en nidkær Præet, siger Biskop Brorson om ham ved Visitats 1737, og han var ligeledes tilfreds med ham 1741. Niels Holst døde 1744. Peder Pedersen Stenum var Præst her 1762 til sin Død 1771. Senere er ingen Præster døde paa Øen.

Degneembedet.[3])

Allerede 1628 nævnes en Skolemester paa Hirsholm, idet det vides, at de kejserlige Tropper, som holdt Jylland besat, fangede ham.[4]) Da Øen 1641 blev selvstændigt Sognekald, fik den ogsaa en

[1]) J. Bircherods Dagbøger ved Molbech S. 445.
[2]) a St. 454.
[3]) Se nærmere P. M. Rørsigs Skole- og Degnehist. S. 83 (Bilag til Vends. Aarb. 1933).
[4]) Jydske Saml. 4. II. 244.

Degn, som 1690 oppebar 12 Skill. aarlig af hvert Par gifte Folk paa Øen, af ugifte Mandspersoner 5 Skill. og af ugifte Kvindepersoner 4 Skill. Der var ingen Degnebolig. 1755 vedtoges det af Menigheden, at da der var saa mange fattige Folk, som ikke kunde betale Skoleløn for deres Børn, hvis Skolegang derover forsømtes, skulde Degnen fremtidig have 4 Rdl. aarlig af Fattigblokken eller i Mangel af de fornødne Penge i denne Blok da af Kirkeblokken, saa længe der var Penge i den, og for denne Betaling skulde Degnen yde gratis Undervisning til 4 fattige Børn, ligesom disse heller ikke skulde levere Ildebrændsel til Skolens Opvarmning. Undervisningen skulde ske i det af Kirkeværgerne nyligt byggede Skole- og Degnehus, som Øernes Ejer Købmand Peder Clausen Kragelund i Sæby havde skænket Grund til. Endvidere skulde Degnen aarligt have 20 store saakaldte »Præste-Flynder« og 1 Mark dansk af hver Mand; dog skulde de, der ikke fiskede, kun betale 1 Mark. I Skolepenge skulde betales 2 Skill. ugentlig af hvert Barn, og i Offer skulde Degnen have 8 Sk. af hvert Ægtepar til de tre Højtider. Kirkegangskoner skulde betale 2 Mk. og Konfirmander 2 Mk. Degnen var berettiget til Betaling for Sang over Lig og for Skrivning af Testamenter (ɔ: Levnedsskildringer til Oplæsning ved Begravelser). Ved Bjergning skulde han have $1/2$ Mandslod uden at arbejde med, men tog han Del i Bjergningen skulde han have en hel Lod. Ved Aar 1800 var Skolehuset ganske forfaldent og uboeligt om Vinteren. Pengelønnen kunde andrage 20 Rdl. aarlig, og desuden fik Degnen 20 tørrede Flyndre af hver Fisker. Der var paa hin Tid 10—12 Børn, der hver skulde medbringe 1 Tørv til Skolens Opvarmning, men den udeblev hyppigt. Om Degnene her henvises til Rørsigs

Skole- og Degnehistorie; den mest fremtrædende af disse var Jørgen Peter Rommedahl, der døde 1820 som By- og Herredsfoged i Hobro. C. K.]

Vi vil nu forlade Hirsholmene og sætte Kursen ad Frederikshavn til. Til højre for Hirsholm Havn ligger en stor Sten, kaldet »Den brede«, som kun ses ved stærkt Lavvande: til venstre har vi Kølpen, et langt Stenrev med lidt Sand paa og bevokset med Marehalm. Der er et rigt Fugleliv paa Kølpen, mest af Terner, Hættemaager og Tejster. For en Snes Aar siden saas der ofte op til 100 Sælhunde, der solede sig paa Revet; nu ser man kun sjældent en enkelt. Til højre igen har vi Holme Havns Rev, Peter Poulsens Rev og Syvstensrev, og ca. 15 Min. Sejlads fra Kølpen har vi til venstre Øen Deget, der blev befæstet 1712 under den store nordiske Krig. For Hundrede Aar siden stod her endnu Kanoner fra hin Tid, og Gravænderne rugede i Kanonløbene, har Lods Lars Vilhelm Jørgensen fra Hirsholm fortalt. Deget er omgivet af mange Stenrev, og her ligger ogsaa den store Sten »Døde Anders«. Om denne fortælles, at Anders var Navnet paa en Soldat, der laa paa Deget. Nogle af hans Kammerater, der havde været i Fladstrand, kom tilbage til Deget og fortalte Anders, at hans Kæreste var meget syg, og da han ikke kunde faa Landlov, forsøgte han at svømme i Land. Der blev skudt efter ham, og næste Dag fandtes hans Lig liggende paa den store Sten, som saa fik Navn efter ham. Man vil ogsaa vide, at Anders ligger begravet i det sydvestre Hjørne af Volden paa Deget.[1]) Syd for Deget ligger Marens Rev, hvor der en Gang skal være strandet et Skib ved Navn Maren. Revet er anført paa Søkortdirektør

[1]) Jvf. Vends. Aarbøger 1928 S. 76 og 1929 S. 325.

Jens Sørensens Kort fra 1694. Paa Vejen fra Deget til Frederikshavn passeres en Mængde Rev: Nordøstpullene, Degets Rev, Spejder Rev, Det lange Rev, Døde Anders' Rev, Margretes Pul, Hjellen, Simons Rev, Sælrevet, Københavner Revet, Busse Revet, Brun Revet m. fl. Flere af dem har vist Navne efter Strandinger. Disse Rev dannede i tidligere Tid – før Havnen ved Fladstrand anlagdes 1805 – en meget søgt Naturhavn, den saakaldte »Fladstrands Havn«, hvor der i Følge gamle Søkort var fra 18–24 Fod Vand paa Steder, hvor der nu kun er et Par Fod Vand, idet Anlæget af Statshavnen ved Frederikshavn har medført stærk Tilsanding.

Ud for Skellet mellem Flade og Elling Sogne ligger 3 smaa Holme kaldet Rønnerne i en Afstand af ca. 150 Meter fra Land. De bestaar hovedsagelig af Sten, og de anføres paa ovennævnte Søkort fra 1694. Paa nævnte Kort er indenfor Rønnerne anført »Boneren Skov«. [Her var dog ingen Skov paa hin Tid, men Skovnavnet kan som Stednavn være bevaret fra ældre Tid, og »Boneren Skov« maa have været den østlige Del af Lerbæk Skov. En Undersøgelse af Markbog Nr. 1509 til Matriklen af 1688 viser, at »Bonderen« var en Lokalitet nord for Gaarden Lerbæk, idet der nævnes, at der norden for Gaarden mellem Bækken og »Bonderen« var et Markfald paa 49 Agre; fra Vejen ved »Bonderen« og Nymark var 14 Agre, og »for østre Ende af samme Jord ved et Hus Bondervad, som Peder Christensen ibor, 14 Agre« og »nede ved Stranden udi Driften ved Abholm var 7 Agre. Bondervadet, Bondevadet, kaldes ogsaa Bøyervadet, og det laa i Skellet mellem Flade og Elling Sogne ved den daværende Landevej. Ældre Folk har hørt dette Vad omtale, og for ca. 100

Aar siden kendtes Stednavnet »Bonderen« endnu paa Hirsholm.

Det forekommer mig sandsynligt, at »Bonderen« er en Forvanskning af »Bøjeren« (Budderen), og Lerbæks Budfoged (Bøjer) har vel boet i et Hus her, efter hvilket Vadet har faaet Navn; senere er der kommet flere Huse, nu Lerbæks Huse. C. K.]

FRA DET GAMLE LÆSØ.

En Indberetning af Præsten Morten Bechmann, dateret Byrum 10. Januar 1755.

Ved Arkivbud J. CARL CHRISTENSEN, Viborg.

I en Skrivelse til Biskoppen i Aalborg, dateret 28. Februar 1754, meddeler Hofbygmester Laurids Thura, at Kongen har paalagt ham at udarbejde et »Atlas Daniæ«, og han ønskede i den Anledning Indberetninger fra Præsterne 1) om alle Mærkværdigheder i Kirkerne i Retning af Antikviteter, Begravelser, Indskrifter og Inventar, 2) Landsbyernes Navne, 3) og om muligt disses Oprindelse, 4) Hospitaler og Stiftelser, 5) Herregaarde med Inskriptioner, Historie og Bygninger, 6) hedenske Monumenter, Altre, Begravelser eller deslige, »hvad samme af den gemene Mand kaldes, og hvad den gemene Tradition eller Historie derom melder«.

Thura naaede imidlertid ikke at faa begyndt paa Udgivelsen af dette Værk, han døde 1759. Blandt hans efterladte topografiske Samlinger fandtes ogsaa følgende Beretning om Læsø, hvilken i Afskrift er bevaret i Viborg Bispearkiv (i Landsarkivet i Viborg), Pakke Nr. 29, Viborg Stift.[1]) Noget af Stoffet er øjensynlig brugt i E. Pontoppidans »Danske Atlas«. Indberetningen om Læsø er afgivet af Morten Lauridsen Bechmann, der var født i Vendsyssel (i Bækmaden i Aasted?) 17 . . og døde i Byrum 1789,

[1]) Se »Fortid og Nutid« V. 94.

begr. 19. Okt. Han var Student fra Kbh. og kom 1743 til Læsø som Kapellan, hvorefter han 1751 efterfulgte sin Svigerfader Niels Kirkemoe som Sognepræst. Var gift med Lovise Lucie Kirkemoe, f. 1723, d. 1775, med hvem han havde 13 Børn (Wiberg).

„Fra Læssøe-Land.

1. Paa Læssøe, en omflydt Ø, 3 Miile lang og henved $1^1/_2$ Miil breed, liggende 3 paa 4 Miil i Sydost fra Kiøbstaden Sæbye, som er det nærmeste Sted, hvor man kan søge det faste Land fra Læssøe, ere 3 Kirker, Byrums, Westerøes og Hals. Byrum er Hovedsognet. Udi Byrums Kirke nærved Døren er en liden Tavle, givet Anno 1724 til Søren Jenssøn Corssens og Hustrues Anne Erichsdatters Æreminde af deres Børn Christen, Lave og Dorthe Sørensdatter[1]) Corssen. Der er udi omtalte Byrum Kirke tvende murede Begravelser, det ene under Landfogdens Stoel af forrige Landfoged Bernt Fallenkamp[2]) bekostet; det andet under Sacristiet af forrige Sognepræst Hr. Johannes Palludan bekostet. Paa den nordre Kirkemuur er malet stoere Christopher.[3]) Paa samme Muur hænger og Crucifixet, og dernæstved er udi et Foderal Mariæ Billede i Bildthugger-Arbejde, hvorpaa staar saadanne Charachterer (et Bomærke). Over den søndre Kirkedør, som er tilspigret, staar

[1]) Født Læsø 1676, gift I Chr. Lave, f. 1662, † 1725, Købmand i Aalborg, gift II Villum Enochsen Green (Pers. hist. Tidsskr. 6. VI. 227, 234).

[2]) B. Fallenkamp blev 1690 Landfoged og 1696 tillige Tolder paa Læsø, død 1719. 1707—16 Ejer af Høstemark i Mov S. Hans Enke Magdalene Braem døde i Sæby 1743.

[3]) Sct. Christoforus.

St. Laurentii Billede og Resten udi Bildthuggers Arbejde. Denne St. Laurentius har været Archidiaconus i Rom og blev der i det tredie Seculo i den 9de store Forfølgelse under Keiser Valeriano stegt paa en Rist. Overst paa Alter Tavlen staaer Kongens Krone og Sal. Kong Christian 6ti Navn i eet Træk. Paa Alter-Tavlen staaer Apostlernes og andre Helgenes Billeder udhugne og tilliimede. Bemeldte Billeder ere med ægte Forgyldning prydede. Tavlen haver 2 Vinger eller Døre, som kan sammenlukkes.

Neden paa Alter Tavlen staar skrevet:

Da denne Tavle gammel var og meget slet pareret,
Sær gode Mænd tilskuddet har, saa blev den vel stafferet.
Dem lønne Gud i Evighed, samt Værgen Verket deres,
Og priises bør vor Menighed, for Resten tillagt blev.
Anno 1735.

Paa Kalk og Disk findes ingen anden Skrift end disse Bogstaver J. H. E. S. U. S., som betyder Jesus. Hver Bogstav staaer paa sin Puckel.

Paa Bredden af Døbe Beckenet staaer saadan Skrift:

Dette Bekken haver Kongl. Majestæts Tolder og Landfoged over Læssøe, Niels Henrichsøn.[1]) med sin kiere Hustrue Maren Sørensdatter givet til Byrums Kirkes Funt paa Læssøe Anno 1684.

Paa Lysestagerne er hverken Aarstal eller andet Skrift. Udi Kirken hænger en liden Lysekrone givet den 24. Febr. 1748 af Skipper Søren Christensøn Corssen, Melchior Christophersøn og Skipper Peder Andersøn samt Lydich Nielssøn. Hvis Navne saavel som deres Hustruers staar skreven derpaa med fulde Bogstaver.

Paa Klocken er at læse som følger: Anno 1668

[1]) Blev Tolder og Landfoged paa Læsø 28. Juni 1669.

den 25. Aprilis er denne Klocke omstøbt i Byrumb paa Læssøe paa Meenige Sogns Folkis egen Bekostning:

Durch des Feur bin ich geflossen
Rudolph Melchior hat mich gegossen

†

Gloria in excelsis Deo (Ære være Gud i det Høje).
Per me nunc Dominus laudetur, Plebsq vocetur
Funera plangantur, celebrentur Sabbatha, posco.
Hocce Distichon apponi curavit tuni temporis Pastor. Johannes Johannis Palludanus.

(Oversættelse)

Jeg kræver, at ved mig nu Herren prises,
Menigheden kaldes paa, de Døde begrædes,
og Helligdagen højtideligholdes.

Johannes Johansøn Paludan, som var Præst paa den Tid, sørgede for, at dette Vers blev stillet sammen.

K i r k e n staar midt i Landet, og vides icke, at den nogen Tid har haft andet Navn end det, den nu har, nemlig Byrum. Den er temmelig lang, men smal, og fremfor mange andre Landsbyers Kirker er den smuk indeni, saavelsom og af skiøn Bygning udentil. Den haver et skiøn høj Taarn. Gamle Aarstal eller adelige Vaaben findes ikke paa den.

Paa den nordre Side haver den tvende Afbygninger, nemlig: een ved den østre Ende, som er Sacristiet, een ved den vestre Ende, ikke langt fra Taarnet, hvor er Vaabenhuus. Kirken har over alt murede Hvælvinger.

W e s t e r ø e s K i r k e ligger paa den vestre Kant i Landet, ikke langt fra Søen. Dens A l t e r t a v l e er næsten ligesaadan, men vel saa stor og vel saa skiøn og ziirlig som Byrum Kirkes Altertavle. Derpaa staar skrevet:

1708.

Til Kirkens Ziirlighed er Tavlen repareret
Og desforuden er den ogsaa renoveret.
Af Kierlighed til Gud og hans Huus er den prydet
Med dyrebar ægte Guld til Kirken igien ydet.

Den salig Dannemand, som B e r t e l H a n s s ø n[1]) hede,
Og nu i Herren er hensovet og i Glæde,
Og K i r s t e n L a u r i d s d a t t e r, hans højbedrøvet Enke
Har den Bekostning giort, Gud hende Trøsten skencke!

Paa K a l k e n staar skrevet: Anno 1698 lod B e r n t F a l l e n k a m p og M a g d a l e n e B r a e m denne Kalk og Disk omgiøre og forbedre med Penge 12 Rdl. Kalk og Disk vejer ialt 37½ Lod.

Paa begge L y s e s t a g e r n e staar: Anno 1648 lod erlig og velbyrdig Mand J ø r g e n R o s e n k r a n d z og hans Frue, Fru C h r i s t e n d t z e J u e l støbe disse Stager og fordse til Westersøe Kirke.

Denne Herre har været Ejer af Kieldgaard i Sallings Land, som kan vides af den Skrift, som er at læse paa Hals Kirkes Klokke, hvorpaa staar skrevet saaledes: Anno 1646 lod erlig og velbyrdig Mand Jørgen Rosenkrandtz til Kieldgaard og hans Frue, Fru Christendtze Juel støbe denne Klokke og forære til Hals Kirke paa Læssøe.

Af Kirkernes Regnskabsbøger sees og, at velbemeldte Herre har i Aaret 1646 været Procurator Lessoviæ (ang. dette Udtryk da længere nede) og med egen Haand indført Kirkernes Regnskaber udi Kirkebøgerne.

Paa D ø b e b e k k e n e t er at læse: Hadt Adam gedaen Godts Woort Wijs. (Oversættelse: Havde Adam lydt Guds Ord vis').

Midt i Bekkenet sees Adams og Eva Billeder, hver paa sin Side af Træet, som Slangen har snoet sig op udi: Soo Waer Hij gebleven int Paradijs. (Oversættelse: Saa var han blevet i Paradis.)

Midt i Kirken hænger en skiøn stor L y s e k r o n e af Messing, givet af Skipper P e d e r P e-

[1]) Var Skipper.

dersøn Gai i Aaret 1720. Hvorpaa staar hans Navn og bemeldte Aarstal. Paa den søndre Side i Kirken, paa Buen, som er imellem Choret og Langkirken, er et Epitaphium, en skiøn liden Tavle, hvorpaa staar deres Navne, til hvis Amindelse den er opsat, nemlig Bertel Hanssøns og Hustrues Kirsten Lauridsdatters med Aarstal 1707.

Der er flere smaa Tavler i Kirken og Skilderier, baade om Christi Daab og om hans Lidelse; men ingen Inscriptioner af Mærkværdighed findes paa dem.

Paa Muuren i Kirken nær ved Døren til Vaabenhuuset hænger en liden Tavle af en Mand, som var fød paa Læssøe, men var gift og døde i Christiania i Norrige ved Navn Jens Clemenssøn Smidt,[1]) givet. Hvorpaa staar hans Navn og bemeldte Aarstal (i Indberetningen nævnes intet Aarstal), og nederst paa Tavlen denne Formaning: Kiære Brødre! læser flittig i St. Pauli Epistel til de Epheser, 6. Cap. og til de Romere, 12. Cap. og Psalmen Davids 107.

Der berettes, at bemeldte Jens Clemenssøn har selv skikket denne Tavle til Læssøe, hans fæderne Land. Saa det synes ligesom han, førend han døde, vilde dermed paaminde sine Landsmænd om et christelig Levnet.

Paa Klokken staar at læse: H. Pier Tøger. Pastor. Rasmus Hans. Foget. Si Deus pro nobis qvis contra nos (Er Gud med os, hvo kan da være mod os). Anno MDCXXXX. Betyder: Herr Peder Thøgersøn, som den Tid (1640) var Sognepræst paa Læssø, og Rasmus Hanssøn, som var Landfoget.

[1]) Gift Christiania 30. Okt. 1664 med Anne Andersdatter, som blev begr. Christiania 29. Maj 1690. Hans Død er ikke fundet i Christiania Kbg., saa han er maaske død i det gamle Oslo, hvorfra der ikke haves Kbg. To Børn døbt i Christiania: Karen 1666, Clement 1669. (Arkivar Finne-Grønn.)

Kirkens Bygning er saadan: Choret er bygt for sig selv, ikke saa bred, ikke eller slet saa høj som Resten af Langkirken. Det haver muret Hvælving, da ellers Langkirken har Fiælleloft. Det er og skilt fra Langkirken ved en muret Bue. Dog ere der baade Mand- og Qvindefolks Stoele over for Buen næsten op til Knæfaldet for Alteret.

Under Taarnet er ligesom i Byrum et Loft, som Folk haver Stoeler paa.

Kirken haver et skikkelig højt firekantet Taarn med Kamme. Paa østre Ende af Kirken og Choret ere ogsaa Kamme. Paa den søndre Kant af Taarnet, som næst afvigte Sommer blev repareret, staar Aarstal 1754. Paa et Stykke Muur paa søndre Side af Langkirken staar Aarstal 1720. Og paa en Pille paa søndre Side af Langkirken staar Aarstal 1743.

Vaabenhuset er bygt af Træ og bekostet af forrige Landfoged Bernt Fallenkamp, hvis Navn staar i eet Træk over Døren.

Hals Kirke er den østre Kirke i Landet. Den er ganske forfalden, saa der ikke i mange, næsten i 30 Aar, er bleven holdt Gudstjeneste i den. Derudi ere ingen Ornamenter, end ikke Stoeler, at se. Dog holdes Taarnet, der ikke er saa højt som nogen af de andre Kirketaarne paa Læssø, vedlige for Søfolks Skyld, der haver Meed deraf i Søen. Aarsagen til Kirkens Ruin er Sognets Ruin ved Sandflugt. Thi der er ikkun en ringe Deel af Sognet bleven til overs fra den fordærvende Sandflugt.

Hos Kirkeværgerne haves i Forvaring Hals Kirkes Messehagel, Lysestager, hvorpaa intet er at læse, Kalk og Disk, hvorpaa staar: Anno 1683 den 12te Junii haver Niels Hanssøn ladet denne

Kalk giøre udi Aalborg, Døbebekken, hvorpaa staar: 16 B. L. S. M. M. 94. Betyder Bertel Larssøn og Maren Michelsdatter, som Anno 1694 har givet det til Kirken.

Og en gammel Klokke af velbyrdige Herr Jørgen Rosenkrandtz og Frue foræret til Kirken Anno 1646. Hvorom foran ved Westerøe Kirke er meldet.

Om dette nu meesten Deel ødelagte Hals Sogn erindres, at det udi forrige Tiider har været det bedste af alle tre Sogne paa Læssøe. Det alene har haft sin egen Sognepræst for sig selv, førend den skadelige Sandflugt lagde det saa slet øde. Aar 1600 blev Hals Kirke, formedelst at Sognepræsten dertil af Sognet, som da allerede af Sandflugten fordærvedes, ikke kunde have sin nødtørftige Ophold, af Kong Christian den fierde lagt til Sognepræsten for Byrums og Westerøe Sogner, paa Condition, at han altid skulde holde en Capellan. Udi saa mange Aar, som der ingen Tieneste har kunnet holdes i Hals Kirke, har Hals Sogns Levningers Beboere søgt til Byrums Kirke.

2. Paa Læssøe ere ingen Byer. Men hele Læssøe maatte snart anses for een Bye, saasom Stederne ligger saa jævnt skilt fra hverandre, at der er næsten lige langt imellem alle Steder. Stederne har deres Navne af Folkene, som paaboer dem.

Østen for Hals Kirke og i Hals Sogn aller østerst i Landet ere nu nogle Huse, som kaldes Østerbye. Før Sandflugten har paa samme Sted været en stor By, kaldet Østerbye. Ganske nær ved og sønden for denne Bye har været en beqvem Havn for Landets Fartøjer. En Mand, for faa Aar siden død, har fortalt mig, at han kunde huske den Tid, da der i samme Havn laa 60 til 80 stoere Fartøjer, som alle vare Læssøe Land tilhørende. Olim fuimus Troes. Nu er her ikkun eet eneste Fartøj, Læssøe tilhørende, og det kan endda ikke ligge ved Læssøe om Vinteren, men maa føres til Aalborg at ligge hver Vinter over. Den ommeldte Havn har Sandflugten opfyldt og fordærvet, saa der nu ikke kan ligge andet end Baade.

3. Paa 3die Punkt (om Oprindelsen til Bynavnene) er intet her at svare.

4. Paa Læssøe ere ingen Hospitaler. Men Anno 1752, den 1. Septbr., haver Hans kongelige Majestæt allernaadigst forordnet, at de Personelle Capellaner her paa Læssøe tillige med deres præstelige Forretninger ogsaa bestandig i egne Personer skulle holde Skoele for Byrums og Hals Sogns Levningers Børn, og at de derfor skulle nyde aarlig Løn 50 Rixdaler af salig Biskop Trellunds Legat til danske Skoelers Hielp, dets Renters Rente.

5. Her paa Læssøe ere ingen Herregaarder. Thi hver Mand paa Læssøe er en Proprietarius. De enten arve baade Huse og Jorder efter hverandre eller for Sølv og Penge kiøber det af hverandre. Dog betaler de aarlig Landgilde eller Landskyld, 26 Skilling af hver Skippe Hartkorn til Domcapitlet i Wiborg og det foruden kongelige Skatter. Landsaatterne have og Kirkernes Tiender, og derimod holder de selv Kirkerne vedlige. De fleste af Mandfolkene ere Skibsfolk. Qvindfolkene forestaar Jordens Dyrkelse. Man driver her med 14 eller 16 Bæster for Ploven. Foruden Plovmanden, som holder paa Ploven, ere der 7 eller 8 Mennesker, som kiører Ploven, et Menneske til at køre hver 2de Bæster. Naar der er pløjet, saa skal, førend der bliver saaet, hver Fuure prikkes

og overskiæres med Spaden, som man her kalder at jævne. Sides saaes og derefter harves. Naar Mand og Kone kiører enten til Kirke eller anden Sted hen, saa ser man Konen kiøre for Manden og Manden sidde bag i Vognen. Qvindfolkene ere her i Almindelighed friske og velvoxne. De have deres egen særdeles Dragt i Klæder, som til Deels ligner Amager-Dragten noget. Den bedste Ilde-Brand (Ildebrændsel), man haver paa Læssøe, er Faare-Møg, opgravet i Faarestien og tørret i Solen, samt Nød-Knupper (Kogødning), gravede udi Fæmøgs Dyngerne og ligeledes tørrede ved Solen. Dog bruges ikkun lidet deraf, at man ikke skal have Mangel paa Giøde til Jorden. Forhen ved 200 Aar, ja for 150 Aar siden har ikke været Manget paa Ilde-Brand paa Læssøe. Thi da har her været hine skiønne Fyrre-, Granne- og Ege-Skove paa Landet. Hvoraf kunde haves nok baade til at bygge Huse med og til at brænde. Nu er her ganske ingen Skov paa Landet. Her er alleniste en liden Lund, hvoraf en Gaard haver sit Navn og kaldes Lundens Gaard, som er i Hals Sogn.

Her er paa Landet en Fogedgaard, kaldes Klitgaard, som ligger næsten midt i Landet nær ved Byrums Kirke og ved Præstegaarden. Samme Fogedgaard bestaar ikke af fuldt 4 Tønder Hartkorn og deraf betales kongelige Skatter ligesom af en anden Bondegaard. Paa denne Gaard bor Landfogeden, som ogsaa haver Kongens Tiender af alle 3 Sogner i Løn. Gaarden er bygget ligesom andre Bondergaarde paa Læssøe og tækket med Tang af Stranden. Thi her paa Landet bruges ikke andet end Tang-Tække paa Huusene. Paa samme Gaard plejer være Ting- og Arresthuus, som nu er øde, men meenes at skulle komme i Stand igien. Der er og i bemeldte Klitgaard et gammelt Huus, kaldet Capi-

tuls Huuset, fordi Capitulares (Dom- eller Stifts-herrerne) i Wiborg, som aarligen ved Olai Tider om Sommeren kommer over til Læssøe, plejer i forrige Tiider at have deres Logement i samme Huus paa Klitgaarden. Den af de Herrer Residerende ved Dom-Capitulet i Wiborg, hvis Tour det bliver at rejse til Læssøe, kaldes Procurator Lessoviæ. Højbemeldte Herrer Residerende ved Dom-Capitulet i Wiborg kalder Landfogden med kongelig Confirmation. Men Sogne-Præsten og Birkedommeren her paa Landet kaldes af Kongen.

6. Her paa Læssøe findes intet af hedenske Monumenter, Begravelser, Altere eller deslige. Men her findes paa Markerne Monumenter om andre Ting. (a) om den fordærvelige Sandflugt i Hals Sogn. Hvor de skiønne Gaarde og frugtbare Agere tilforn have været at see, der sees nu ikke andet end Sand-Bakker og Sandtuer, som dog nu begroes af Marehalm, Dwerre-Viger (Dværgpil) og Græs, saa Landets Creaturer haver skiøn Græsgang udi Hals Sogns Klitter om Sommeren. b. om det profitable Salt-Kogerie, som, da Skovene have været ved Magt, har været her paa Læssøe. Paa Sydost Kant i Byrums Sogn nær ved Strandbredden er en Mark eller fælles Jord, som kaldes Boe-Bakkerne. Der kan man endnu se, hvor Salt-Kedlerne haver staaet. Marken kaldes og Boe-Bakkerne, fordi de har ligesom haft Boe der, naar de kogede Salt. Af Kirkernes Regnskabsbøger erfares, at Kirkerne indtil Aar 1616 har haft Salt-Kedler at leje bort til Landfolkene og deraf haft aarlig Indtægt. Sønder ud for Byrums Sogn ere 3 Holmer, som alle 3 tilsammen giør en stiv Miil sønder ud for Landet. Disse Holme kalder man her Rennerne. Der er Søe imellem alle 3 Rennerne, dog, naar Vandene falder og blive lave, kan man næsten med tørre

Fødder gaa af den eene Holm paa den anden. Den søndre og fra Landet længst liggende af disse Holmer kaldes Hornfiskerennet, fordi derved plejer man at fange de fleeste Hornfiske her ved Landet; den mellemste Holm kaldes Kringelrennet. Og den Landet nærmest liggende Holm kaldes Langerennet. Paa Hornfiske-Rennet og paa Kringel-Rennet skal ogsaa have været Saltkedler, hvorudi man af det salte Søvand har koget det skiønne Salt. For 20 til 30 Aar siden har været her paa Landet Doctor Bister, som paa bemeldte Kringelrennet har haft sit Saltværk og baade ved at koge i Kedeler, og i Machiner med det salte Søvand fuldte og for Solens Varme satte, har lavet meget Salt her ved Landet. Men, fordi han maatte giøre alt for store Bekostninger paa Brænde-Ved at faa til at koge Saltet ved, siden paa Læssøe intet Træ var at faa, maatte han med Forliis opgive sit Saltværk.[1])

Ikke langt fra bemeldte Renner vesten for dem og nær ved Landet er og en stor Holm, som kaldes Fer-Rennet. Navnets Oprindelse vides ikke. Der har ogsaa for ikke mange Aar siden været Saltværk. Der er endnu her paa Læssøe en Del, som boer nær ved bemeldte Renner paa den søndre Kant i Byrums Sogn, hvilke fra Rennerne henter om Sommeren af det stærke og salte Sø-Vand i Tønder, fører det hiem til deres Huse, kommer det i flade Kister, giort af Fur-Træ og sætter det saa imod Solen, og naar det saa i nogle Dage har staaet for Solens Varme, saa sætter Saltet sig ned paa Bunden af bemeldte flade Kister. Og saaledes laver de saa meget Salt,

[1]) Om Saltindustrien paa Læsø kan henvises til H. Grüner Nielsen: Læsøfolk i gamle Dage, S. 46 ff. Om Dr. Biesters Virksomhed her vil en Artikel af C. Klitgaard fremkomme i »Jyske Samlinger«.

som til deres eget Huus behøves. Her er og en Mand, som til samme bruger en stor Sten, liggende paa hans Mark nær ved Huset. Samme Sten er lidet huul midt udi. Dette Salt seer saa skiønt ud, som det skiønneste spanske Salt. Naar de tager dette Sø-Vand paa bemeldte Renner, thi anden Steds kan det ikke faas saa stærkt, saa graver de med Spade et Hul paa Standbredden. Hvilket Hul snart fyldes med Vand, som opvælder: Derpaa kaster de et frisk Hønseæg i Vandet i det gravede Hul. Dersom Ægget da siunker til Bunden og kan ikke flyde i Vandet, saa er Vandet ikke salt nok. Men kan Ægget flyde næsten oven paa Vandet, saa tager de samme Vand og bruger det, som før er meldet.

Herforuden erindres ogsaa, at Landsaatterne haver Dronning Margaretæ Segl eller Signet, som jeg udi Lak paa dette Papir haver trykket. Landfolkene foregiver, at Dronning Margareta har først forundt Læssøes Beboere den Frihed at kiøbe og sælge deres Gaarder. Anledningen til denne af højstbemeldte Dronning Margareta beviste Naade skal have været denne, at Dronningen, som havde lidt Skibbrud et Sted under Schagen, skulde paa en Baad være kommen i Land paa Læssøe Norden for Hals Kirke og derfra have kiørt paa en Vogn, trukket af Stude, til Vester Strand for derfra at komme til Sæbye.

Henved een Miil eller $^3/_4$ Deel Miil Nord til Vest fra Landet ligger en Holm, som kaldes Nør-Rennet. Der sejler Folk ud for at skyde Sælhunde.

Byrum Præstegaard paa Læssøe, d. 10. Jan. 1755.

Morten Bechmann.

P. S. Paa Klitgaarden ligger nogle gamle Stykker (ɔ: Kanoner), som nu ere ikke i den Stand, at de til Landets Værn og Forsvar kan bruges, ifald, som Gud naadelig vilde forbyde, saadant skulde behøves.

Byrums Præstegaard ut supra. M. Bechmann«.

VENDSYSSELS KIRKEKLOKKER.

Af ERIK HORSKJÆR.

Klokker har været kendt i Østen fra den tidligste Tid. Baade i Ægypten og i Grækenland anvendtes de ved Tempelfester, og i Kristendommens første Aarhundreder blev Klokkeringning anset for en hedensk Skik. Først længere ned i Tiden indførte enkelte Klostre Klokker i Stedet for de Blæseinstrumenter, hvormed de tidligere havde kaldt til Bøn. Efterhaanden bredte Klokkerne sig til Kirker i andre Lande, og de kom til Danmark samtidig med Kristendommen, idet Ansgar 865 fik Lov til at ophænge en lille Klokke ved sit Kapel i Hedeby.

Denne, Danmarks første Kirkeklokke, har sikkert været lavet af sammennittede Jernplader, ligesom den Klokke, der staar paa Aars Museum, og som er indkommet til Museet fra Smorupgaard, Brorstrup Sogn, Aars Herred. Denne er sikkert i sin Tid kommet til Smorupgaard fra det i Følge Kongebrev af 21. Maj 1552 nedlagte katolske St. Anne Kapel i Smorup. Foruden denne Klokke findes der i Europa, saavidt man ved, kun en Jernklokke til fra Middelalderen, den saakaldte »Saufang«, som er paa Stadsmuseet i Køln.

Den ældste Malmklokke, som kendes i Danmark, er den, der stadig bruges i Smollerup ved Viborg fra Tiden omkring 1120—40; den er uden Aarstal (Danmarks ældste daterede Klokke tilhører St. Knuds

Kirke i Odense og bærer Aarstallet 1300), derimod kan Indskriften stadig læses; den lyder oversat til Dansk saaledes: »Dette Kar (Fad) af Kobber, velsign og beskyt, o Gud!«

Dens Alder kan bestemmes af den Form, dens Sider og Hanke har. De ældste Klokker er smalle forneden, har »Kubeform«, som det hedder. De har en svagere Klang, fordi Knebelens Vej er alt for kort. Senere gjorde man dem videre forneden.

Om Kirkeklokken, som havde saa stor Betydning i de gamles Liv, gik der naturligvis Sagn, som der i hine Tider gik Sagn om saa at sige enhver Ting, hvis Historie Folk ikke kendte.

De fleste af disse Klokkesagn (særlig fra Middelalderen) handler om Klokkeklangens Evne til at fordrive Troldtøj.

Klokkerne i Jelstrup og Vraa, Vendsyssels største Landsbykirkeklokker, skal efter Traditionen være støbt af samme Støbemester, hvilket stemmer godt med forskelligt ved disse to Klokker, der netop tyder paa det samme. Om Jelstrup Kirkeklokke gik det Sagn, at den skulde være støbt paa »Klokhøj«, 500 m SØ for Kirken. Ved en Undersøgelse, der 1922 foretoges af denne Høj, kom Sporene af en Støbning til Syne, og man fandt desuden Stykker af Støbeformen, som passede paa Sognets Klokke.[1]) Vi har saaledes her et Eksempel paa, at en Tradition har holdt sig 500 Aar.

Det er et stort Uheld for det arkæologiske og historiske Studium af middelalderlige Klokker i Danmark, at flere af Kongerne, nemlig Fr. I., Fr. II og Chr. IV indkaldte store Mængder af disse for i Krigstider at lade dem omstøbe til Kanoner.

[1]) Se Jydske Saml. 4. IV. 290 f.

Der findes i Rigsarkivet Fortegnelse over de Klokker, der er indkommet til Vejningsstederne. (1528—29. Fortegnelse over indkrævede Klokker; 1 Pk. Registrant 108 A. Registratur over Regnskaber ældre end 1559.) Fortegnelsen omhandler bl. a. Klokker, der er vejet i Aalborg og Aastrup Len 1529 samt Bispens Len i Vendsyssel ɔ: Sejlstrup, og man ser deraf, at Vendsyssel har ydet et stort Antal Klokker ved denne Lejlighed.

Hvormange der er afgivet ved senere Indkaldelser kan ikke oplyses, da Papirerne ikke er bevaret.

Angaaende Støbningen af Klokker henvises til »Opfindelsernes Bog« samt F. Uldalls Værk: »Danmarks middelalderlige Kirkeklokker«. Samme Værk behandler samtlige danske middelalderlige Kirkeklokker. Af andre Kildeskrifter findes paa Dansk kun Industrihistorikeren C. Nyrops Afhandling »Om Danmarks Kirkeklokker og deres Støbere«, som dog er baseret paa Litteraturstudier (Kirkehistoriske Samlinger 3. R., B. IV, 1882), hvori Støberbiografierne er af særlig Værdi, samt Erling Gribsø: »Frederiksborg Amts Kirkeklokker« i »Fra Frederiksborg Amt« 1934.

En Gennemgang af alle Vendsyssels Klokkeindskrifter vil derfor give en hel Del mere end disse Skrifter og tjene til at forøge vor Viden om et interessant kultur- og industrihistorisk Stykke Kirkeinventar.

Der vil her blive gaaet frem herredsvis, idet Købstæderne dog tages først. Der er særlig taget Hensyn til vore gamle Klokker, idet de nystøbte i flere Tilfælde forbigaas (Filialkirkerne og de andre Trossamfunds Kirker).

* foran Klokken betyder, at denne ikke findes paa det Sted, den er omtalt (f. Eks. flyttet til Museum).

† betyder, at paagældende Klokke nu er omstøbt og altsaa ikke eksisterer mere.

Sanct Katrine Kirke, HJØRING (Vennebjerg Herred).

I. »Den store Klokke«: Højde 91,5 cm — Bredde 92 cm. I det 3 cm brede Skriftbaand (Lapidarstil): »SOLI.DEO.GLORIA.ANNO.1639. P.I.S.K. — T.L.S. «Oversat: »Gud alene Æren. Aar 1639. Poul Jensen, Kirkeværge. Thomas Laursen«.[1])

Støbermærket paa Klokkens Nordvestside bestaar af et Skjold, i hvilket en Klokke, ved hvis Sider er Bogstaverne »F. V.«; udenfor Skjoldet gentages de samme Bogstaver i større Maalestok.[2])

Paa den modsatte Side ses et andet Støbermærke, bestaaende at et Par Palmegrene, der danner en Krans om en lille Klokke, en Roset og Bogstaverne »C. V.«, som ogsaa her er gentaget udenfor Mærket. Klokken er i det hele taget ret rigt prydet med Ornamenter i Renaissancestil. Over Indskriften en Frise dannet af Laurbærgrene og Englehoveder, paa Nordsiden et større Englehoved og paa den modsatte Side et 4 cm højt Brystbillede i Relief af Kristus. Et lille Englehoved, Stjerner og udstrakte Hænder er anvendt som Skilletegn i Indskriften. Paa Nordvestsiden, lige over Slagringen, et af Løvværk dannet Kors paa et trappeformet Fodstykke.

II. Den næststørste Klokke, »Tolvklokken«: Højde 92 — Bredde 80 cm. I Skriftbaandet, som er 7,3 cm bredt, findes følgende Tegn:

---

1) Klokken blev støbt paa St. Katrine Kirkegaard.

Da Klokken var for svær til Kirketaarnet, blev den 1657 flyttet til St. Hans Kirkegaard som »Byklokke« (Stormklokke), og her hang den til 1724, da den flyttedes til Børglum Kloster Kirke, hvorfra den — uvist hvornaar — er kommet tilbage til Hjøring St. Katrine. (Om Støbningen m. v. se C. Klitgaard: Hjørring Bys Hist., S. 224 f.)

2) Klokkestøberen var Franciscus Voillardi, der 1639 var i Slagsmaal her (Hjøring Tgb. Bl. 78). — Har ogsaa støbt Klokkerne i Hørby, Bejstrup og Vesterø paa Læsø.

3 Indvielseskors, Støbermærket og 5 Skivehjul. Disse er maaske en Hentydning til Hjulet, hvormed St. Katrine skulde sønderslides, og i saa Tilfælde kunde de 3 Kors betyde lige saa mange Sværd.

Foruden ovennævnte Tegn findes en, af 7 Typer bestaaende, Indskrift, der læses i Spejlskrift: »a y a n o d m«, hvilket formodentlig skal udtrykke: »ad annum md«. Oversat: I Aaret 1500.

III. Den lille Klokke: Højde 50, Br. 53 cm. »LINGUA TUA VOGANTE LÆTI DEUM LAUDAMUS SANCKT CATRINE KIRKE . 1841 . PROVST KABELL SOGNEPRÆST JUSTITSRAAD KOFOED BYFOGED INSPEKTEUR CHR. H. NIELSEN VÆRGE MEILSTRUP KLOKKESTØBERI RANDERS«.

Den øverste Linie, paa Latin, oversættes: »Naar din Stemme lyder, lover vi glade Gud«. En tidligere »lille Klokke« var støbt i Aalborg 1687 af den bekendte Støber Rudolph Melchior og var givet af Byfoged Jens Nielsen for en Toft nord i Byen.

St Maria Kirke, SÆBY (Dronninglund Herred).

† I. Den største Klokke, oprindelig med Indskrift (efter Chr. Rhuus's Optegnelser): »v e r b u m d o m i n i m a n e t i n a e t e r n u m m d l x x i«. D. v. s. »Guds Ord varer evindelig, 1571«. Paa Siderne af Klokken var en Del Bomærker (se: Anton Jakobsen i »Vendsyssel Folk og Land« 1911, S. 65), deriblandt ogsaa det af den bekendte Støber Petrus Laurentie benyttede Støbermærke.

Denne Klokke blev omstøbt 1691 i Aalborg af Rudolph Melchior og atter 1906 af de Smithske Støberier i Aalborg med Bibeholdelse af Indskriften fra 1691:

»TIL GUDS NAVNS ÆRE OG HANS HUSIS FORBEDRING HAVER CHRISTEN RUUS KONGL. MAYT. / FORORDNEDE BORGMESTER OG BYFOGET UDI SÆBY OG PETER WISBERG TOLDER UDI FLADSTRAND PAA DERES EGEN / BEKOSTNING LADET FORBEDRE OG OMSTØBE DENNE SÆBY KIRCKIS KLOCKE VED RUDOLPH MELCHIOR KLOKKESTØBER / UDI AALBORG ANNO 1691.

DE SMITHSKE (Klokke) STØBERIER I AALBORG GJORDE MIG OM AAR 1905«.

Paa Østsiden et Krucifix og Ordene: »GUD ALLEN ÆREN«.

Paa Vestsiden Christian den Femtes kronede Monogram og: »PIETATE ET IUSTITIA«. (»For Fromhed og Retfærdighed«.)

† II. Den næststørste Klokke. Indskrift: »GLORIA IN EXCELSIS DEO. ANNO MDCLXXXIX LOD SOGNEPRÆSTEN H. SØREN MORTENSSØN OG BORGE / MESTER CHRISTEN RUUS PAA SÆBY KIERKIES EGEN BEKOSTNING OMSTØBE DENNE / KLOCKE VED RUDOLPH MELCHIOR KLOKKE STØBER UDI AALBORG.

AAR 1926 GJORDE DE SMITHSKE (Klokke) STØBERIER I AALBORG MIG OM«.

Paa Klokkelegemet Christian den Femtes Navnetræk. (Om Klokken se iøvrigt Vend. Folk og Land 1911, S. 67.)

† III. Den mindste Klokke. Indskrift: »ANNO 1668 HAFVER H. LAURITS CHRISTENSØN SOGNEPRÆST OG LAURITS NILSØN RHUS BORGEMESTER LADET OMSTØBE DENNE / SÆBYE KIRCIS KLOK VED RUDOLPH MECHIOR. AAR 1926 GJORDE DE SMITHSKE STØBERIER I AALBORG MIG OM«.

Paa Siden af Klokkelegemet et Krucifix og Ordene: »GLORIA IN EXCELSIS DEO.«

Denne Klokke blev oprindelig (1668) støbt en Nat i Rektor Claus Nielsens Have i Sæby i Overværelse af den senere Borgmester Christen Rhuus. (Vends. Folk og Land 1911, S. 68.)

Paa Sæbygaard opbevares en Klokke, der har tjent til Slagklokke for Taarnuret. Den har en Mundingsvidde af 70 cm og bærer Indskriften: »Dne maria mdxxv« d. v. s.: »Herre (og) Maria! I Aar 1525«. Hankene er prydet med Rebsnoninger. Klokken er tilsyneladende støbt af Las Klockestøber, skønt den ikke bærer hans Støbermærke.

Indvendig i Klokken staar en Indskrift, som nu er ulæselig, men hvori dog kan læses Aartallet 1605. Klokken kan muligt stamme fra Gaardens Kapel.

Frederikshavn gamle Kirke (Fladstrands Kapel). Kapel-Klokken, der er prydet med Bladværk i sen Renaissancestil, bærer følgende Indskrift, som er fordelt i 3 Linier:

»(Et ankerlignende Tegn). V. G. G. (Anker). H. (Anker). IOHAN . ADOLFF . E. (Anker) . N. H . (Anker) . S. H. S. V DIG (Anker). O. V. D. H. —

ARNOLD . KLEIMAN . ME . FECIT . LVBECK ANNO 1687«.

Frederikshavn ny Kirke.

I. Den store Klokke: Paa Nordsiden af Klokkelegemet et Kors og Indskriften: »GUD ALENE ÆREN«.

Paa Sydsiden: »FREDERIKSHAVNS KIRKE 1892«.

Paa Slagringens Sydside: STØBT HOS L. ANDERSEN AARHUS«.

II. Den lille Klokke: Paa Sydsiden af Klokkelegemet et Kors og: »KOMMER, THI NU ERE ALLE TING BEREDTE. LUC. 14.-17.«

Paa Nordsiden: »FREDERIKSHAVNS KIRKE 1892«.

Paa Slagringens Nordside: »STØBT HOS L. ANDERSEN, AARHUS«.

SKAGEN.

1. Den store Klokke. I Skriftbaandet: »VORT HAAB TIL GUD ALENE«. / »DENNE KLOKKE ER SKAENKET SKAGENS KIRKE AF LAURITS OG FREDERIKKE TUXEN I AARET 1910«.

Paa Østsiden et Støbermærke, i hvilket en Klokke med Omskrift: »P. OTTE. HEMELINGEN«.

2. Den mellemste Klokke. I Skriftbaandet: »STØBT . AF . B . LÖW . & . SØN . KJØBENHAVN«.

Paa Nordvestsiden: »AAR 1886 EFTER CHRISTI FØDSEL OPHÆNGTES / DENNE KLOKKE ISTEDENFOR DEN GAMLE / MALMKLOKKE, DER VAR STØBT AAR 1502 FOR / AT SAMMENKALDE MENIGHEDEN TIL GUDS HUUS«.

(Om den i 1886 omstøbte Klokke se Nr. 5 b.)

3. Den lille Klokke stammer fra Østerby Kapel. Den er uden Indskrift, og under den nederste af de Rundstave, der begrænser det tomme Skriftbaand, ses paa Klokkens Østside et 9,2 cm højt, 4 cm bredt Relief af en siddende Biskop med højre Haand opløftet velsignende. Klokken stammer fra det 14. Aarhundrede.

1808 indsendte Pastor H. Tønning i Skagen Tegninger og Beskrivelser vedkommende tre Klokker til »Den Kongelige Commission for Oldsagers Bevarelse« i København.

4. a. en Klokke i Skagens Kirketaarn med Indskriften: »surgite mortoe venite ad ivdiciom 1579«.

D. v. s.: »Rejser jer, I døde og kommer til Dommen«.

Bogstavernes Type, Aarstallet og Indskriftens Ordlyd (jvf. Rubjerg og Lendum) tyder paa, at Klokken er støbt af Petrus Laurentie.

5. b. en Klokke i Vestre Klokkehus med Indskrift i to Linier:

»anno . domini . millesimo . qviqvagesimo . secudo . ihesvs . nasarenvs . rex . ivdeorum . alpha . et . o . devs . et . homo . o . rex . glorie . criste . veni . cvm . pace. + amen . sancxvs . lavrencivs . adiuva . os . sepr.«

I Stedet for »sancxvs« og »os« skulde have staaet »sanctus« og »nos«. Oversat: »Herrens Aar 1502. Jesus Nazareneren, Jødernes Konge. A og Ω (Begyndelsen og Enden) Gud og Menneske. O, Ærens Konge Christus kom med Fred, Amen. Hellige Laurentius, hjælp os altid«.

Klokken var støbt af Peter Hanssen, Flensborg. (Omstøbt 1886. Se Nr. 2.)

6. c. Klokke fra østre Klokkehus med Indskrift: »O . rex . glorie . ihv . xpe . veni . cvm . pace .ame.ano . dni . mvxiiii . factu . in . honore . olave . p . a . r.«

Sognepræsten bemærker, at de tre sidste Typer mulig betyder: »protomartyris ac regis«.

Oversættelse: »O, Ærens Konge, Jesus Christus, kom med Fred. Amen. Herrens Aar 1509 gjort til Ære for Olav, første Martyr og Konge«.

I Nationalmuseet opbevares Aftryk af en Klokke fra Skagen, som er et Arbejde af en Støber,

hvis Navn vi ikke kender, men som utvivlsomt er en Elev af Petrus Johannis.

Indskrift: »alpha et o . devs et homo . o rex glorie veni cvm pace . anno domini mcdlxxii«.

Oversat: »Begyndelsen og Enden, Gud og Menneske. O Ærens Konge kom med Fred. Herrens Aar 1472«.

Den svenske Kirke. Paa Østsiden: »GÅVA AV GUSTAFSFÖRSAMLINGEN I KÖPENHAMN«. / »GJUTEN AAR 1925 AV M. & O. OHLSSON I YSTAD«.

Paa Vestsiden:

»ÄRA VARA GUD I HÖJDEN OCH FRID PAA JORDEN BLAND MÄNNISKOR Til HVILKA HAN HAR BEHAG«. LUK. 7,14.«

Højen Kirkegaard. «GLORIA . IN . EXCELSIS . DEO . ANNO . 1703.« D. v. s.: »Ære være Gud i det højeste. I Aaret 1703«.

BRØNDERSLEV

gamle Kirkeklokke, som hænger ved den gamle Kirke, der nu er Kapel, H. 88, Br. 82 cm, bærer en Indskrift, som paa Grund af daarlig Støbning er ret uklar: »anno . domini . m . cccc . xviii . dn . traur . audite . foco . nos . ad . sacra . venite . h«.

»traur« skal læses »trahor«, »foco«, »voco«, »nos«, »vos«.

Oversat: »I Herrens Aar 1418, naar jeg trækkes, hører! Jeg kalder Eder, kom til Helligdommen«.

1529 afgav Kirken 1 Klokke vejende 2 Skippund.[1])

Af Brønderslev ny Kirkes Klokker er den ene støbt af Jysk Jernstøberi, Brønderslev, mens den anden er fra de Smithske Støberier i Aalborg.

[1]) 1 Skippund = 20 Lispund à 16 Pund = 320 Pund eller 160 kg.

† Den største Klokke: »STØBT AF H. C. GAMST KJØBENHAVN 1804. OMSTØBT AF A-S JYSK JERNSTØBERI OG MASKINFABRIK BRØNDERSLEV 1931«.

Den mindre Klokke (i Skriftbaand): »JEG VARER VED MORGEN, JEG VARER VED KVÆLD OG BED OG TÆNK PAA DIN SJÆL«.

Paa Nordsiden af Klokkelegemet:

»DE . SMITHSKE . JERNSTØBERIER . I . AALBORG / GJORDE . MIG / I . AARET . 1925 / TIL BRØNDERSLEV KIRKE«.

NØRRE-SUNDBY.

† 1. Den lille Klokke. H. 85, B. 76 cm.

Det dobbelte Skriftbaand har en Bredde af 7,5 cm. Under dette et 12 cm bredt, tomt Baand. Indskrift: »anno . domini . mccccvii . ihesvs . nasarenvs . rex . ivdeorum . maria . help . sancta . anna . seltridi . amen / thn . clac . er . stept . i . gvds . heder . oc . alle . helen . oc . thn . gode . her . sancte . peder . ogc . smed . per . lavrissen«.

Oversat: »I Herrens Aar 1507. Jesus Nazareneren, Jødernes Konge. Maria. Hjælp, hellige Anna selvtredie. Amen. Denne Klokke er støbt til Guds Hæder og alle Helgener og den gode Hr. St. Peder og Smed Per Lauridsen«.

Klokken, der var støbt af den dygtige og berømte Støber Per Hanssen, Flensburg, omstøbtes 1905 i de Smithske Støberier, Aalborg.

II. Den store Klokke:

»GLORIA . IN . EXCELSIS . DEO / DVM . VOCO . DEVOTAS . ANIMAS . AD . PASCVA . VITÆ / OBSEQVIOSE . MEVM . GREX . VENERARE . SONVM / DVM . MEVS . INDICIT . SOLENNIA . FVNERA . CLANGOR / DISCE . NECIS . DOMINO . VIVERE . DISCE . MORI / NE . CIEAM . PVLSANS . TINNITIBVS . ÆTHRA . COLONOS / CVM . FVRIT . IN . LACERIS . STRIDVLA . FLAMMA . CASIS / NE . QVOQVE . DECLAREM . VENIENTIS . MARTIA . TVRMAE / CLASSICA . TV . SVPEROS . SVPPLICE . VOCE . ROGA / ANNO . MDCXCVII / RVDOLPH . MELCHIOR . ME . FVDIT«.

Oversat: »Ære være Gud i det høje. Medens jeg kalder fromme Sjæle til Livets Græsgange, skal du, min Hjord, ære min Lyd ydmygt. Medens min Klang melder om højtidelig Gravfærd, skal du lære at leve, at dø for Dødens Herre. At ej jeg skal hidkalde Bønderne, idet jeg bringer Ætheren i Svingning ved min Klingen, naar den knitrende Flamme raser i de søndrede Hytter, og at jeg ej heller skal lade lyde Krigsvarslet for den kommende Hærskare bede du de høje Magter med bønlig Røst.

I Aaret 1697 gjorde Rudolph Melchior mig«.

HORNS HERRED.

RAABJERG.

Herredets ældste Klokke, ca. 1150, H. 66, Br. 50 cm. Paa den nederste Del af Klokken ses et lille, kun 66 mm højt, latinsk Kors, og paa Siderne af dette, med ganske smaa Typer: »A + Ω« — hvilket læses: »alfa et omega«, d. v. s.: »Begyndelsen og Enden«.

1529 afgaves fra Kirken 1 Klokke vejende 15 Lispund.

TVÆRSTED.

H. 79, Br. 62 cm. Indskrift: »IHESVS . NASARENVS . REX . IVDEORVM . ANNO . dNI . Md. XII«. Den anden Type i Aarstallet er af nogle For« skere tydet som et omvendt c, men det synes mig, at naar der i Ordet »dNi« er anvendt en Minuskel som Begyndelsesbogstav, kan det omstridte Ciffer lige

saa godt være en omvendt Minuskel »d«. Endvidere er Bogstavtypen udpræget Renaissance«.

Oversættelse: »Jesus Nazareneren, Jødernes Konge. Herrens Aar 1512«.

MOSBJERG.

I Skriftbaandet: »LAVRENTZ STRAHLBORN ME FECIT LUBECÆ ANNO 1729«. ɔ: »Laurentz Strahlborn gjorde mig, Lübeck, Aar 1729«.

Paa Ø. Siden af Klokkelegemet: »SOLI DEO GLORIA«. ɔ: »Gud alene Æren«. Klokken er prydet med Ornamenter i Barokstil, saaledes paa Ø. Siden to Møntaftryk, Advers og Revers af IIII Mark Danske, Frederik IV, og paa V. Siden en stor Mønt med Fr. IV.s Billede.

Laurentz Strahlborn var Stykkestøber i Lübeck, og har bl. a. støbt den store Klokke i Domkirken i Ratzeburg.

1529 afgaves fra Kirken 1 Klokke vejende 15 Lispund.

BINDSLEV.

H. 77, Br. 66 cm, er uden Indskrift, men kan, paa Grundlag af sin Form, tidsfæstes til 14. Aarhundrede.

1529 afgav Kirken 1 Klokke vejende 2 Skippund.

ELLING.

Klokken, der ser ud til at være fra Midten af forrige Aarhundrede, bærer paa Sydsiden Indskriften: »FRED . MED . EDER«.

1529 afgav Kirken 1 Klokke vejende 18 Lispund.

TOLNE.

H. 89, Br. 81 cm. I det ca. 5 cm brede Skriftbaand læses: »s t e b a r t h o l o m e e a p l e x p i o r a p r o n o b i s a n n o d n i m c d l x x x v i i«. — I Oversættelse: »Hellige Bartholomæus, Christi Apostel, bed for os«. — I Herrens Aar 1487.

1529 afgav Kirken 1 Klokke vejende 13 Lispund.

HØRMESTED.

Klokken, der er rigt ornamenteret i Rokokostil, bærer Indskriften:

»SOLI . DEO . GLORIA . ME . FECIT . M . C . TROSCEL . KOENIGLICHER . HOF . GLOCKEN . GIESER . COPENHAGEN . A° 1776«.

ɔ: »Gud alene Æren. M. C. Troscel. Kongelig Hof-Klokkestøber, København, lavede mig Aar 1776«.

Paa Sydsiden af Klokkelegemet en Kartouche, i hvilken et Møntaftryk med Omskriften: »CHRISTIANUS . VII . D. G. DAN . NORV . V. G. REX . MDCCLXXVI«.

LENDUM.

Klokken, som er støbt af Petrus Laurentie og bærer dennes Støbermærke, bærer Indskriften:

»s v r g i t e m o r t u i e t v e n e t e a d i u d i c i u m 1581«.

Indskriften, der fraregnet Aarstallet, nøje svarer til Rubjerg Kirkeklokke, oversættes:

»Rejser Eder, I døde, og kommer til Dommen«.

AASTED.

Klokken er skænket af C. Rosborg til Knivholt 1844 og bærer i Skriftbaandet følgende Indskrift: »AAR . 1844 . LOD . C. ROSBORG . TIL . KNIVHOLT . DENNE , KLOKKE . OMSTØBE«.

Paa Nordsiden af Klokkelegemet: »OMSTØBT . PAA . FREDERIKSVÆRK . AF . V. GAMÊL«.

KVISSEL.

I Skriftbaandet: »T i l K v i s s e l K i r k e b l e v j e g s t ø b t i d e t H e r r e n s A a r 1913 a f D e S m i t h s k e S t ø b e r i e r i A a l b o r g«.

Paa Nordsiden:

Jeg ringer for Øren, jeg ringer for Sind,
jeg minder om flygtende Timer.
Tid ringer jeg ud og Evighed ind,
og om Himmerigs Glæde jeg kimer«.

SKÆRUM.

Klokken er fra den tidlige Middelalder (ca. 1150) og var oprindelig uden Indskrift, men er blevet loddet i en Revne i Slagringen, Kronen delvis fornyet og hele Klokken drejet $^1/_8$ Omgang. Ved denne Lejlighed er der omkring Halsen blevet indmejslet følgende Indskrift, som staar i meget lavt Relief:

»BEKOST . AF . I = M. ROSBORG . OG . Z = I = K. ANTHONISDATTER . TEL . KNIVHOLT . 1800«.

1529 afgav Kirken 1 Klokke vejende 1 Skippund 9 Lispund.

FLADE.

Klokke i Renaissancestil med Indskrift:

»WEL-BØRDIGE MAND . MOGNS. IVEL . TIL . KNIFHOLLT. / VERBVM . DOMINI . MANET . IN . ÆTERNVM / MICHGEL . WESTFAL . ANNO . 161 —«.

D. v. s. »Velbyrdige Mogens Juel til Knivholt . Herrens Ord er evindeligt. Mikkel Westfal. Herrens DOMINI Aar 161 ?«.

Bangsbostrand.

I. Den store Klokke:

»Hver den, som er af Sandhed, hører min Røst. De Smithske Jernstøberier og Maskinværksteder i Aalborg gjorde mig for Bangsbostrand Kirke 1902«. Paa Sydsiden af Klokkelegemet »C. 9.»

Et stort Stykke af Klokkens Slagring er afsprunget ved Kimning, hvorved dens Klang ganske er ødelagt.

II. Den lille Klokke, der er ornamenteret med en Bladværksfrise om Halsen og en tilsvarende paa Slagringen, er en svensk Skibsklokke. Over Slagringen Indskriften:

»GJUTEN . PÅ . KUNGL: SKEPPSWARFVET . I C: KRONA (Carlskrona) 1848. AF P. MØRCK«. — Paa Sydsiden en Kartouche, i hvilken et »G«. — Denne Klokke benyttes nu kun til Kimning.

GÆRUM.

H. 64 cm, Br. 50 cm. Klokken er uden Indskrift, men kan efter sin Form dateres til ca. 1175.

1529 afgav Kirken 1 Klokke vejende 2 Skippund, 3 Lispund.

HIRSHOLMENE.

Den ret lille Klokke bærer Indskriften: »FORFERDIGET . AF . H. C. GAMST . KJØBENHAVN«. Den er uden Aarstal, men kan, idet Hans Christensen Gamsts Virksomhed faldt før 1803, dateres til omkr. Aar 1800.

VENNEBJERG HERRED.

St. Hans.

† Den ældre Klokke, der var revnet, blev omstøbt 1929 i De Smithske Støberier, Aalborg, med Indskriften:

a) I Skriftbaand om Halsen:

»KOMMER. I MIN FADERS VELSIGNEDE.
DE SMITHSKE STØBERIER GJORDE MIG 1929«.

b) Paa Klokkelegemets Sydside:

»KLOKKE, RING FRED OVER LAND OG BY.
KALD PAA HJERTER, FORSAGTE OG BANGE.
KALD PAA DE UNGE SAA HØJT OVER SKY.
HERREN DE FØLGE MED JUBLENDE SANGE.
HARALD LANGHOFF
SOGNEPRÆST«.

ST. OLAJ.

H. 78, Br. 75 cm. Oprindelig støbt af Franciscus Voillardi 1639. Omstøbt 1866 med Indskrift:

»OMSTØBT I KJØBENHAVN 1866 AF GAMST & LUNDS EFTERF.«

Klokkestøbningen 1639 fandt Sted paa St. Katrine Kirkegaard. (C. Klitgaard: Hjørring Bys Hist., S. 225.)

UGILT.

»ANTOINI WISEN GOS MICH IN LVBECK MIDT GODES HVLF ANNO 1648«. D. v. s.: »Anton Wisen støbte mig i Lübeck med Guds Hjælp. Aar 1648«.

1529 afgav Kirken 1 Klokke, vejende 1 Skippund.

SINDAL.

I. Den store Klokke:

»verbum . done . manet . ine . tarnom . mdlxvi«. — D. v. s.: »Herrens Ord er evindeligt. 1566«. Paa Siden af Klokken er Klokkestøberen Petrus Laurenties Mærke.

1529 afgav Kirken 1 Klokke, vejende 1 Skippund, 1 Lispund.

II. Den lille Klokke:

»WBG. CLAVS UNGER. WBG. FRUE BARBARA GALT ANNO 1696«.

»Velbyrdig Claus Unger. Velbyrdig Fru Barbara Galt Aar 1696«. (ɔ: Claus Unger til Villerup og Frue.) Maaske er Klokken kommet til Sindal fra Skallerup, da deres Søn Wulf Abraham Unger 1709 købte Baggesvogn i Sindal Sogn.

III. Stationskirken:

Paa Klokkelegemets Nordside:

»GENNEM JORDERIG GAAR HIMMELRØSTEN, KALDER SJÆLEN TIL SIN HVILE IND«.

Paa Sydsiden:

»JEG KALDER PAA GAMMEL OG PAA UNG, MEST DOG PAA SJÆLEN TRÆT OG TUNG. SYG FOR DEN EVIGE HVILE«.

Paa Slagringen:

»STØBT 1910 AF CHRISTIANSEN & SCHJØNNING, AABYHØJ PR. AARHUS«.

ASTRUP.

H. 77.5, Br. 77.0 cm.

»varbom . done . manet . ine . ternom . mdlx.« ɔ: »Herrens Ord varer evindeligt. 1560«.

Langs Slagringen: »vel . berdig . mand . morten . krabe[1]) . haver . ladet . mig . stebe.«

Paa S. Ø. Siden af Klokken Rosenkrantzernes Vaaben, paa S. Siden Krabbernes. Paa N. Ø. Siden Petrus Laurenties Støbermærke.

1529 afgav Kirken 1 Klokke vejende 18 Lispund.

BJERGBY.

»STØBT AF B. S. LÖW, KJØBENHAVN 1867«.

1529 afgav Kirken 1 Klokke vejende 2 Skippund, 8 Lispund.

MYGDAL.

Skriftbaand om Halsen:

»varbom . done . manet . ineternom . mdlx.« D. v. s.: Herrens Ord bliver evindeligt. 1560«.

Paa Slagringen:

»rose . er . met . navn . chrestofer . lvnge . haver . ladet . meg . stebe . sin . soven . mend . tel . gaven«.

---

1) Morten Krabbe til Bøgsted.

Paa Klokkelegemet Lungernes og Juelernes Vaabner samt Støberen Petrus Laurenties Støbermærke. Klokken hedder altsaa Rose.

»s e n s o v e n m e n d t e l g a v e n« betyder: »sine sognemænd til gavn«. Christoffer Lunge var Ejer af Odden.

UGGERBY.

† I Skriftbaandet læstes:

»a n o . d n i . m . c d l x x i i i . f v s a . e . i s t a . k a p a in h o n o r e . b e a t i . o l a v i . m a r t i r.«

»k a p a« er Forkortelse for »c a m p a n a«.

Oversættelse: »Herrens Aar 1473 er denne Klokke støbt til Ære for den salige Olaf Martyr«.

Paa Klokken saas følgende Relieffer, hvoraf flere er dannede efter Pilgrimstegn:

1. Et stærkt ophøjet 11,2 cm højt og 3,5 cm bredt Billede af en staaende Madonna med det nøgne Jesusbarn paa venstre Arm, Maria havde Krone paa Hovedet og hvilede paa en Konsol.

2. Christus paa Korset. Figuren, der hviler paa et Fodbrædt, havde en Højde af 4,8 cm og var fremstillet paaklædt samt med Kongekrone. Fødderne var adskilte. Billedet var næsten sønderbrudt ved en Revne i Klokkens øvre Parti.

3. En 9,2 cm høj og 3,2 cm bred, siddende Biskop med Staven i venstre Haand og den højre oprakt til Velsignelse. Under Figuren Spor af Indskrift.

4. Et 7,7 cm højt og 3,8 cm bredt Relief, hvori indenfor Rammen vistes en staaende Helgeninde med Glorie om Hovedet, og som bar en Vase eller Krukke foran sig. Under Figuren stod i Majuskelskrift: »WALPURG«. Det er altsaa Abbedissen for Klostret i Heydenhelm, den hellige Valborg, som her vistes. Rammen var foroven rigt prydet med gotiske Bladornamenter.

5. Et 7,1 cm højt, 4,8 cm bredt Relief, i hvilket der indenfor Rammen, der ogsaa her endte gavlformet foroven, vistes to Figurer med Helgenglorier (Apostle?).

6. Et utydeligt Aftryk af et Pilgrimstegn, Højde 5 cm, Br. 3,6 cm, visende en siddende Figur, der syntes at holde en Stav i venstre Haand.

7. Pilgrimstegn (fra Rom?) 4,7 cm i Diameter, i hvis Midte de pavelige korslagte Nøgler. Mellem disse Christi Hoved omgivet af en Glorie.

8. Rundt Segl? af samme Størrelse. Fremstillingen var meget utydelig, maaske kunde der skimtes Madonna med Jesusbarnet. Denne Klokke synes at være støbt af J o h a n n e s H i n r i c i, som har efterladt sig Arbejder i forskellige Dele af Landet.

Klokken blev omstøbt 1917 af de Smithske Støberier i Aalborg, og kom efter Omstøbningen til, foruden den oprindelige Indskrift, i Skriftbaandet at bære Indskriften: »FOR UGGERBY KIRKE GIORDE DE SMITHSKE KLOKKESTØBERIER I AALBORG MIG OM AAR 1917«.

Paa Sydsiden af Klokkelegemet: »MENS KRIGEN HÆRGEDE I VERDENS LANDE / BLEV JEG FORNYET, TIL BLIDT AT BLANDE / MIN RØST MED UGGERBY MENIGHEDS TAK / FOR FRED FRA GEDSER TIL SKAGERAK«.

1529 afgav Kirken 1 Klokke vejende 2 Skippund, 1 Lispund.

HORNE.

H. 100, Br. 81 cm.

Klokken er sikkert støbt af den samme Støber, P. L. P., som har støbt Hjørring Tolvklokke og mange andre vendsysselske Klokker o. Aar 1500. Den er uden Indskrift, men bærer alle denne Gruppes Karaktertræk. (Fortsættes.)

KOKKEDAL GODS.

Ved Kommunelærer P. RØNN CHRISTENSEN, Charlottenlund.

Der vides intet sikkert om det Gods, som den adelige Familie, der før Bannernes Tid beboede Kokkedal i Torslev Sogn, Ø. Han Herred, ejede til Hovedgaarden. Ganske vist fremgaar det af et Stokkenævn fra Hvetbo Herred $^{28}/_{9}$ 1465, at den gamle Slægt paa Kokkedal, som uddøde omkring 1450, havde ejet »Aasendrup Hovedgaard (Vrensted Sogn, Børglum Herred) med Aasendrup By med Dam og Damsbund, men denne Besiddelse maa opfattes som en særskilt »Hovedgaard« og ikke som Bøndergods til Kokkedal.

Straks efter at Anders Nielsen Banner fra Asdal ved sit Giftermaal var blevet Ejer af Kokkedal, indvikledes han i Stridigheder med den nærliggende Alsbjærggaards[1]) Ejer, som ifølge Sagnet slog Anders Banners Plovkarl ihjel. De to Adelsmænd »havde saa stor Uvenskab sammen, at de ej kunde gaa ind ad een Kirkedør«. Striden drejede sig imidlertid ikke om Bøndergods, men om Rettigheder i de to Hovedgaardes Marker, vist egentlig om den nedlagte »Frejstrupgaard«s Jorder.

Om Bøndergodset oplyser derimod et Forlig, som Anders Banner sluttede med Prioren i Økloster i Kollerup Kirke $^{21}/_{9}$ 1463, hvori det fastslaas, at Kokke-

[1]) Om Alsbjærggaard se C. Klitgaard i Aarb. 1921 152—156.

dal ejede Gods i Klithuse i Tranum Sogn. Hvad Kokkedal ikke ejede her tilhørte Klosteret. En Lovhævd af Han Herreds Ting $^{30}/_{11}$1 495 viser, at Kokkedals Ejer paa den Tid ogsaa havde Part i Tranum og Bratbjerg Marker, men Ejendomsretten til disse maatte ikke alene deles med Økloster, men ogsaa med Kronen, »Bonden« (Selveje), Aagaard og Kirken. I Haverslev Sognemark ejede Anders Banner til Kokkedal en Del Jord, som 1470[1]) pantsattes til Økloster, men siden atter blev indløst.

Saavidt det er muligt paa Grundlag af senere Oplysninger at rekonstruere Forholdene, synes der iøvrigt ikke at have været større Mængder af Bøndergods tillagt Kokkedal i de ældste Banneres Dage. En Del arvet »Strøgods« har dog nok været tillagt, saaledes har maaske de to Gaarde i Rostrup Sogn (Himmerland), som Anders Banner $^{7}/_{3}$ 1460 pantsatte til Biskoppen i Aarhus, trods Afstanden, hørt til Kokkedal. Noget af »alt vort Gods i Vendsyssel«, som Niels Eriksen Gyldenstjernes Arvinger $^{6}/_{4}$ 1463 overlod til Anders Banners Hustru som hendes Arv, har muligvis været saaledes beliggende, at det belejligst kunde lægges til Kokkedal, fremfor til Anders Banners tre Hovedgaarde i Vendsyssel (Asdal, Aasendrup og »Drefsholm« (Vrensted Sogn). Men i Ø. Han Herred var der ikke meget Gods under Bannernes Hovedgaard, saaledes ejedes i selve Torslev Sogn væsentlig kun Halvdelen af Attrup By, ca. 10 Gd. og Bol (hertil dog 2 Gd., som henholdsvis 1463 og 1529 ved Mageskifter tillagdes Kokkedal). Den store Torslev By med mere Gods i Torslev Sogn tilhørte Økloster, hvis Stilling i Slutningen af Middelalderen og sandsynligvis adskillige Hundrede Aar tilbage i

[1]) Æ. d. Arkivreg. III.

Tiden har været ret dominerende i dette Sogn paa Trods af, at der fandtes to eller tre adelige Sædegaarde inden for Sognets Grænser.

Næppe var Reformationen gennemført, og Kirkens verdslige Magt brudt ved Kloster- og Bispegodsets Overgang til Kronen, før Erik Banner sikrede sig et Stykke Jord, der tilhørte Økloster, men aabenbart har været Kokkedals Ejer meget i Vejen. Allerede 7/5 1537 udstedte Christian III Skøde til Erik Banner »paa en Jord, der ligger i hans Enemærke ved hans Gaard Kokkedal«. Nogle Aar senere 10/7 1552 fik samme Erik Banner ved Mageskifte med Kronen en Del af Mariager Klosters Gods, som tillagdes Kokkedal. Det drejede sig om: 1 Gd. i Lild Sogn, kaldet »Kolsgaard«, 1 Bol i Lund i samme Sogn samt 1 Gd. og 1 Bol i Holmsø i Haverslev Sogn.

Det blev dog først den sidste Mand af Slægten Banner paa Kokkedal, som i større Udstrækning benyttede sig af, at Klostergodset var kommet i Kronens Eje, til at samle Gods omkring Kokkedal.

Frands Banner fik 17/11 1560 ved Mageskifte Øklosters Gaard »Haven i Torslev Sogn, og Aaret efter (2/2 1561) mageskiftede han en Del spredt Gods i Himmerland med Holmsøgaard, 1 Gd. i Holmsø By, Lørsted Mølle, 1 Gd. i Haverslev, 1 Gd. i Attrup, 1 Gd. i Aggersborg og 2 Gd. i Mierup. Han søgte kraftigt at hævde Ejendomsretten til sin Gaard, lod saaledes 1562[1]) Bratskovs Ejere Hans Holck og Vibeke Lykke stævne til Han Herreds Ting for at høre Forbud »for nogen Mand at komme i erl. og velb. Frands Banners Skov eller Mark enten med Drift eller Grøft eller med nogen Hug eller at bruge i Fjorden nogensteds paa hans Grund saa vidt som

[1]) Han Herreds Tingbog 9/6 1673.

hans Breve bemelder, eller med nogen Brug i Fuolfod,[1]) saa vidt som hans Part kan findes med Rette«.

To Aar før Frands Banner døde foretog han omsider det store Mageskifte, som fuldstændig forandrede Ejendomsforholdene i Torslev, Øland m. fl. Sogne. For Hovedgaarden Rygaard med underliggende Bøndergods paa Sjælland mageskiftede han sig 24/7 1573[2]) til det gamle Økloster med tilhørende Fiskerettigheder og en Del Bøndergods. Derefter foretoges en Omlægning, idet Klostergodset i Torslev Sogn: 22 Gd. i Torslev By, 1 Gd. i Flegum og 2 Gd. i Aarup underlagdes Kokkedal, medens det øvrige tilkøbte Klostergods forblev under den gamle Kloster-Hovedgaard paa Øland, som efter Frands Banners Hustru Anne Oxe fik Navnet Oxholm.

Da Frands Banner døde og 24/7 1575 blev begravet i Torslev Kirke, arvede hans Enke og to Døtre altsaa bl. a. to Hovedgaarde i Ø. Han Herred, hver med en fast Kærne af tilsluttet Bøndergods, samt en mindre Del »Strøgods«.

Kokkedal arvedes af Karen Banner, som 1580 blev gift med Henrik Lykke til Overgaard (Randers Amt), og dermed kom Kokkedal ind i Familien Lykkes store Godskompleks, der efterhaanden voksede, saaledes at Henrik Lykkes Søn Frants Lykke til sidst var Ejer af ialt tyve Herregaarde i Danmark og Skaane med umaadelige Mængder af Bøndergods. Kokkedals Godstilliggende, som styredes af en skiftende Række Fogeder, forblev i disse Aar uforandret[3]), naar undtages, at noget »Strøgods« tillagdes, og at Alsbjærggaard, der nu var fire Bøndergaarde, i 1586 tilkøbtes af Henrik Lykke.

[1]) Se Aarb. 1935 S. 111.
[2]) Orig. Mgsk. Perg. R. A.
[3]) Skattemandt. 1629—47.

En stor Forandring skete i Aaret 1649, da Kokkedal med tilliggende Gods i Torslev Sogn samt Mølgaard i Lerup Sogn (som fra Bannernes Tid havde hørt til Kokkedal) og endvidere tre Huse i Klithuse og Bratbjerg mageskiftedes til den adelige Jomfru Karen Galde. Det øvrige Gods kom under Hovedgaarden Rødslet i Vadum Sogn.

Dermed indledtes en urolig Tid for Gaard og Gods.

Karen Galde, der nu tog Bolig paa Kokkedal, giftede sig i en Alder af ca. 60 Aar med Børge Rosenkrans, der var omkr. tyve Aar yngre. $^{13}/_{8}$ 1660[1]) tilkøbtes en Gaard i Holmsø og Gaarden Øster Lunde i Lerup Sogn, men inden længe var de nye Ejeres Økonomi saa daarlig, at der slet ikke kunde være Tale om at tilkøbe Bøndergods, tværtimod! De to Ægtefæller kunde ikke enes og levede adskilte, og Karen Galde paa Kokkedal maatte »i sin Husbonds Fraværelse« udstede Pantebreve paa Bøndergods for at skaffe Penge.[2]) Efter hendes Død fortsatte Arvingerne, hendes Søster, Svoger og Søstersøn paa samme Maade,[3]) indtil sidstnævnte $^{18}/_{3}$ 1691 skødede Gaard og Gods til Bratskovs Ejer Palle Rantzau. Da denne samme Aar døde, giftede Enken, Ingeborg Seefeld, sig nogle Maaneder senere med en trediveaarig Borgmestersøn fra Kalundborg, Diderik Christian Braës, og denne første borgerlig fødte Ejer bragte igen Gaard og Gods paa Fode.

Han begyndte under store Vanskeligheder, idet Johan Rantzau som Formynder for sine tre umyndige Broderbørn førte en lang Proces angaaende Delingen af Arven m. m. Johan Rantzaus første Indlæg

1) Kokkedals inds. Job. 1683.

2) Se f. Eks. Vib. L. Pb. 1667 $^{18}/_{6}$.

3) Vib. L. Pb. 1680 $^{21}/_{4}$ og 1685 $^{22}/_{3}$.

i Sagen[1]) indledtes saaledes: »Saasom Ingeborg Seefeld haver ladet sig vie til en Studenter kaldet Diderik Christen Brasen, førend Skiftet efter min Broder, salig Palle Rantzau, bevisligt var tilendebragt« — — og Tonen blev ikke blidere siden hen. Men Braës forstod at klare for sig baade i denne Sag, der endte med Højesterets Dom $^{9}/_{12}$ 1693, og senere i adskillige andre. En stor Del af Han Herreds Tingbog 1692—94 optages af hans Processer angaaende Rettigheder til det forfaldne Gods, men efterhaanden bliver de Braës'ske Processer sjældnere, thi Erfaringen viste, at den unge energiske Godsejer som Regel gik sejrrigt ud af Striden.

Ogsaa økonomisk vandt Braës sig efterhaanden en fast Stilling, og langsomt samledes der igen Gods til den gamle Gaard. Kokkedals gamle Gods i Torslev Sogn tilbagekøbtes og desuden tillagdes Tid efter anden nogle Gaarde og Bol i de omliggende Sogne.

Om Braës som Godsadministrator kan siges, at han med stor Kraft forlangte Bøndernes Pligter over for Godsherren opfyldte, men til Gengæld undlod han heller ikke kraftigt at forsvare dem mod uberettigede Krav eller mod Overlast. Saaledes omtaler Biskop Bircherod i sin Visitatsbog under $^{5}/_{11}$ 1704, at han har faaet Brev fra Braës, hvori denne anmoder Biskoppen om at gøre sin Indflydelse gældende i Anledning af, at Kaptajn Stauffenberg havde »med Træhesten og anden ond Medfart ilde trakteret« en ung Bondekarl »aleneste fordi han uden samme sin Kaptajns eller Oberstens Tilladelse havde ladet sig til en Pige trolove«.

I Tidens Aand og sikkert til Kongens Glæde stif-

1) Han Herreds Tingbog 1692 $^{4}/_{7}$ ff.

tede han 1740 Torslev Hospital og 1742 Skolerne i Attrup og Torslev.

Hans Søn og Efterfølger Peder Enevold Braës, der ophøjedes i Adelsstanden, var som Faderen en meget virksom Mand. 1755 omrebedes Torslev Bymark, saa samtlige 22 Gaarde blev gjort lige i Hartkorn, 1756 foretoges en lignende Forandring i Attrup.[1])

Naar undtages Ø. Lunde, som frasolgtes 1773 $^{14}/_{11}$,[2]) forblev Godset ialt væsentligt samlet og uden Forandringer fra Braësernes Tid til omkring 1842, da Morten Leth Hastrup frasolgte Bøndergodset.

Kokkedals Gods omfattede i denne sidste Periode foruden Torslev Sogn, 2—3 Gd. og nogle Huse i Haverslev, 1 Gd. i Holmsø, 2—3 Huse i Lørsted, 2 Gd. i Bejstrup, 2 Gd. i Manstrup, 2 Gd. i Aggersborg-Ullerup, Mølgaard i Lerup Sogn, 1 Hus i Ø. Svenstrup, 3 Gd. i V. Svenstrup, 3 Gd. i Øslev, 1 Gd. i Husby, 1 Gd. i V. Torup, 1 Gd. og 1 H. i Tømmerby, 1 Gd. i Langvad, 2—3 Gd. i Øsløs og 1 Gd. i Vesløs.

---

[1]) Specifikation over Kokkedal Bøndergods 1778, R. A.
[2]) Han H. Pb. 1, 272.

VANDSTED OG VANGGAARD.

ST. HANS SOGN, VENNEBJERG HERRED.

AF STATSREVISOR J. S. VANGGAARD.

A. Vandsted.

Vandsted, der indtil 1685 bestod af 3 Gaarde og nogle Huse og altsaa maatte betegnes som en Landsby, efter 1685 en Gaard, efter 1799 udstykket, hvoraf den væsentligste Del blev Vanggaard — strakte sig fra Hjøring Markjorder og til Liver Aa med Sydgrænse: Aastrup Mølledam, med Møllebækken og mod Nord et parallelt løbende Vandløb, begge udmundende i Liver Aa, der dannede Vestgrænsen. Mod Nord grænsede Ejendommen eller Ejerlavet til Hjøring Bys Jorder og mod Syd til Hovedgaarden Aastrup. Markens Form var overvejende en Rektangel, Afstanden fra Hjøring Markjorder og til Liver Aa var 4300 Alen og tværs over gennemsnitlig 1500 Alen. Arealet omtrent 445 Tdr. Land med 19 Tdr. 1 Fdk. 2 Alb. Hartkorn efter Matr. af 1688. Mod den nordre Bæk er Terrænet højt med ret stejle Bakkeskraaninger, bestaaende af Lerjord; mod Syd er Terrænet mere jævnt affaldende. De højeste Punkter over Havet beliggende syd og vest for Gaarden er 102 Fod. Det laveste Punkt ved Liver Aa er 17 Fod over Havet.

Jorden er af meget forskellig Beskaffenhed; betydelige Strækninger af den østlige Del er lette Sandjorder, og inden Opdyrkningen tog fat, efter Aarhundredskiftet, var der ret store Hedestrækninger, dels ned mod Liver Aa, nu opdyrket, og dels i et

bakket Terræn (Indsande) syd for Gaarden, nu tilplantet. Omkring 1800 har efter Matrikulskortet at dømme kun ca. $1/4$ af Arealet været Agermark, Resten Hede, Græsningsjord og Eng; den sidste dog kun af forholdsvis ringe Udstrækning. I den vestlige Del af Terrænet, den nuværende Vanggaards Areal, findes Strækninger af god lermuldet Jord, og hele den vestlige Del er mere lavtliggende og med et ikke ringe Lag Muld, hvilket ogsaa gælder den tidligere Hede mod Vest.

Af geologisk Interesse maa nævnes, at der ved Prøveboringer til Hjøring Vandværk 1901 paa Vandsted Mark blev fundet Gas i 47 og 60 m. Dybde. Vandsted ligger i Yderkanten af det vendsysselske Gasdistrikt: Vendsyssels Geologi 1936, S. 67. Fri Udstrømning af Gas er forøvrigt paaagtet midt paa den nordre Del af Vanggaards Mark og paa den vestlige Del af Vandsteds Mark, hvor Boringen fandt Sted.

Her skal forsøges, saavidt Kilderne tillader, en Optegnelse over Beboerne og deres Virke paa den paagældende Lokalitet.

Landsbynavnet Vandsted træffes seks Steder i Jylland (Trap), og med Formen Vandstad forekommer det i Bjærge og Færs Herreder i Skaane. Navnet menes at betyde det, det i sig selv siger, et Vandsted eller Vandingssted (Vends. Aarb. 1919, 120).

Vandstedet er da ogsaa tydeligt nok, det eksisterer den Dag i Dag i en lille Dam, der ligger ret højt oppe i en Bakkeslugt 70 Alen øst for Gaarden; den faar sit Vand fra Kildevæld og tørrer derfor praktisk talt aldrig ud. Her har Landsbyens eller Gaardens Kreaturer i Aarhundredernes Løb, saavel Sommer som Vinter, slukket deres Tørst; det bruges forøvrigt fremdeles til Vandingssted for løsgaaende Kreaturer. Benævnelsen: Vangsted, der en enkelt Gang dukker

op ved den sidste Matrikulering, er en Fejlskrivning. I Folkemunde er Navnet da ogsaa Wojste.

Vandsted i St. Hans Sogn nævnes første Gang 1319, da Stig Nielsen udstedte følgende Brev:

»Jeg stadfæster, at jeg har tilskødet velbyrdige Mand, Ridder Henrik Nielsen mit Damsted paa Wanstath Mark tillige med Damsbund, med Flod og Flodsted, saa meget af mine Jorder dersteds, som han har villet tage, med Tørvegrøft og Sandgrave overalt, hvor der paa Marken findes af den Jord, som kaldes Lyngjord. Med mig forsegler mine Brødre, velb. Peder Nielsen til Hørbylund og Jens Nielsen. Datum 23. Maj 1319«. (Erslevs Repertorium Nr. 1270.)

Dernæst erfarer vi, at

»Ridder Gunnulf Svendsens Efterleverske Beatrix gør vitterligt for alle, at jeg har givet min Slægtning, den velbyrdige Ridder, Hr. Henrik Nielsen en Mark af mine Jorder paa Watnstath Mark, Ager, Flod og Flodsted og de Markgrave, som kaldes Tørvegrøft, saa meget som han vil tage af dem.

Medforseglet af mine Brødre Hr. Jens Quær og Hr. Palne Jensen, Riddere. Datum 17. August 1323«. (Erslev Nr. 1383.)

Stig Nielsen var Væbner. Henrik Nielsens adelige Tilnavn var Panter, og han var Ejer af Aastrup, som hans Arvinger 1354 afstod til Valdemar Atterdag. Palne Jensen var en Juul. Paa adskillige større Selvejergaarde, som vi nu vil kalde større Bondergaarde eller Proprietærgaarde, sad den Gang Adelsfolk, Mænd af Vaaben, Væbnere eller endog Riddere, senere fulgte mange af disse Familier Bondestandens Kaar nedad, hvilken Stand de paa sin Vis ogsaa tilhørte, blev Fæstere, og deres Adelsskab gik tabt.

Her er altsaa Tale om to vist samtidige Ejere af Vandsted, der begge sælger og bekræfter Salget af Gaardens Vandmølle til Aastrup, hvortil den siden hørte, derfor ogsaa kaldet Aastrup Vandmølle.

Der synes at være opkommet Uenighed om Ejendomsretten til Vandsted, hvad der fremgaar af følgende:

»Niels Pedersen, Ingvar Tollisen, Sønnik.vll... sen, Niels Thomsen, Jens Huglestaath, Gerlæv Huglestath, Jens Green og Palne Eesesøn gør vitterligt for alle, at vi i Landsdelen Vendsyssel før Maria Himmelfartsdag har set, at Fru Beatrix har tilskødet Stig Nielsen alle sine Ejendomme i Vaanstaadth paa saadanne Betingelser, at Fru Beatrix skal holde Stig Nielsen fri for alle Krav paa Brugsret fra anden Side.[1]) Datum 8. (?) August 1324«. (8 Segl.)

(Erslev Nr. 1396.) Niels Pedersen var af Slægten Hagel, saavel han som Ingvar Tollisen og de to Brødre Huglestaath var Væbnere og hørte til Vendsyssels Uradel. Slægten nævnes kun 1324—43 (Nyt dansk Adelsleksikon).

Dernæst foreligger følgende Landstingsvidne:

»Laurids Jensen, Hører til Viborg Landsting, Christian Bosen, Poul Magnussen, Jakob Nielsen og Ebbe Aagesen, Ridder, Provst Esger, Nafne Thordsen, Jens Nielsen til Odsgaard og Peder Elbæk gøre alle vitterligt, at Søndag Quinquagesime (ɔ: Fastelavns Søndag) paa Viborg Landsting tog Stig Nielsen Tingsvidne om, at Fru Beatrix, Hr. Gunnar Svendsens Efterleverske, havde frembudt alle sine Ejendomme i Jylland til Salg.

Under vore Segl (9 Segl). 16. Februar 1325«.

(Erslev Nr. 1407.) Nr. 1 er en Abildgaard, Nr. 4 Gyldenstjerne til Eskær i Salling, Nr. 7 Væbner, Nr. 8 Galskyt til Odsgaard i Middelsom Herred og Nr. 9 Væbner.

Og endelig hører vi, at

»Jens Boddi, Ingvar Tollisen, Jens Poulsen, Anders Nielsen, Jens Grøn, Jens Kloddi, Palne Askersen, Ingvar Tollisen fra Hwæt, Peder Nielsen fra Synderlyugh, Laurids Jensen, Jens Ludvigsen og Peder Svendsen gør vitterligt, at vi har set Fru Beatrices i Vendsyssels Brev, læst ca. 2 Aar, før hun afstod sine Ejendomme i Watnstath til nogen.

Under vore Segl (12 Segl). 24. April 1325.«

(Erslev Nr. 1415.)

Nr. 4 var Væbner, Nr. 8 fra Hvetbo Herred, Nr. 9 fra Sønderlev i Vennebjerg Herred. Vandsteds Navn har den Gang en Form, der nærmer sig den oldnordiske.

Alle ovennævnte Dokumenter er affattet paa Latin.

Naar der vidnes, dels medunderskrives af Slægtninge ved Salg, at Ejendommene med betydeligt Varsel har været udbudt til Salg, var det, fordi Slægten havde Forkøbsret til Arvegods. Var Slægten ikke Køber, kunde Ejendommen sælges til andre.

Næste Gang Vandsted nævnes er 1423, da Margrete Henriksdatter, Otto Oldelands Enke, skøder Gods til Børglum Kloster. (De ældste danske Arkivregistraturer III, S. 87 og D. A. A. 1907—324).

Aar 1447 tilskødes Klosteret Gods i Vandsted af Thomas Jensen (Sehested til Vellingshøj), Knud Nielsen og Peder Mathiesen (Vognsen til Boller). (Æ. d. A. III, S. 87.)

1465 oplader Henrik Stigsen (Hvide til Kelstrup i Hindsted H.) Vandsted til Provsten i Børglum. (Æ. d. A. III, S. 95.)

Ved disse Handeler er Børglum Kloster sikkert blevet Eneejer af Vandstedgaardene.

Dette var dog kun kortvarigt, thi 1466 mageskiftede Klosteret Vandsted med Tilliggende til Christian I (Æ. d. A. III, S. 95), og Byen blev saa lagt under Aastrup Hovedgaard. Herefter var Vandsteds Fæstere under Kronen (»Kronetjenere«) i henved 200 Aar, og deres Kaar vekslede vel med de forskellige Lens-

[1]) Brevets latinske Tekst er noget uklar, men Meningen svarer vist til den senere Tids Skødeformel, at holde det solgte »fri og frels for hver Mands Tiltale«. C. K.

mænd og Pantebesiddere paa Aastrup; men efter Svenskekrigen 1657—60, da Kronen for at dække sin Gæld overdrog en stor Del af sit Jordegods til Kreditorerne, blev Vandsted By sammen med Aastrup 1662 udlagt til Hofkammerer Johannes Boyessen (Kronens Skøder II, S. 130), som dog det følgende Aar ved Indførsel maatte afstaa Godset til sin Kreditor Oversekretær Erik Krag til Bramming, fra hvem det ved Mageskifte 1669 kom til Hofmarskal Joachim Frederik Pentz, der døde 1682.

Efter Markbogen 1683 bestod Vandsted af 3 Gaarde, der beboedes af Herredsfoged Jakob Steffensen,[1]) Søren Nielsen og Lars Nielsen, og som 1688 fik Hk. henholdsvis 7-6-3-0, 6-7-0-1 og 4-2-2-1, skønt de allerede 1685 var sammenlagt til én Gaard.

Markerne er i Markbogen opført med følgende Benævnelser m. v.:

1) En Tofte. Muld, 16 Agre, Ø.-V. 3 Aars Brug, 2 Rug og 1 Havre (hvilket er det saakaldte Alsædsbrug).

2) Kioldals Fald (Tjaaldaahls Fald, Kildedalsfald). 52 A., S.-N. Rugjord af Sand og Muld. a) saaes 4 Aar, hviler 3 Aar: 1 Byg, 2 Rug, 1 Havre. b) hv. 4 ellers som a.

3) Kiellingsti-Agere, 22 A., S.-N. Rugjord. Samme Drift som ovenfor (a).

4) Lang Agere, 34 A., Ø.-V. Blandkornsjord

[1]) Var Herredsfoged 1662—87 og boede endnu i Vandsted — vel i et Hus paa Gaardens Mark — 1716. 1688 købte han et Bol i Sønderlev af Kronen. I Landsdommernes Betænkning over Retsbetjentene siges om ham 1686, at han var ganske udygtig til Herredsfogedbestillingen, og at han hverken kunde læse eller skrive. (Danske Kancelli, Skab 15, Række 208). Men det var dog en uretfærdig Karakteristik af Manden og vel kun fremsat for at faa Byfogeden i Hjøring ansat tillige som Herredsfoged i Vennebjerg Herred. C. K.

af Rødsand og ringe Muld. S. 3, hv. 4; 1 Byg, 1 Rug, 1 Havre.

5) Snølt Knols Agere, 47 A., S.-N. Middelmaadig Bygjord af Sand og Muld. S. 4, hv. 3. 1. Byg, 2 Rug, 1 Havre.

6) Synder Vang. 30 A., S.-N. Ond Havrejord af en Del Rødsand. Havre 2 Aar, hv. 6 Aar.

7) Vester Vang. 68 A., S.-N. a) Ond Rugjord af Sand og lidet Muld. S. 4, hv. 4. 1 Byg, 2 Rug, 1 Havre. b) Blandkornsjord af Rødsand, Leer og lidet Muld. Samme Drift som foregaaende.

8) Sles Agere. 3 A., Ø.-V. Middelmaadig Havrejord af Sand og Ler. Saaes 3 Aar med Havre, hv. 6 Aar.

9) Kold Agere. 5 A., S.-V. Ringe Havrejord af Sand og Grus. Saaes 2 Aar med Havre, hv. 6 Aar.

10) Spangens Agere. 47 A., Ø.-V. Ringe Rugjord af rødagtig Sand og lidet Muld. S. 4, hv. 4. 1 Byg, 2 Rug, 1 Havre.

11) Møllevangsfald. 78 A. S.-N. Ler og Sand. S. 3, hv. 3.

Laurits Nielsen. En Toft sønden Gaarden, 4 A., S.-N. Ringe Havrejord af hvid og rød Sand. S. 2, hv. 8.

Engbunden, beliggende vester eg sønder om Søndermark. De tre Gaarde henholdsvis 8, 9½ og 10 Læs Hø.

Græsning. a) takseret til 12 Høveders Græsning. b) støder til Gjurups Drift og Aastrup Mark, 12 Høveders Græsning.

Mændenes Navne er anført ved Agrene (Fordelingen). Om Principerne for Matrikuleringen af 1688 henvises til andre Kilder. Man gødede én Gang i Sædomløbet, nemlig til den første Kærv, paa den bedre Jord al Tid Byg. De gamle Marknavne er nu gaaet tabt paa nær Møllevangen og Spangermarken, der begge nu tilhører Vanggaard; den første dog ogsaa for en mindre Parts Vedkommende Aastrup Mølle. Den var Gaardens største og saa langt den

bedste Mark, der kun hvilede 3 Aar. — Udbyttet var jo ringe, ingen Kløversaaning; der groede, hvad der kom af sig selv, mest Senegræs, og Jorderne var kalkfattige, da man ikke kendte Mergling. Bælgplanter (Kløver) kunde derfor heller ikke vokse. Om Besætning og Inventar haves desværre ingen Oplysning fra Vandsted, da intet Skifte er bevaret, og dette føles som en stor Mangel ved Beskrivelsen.

Ved Skiftet efter J. Fr. Pentz kom Vandsted til hans Datter Ingeborg Christine Pentz, som 1685 sammenlagde de 3 Gaarde til en lille ukomplet Sædegaard. Hun akkorderede med Præsten om, at han aarligt skulde have 4 Tdr. Rug, 3 Tdr. Byg og 3 Tdr. Havre i Tiende, og Præsten skriver 1690: »Om det kunde bekommes, var det lidet imod saa meget andet langt bedre, som Præsten tilforn nød af Landsbyen, ɔ: Vandsted«. Slige Overenskomster om Tiende i Stedet for Tiendeydelser »paa Kærven«, ɔ: af hvert Aars Afgrøde, var almindelige. Sædegaardsrettigheder fik Vandsted aldrig, men Jomfru Pentz havde ved Skiftet efter Faderen faaet lagt noget hoverigørende Fæstegods til Vandsted, saaledes 3 Gaarde og et Par Huse i Krustrup og 4 Gaarde og nogle Huse i Skibsby, Gaarestrup og Tirup.

1685 lod Jomfru Pentz opføre et nyt Vaaningshus til Gaarden og vel ogsaa Udbygninger. Vaaningshuset, der var teglhængt, blev opført af Murmester Anders Knudsen i Gunderup i Vrejlev Sogn, men han leverede daarligt Arbejde, og 22. Februar 1686 stævnede Jomfru Pentz ham i den Anledning. Synsmændene udtalte, at den søndre Skorsten var falden ned fra det øverste til 2 Alen under Mønningen, og den mellemste og nordre Skorsten var ogsaa beskadiget af Vand ligesom Loftet, fordi Taget ikke var dønniket (ɔ: udspækket). Mureren søgte at undskylde sig med, at han ikke havde kunnet faa fornøden Materiale til Huset.

For et Par Aar siden fandtes vest for Vandsteds Lade tæt nord for og parallelt med den store Skrænt de kampestenssatte Kældere af et Vaaningshus med Retning Vest—Øst. Da Jomfru Pentzes Vaaningshus ifølge Beskrivelse af Skorstenene har haft Retning Syd—Nord, maa ovennævnte Fundament stamme fra en af de tre Gaarde før Sammenlægningen 1685.

Jomfru Pentz boede paa Vandsted, men ca. 1690 ægtede hun Henrik Bille til Bangsbo og Mejlgaard, død 1708, og 1711 Kjeld Krag Sehested. Hun døde 1719, men allerede 1692 havde Henrik Bille solgt Vandsted (19 Tdr. Htk.) med en Del Gods (vel sagtens det Jomfru Pentz tillagte) til Peder Jensen Holst til Bøgsted, forhen Forpagter paa Voergaard og 1688 Ejer af Bøgsted. Det borgerlige Element rykkede paa hin Tid ind paa en stor Del af de gamle Hovedgaarde og fortrængte den gamle Adel, som var kommet i Gæld.

I et lille Hundred Aar, nemlig indtil 1789, laa Vandsted under Bøgsted; da den selv havde hoverigørende Gods, var den ikke bortfæstet, men bortforpagtet, som oftest til Folk uden for Bondestanden, 1713 var Sr. Poul Poulsen Forpagter. 1718 beboedes den af Arnold Christian Dyssel, født paa S. Elkær 1692 som Søn af den senere Amtmand af samme Navn. Dyssel købte 1715 sammen med en Broder Faderens efterladte Gaard Sejlstrupgaard, hvor han boede 1717, og som solgtes 1719. Han blev senere Borgmester og Landsdommer i Viborg, Etatsraad, Ejer af Vinderslevgaard og Marsvinslund, død 1763. Medens han boede paa Vandsted var han ugift og havde til Husholderske Margrete Kyng Poulsdatter, Præstedatter fra Skagen, der var Enke, men

som 1717 paa Vandsted blev trolovet med Købmand Rasmus Christensen Holst fra Aalborg.

1722 $^{24}/_{12}$ boede Niels Jørgensen og Else Johannesdatter paa Vandsted, da deres Søn Christian Jørgen døbtes.

Fra 1729 boede Anders Pedersen Brønsdorph paa Vandsted. Han havde tidligere ejet Linderumgaard og Egebjerg (1696—1709) og N. Elkjær (1704—23) samt Estvadgaard i Salling (1723), men det var stadig gaaet ned ad Bakke for ham, og fra 1725 havde han vist været uden Ejendomsbesiddelse og bl. a. boet til Huse paa Nibstrup og i Grindsted i V. Brønderslev Sogn (1729). Det var Stedsønnen Hans Bugge til Bøgsted, der sikrede ham Ophold paa Vandsted Resten af hans Livstid, og her døde han 7. April 1733. Hans Enke Beate Sofie Holst døde paa Vandsted i Decbr. 1734. (Jydske Saml. 3. III. S. 174 ff.)

Jacob Nielsen, Vandsted (begr. $^{13}/_{12}$ 1788, 75 Aar) træffes paa Vandsted fra 1753, gift med Maren Frandsdatter, beg. $^{19}/_{5}$ 1773, 41 Aar; død i Barselseng. Der blev prædiket (holdt Ligtale) ved hendes Jordefærd.

De havde vist 10 Børn, hvoraf 6 blev voksne. Af disse blev en Datter Inger Marie, f. ca. 1752, gift med Stephen Christensen i Aastrup Mølle, II med Laurs Bertelsen, Aastrup Mølle, og hvis Datter Tove, der blev gift i Bastrupdal (Hellevad S.), er Oldemoder til Postmester C. Klitgaards Hustru. Cathrine, f. 27. Marts 1759, gift I $^{15}/_{7}$ 1783 med Christen Svendsen, som foruden at være Forpagter af Vandsted var Ejer af Store Lundergaard i St. Hans Sogn. (Chr. Svendsens Søn af dette Ægteskab var Niels Christensen, f. 1785, d. 1855, Ejer af Lundergaard, Stænderdeputeret, ugift. En Datter af Chr. Svendsen var Johanne Marie Christensdatter, d. 1828, gift med Lars Peter Haugaard, d. 1849, Ejer af Lundergaard, hvis Datter Katrine

Johanne Haugaard, f. 1827, d. 1896, var gift med Købmand i Hjøring Fred. Ferd. Ifversen, f. 1810, d. 1876, der arvede Lundergaard med sin Hustru, og som var Fader til Lauritz Peter Ifversen, der i adskillige Aar omkring 1900 ejede Lundergaard.) En tredie Datter af Jacob Nielsen var Maren Marie, f. 1761, d. 1855, g. $^{3}/_{12}$ 1785 med Avlsbruger og Brændevinsbrænder Jens Sørensen Bidstrup i Hjøring, f. 1758, d. 1831. Sønnerne var begge skiftevis Ejere af Vandsted efter Udstykningen. Frands Jacobsen, f. 1766, d. $^{29}/_{8}$ 1818, g. $^{5}/_{2}$ 1797 med Dortea Catrine Jacobsen. Søren Jacobsen, »velagte«, f. 1773, begr. $^{3}/_{1}$ 1813, g. I $^{2}/_{7}$ 1794 med Mette Andersdatter, begr. $^{22}/_{1}$ 1804 48 Aar; II $^{14}/_{4}$ 1804 med Maren Stephensd. af Aastrup Mølle. Søren Jacobsen kaldes 1794 af St. Lundergaard.

1789 blev Vandsted solgt af Bøgsteds Ejer Enevold Bolvig til Kancelliraad Chr. Sveistrup, Ejer af Aastrup 1786—1793 og derefter Prokurator i Hjøring.

Over Vandsted blev der holdt Auktion 1793, samme Aar som Sveistrup solgte Aastrup og Overklit. Køberen var førnævnte Frands Jacobsen, født paa Gaarden. Indtil $^{1}/_{5}$ 1794 var Gaarden bortforpagtet til Christen Svendsen paa Lundergaard, død $^{14}/_{12}$ 1793. 1799 solgte Frands Jacobsen Vandsted (samme Htk., godt 19 Tdr.) til Kammerraad Arent Hassel Rasmussen til Sejlstrup m. m. og flyttede til Sortheden i Sdr. Harreslev. Efter Landboreformerne var der Opgang, og der var Prisstigning paa Landbrugsprodukter. Bønderne fik særlig i Nord- og Vestjylland Mod paa at købe deres Fæstegaarde. Spekulanter tog undertiden Sagen i Haand, og Arent Hassel Rasmussen, der var en Forpagtersøn fra Tybrind paa Fyen, blev en af Tidens største »Gaardslagtere«. Han slog sig ned i Vendsyssel, købte den ene Herregaard efter den anden, frasolgte Fæstegodset, kunde han faa Bevilling til at sælge noget af Hovedgaardsmarken, gik dette med,

tjente mange Penge, men satte som saa mange alt til under Pengekrisen og døde 1842 i Biersted som en nærmest fattig Mand.

Opgaven havde i det lange Løb sin sociale Betydning og kan derfor ikke efterlade Bitterhed. Han »slagtede« Asdal, Sejlstrup, Aalegaard, Bratskov, Gærumgaard, Hessel i Himmerland, Kærsgaard i Tornby, Høgholt, Ellinggaard, Lengsholm, Bannerslund, Hørbylund, Bøgsted, Stensbæk, Eskjær, Bjørnkjær og Eget samt en Del mindre Gaarde. (Vends. Aarbøger 1926, S. 287 ff.)

Under 10. September 1799 anmodede A. H. Rasmussen Rentekammeret om Tilladelse til Udstykning af Vandsted. Andragendet var anbefalet af Amtmanden. 9. Novbr. s. A. svarede Kammeret, at naar de Jorder, som skulde afhændes, overensstemmende med Plakat af 2. August 1786 blev ansatte i Hartkorn af en Landinspektør, kunde det ansøgte efter Omstændighederne bevilges. De paatænkte Udskiftningslodder var forinden Ansøgningen opmaalt af Landinspektør. Af Regimentskvartermester Bøggild laante Rasmussen 3000 Rdl., hvorfor gaves Pant i Vandsted.

Gaarden blev delt i 4 Lodder.

1. Skøde af 18. Decbr. 1799 fra Arent Hassel Rasmussen til Inger Marie Jacobsdatter, Laurs Bertelsens Enke i Aastrup Mølle, paa en Parcel af Htk. 1-4-1-$^2/_5$. Køberen var jo Datter fra Vandsted. Medens Aastrup Mølles Avlsbygninger den Gang efter Matrikulskortet laa syd for Dammen, flyttedes de senere nord for Møllen, da en væsentlig Part af dens Tilliggende nu laa der og senere har hørt til Møllegaarden. Den fraskilte Lod fik Matr. Nr. 4 efter den nye Matrikel.

2. Skøde fra A. H. Rasmussen til Anders Jacobsen paa et Hus paa Vandsted Mark Htk. 0-1-2-1$^1/_2$, kaldet »Spilhuset«, Matr. Nr. 2, nu Bager Mathiesens i St. Knuds By. Det gamle Hus, der er det eneste paa Matrikulskortet, som findes paa Vandsted Mark foruden Gaarden, faldt ned af Brøstfældighed i 1886; det var endda beboet.

3. Skøde fra A. H. Rasmussen til Søren Jacobsen fra Lundergaard paa »den mig tilhørende Bondegaard, Vandsted kaldet, staaende for Htk. 7-1-3-1$^1/_2$«.

Dette er, hvad der blev tilbage omkring den gamle Gaard. Søren Jacobsen købte altsaa den egentlige Fædrenegaard Matr. Nr. 1.

4. Skøde dat. Vandstedgaard 2. December 1799. hvorved A. H. Rasmussen skødede til Frantz Jacobsen, boende paa Sortheden i Harreslev Sogn,

»en Parcel paa Vandsted Mark, saaledes som den samme er afsadt paa Cortet og i Marken og ansadt af Hr. Landinspektør Westerholdt for Hartkorn 10 Tdr. 0 Skp. 2 Fdk. 1$^3/_5$ Alb. Denne Parcel tilligemed den nordre Tærskelade paa Wandsted og et Faarehus, som staar ved vestre Ende paa denne Lade, samt 8 Fag af nørre Ende af det østre Fæehuus, hvilke Bygninger Kiøberen lader nedbryde og bortføre næste Foraar«.

Købesummen var 2000 Rdl. kurant à 3 Kr. 20 Øre. Matr. Nr. 5, Arealet 215 Tdr. Ld., henved Halvdelen af Vandstedgaardens Areal, men saa langt den bedste Del.

Sammenlagt giver det udstykkede Htk. de tidligere godt 19. Tdr. for den samlede Ejendom.

Frands Jacobsen, der havde solgt Vandsted til A. H. Rasmussen og bosat sig i Sortheden, købte altsaa den største af de udstykkede Parceller, som fik Navnet Vanggaard. Det var jo noget en Omvej i Stedet for selv at have foretaget Udstykningen, særlig da de to andre største Købere var Søskende,

og den har næppe i Sammenligning med den første Handel været egentlig fordelagtig, men Konjunkturerne var stadigvæk opadgaaende. Hartkornsprisen laa dog her oppe en Del lavere end paa Øerne.

Vi vil senere beskæftige os med Vanggaard, men skal nu følge Vandsted til vore Dage.

Til den nye Matrikel, der først traadte i Kraft 1844, blev St. Hans Sogn udskiftet og opmaalt 1799 og kortlagt 1800. Matrikulskortene, der for sin Tid var et aldeles fortrinligt Arbejde og den Dag i Dag er Grundlaget for alle Ejendomsskel og Arealangivelser, er tillige en enestaaende Kilde til vort Lands Historie. For St. Hans Sogn ser man, at Landsbyerne endnu ligger samlede.

De fleste af Sognevejene er dog bleven »indkastede«. Kun fra Bagterp gaar den gamle Byvej i sit oprindelige Hulvejsspor, der følger de naturlige Lavninger (»Sadler«) og forresten gaar ret lige. De nye Vejanlæg havde den Mærkelighed, som Eftertiden har lidt meget under, at man lagde dem op over Bakkerne af Frygt for Snekastningsbesværligheder, hvorved Vejene fik meget stærke Stigninger. Omkring 1870 lavede man i $^1/_{20\cdot000}$ efter Matrikulskortene fortrinlige Oversigtskort over Sognene, og som i Hovedtrækkene gengiver alt, undtagen Boniteringen.

Paa medfølgende Matrikulskort ser man Vandsteds Bygningskompleks inden dets Formindskelse. Den østre Længe er 80 Alen. Bygningen nord i Gaarden maa være den nordre Tærskelade med det smallere Faarehus ved Vestgavlen og dermed Køreloen i Nordsiden, den der blev flyttet til Vanggaard og den Dag i Dag udgør Midten af Gaardens Lade. Stolperne mest af Eg, der, hvad man kan se af Boltehullerne, maa have været Skibstømmer, før det kom i Laden paa Vandsted. Den søndre Tærskelade maa

være Vinklen ud mod Vejen. Den nordligste af de to enlige Bygninger vest i Gaarden maa være Vaaningshuset. Den søndre Lade og den søndre Del af det østre Fløjhus blev den formindskede Gaards Udhuse og stod endnu til omkring 1910. De var ret tarvelige Bygninger af Grundmur og Tømmeret norsk Fyrretræ. Stuehuset brændte 1876, hvorefter det nuværende blev opført. Bagerovnen var af rigtige Munkesten, en Del af disse fandtes ogsaa i det østre Fløjhus. Hvor disse er kommen fra, er ikke godt at vide — næppe fra Gaarden oprindelig, mulig fra Aastrup, men snarere fra St. Knuds Kapels Ruin umiddelbart øst for Gaardens Mark, hvor der endnu i min Barndom kunde ses Munkesten.

Paa Kortet ses et Jorddige, der skal have været ret svært, gaaende fra en ligeledes med Dige indhegnet Fold nord for Dammen, muligt en Gaasefold. Diget har sandsynlig været for lettere at kunne holde Styr paa Kreaturerne, naar de blev drevne ned til Vandingsstedet, saa man kun behøvede at genne ved ved den søndre Side. Den nuværende Lade ligger paa den gamle søndre Lades Plads. Stuehusets Nordside i Flugt med Gavlen af Østerhuset fra 1800. Ved Gravning af Mergel er Skrænten mod Nord rykket syd over Digets Plads og ind paa Huspladsen for nordre Lade. I 1850erne var der et Teglværk nord for Gaarden.

Chr. Christensen Ladefoged ejede Vandsted 1829, da han fik Udstykningstilladelse. Han var født i Hæstrup 1767 og havde været Ladefoged paa Aastrup. Han døde i Vandsted 14. Marts 1861, 93 Aar gl. som Aftægtsmand hos sin Søn. Hans Hustru Maren Pedersdatter, var født i Vrejlev 1777 og døde i Vandsted 22. Novbr. 1860.

Det var forfærdelige Tider for Landbruget i 1820erne. Staten overtog flere Gaarde, bl. a. Bagges-

vogn for Skatterestancer. Det var ikke Gælden, som der ikke var meget af, og som man forøvrigt let fik kvitteret med Seddelpenge ved Pengenes Fald, men det var de kgl. Skatter, der opkrævedes i Sølv, som tyngede. Den lette Jord havde efter Matr. af 1688 forholdsvis meget Hartkorn, og de godt 7 Tdr. Hartkorn har sikkert været en haard Tynge paa Vandsted. Chr. Christensen søgte da Audiens hos Frederik d. VI for at faa Afslag i Hartkornet.

Som i vore Dage var det ogsaa under Enevælden i dens ret folkelige og populære Form saaledes, at enhver hæderlig Borger i Riget, der havde et anstændigt og betydende Ærinde, kunde henvende sig personlig til Kongen ved den offentlige Audients. Ikke mindst Bønderne betragtede Kongen, og i Særdeleshed naturligvis Bondefrigørelsens Mand, Landsfaderen Frederik d. VI som deres Ven og Værner.

Nogen Ængstelse over Fremførelsen af sit Ærinde har Chr. Christensen vel nok haft, og da han kom ind til Kongen, kastede han sig paa Knæ og fik sagt følgende, som han nu tænkte det:

»Siz som a seer, saant ka a saa pinede intz see« (altsaa ved Ejendommen). Kongen, der maaske ogsaa havde lidt Vanskelighed med Vendelbomaalet, troede, at det var den ubekvemme knælende Stilling, han ikke kunde udholde, og udtalte da: »Ja, men rejs Dem dog op gamle Mand« (C. C. var den Gang 61 Aar, da Audiensen formodentlig var i 1829). Det kom dog til Forstaaelse mellem Kongen og Chr. Christensen, og han fik Afslag i Hartkornet. (Fortalt mig af hans Sønnesøns Søn, Husmand og Savskærer Jens Møller Pedersen, Ulvegraven, Bagterp.)

Resultatet af Audiensen var formodentlig Tilladelse til en ny Matrikulering. Den 9. Septbr. 1829 blev der paabegyndt Bonitering under Ledelse af

Landinspektør Birk med Taksationsmændene Sognefoged Jens Larsen fra Krustrup, og Gaardmand Haagen Ramløse fra Gjurup (4 Generationer af Familien Birk har været Landinspektører i Hjøring). Resultatet blev, at Hartkornet efter Matr. af 1688 blev nedsat fra 7-1-3-1½ til 5-3-3-1½. Et ganske antageligt Afslag.

Man faar Respekt for Datidens Bonitering, naar man ser, at den ca. 170 Tdr. Ld. store Ejendom, ganske vist af meget forskellig Beskaffenhed, er opmaalt i 71 Stykker, hver med sin særskilte Taksation, hvis Takster gaar fra ⅛ til 13.[1])

Chr. Christensen gik samtidig et Skridt videre for at styrke sin Økonomi, idet han bortsolgte 3 Parceller paa ca. 80 Tdr. Ld., det længst borte liggende mod Sydøst, mod Syd og mod Vest, og Taksationen blev formelt foretaget under Hensyn til Udstykning. Gaardens Hartkorn blev da 4-4-0-2¼.

P e d e r C h r i s t i a n C h r i s t e n s e n, f. o. 1808, d. ? 8/12 1886 paa et Besøg i Guldager i Vrejlev Sogn, Søn af foregaaende, i daglig Tale efter Egnens Skik kaldet Pje Wojste, solgte atter Aar 1856 Parceller af Gaardens Jord. Han blev 27. Decbr. 1839 gift med Pigen J e n s i n e H e n r i e t t e J e n s d a t t e r fra Bagterp, 23 Aar gl. (St. Hans Kbg.) Peder Christensens Næstsøskendebarn var Fru Gunild Marie Rottbøll, f. Hovarsen, Børglumkloster; som Barn havde hun opholdt sig paa Vandsted som Gaasepige.

M a r t i n P e d e r s e n, Søn af foregaaende, var Ejer 1880.

Derefter blev Gaarden 1883 købt af Købmand L a u r i d s S c h i b s b y e af Hjøring, der havde den store gamle Købmandsforretning paa »Børsen« (Bag-

[1]) Vi burde have en ny Bonitering i Landet til Vejledning for Landejendommenes Ansættelse til Grundskyld.

terpvej). Lauritz Schibsbye byggede en Gaard ved Byen til Avl og Besætning. De gamle Udhuse forfaldt da helt og blev tilsidst nedbrudt. Schibsbye, der var en meget virksom Mand, tilplantede Heden syd for Vejen og merglede Marken. Død $^{28}/_{3}$ 1899, 60 Aar.

1903 overtog Sønnen Søren Schibsbye Gaarden, men solgte en Hovedparcel 1914 til Peder Simonsen af Lundergaard og byggede da en Ejendom syd for Vejen ved Plantagen, og kaldte den Vandstedlund; denne Ejendom blev 1918 købt af mig og er nu ved Tilkøb paa 36 Tdr. Ld., hvoraf de 20 er Plantning. Vaaningshuset er ombygget.

Den nuværende Ejer af Vandsted, hvis Bygninger som sagt ligger paa den oprindelige Gaards Plads, er Søren Jensen Sørensen. Arealet er 45 Tdr. Land.

Heden syd for Vejen var stærkt bakket og af den Formation, man kalder for Indsande, opstaaet ved Sandflugt, enten umiddelbart efter Istiden eller oftest Hedebrand i den historiske Tid. Bagterp Hede var af samme Formation og kaldtes da ogsaa under Tiden Bagterp Klit. Begge er tilplantede, og Vandsted Hede bærer nu ganske pæn Skov. Men Vandsteds Hedebakker med mellemliggende Hulvejspor var meget smukke og burde have været fredede, men det havde Tiden ikke Sans for. Det hed sig, naar en Mand havde en Fordring, der intet var værd: »Haj ka ta hans Pæng i Vojste Hie«. Den var altsaa Eksempel paa det helt værdiløse.

Der gik 2 à 3 parallelle Hulvejspor gennem Heden, og de staar bevarede i Plantningen; der var altsaa i det bakkede Terræn Mulighed for Omkørsel.[1])

[1]) Havde man Venstre- eller Højrekørsel? Problemet var med Datidens Færdsel lidet aktuelt. Jeg mener dog at erindre, at de gamle holdt paa Venstrekørsel, som man endnu har i Sverig; maaske der laa noget i den Tanke, at man burde have det ukendte, man mødte, for den højre Haand, hvormed man førte sit Værge. Ganske vist hed den venstre Hest: den nærmer, men det var, naar man gik; man kunde jo heller ikke risikere at komme i Klemme ved en modgaaende Vogn paa de smalle Veje. Derimod sad Kusken al Tid i højre Side af Agestolen til to, selv om han sad alene.

Man maa ved Betragtning af de gamle Hulveje beundre Evnen, der er lagt i at finde mellem Bakkerne uden stærke Stigninger. Hulvejene her fortsatte mod Aastrup Mølle gennem det mægtige Gab i Bakken øst for den nuværende Vej; det er utvivlsomt fremkommet ved at tage Fyld til Mølledæmningen, og Vejen havde da ogsaa her i Modsætning til nu en ganske jævn Stigning.

De vejfarende kunde i gamle Dage være udsat for Fare af forskellig Art; her er et ganske mærkeligt Eksempel fra Færdselen over Vandsted Mark. St. Hans Kirkebog oplyser:

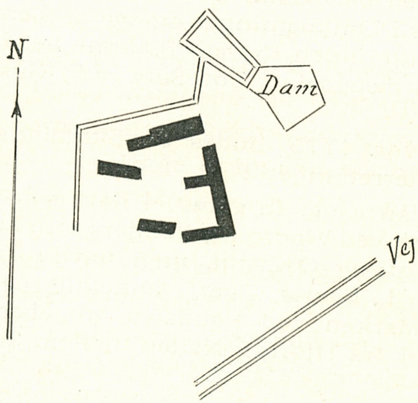
»1710 1ste Søndag efter Helligtrekonger begravedes salig Lauritz Jensen udi hans Alders 50 Aar, som Søndagen tilforn blev paa sin Kirkevej nedtraadt af en Hest, som en af Staldkarlene red fra Aastrup, hvoraf den gamle Mands Halsben blev brækket. Personen blev dømt til 3 Gange 18 Lod Sølv og 3 Rigsdaler i Omkostninger og saa at være fri, men hvis han ikke inden 15 Dage Bøderne betalte, skulde han blive i Fængsel.« 1 Lod Sølv = $^1/_2$ Rigsdaler species = 2 Kr.

16. Novbr. 1775 findes en Skifteindkaldelse i »Jydske Efterretninger«:

»Christian Klog, en gammel Karl, som skal være født i Egnen ved Viborg og har tjent som Fuldmægtig ved Aastrup og Overklit, men havde Tilhold hos Proprietær L. Egeris, Eget, vanheldig og af Vaade død paa Marken ved Vandsted, ungefær en halv Fjerdingvej fra Hjøring Natten mellem 3die og 4de Marts ...«

1746—48 var Klog Ridefoged paa Tjele og 1749 til 51 træffes han som Fuldmægtig og Ridefoged paa Aastrup.

S t. K n u d s K i l d e ligger paa Hjørings Grund umiddelbart øst for Vandsted Mark. Under dette Navn var den tidligere ikke kendt, men som »Dæ helle Tjaal«. St. Hans Aften kom der endnu et Stykke over Midten af forrige Aarhundrede en Mængde besøgende til Kilden. Peder Christensens tre Drenge fra Vandsted solgte Vand fra den. De pyntede med Løv om Brønden. Var det Tørketid og for lidt Vand, kørte de noget deri. De besøgende fyldte op om Natten i Vandsteds Lader og Udhuse til de skulde af Sted igen. (Meddelt af Jens Møller Pedersen.)

Vandsted ca. 1800.

B. Vanggaard.

Som under Vandsted bemærket, er den Parcel, der senere fik Navnet Vanggaard, frasolgt Vandsted ved Skøde af 2. Decbr. 1799, og Købesummen var 2000 Rdl. kur., Arealet 216 Tdr. Ld., Hartk. 10-0-2-$1^3/_5$; efter Ommatrikulering 10-2-0-$2^1/_2$ — (Ny Matrikel). F r a n t z J a c o b s e n var Køber.

I Løbet af Aar 1800 er Bygninger formodentlig tilvejebragt, Laden og en Del af Fæhuset som før nævnt ved Udflytning fra Vandsted. Matrikulskortet angiver kun Bygningernes Beliggenhed; de har senere været forsøgt udraderet og er derfor heller ikke gengivne paa Sognekortet (Oplysninger fra Matrikulsdirektoratet). Kortet blev nemlig tegnet 1800. Selv om Bygningernes Beliggenhed er omtrentlig, og det har været en firelænget Gaard, har den aldrig været sammenbygget i en Karré. Stuehuset har været et anseligt Hus, men i Bondegaardsstil med en lav Udskudsvæg mod Nord, modsat Gaardspladsen. Dette og den gamle Lade staar fremdeles, men Bygningerne er i Aarenes Løb meget udvidede, dels af P. J. Degner, dels af mig og dels af E. Pape. En Stump af det oprindelige Vesterhus stod inde i Gaarden til for faa Aar siden.

Navnet Vanggaard træffes første Gang $^2/_{11}$ 1806 (St. Hans Kbg.). Paa Matrikulskortet er angivet et Dige, der udgaar fra Bakkerne i Øst, forløber syd om den nuværende Gaard (en Rest ses endnu syd for Laden) og derefter mod Nordvest og Nord, nøjagtigt afgrænsende den høje, naturligt afvandede Del af Marken fra den Syd og Vest for liggende »vaade« Del. Det forekom ret besynderligt, at den gamle Vej, der kommer fra Øst og slog et skarpt Knæk sydøst for Gaarden for derefter at gaa mod Nord til Gjurup, var forlagt saa langt mod Syd paa sumpet Grund i

Stedet for at gaa over den høje tørre Jord længere mod Nord, hvortil den for ca. 25 Aar siden er forlagt, og hvorved den ogsaa blev kortere. Men Forklaringen er Diget, der har afgrænset »Vangen«, hvis Agre Vejen ikke skulde gennemskære. Vangen, Kornvangen, har været afgrænset ved Diget for derved at holde Kreaturerne udenfor paa Græsningsjorden og paa Heden. Fra denne Vang maa sandsynligt søges Oprindelsen til Gaardens Navn.

Omtalte Vang kan paa Benævnelse, Agrenes Antal og Bonitering passe paa Vester Vang fra 1683. Sles Agre og Kold Agre kan passe paa Agerpartier syd for Spangemarken og øst for Vester Vang. Møllevangen var ved Vand og Sump afgrænset fra «Overdrevet», et smallere Stykke mod Nord og hele Marken vest for den nuværende Gaard. Den var overvejende af lermuldet Jord og ret vaad, men de smalle højryggede Agre har bødet derpaa, ligesaavel som Arealets Kupering. Arealet vest for Gaarden har man ikke kunnet give sig i Kast med, før man efter holstensk Mønster lærte at grave Grøft mellem Agrene. Kun paa Skraaningerne mod Syd har man, vel ved Slutningen af 1700erne, foretaget en Opdyrkning, det øvrige har været for fladt og derved for vaadt. Det er den Situation, Matrikulskortet udviser.

Ved Udskiftningen 1799, hvor Vandsteds Hartkorn blev fordelt paa de 4 Parceller, er der utvivlsomt foretaget en Bonitering. Boniteringen, der ligger til Grund for Matr. fra 1844, blev for Vandsted Ejerlavs Vedkommende udført 1813. Vanggaard er inddelt i 58 Parceller, hvis Takster gaar fra $^1/_2$—18. Gaardens nye Hartkorn blev omtrent det samme som Udskiftningshartkornet efter den gamle Matrikel: 10-0-2-$1^3/_5$: 10-2-0-$2^1/_2$, der er derfor næppe i de 13 Aar foretaget nogen væsentlig Opdyrkning.

Til Brug for den nye Matrikulering forlangte Rentekammeret $^{18}/_{12}$ 1804 en Række Oplysninger, bl. a.: Om Jorden var udskiftet og hvilket Aar, om der findes Skov, om der findes nogen ualmindelig god eller slet Dyrkningsmaade, om den almindelige Dyrkningsmaade, om Salgsprisen paa Jord o. a. m. Rentekammeret tilføjer: »Af dette Cirkulære haver Sognefogederne uden Ophold at tage Kopi og derefter straks at befordre samme ved ridende Bud saavel Nat som Dag, da Cirkulæret derefter fra den sidste Sognefoged hertil indsendes med Paategning fra enhver, naar det til ham ankom og igen blev bortsendt«.

Sig saa ikke, at Enevældens Embedsstand — i al Fald til Tider — ikke kunde administrere hurtigt.

Sognefogden Hans Nielsen i Bagterp besvarer Spørgsmaalene for Sognet og oplyser for Vandsted Ejerlavs Vedkommende bl. a., at Beboerne med Undtagelse af Anders Jacobsen alle har Hede, Købesummerne ved Udskiftningen 1799 og at: »Den sædvanlige Dyrkningsmaade er en Kierwers Byg, hvortil gjødes, derefter 2 Kierwer Rug og 2 Kierwer Havre, hvorpaa det hviler i 4 Aar«.

Det gamle Hartkorn paa Vandsted blev ved Fordelingen 1799 ikke paalagt Matriklerne Nr. 3 (Købmand Aagaard) og Nr. 6 (Provstens Eng), der først fik Hartkorn efter Matriklen af 1844. Disse Engparceller maa være solgt før 1799, men efter 1683.

Frantz Jacobsen, Gaardens første Ejer, døde den $^{29}/_8$ 1818, 52 Aar gl. Under den $^1/_{10}$ 1818 fik hans Enke Bevilling til at sidde i uskiftet Bo, giftede hun sig, maatte hun skifte med Samfrænder. De havde 5 Børn, døbt i St. Hans: J a c o b $^{26}/_{12}$ 1796, J e n s $^{10}/_2$ 1799, J a c o b i, født i 1803, begr. $^{22}/_5$ 1821, M a r e n $^2/_{11}$ 1806, J ø r g e n M ø l l e r $^{18}/_4$ 1808.

Der blev imidlertid intet af skifte paa, selv om Enken havde giftet sig. Konjunkturerne blev i den Tid

værre og værre, og 1821 holdtes der Auktion over Gaarden paa Grund af Skatterestancer. Køberen var Nicolaj Schierup fra Aalborg, vistnok Søn af Præsten ved Frue Kirke; han var gift med Sophie Hedevig, f. de Linde. Deres Skæbne blev sørgelig. Konjunkturerne forværredes yderligere, og medens Chr. Christensen Ladefoged paa Vandsted reddede sig ved Udstykningen, greb Fortvivlelsen det unge Ægtepar, der kun holdt Stillingen i 4 Aar; de fortvivlede over Nedgangstiden, og Schierup hængte sig paa Loftet, medens hans Kone nogen Tid efter druknede sig i Aaen.

»1825, d 22. Novbr., begr. 26. Novbr., Nicolai Schierup, Ejer af Wangaard, 42 Aar«.

»1826, d. 28. Febr., begr. 8. Marts Sophie Hedevig, f. de Linde, Enke efter Nicolai Schierup paa Wanggaar, 42 Aar«. Anm. Fol. 420: »druknet i Vildelse«. Degnen har i sin Kirkebog: »d. paa Vanggaard $^{27}/_{2}$ 1825 Mad. Schierup, Enke efter N. S., Vanggaard, 42; uheldigvis druknet i Liveraa«. (Sct. Hans Kbg.)

Nedennævnte Dom af Vennebjerg H. Ret $^{29}/_{8}$ 1825 har vel nok været det, der fik Schierup til at tage sin skæbnesvangre Beslutning.

Den indstævnte tilhørende Gaard Vanggaard af kontribuerende Hartkorn Ager og Eng 10-0-2-1$^{3}/_{5}$, med Avl og Afgrøde og anden Indkomst bør være den kgl. Kasse tilfalden som Ejendom for den derpaa heftende Restance af Skatter, Paabud og offentlige Udgifter samt Executores og Seqvestrations Omkostninger og bør bemeldte indstævnte derhos betale i Salær til den befalede Sagfører, Prokutator Westerby, 10 Rbdl. Sølv.

At efterkomme inden 15 Dage fra denne Doms lovlige Forkyndelse.

22. Marts 1826 afholdtes 4de og sidste Auktion over Gaarden, godt 3 Uger efter Mad. Schierups Død.

Der var to Afbyggere, Niels Jensen og Niels Pedersen, som N. Schierup havde meddelt Fæstebreve, disse skulde Køberen anerkende.

Foruden Skatter og andre Omkostninger skulde Køberen betale Tjenestefolkenes Løn til 1. Maj 1826 med 39 Rbd. Sedler.

Brændevinsbrænder Niels Smith, Nr. Sundby, blev højstbydende med 435 Rbd. Sedler. Smith angav at være bydende for Avlsbestyrer Christen Andersen fra Vraa, der var til Stede. Og da Købesum, Omkostninger og Folkeløn var erlagt, blev Gaarden tilskødet Christen Andersen.

(Skøde- og Pantebog. Vennebjerg Herred 1822 — 30. Fol. 291 b.)

Bud + Folkeløn = 435 + 39 Rbd. Sedler = 474 Rbd. Sedler = 421 Rbd. 2 Mk. Sølv.

(Siden Nationalbankens Oprettelse 1818 med Bankheftelsen som Grundlag (1ste Prioritet i Ejendommene) steg Seddelkursen, særlig de første Aar, stærkt for endelig 1838 at naa Pari.)

Christen Andersen omtales af Brinck-Seidelin i Hjøring Amts Beskrivelse 1828, S. 56. St. Hans »Ejeren af Vanggaard anvender Aastrup Mølles Bagvand«. Engvanding omtales i Beskrivelsen 6 Steder, bl. a. ogsaa paa Aastrup (ved Aastrup er en Eng paa 20 Tdr. Land, som sættes under Vand) og har altsaa den Gang ikke været almindelig. C. Andersen synes derfor at have haft Øje for Fremskridt. Engvandingen er samme Sted benyttet til vore Dage.

Kun 4 Aar beholdt C. Andersen Vanggaard. Konjunkturerne gik nu jævnt og støt opad, selv om de smaa Ejendomspriser stadig markerer en ringe Tid, og ifølge Købekontrakt af $^{19}/_{4}$ 1830 solgte Chr. Andersen Vanggaard til Prokurator Niels Juel for 2600 Rbd. Sedler (Skøde, dat. Aalborg $^{16}/_{6}$ 1830).

Sælgeren skal udføre Foraarsarbejdet, saaledes lade mindst 40 Tdr. Havre og 12 Tdr. Byg saa i gode Sædevarer, alt for Sælgerens egen Regning. Udkræves mere end nævnte Kvantum, faar han Erstatning efter Kapitelstakst. I Haven sønden for Laden skal lægges 2 Skp. Kartofler. I Handelen medfølger samtlige ved Gaarden eller paa Marken staaende eller rodfæstede Træer. Endvidere nagelfaste Ting, indbefattet Sengestederne i Karlekammeret, i Røgterens Kammer og Folkestuen, ialt 6 Stykker, Loftstrappen, Mælke- og andre Hylder, Bænke og Vaske og Køkkenbord, Bordet i Bagestuen, do. i Spisekammeret og Tinrækken i Køkkenet, men ikke i Spisekammeret, ikke heller Kakkelovn og Grubekedelen. Desuden faar Køberen 4 Havelaager og 2 Gaardsled. Fra 1. Maj modtager Køberen Karlen Christen Laursen Kiil, Faarehyrden Thomas Christian, Pigerne Maren Sørensdatter, Ane Marie og Maren samt Kohyrden Karen Jensdatter. Der var to Afbyggerhuse, beboet af Niels Jensen og Niels Pedersen. Købesummen berigtiges i Løbet af et Aar.

Vennebjerg H. Skøde- og Pantebog 1822-30, Fol. 640 o. flg.

Til Berigtigelse af Købet laante Juel 1500 Rbd. af Propr. Anders Stenild til Rugtved mod Pant i Gaarden.

Af denne Købekontrakt kan ses et og andet. Udsæden af Vaarsæd vil passe til ca. 35 Tdr. Ld. Kartofler har man kun dyrket meget lidt af, og de havde ikke i væsentlig Grad som nu tilbagetrængt Brødet i Husholdningen. Der maa være plantet Træer umiddelbart efter Udflytningen 1800 og have været en ikke helt ringe Have syd for Gaarden, og dens Udstrækning kan endnu bedømmes af enkelte gamle Egetræer; det virker noget ejendommeligt med 4 Havelaager. Gaardsledene var for at spærre Gaardsgabene og derved holde Køerne inde, naar de blev drevet ud i Gaarden til Vanding ved Brønden. Ejendommeligt for Nutidsbetragtning med Sengene i Folkestuen,

men der var, hvad der er meddelt mig af gamle Folk, Pigernes Senge i to Etager i den nordre Ende af Stuen. Folkenes Fæstemaal løb Tiden ud, og de var ikke løst ved Ejerskifte, hvilket først indtraadte ved Tyendeloven af 1854. Deres Navne, sædvanlig ogsaa Lønninger, indførtes derfor al Tid i den Tids Købekontrakter. Medens den mandlige Besætning er ganske ukomplet til Gaardens Drift, kun én Karl, muligt man har benyttet en Del Daglejere, er det modsatte Tilfældet med Pigerne. Den store Hedestrækning og Græsningsjord vest for Gaarden, ogsaa noget mod Øst, har betinget et saa stort Faarehold, at man har haft en særskilt Faarehyrde. Ejendommeligt at Kohyrden er en Kvinde, men hun har vel ogsaa deltaget i Malkningen.

Da der savnes Oplysning om Størrelsen af Besætningen paa Vanggaard ved denne Tid saavel som tidligere, kan til Sammenligning anføres, at da Chr. Svendsens Enke 1794 udbød Store Lundergaard i Forpagtning, siges om denne Gaard, der var i god Drift, og hvis Htk. var omtrent som Vanggaards, at Besætningen i de sidste 30 Aar stedse havde været 10—12 Bæster, 40 Køer samt Faar (Jydske Efterretn. $^{56}/_{1794}$). Antagelig har der ikke været holdt 40 Køer, men ca. 20 Køer og ca. 20 Unghøveder og Stude.

Ved Juels Overtagelse af Vanggaard kan den antages at have haft en lignende Besætning.

Niels Juel blev døbt $^{21}/_{12}$ 1795 i Lyngby, Østhimmerland, Søn af Gaardmand Peder Nielsen i Terndrup og Dorte Jensdatter. Exam. juris 1818, 1. Maj 1819 Godsforvalter ved Voergaards og Rugaards Godser, 1821 Prøveprokurator i Hjøring Amt, 1824 Prokurator ved Underretterne i Aalborg Stift. 1834 Stænderdeputeret som Repræsentant for de mindre Ejendomsbesiddere i 1ste Distrikt; mødte ikke 1836

paa Grund af svækket Helbred, 1838 atter valgt som Repræsentant for de mindre Ejendomsbesiddere i 2. Distrikt. 1842 var han Landvæsenskommissær og blev Tiendekommissær i Hjøring Amt. Død paa Vanggaard 1. April 1843. Gift 14. Juli 1830 i Tornby med Ida Sofie Achton, f. paa Tustrup, fremstillet i Fræer Kirke 20. Decbr. 1799, død i Hjøring 26. November 1878, Datter af Avlsforpagter af Tustrup Marcus Achton og Erikke Marie Jørgensen. (H. Hjorth-Nielsen: Danske Prokuratorer, S. 175.)

Min Bedstefader i Bagterp har fortalt mig, at Juel var en paa Egnen meget anset Mand. Der var to Prokuratorer i Hjøring den Gang, men Juel havde kun de pæne Sager at føre.

Juel havde to Børn: Peter Marcus, f. $^{26}/_{7}$ 1832, d. $^{2}/_{2}$ 1841 og Erika Marie Juel, f. paa Vanggaard $^{9}/_{9}$ 1830, d. i Hjøring $^{10}/_{12}$ 1906, begravet paa St. Hans Kirkegaard i sine Forældres Gravsted. Frk. Juel, der levede ugift, var Indehaver af Hjørings første Højskolehjem i Søndergade og var anset og afholdt.

Juel blev ved det første Stændervalg 1834 valgt i 1. Distrikt (Horns, Vennebjerg og den nordlige Del af Børglum Herred) som Repræsentant for de mindre Landejendomsbesiddere med 220 af 328 afgivne Stemmer. Proprietær Chr. Nielsen til Aastrup fik 172. Den sidste blev saaledes Suppleant. Nogle Dage før den første Stænderforsamlings Sammentræden $^{11}/_{4}$ 1836 meddelte Juel, at han paa Grund af Svaghed ikke kunde møde. Da Nielsen som Suppleant blev indkaldt, fratraadte ogsaa han, saa Distriktet blev ikke repræsenteret i denne Samling. Ved Valget 1841 valgtes Juel med 253 Stemmer, Suppleant Kammerraad Bie, Bangsbo (88 St.). Der faldt ogsaa Stemmer paa v. Støcken, Nibstrup, Møller Hejlesen og Møller Thorkildsen, Aastrup Mølle. Juel mødte i Viborg ved

Samlingerne 1838 og 1842, men døde inden næste Samling, og Bie afløste ham 1844. (Jyske Samlinger 5. I 509 f, Lærer Kjeld Jensen).

Fra Stændervisens skrappe Regalering af Medlemmer slap Juel nogenlunde. Verset om ham lyder: »I Brændevin og Konsumtion Hr. Juel dissentierer, han er en skikkelig Person, som ingen molesterer«. Juel var Medlem af den $^{21}/_{6}$ 1838 nedsatte Komité til Undersøgelse af Wulffs Forslag om Brændevinens Frigivelse og Tøstesens Forslag om samme Emne samt Wulffs Forslag om Konsumtionens Ophævelse (Klitgaard: Saml. t. j., jysk Hist. og Topogr. 1907). Niels Juel er ikke paa det bekendte Gruppebillede af jyske Stænderdeputerede, og der eksisterer ikke noget Billede af ham. Monument paa St. Hans Kirkegaard.

Niels Juel blev kun 47 Aar gl. og hans Enke Ida Sophie Achton overlevede ham i 35 Aar. Ved Bevilling af $^{20}/_{4}$ 1843 hensad hun i uskiftet Bo, »vil hun gifte sig igen, maa hun holde Skifte med Samfrænder«.

Ved Købekontrakt af $^{5}/_{5}$ 1844 sælger hun Vanggaard til Peter Julius Degner af Fuglsig. Købesummen var nu 6500 Rbd. Sedler, der skulde betales i 2 Aar, 1000 Rbd. til førstk. Juni Termin. Prisen paa Gaarden er altsaa i de 14 Aar bleven en Del mere end fordoblet.

3 Fæsteres Vilkaar er indført i Købekontrakten. For den enes Vedkommende bestemmes det, at de Læs Tørv, Fæsteren har Ret til at skære, beregnes til 25 Snese pr. Læs. Juel havde sørget vel for sin gamle Avlskarl Søren Christensen, der har faaet nyopført Hus tilligemed Jord, som er Køberen paavist, og Ret til at skære 6000 Stkr. Knoptørv af almindelig Størrelse i Gaardens Mose efter nærmere Anvisning, alt paa Livstid og kvit og frit for Afgift.

»Køberen modtager af de ved Gaarden værende Tjenestefolk, og som er fæstede indtil næste 1. November for Løn saasom: Augustinus 7½ Rbd., Eller 6 Rbd. 72 Sk., Niels Christensen Sommer 6 Rbd. 72 Sk., Bleg Ole 7 Rbd., Drengen Niels Christian er ingen vis Løn anordnet, og Pigerne Mariane og Karen hver 10 Rbd., samtlige det løbende Halvaar, og han betaler dem følgeligen til nysnævnte Fløttetid de saaledes betingede Lønninger«.

Pigerne faar altsaa for Sommeren højere Løn end Karlene.

»I Købet følger alle fastslagne Borde, Sengesteder, Hylder og Rækker, den nedlagte Rug- og Havresæd, Gødningen, Beholdninger af al Slags, saavel utærsken som tærsken Furage samt Ildebrændsel. Derimod følger ikke Kakkelovne og indmurede Kjedler og Gryder«.

Saavel her som i den forrige Købekontrakt nævnes intet om Besætning, og denne maa da ikke være medfulgt.

Madam Juel forbeholder sig til næstkommende første August Ret til Beboelse paa Gaarden, Sovekammeret og Pulterkammeret, endvidere »Sengelejlighed i Folkestuen for min Pige«. Desuden fælles Afbenyttelse af Dagligstue, Folkestue, Køkken, Bryggers, Bagerovn, Loft, Brønd og Rulle sammen med Ejeren, fornøden Ildebrændsel, Foder, Græs og Seletøj og Staldrum til to Heste og Remisse til en Vogn, 3 Potter nymalket Mælk daglig og 2 Lisp. frisk Smør.

Peter Julius Degner, f. paa Fuglsig 1813, d. i Hjøring 16/8 1879, g. 27/9 1844 m. Vilhelmine Marie Terp af Hjøring, f. 1813, d. i Hjøring 23/11 1884. Hans Fader var Hans Henrik Degner til Fuglsig, før 1816 Forpagter paa Birkelse, død i Bidstrup 8. Jan. 1866, 88 Aar.

Slægten Degner stammer efter Traditionen fra Holsten og er som mange Familier dernede fra kommen herop som Mejeriforpagtere, repræsenterende det den Gang mere fremskredne holstenske Mejeribrug og Landbrug. P. J. Degner tog fat paa den store Hedes Opdyrkning i den vestlige Del af Marken; om Juel har begyndt vides ikke. Over Heden skal der paa dens vestlige Del have gaaet flere Rækker Hjulspor fra Nord til Syd. Det var Gjurupboernes Sommervej, naar de skulde til Hove paa Aastrup. Til andre Tider maatte de køre den noget længere Vej forbi Vanggaard og Aastrup Mølle. Den forbi Gaarden førende Vej kaldtes da ogsaa af de gamle for Hovvejen.

Der blev nu gravet Grøfter mellem hver Ager paa den fugtige Jord lige fra Gaarden og ned til Aaen og Hovedgrøfter i Sydvest og Nordvest paa de lave Steder, hvorved der ogsaa blev lagt Markveje for ikke at skære Agrene for meget over; ligeledes blev det sumpede Terræn øst for Gaarden mellem de to Vange indgrøftet og Merglingen gennemført. De mægtige Mergelgrave midt i Marken mod Vest og i det sydøstre Hjørne mod Aastrup Mølle vidner om Datidens Slid. Der blev herved Mulighed for at holde en langt større Besætning. Og der blev opført nyt Vesterhus og ny Kostald, Laden blev tilbygget i begge Ender, og en Mejeribygning opført som en Fløj mod Nord ved Østgavlen af Stuehuset. Haven blev udvidet mod Syd og en ny anlagt nord for Stuehuset. I Diget paa det højeste Punkt mod Nord anlagde Degner en Høj med Spiralgang, hvori han drejede sit med Aarene svære Korpus, til han naaede Højens Top, hvorfra han, den Gang Træerne var lave, kunde overse hele Marken og Arbejdets Gang, og hvorfra der i det hele er en pragtfuld Udsigt.

Degner tilkøbte Gaarden et Hus med Jord i den vestlige Del af Gjurup og 15 Tdr. Ld. af Vandsteds Mark. Det blev sagt, at det var for at naa de 12 Tdr. Htk., saa han blev virkelig »Proprietær«. Disse for

Driften ubekvemt liggende Lodder fulgte ikke med Gaarden ved Salget 1901. Det var et gæstfrit Hus paa Vanggaard og efter alt at dømme et lykkeligt Hjem. Madam Degner var bekendt som en meget dygtig Husmoder og havde »Lærepiger«. Min Moder, der ikke stod tilbage, lærte Husholdning og Mejeri paa Gaarden. Den energiske Madam Degner anmodede hende om at bede til Gud om at blive en dygtig Pige.

Degner og Hustru havde efternævnte Børn:

1. Auguste Hansine Degner, f. $^{22}/_{4}$ 1845, d. $^{20}/_{3}$ 1855.

2. Laurids Michael Degner, f. $^{7}/_{2}$ 1847, d. $^{16}/_{10}$ 1919, Forpagter af Enggaarden, g. med Else Vadum.

3. Hans Henrich Degner, f. $^{24}/_{5}$ 1848, d. i Aalborg. Købmand i Randers, Agent.

4. Carl Frederik Degner, f. $^{11}/_{5}$ 1850, d. i Hjøring $^{29}/_{1}$ 1920. Ejer af St. Bjerget i Torslev, Agent.

5. Marie Petrine Degner, f. $^{12}/_{9}$ 1851, g. med Otto Frederik Buchwald af Vellingshøj.

6. Peter Julius Degner, f. $^{9}/_{8}$ 1853, d. $^{8}/_{2}$ 1908, Ejer af Vanggaard.

7. August Frederik Degner, f. $^{5}/_{4}$ 1857, Købmand i Hjøring, g. med Marie Kleist, Datter af Toldforvalter Kleist.

Peter Degner og Laurids Degner havde først Gaarden i Fællesskab som Forpagtere, medens Faderen levede. Laurids stod for Marken, Peter for Kostald og Mejeri. De var begge dygtige og virksomme, men ovennævnte Specialisering blev ved at følge dem hele Livet. Laurids blev Forpagter af Enggaarden, og Peter Degner blev da Eneejer. Senere forpagtede han tillige Aastrup Mølles Landbrug og indførte efter Tidens Forhold moderne Mejeriredskaber, bl. a. en Alfa-Pony Centrifuge til Hestekraft. De daarlige Tider for Landbruget i 80erne og 90erne satte ogsaa Trængsel paa hans Virke. Størstedelen af den vendsysselske Proprietærstand gik i disse Aar fra Gaardene. 1901 blev Gaarden solgt, og Degner flyttede ned til sin Forpagtning ved Aastrup Mølle, hvor han byggede et Hus og medtagende sin Husholderske Mariane Nielsen, der havde tjent paa Vanggaard i ca. 40 Aar. Peter Degner var en overordentlig kraftig og stor Mand. Han kunde i sin Velmagtstid løfte en Td. Rug i en Haand. Tillige havde han, ligesom sin Broder paa Enggaarden, som Familiearv Anlæg for Fedme. Han og Broderen vejede i sin Tid henved 400 Pd. hver. Det var forøvrigt da heller ikke noget, de følte sig generet over. Fire Brødre lod sig veje, og Resultatet gik Landets Aviser rundt som noget enestaaende. Streng Afholdenhed med Mad og Drikke var heller ikke den Gang bleven fremherskende Sundhedslære. Degner var ugift.

1901 købte jeg Ejendommen og fik Grøfterne bort vest for Gaarden ved at tage fat paa Dræning, noget der er fortsat af den nuværende Ejer. De mange aabne Markgrøfter føltes efterhaanden meget generende for Driften, og der blev ved Fjernelsen Mulighed for at omlægge og regulere Markerne. De tre Fæstehuse havde ogsaa givet noget Indhug i Markerne; de to Fæstere vest for Gaardene havde vist efter Etableringen i Schierups Tid opdyrket deres Jord fra Heden. Fæsterne var nedlagt før min Tid, men to af Husene stod tilbage, et midt paa den nordre Del af vestre Mark og et paa den østre Mark, Spangemarken; de var dog brøstfældige og blev i min Tid nedbrudte. Det tredje mod Nordvest var brændt i Peter Degners Tid. Jeg opførte Svinehus, Fodermesterhus, Stakhjelm og Ajlebeholder.

1918 solgte jeg Gaarden til Dyrlæge Hald og min Svoger, Proprietær Niels Bisgaard paa Ulstrup. Efter Dyrlæge Halds Død havde jeg Gaarden sammen med Bisgaard, siden Januar 1923 sammen med Erik Pape, f. paa Hejselt $^{8}/_{10}$ 1883, der nu siden Oktober 1929 er Eneejer og trods de svære Tider har fortsat Driftens Forbedring og Bygningernes Udvidelse, bl. a. ved Opførelsen af en ny Kostald.

Kreaturbesætningen har i de senere Aar været 75—80 Malkekøer og ca. 50 Ungkvæg.

— — — —

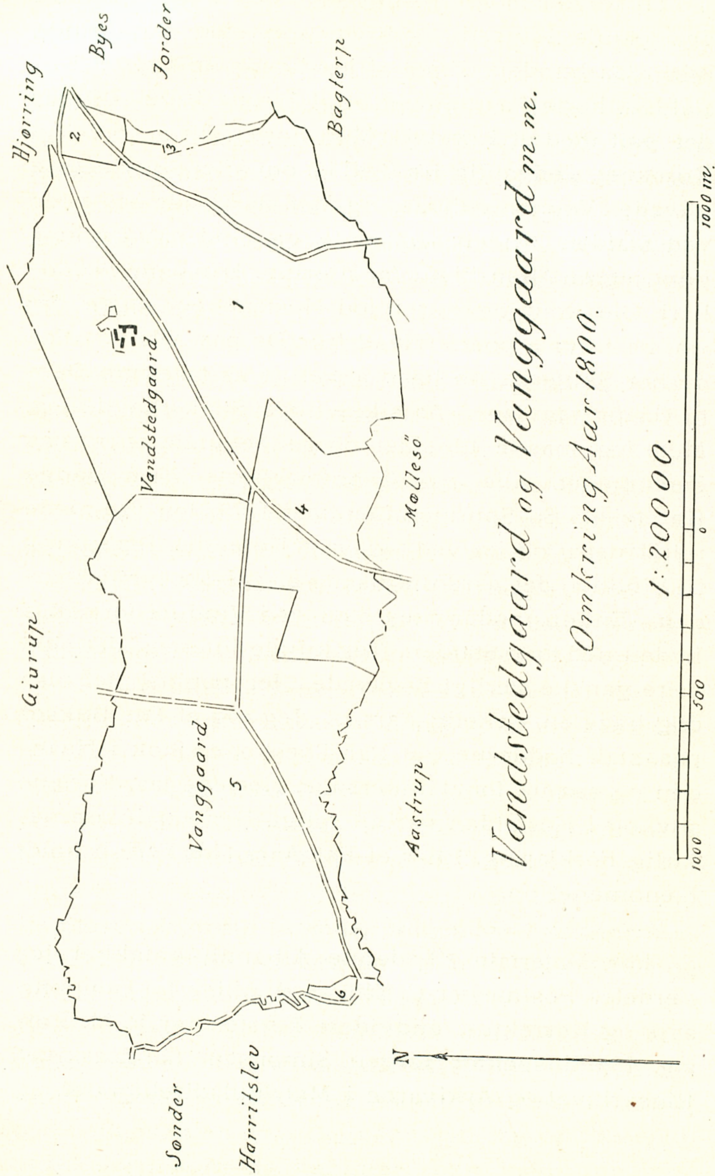
1864 $^{31}/_{8}$ døde C. Fr. Petersen, Huslærer paa Vanggaard, ugift, 66 Aar. »Taget sig selv af Dage ved Kuldamp«. Ifølge Amtets Resolution begr. paa Kirkegaarden i Stilhed uden Jordpaakastelse. (St. Hans Kbg.)

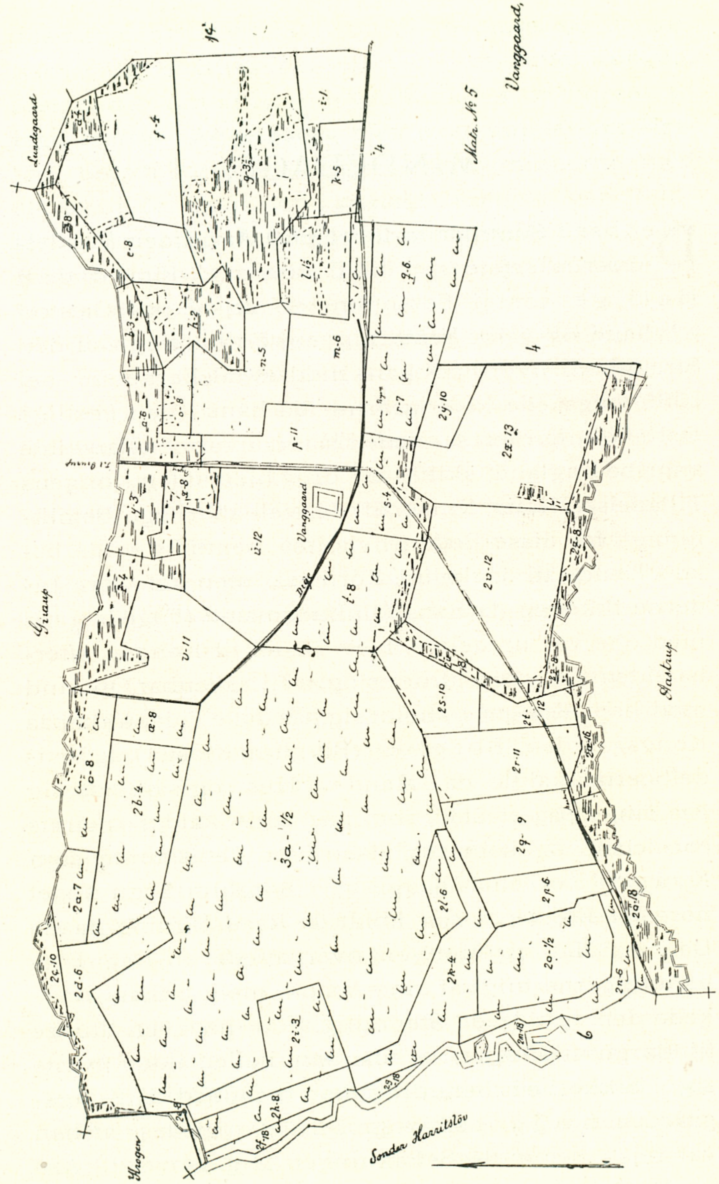
Som paa enhver ældre, velmeriteret Gaard har det ogsaa spøget paa Vanggaard. Mine Børn, der en Tid havde Værelser paa Loftet, har nogle Gange hørt slæbende Fodtrin uden derpaa at have faaet nærmere Opklaring. Fænomenet skal ogsaa være iagttaget tidligere. Det skulde være den stakkels Schierup. I et Værelse, der i Halvdelen af den Tid, vi var paa Gaarden, var vort Soveværelse, skulde Mad. Schierup vise sig. Hun maa imidlertid have faaet Fred før vor Tid, da vi ikke har set hende. Degner troede fuldt og fast derpaa. Det ruskede i Dørene, og man hørte Skridt i Storstuen, det puffede til Stole etc. Fru Ramløse i Hjøring fortæller følgende: I samme Værelse sov Fru Marie Degner (g. med August D.) og Frøken Agnes Vandborg, Husbestyrerinde for Peter Degner (Søster til Fru Ramløse). Fru Degner vaagnede ved, at en Kvindeskikkelse, iført Hvergarnskjole, tærnet Forklæde og glatstrøget Haar satte sig paa Sengekanten. Fru Degner rejste sig op i Sengen. Skikkelsen kom da nærmere, hun kaldte da med høj Røst: Agnes! Skikkelsen forsvandt derpaa.

En Røgter havde hængt sig i den tredie Baas fra den gamle Svinesti, og Koen, som stod der, kunde ikke staa bunden. Efter at jeg havde ombygget Kostalden, hørte Fænomenet op. I Aarene 1908—09 var det galt med et Køretøj. Man hørte højt og tydeligt Køretøjet, sædvanlig fra 9 til 12 om Aftenen; Hestene travede, Vognen rullede, og det standsede saa nede ved Stalden. Inden jeg vilde gaa ind paa Tanken, kom jeg en Aften hjem fra Hjøring. Min gamle Staldkarl Ole kom og tog imod Hestene og sagde da: »Ja, no trovr a poe«. »Hvad tror De paa, Ole?« »Paa de her Skitteriz, no haar a vat ue aa taae imo Dem to Gaang i Javten«. »Aa sikke noget Snak«, sagde jeg. Men jeg maatte til sidst ogsaa begynde at tro paa Fænomenet. Alle paa Gaarden hørte flere Gange Køretøjet. En Sommeraften ved 12-Tiden vaagnede min Hustru og jeg ved Lyden af Køretøjet. Jeg sprang til Vinduet, det var Fuldmaane og aldeles lyst i Gaarden. Endnu medens jeg stod ved Vinduet fortsattes Lyden ned mod Stalden. (Jeg kunde intet se; det skal være ganske særligt begavede.) Jeg tænkte, det maa dog have en virkelig Aarsag. Jeg tog et Par Bukser paa, stak Fødderne i et Par Træsko, en Stok i Haanden og saa ud for at undersøge. Hestene laa, Karlene sov, og i Kostalden var alt roligt. Der var ingen naturlig Forklaring. Efter et Par Aars Tids Forløb holdt Fænomenet op.

— — — —

For Materiale til denne Afhandling takker jeg særdeles Postmester C. Klitgaard, tillige for Gennemsyn og Korrektur, endvidere Førstelærer P. M. Rørsig, Landinspektør Jørgen Simonsen, Landsarkivet, Rigsarkivet og Arkivaren i Matrikulsdirektoratet.

Hjørring
Byes
Jorder
Bagterp
Vandstedgaard
1
4
Møllesö
Giverup
Vanggaard
5
Aastrup
Sønder
Harritslev
6
Vandstedgaard og Vanggaard m. m.
Omkring Aar 1800.
1:20000.
1000 m.
0
500
1000
N

Lundegaard
Matr. No 5
Vanggaard
Vanggaard
Aastrup
Sønder Harritslöv
Haugen
3a-12

MINDEDAGE.

Der var i Sommer forløbet 850 Aar, siden Vendelboerne rejste sig til Oprør mod Knud den Hellige, som i Forsommeren rejste paa Gæsteri i Jylland og vakte Befolkningens Forbitrelse ved den Strenghed, hvormed han inddrev Bøderne for det 1085 begaaede Ledingsbrud, da hans i den vestlige Del af Limfjorden samlede Flaade, hvormed han vilde angribe England, skiltes og drog hjem uden Kongens Tilladelse. Kong Knud tilbød vel at fritage Befolkningen for disse Bøder, hvis den fremtidig vilde betale Tiende til kirkelige Formaal, men det vilde Jyderne ikke, og da hans Ombudsmænd (Fogeder) tilmed ofte var uredelige, blev Hadet til Kongen efterhaanden saa stort, at det slog ud i aabenbar Opstand mod ham. Kongen opholdt sig paa dette Tidspunkt paa Kongsgaarden i Børglum (Børglum Kloster), og Vendelboerne kaldte da »Mand af Hus« og samlede sig paa Tinge paa et Sted, som paa Latin kaldes »pontus cornicus«, og som utvivlsomt er det samme som Kragedam eller Kragesig i Børglum Sogn noget nord for Klosteret. Her holdt de Raadslagning baade Dag og Nat, og Kongen overværede en Dag Forhandlingerne fulgt af sine Mænd, men da han mærkede den ophidsede Stemning, trak han sig tilbage til Børglum Kloster, og da han heller ikke mente sig i Sikkerhed her, drog han i Stilhed til Kongsgaarden i Aggersborg. Da det rygtedes, at han var rejst, begyndte Befolkningen at gaa over til Angreb, de plyndrede Kongsgaardene i Vendsyssel og ødelagde, hvad de ikke kunde medføre, og Bondehæren, der efterhaanden voksede, satte efter Kongen, idet den synes at have fulgt Stranden fra Fureby til Han Herred. Aggersborg blev overrumplet om Natten, Besætningen nedhugget og Bygningerne med alt, hvad der var i dem, ødelagt. Kongen var imidlertid ikke paa Aggersborg, men opholdt sig paa Biskop Henriks Gaard Biskoptorp (Bejstrup) og herfra flygtede han over Fjorden og videre syd paa til Viborg og Slesvig og endelig til Odense, hvor han blev dræbt med et Kastespyd i Sct. Albani Kirke 10. Juli 1086 efter et tappert Forsvar af hans Mænd. Opstanden mod ham havde da bredt sig over hele Jylland og Fyen. 1101 blev Kong Knud ophøjet til Helgen, og i Vendsyssel mindedes hans Dødsdag — 10. Juli — med en aarlig »Knuds Messe« i Hjøring, hvilken endnu gennem 1700erne sporedes i et Marked, kaldet »Knudsmesse Marked«, som holdtes i Byen paa denne Dag.

Om Opstanden mod Kong Knud kan iøvrigt henvises til min Bog »Blade af Vendsyssels Historie« (Hjøring 1899) og de deri nævnte Kilder.

Den 9. September 1536 blev »Skipper Klemen« (Klemen Andersen) halshugget, parteret og lagt paa Stejle ved Viborg Landstings Plads vest for Byen. Om denne vendsysselske Bondehøvdings Liv og Gerninger for 400 Aar siden henvises til min Afhandling i »Vendsysselske Aarbøger« 1925.

Og endelig kan erindres om Reformationens Indførelse 30. Oktober 1536, der saavel i kirkelig som i verdslig Henseende (Henlæggelse af kirkeligt Gods under Kronen) betød et fuldstændigt Brud med Fortiden, selv om vist Størstedelen af Præstestanden fulgte Overgangen til den lutherske Kirke.

C. Klitgaard.

TRE DØDSFALD.

Vort historiske Samfund har i indeværende Aar mistet tre af dets gode Medarbejdere.

17. April 1936 døde Valgmenigspræst i Vraa Jens Berthelsen.

Da der i Slutningen af 1914 fremkom Planer om Oprettelsen af et historisk Samfund for Hjøring Amt

i Lighed med de Samfund, der alt da var oprettet i de fleste Amter, henvendte jeg — der den Gang boede i Aalborg — mig til Pastor Bertelsen om at deltage i det forberedende Arbejde, idet jeg ansaa det for at være af Betydning at faa en Mand med, hvis Navn havde en god Klang i vide Kredse i Vend-

syssel. Bertelsen erklærede sig villig hertil, og for hurtigt at opnaa Statstilskud udarbejdede vi Vedtægter for et saadant Samfund, og da vi havde opnaaet en Del Tilslutning, erklærede vi Samfundet for stiftet, og Bertelsen og jeg fungerede saa som midlertidig Bestyrelse indtil 27. April 1915, da en stiftende Generalforsamling holdtes i Hjøring, og en endelig Bestyrelse valgtes. I denne ønskede Pastor Bertelsen ikke at indtræde, men vort Samfund skylder ham Tak for den Indsats, han gjorde ved dets Oprettelse.

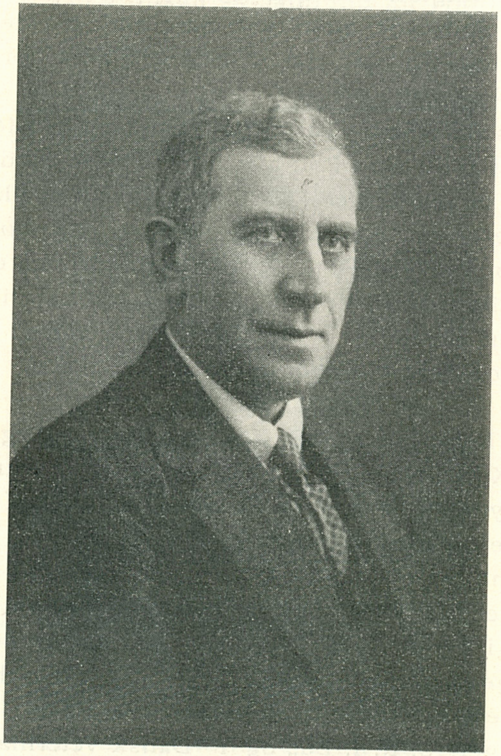
— — — —

Jens Bertelsen var født i Ø. Vandet i Thisted Amt 25. Juni 1863 som Søn af Lærer B., blev Student fra Viborg og cand. theol. 1888, hvorefter han fik Plads som Lærer ved Stenum Højskole, ægtede Højskoleforst. Jørgen Terkelsens Datter og fulgte med, da Højskolen flyttede til Vraa, og her virkede han til 1934, idet han samtidig — fra 1900 til sin Død — var Præst for Vraa Valgmenighed.

24. Febr. 1936 døde i Skive Overdyrlæge Kristen Klastrup, som i de senere Aar har udfoldet en betydelig litterær Virksomhed baade paa det historiske og paa det digteriske Omraade.

Hans Speciale var Veterinærhistorie, og i vore Aarbøger har han offentliggjort Arbejder om Kvægpesten i Vendsyssel (1932 og 1933) og om de første Dyrlæger i Vendsyssel (1934); Kvægpesten har han endvidere behandlet i Skivebogen 1931 og i »Jyske Samlinger» 5. R. 1. Bd., og i »Dansk veterinærhistorisk Aarbog«, der for en stor Del skylder ham sin Tilblivelse, har han behandlet flere Emner. Et stort Arbejde om Mund- og Klovsygens Historie i Danmark, som han haabede skulde bringe ham den nye veterinærhistoriske Doktorgrad, fik han ikke færdig.

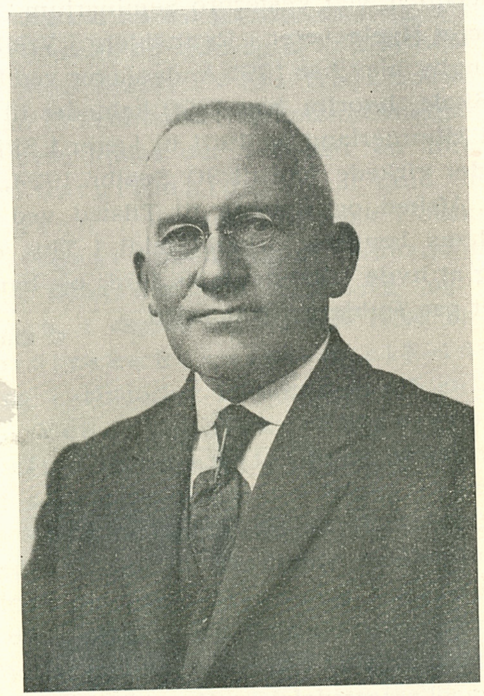
Foruden disse historiske Arbejder har Klastrup udgivet to Digtsamlinger paa Vendelbomaal: »Kræn Piesens Markinstur aa ajer skøen Praater (1923) samt »På Træskofjo'l« (1935); om den sidste udtaler Professor Peter Skautrup (Sprog og Kultur 1936, S. 39) »det tør siges, at vi ikke i dansk dialektlitteratur i bunden form har noget sidestykke hertil«.

Kristen Klastrup blev født 24. Septbr. 1887 i Klastrup Mellemgaard i Astrup Sogn ved Hjøring, hvor Faderen var Gaardmand og Kvægavlskonsulent. 1903 tog Kristen K. Præliminæreksamen fra Hjøring Realskole, 1910 tog han Veterinæreksamen, og efter 1910

—11 at have været Assistent ved Aars Svineslagteri praktiserede han 1911—12 i Hjøring, 1912—20 i Skovby ved Aarhus, 1920—22 i Hjøring, 1923—27 Assistent paa Viborg Slagtehus og fra 1928 til sin Død Overdyrlæge ved Koopmanns Svineslagteri i Skive.

22. Maj 1936 døde forhenværende Lærer Severin Christensen Sortfeldt ramt af et Hjerteslag paa Kuranstalten »Frydenstrand» ved Frederikshavn.

Lærer Sortfeldt var en meget flittig Lokalhistoriker, og han har saavel i vore Aarbøger som i Thisted Amts Aarbøger, Jyske Samlinger og andre Tidsskrifter samt i Aviser, navnlig i »Vendsyssel Ti-

dende«, offentliggjort en Mængde Arbejder vedrørende Hjemstavnshistorien og har derigennem sat sig et varigt Minde. 1924 udgav han endvidere en Beskrivelse af Rubjerg Sogn.

— — — —

Severin Christensen (Sortfeldt) var født i Ulstrup i Rubjerg Sogn 25. Septbr. 1867 som Søn af Strandfoged Rasmus P. Christensen og Else Willumsdatter.

I sin tidligste Ungdom arbejdede han i Hjemmet ved Landbrug og Fiskeri, og derefter tog han 1895 Lærereksamen ved Vesterbro Seminarium. Efter at have været Hjælpelærer i Rønnebjerg i Vrejlev Sogn og i Lyngby blev han 1895 Andenlærer ved Børglum vestre Skole, hvorfra han 1899 kaldedes til Lærer i Lovns i Himmerland og 1901 til Lærer i Skjoldborg i Thy. Her virkede han til 30. Septbr. 1934, da han tog sin Afsked og flyttede til Tilsted ved Thisted. Skønt hans længste Virketid faldt i Thy, ønskede han dog at hvile i Vendsyssels Jord, og han ligger begravet paa Rubjerg Kirkegaard.

C. Klitgaard.

LOKALHISTORISK LITTERATUR.

Af Bøger og Tidsskriftslitteratur vedrørende vendsysselsk Historie er siden Udgivelsen af Aarbogen 1935 følgende kommen til Redaktionens Kundskab: Museumsinspektør Hugo Matthiessens »Limfjorden«, der i høj Grad berører Vendsyssels sydlige Egne, Try Højskoles Aarsskrift for 1935, der bl. a. indeholder en fortrinlig Artikel af P. Christensen »Hvad lærer Historien os?« samt Frode Fogt »Fra en gammel Bog om Vendsyssel« (Omtale og Uddrag af L. C. Brinck-Seidelin »Hjøring Amt« 1828); i Vraa Højskoles Aarsskrift for 1935 omtales Højskolens Omorganisering, og endvidere findes der i Bogen en lille Artikel »lidt om børglumkloster« af cand. theol. peter riemann. I »Personalhistorisk Tidsskr.« 1936 har C. Klitgaard offentliggjort to Afhandlinger om Slægterne Bistrup fra Hjøring og Slægten Wilsbech, i »Sprog og Kultur« 1936 en Artikel om »Nordjyske Bondehjem i 15—1600 Aarene« og i »Historisk Tidsskrift« 1936 en Afhandling om »Vendsysselske Selvejerbønder før og efter Klemensfejden«. Af samme Forfatter er endvidere udkommet Bogen «Vendsysselske Veje fra Middelalderen til ca. 1860«, hvilken sendes Historisk Samfunds Medlemmer som Ekstraskrift for 1936. Hjøring Amt og Kjær Herreds gensidige Brandforsikring har 1/9 udsendt et smukt Festskrift i Anledning af 75 Aars Dagen for Oprettelsen. Paa Dialektomraadet maa nævnes Kristen Klastrups Digtsamling »På Træskofjo'l« (1935) og Jens Thises »Muld og Mæle« (1935). I Tidsskriftet »Sund Sans« Nr. 9—15 for 1936 har Redaktør Søren Vasegaard skrevet en

Serie Artikler om Vraa Stationsbys Opstaaen og Udvikling; det er vel ikke altid lykkedes den ikke lokalkendte Skildrer at træffe det rette, f. Eks. Alderdomshjemmet, men Artiklerne indeholder dog adskilligt af blivende Værd. I »Jyske Samlinger« 1936 publicerer cand. jur. Mogens Lebech en ca. 200 Sider stor Afhandling om »Jyllands gamle Retskredse (Herreder og Birker), og det Afsnit af den, der omhandler vor Landsdel, vil sikkert kunne interessere mange af Aarbogens Læsere. Endelig skal nævnes, at Claes Krantz under Titel »Jylländska Strandhugg« (Gøteborg 1936) har udgivet en Bog indeholdende temmelig satiriske journalistiske Skildringer, bl. a. fra Vendsyssel.

I Aarbogen for 1935 omtaltes Side 223 den Serie Artikler om Vendsysselske Kirker og Præster, som Sognepræst F. Rømer Sanne 1934/35 offentliggjorde i »Vendsyssel Tidende«, og vi bringer her en Fortegnelse over dem.

Nr.	Kirke	Dato	Aar
1.	Børglum	10/2	34
2.	Skallerup	17/2	—
3.	Vennebjerg	24/2	—
4.	Bjergby	3/3	—
5.	Mygdal	10/3	—
6.	Vejby	17/3	—
7.	Sejlstrup	24/3	—
8.	Jelstrup	3/4	—
9.	Maarup-Lønstrup	7/4	—
10.	Rubjerg, Lyngby	14/4	—
11.	Lyngby Kirke	21/4	—
12.	Furreby-Løkken	28/4	—
13.	Sdr.Harridslev	5/5	—
14.	Rakkeby	12/5	—
15.	St. Hans	19/5	—
16.	St. Olaj	26/5	—
17.	Horne-Hirtshals	2/6	—
18.	Asdal	9/6	34
19.	Sindal	16/6	—
20.	Astrup	29/6	—
21.	Ugilt	7/7	—
22.	Tversted	14/7	—
23.	Uggerby-Sørig	21/7	—
24.	Raabjerg-Aalbæk	30/7	—
25.	Skagen I	4/8	—
26.	— II Hulsig	11/8	—
27.	Frederikshavn	18/8	—
28.	Flade	25/8	—
29.	Gærum	1/9	—
30.	Mosbjerg	8/9	—
31.	Bindslev	15/9	—
32.	Aasted	22/9	—
33.	Skærum-Kvissel	29/9	—
34.	Hirtsholmene I	6/10	—
35.	— II	13/10	—

Nr.	Kirke	Dato	Aar
36.	Elling-Jerup	20/10	34
37.	Tolne	27/10	—
38.	Hørmested	3/11	—
39.	Albæk-Lyngsaa	10/11	—
40.	Dronningl. I	17/11	—
41.	Dronningl. II m. Dorf-Hjallerup	24/11	—
42.	Sæby I	1/12	—
43.	— II	8/12	—
44.	Sæby III	15/12	—
45.	Torslev	22/12	—
46.	Lendum	29/12	—
47.	Skæve	12/1	35
48.	Volstrup	19/1	—
49.	Hørby	26/1	—
50.	Understed I	2/2	—
51.	— II	9/2	—
52.	Karup	16/2	—
53.	Hellevad	23/2	—
54.	Ørum	2/3	—
55.	Voer I	9/3	—
56.	— II-Agersted	16/3	—
57.	Asaa-Melholt	23/3	—
58.	V. Brønderslev	30/3	—
59.	Serridslev	6/4	—
60.	Ø. Brøndersl. I	13/4	—
61.	Ø. Brønderslev II-Hallund	20/4	—
62.	Vraa I	11/5	35
63.	— II	18/5	—
64.	Em	25/5	—
65.	Jerslev	1/6	—
66.	Hellum	8/6	—
67.	Vrejlev I	15/6	—
68.	— II	29/6	—
69.	Hæstrup	6/7	—
70.	Tolstrup	13/7	—
71.	Stenum	20/7	—
72.	Vrensted I	27/7	—
73.	— II	3/8	—
74.	Thise	10/8	—
75.	Taars I	17/8	—
76.	— II	24/8	—
77.	Ingstrup I	31/8	—
78.	— II	7/9	—
79.	Hjermeslev	14/9	—
80.	Jetsmark	21/9	—
81.	Saltum	7/10	—
82.	Alstrup	12/10	—
83.	Hune	20/10	—
84.	Tornby	26/10	—
85.	Vidstrup	2/11	—
86.	Sct. Cathrine I	9/11	—
87.	— II	16/11	—
88.	Læsø I	14/12	—
89.	— II	21/12	—
90.	— III	28/12	—

FRA BESTYRELSE OG REDAKTION.

Vort Samfund afholdt 17. Juni sin Generalforsamling i Forbindelse med det sædvanlige offentlige Sommermøde, der fandt Sted i herligt Vejr, og som havde samlet henimod 300 Deltagere.

Kl. 13 tog Mødet sin Begyndelse i Raabjerg Kirke, hvor Gaardejer Mads Troldborg bød velkommen, hvorefter Lærer P. M. Rørsig redegjorde for Kirkens Historie, der for en Del kan belyses gennem dens Regnskabsbøger, som naar tilbage til 1606.

Fra Kirken kørtes gennem Bunken Plantage til Raaberg Mile, fra hvilken Sandørken der er et imponerende Rundskue. Her gav Statsplantør L. Leed Kristiansen en Række interessante Oplysninger om Milens Forhold, og derefter kørtes til Skagens gamle Kirketaarn, hvor Postmester C. Klitgaard fortalte om den Kirke, hvis ret betydelige Ruiner nu ligger begravet under Sandmasserne.

I Skagen samledes man ved Kaffebordene paa Skagens Hotel, hvor vor Repræsentant, Lærer V. Lykkegaard-Nielsen, ønskede Deltagerne velkomne, og derefter holdt Postmester C. Klitgaard Foredrag om Skagens Fortidshistorie, medens Kantor Hansen Larsen fortalte om Skagen som Kunstnerby.

Hermed var det offentlige Mødes Program udtømt, og Størsteparten af Deltagerne spredtes nu i Skagen, medens Samfundets Generalforsamling holdtes.

Formanden aabnede Generalforsamlingen med at mindes 4 Mænd, som siden sidste Generalforsamling var afgaaet ved Døden, og som vendsysselsk Hjemstavnsforskning var Tak skyldig, nemlig Valgmenighedspræst Jens Bertelsen, Vraa, der i sin Tid havde arbejdet meget for Samfundets Oprettelse, pens. Lærer Severin Christensen Sortfeldt og Overdyrlæge Kristen Klastrup, der begge havde været meget interesserede i Vendsyssels Historie og været Medarbejdere ved vor Aarbog, og endelig Forfatteren Johan Skjoldborg; ogsaa han arbejdede paa Hjemstavnsforskningens Omraade og har skrevet Kulturbilleder fra vor Landsdel.

Derefter aflagde Formanden Beretning om Virksomheden $^{1}/_{4}$ 1935—$^{31}/_{3}$ 1936.

Medlemstallet er i Aarets Løb steget fra 1297 til 1306, altsaa en lille Fremgang ligesom de nærmest foregaaende Aar; da der altid vil være en betydelig Afgang bl. a. som Følge af Dødsfald og Bortflytning fra Egnen, anmoder Bestyrelsen om, at Medlemmerne vedblivende vil virke for Tilgang, i hvilken Henseende det kan meddeles, at nye Medlemmer indtil videre kan faa Aarbøgerne 1919 og 1920 gratis.

Regnskabsaaret 19$^{34}/_{35}$ sluttede med Overskud 363 Kr., og Regnskabsaaret 19$^{35}/_{36}$ slutter med Overskud 431 Kr., altsaa ogsaa en lille Fremgang. Bestyrelsen har vedtaget som Ekstraskrift til Medlemmerne i Aar at udsende en Bog »Vendsysselske Veje«, hvis Udgivelse tildels bekostes af Carlsbergfondet, og endvidere skal jo ogsaa Lærer Rørsigs store vendsysselske Skole- og Degnehistorie fortsættes. Formanden mindede Medlemmerne om at interessere sig for Samfundets Indsamling af gamle Arkivalier og vendsysselske Melodier og opfordrede til at bidrage til, at de kommunale Arkiver ikke blev vanrøgtet; den Tid vil komme, da man vil tillægge dem større Værdi, end man hidtil har gjort.

Paa »Dansk historisk Fællesforenings« Delegeretmøde i København 1935 var vort Samfund repræsenteret af Byretssekretær Chr. Petresch Christensen, København.

Efter Aflæggelse af Beretningen foreslog Redaktør Søren Vasegaard, at Samfundet skulde lade udarbejde Registre til de lokale Dagblade, hvilket Formanden lovede at tage under Overvejelse.

Dernæst oplæste Kassereren det reviderede Regnskab (se Aarbogens sidste Side), der godkendtes.

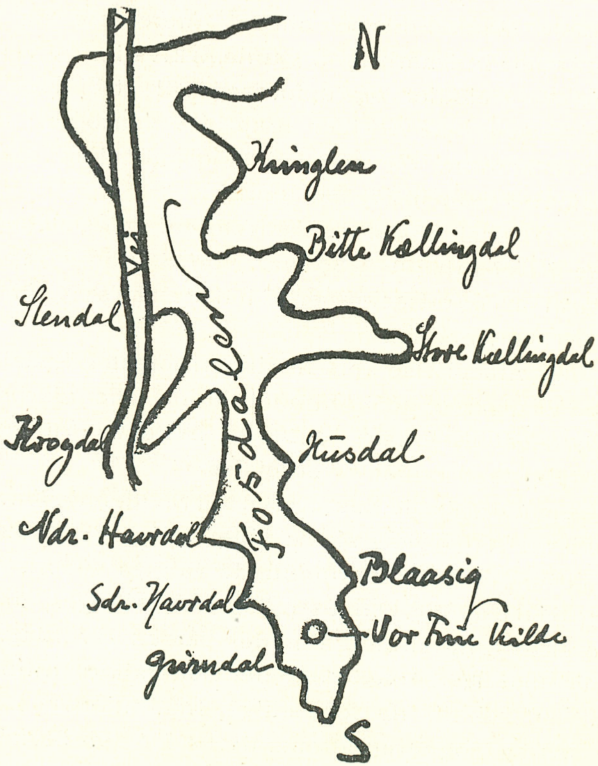
Til næste Aars Sommermøde valgtes ved Afstemning Sindal og Omegn, og det vedtoges, at det som sædvanlig skulde afholdes paa en Hverdag.

Formanden sluttede derefter Generalforsamlingen med en Tak til de forskellige Institutioner, Dagspressen og Sognerepræsentanterne for den Støtte, de paa forskellig Maade yder vort Samfund.

Om Aftenen samledes atter mange af Deltagerne i Sommermødet paa »Skagens Hotel«, hvor Forfatteren Jens Thise læste op af sine Digte paa Vendelbomaal.

Historisk Samfund har nu faaet opstillet den længe paatænkte Mindesten ved Vor Frue Kilde i Fosdalen i Lerup Sogn, til hvis Opstilling i det fredede Terræn Klitinspektøren velvilligst havde givet Tilladelse.

Stenene er skænket Samfundet af Gaardejer Kristian Nygaard, Lerupgaard, hvem vi derfor bringer vor Tak.

Af »Vendsysselske Aarbøger« 1919—24 sælges en Del Eksemplarer à 1 Kr. pr. Stk. til Medlemmer. Alle de andre Aargange er nedsatte til 2 Kr. pr. Aargang med Undtagelse af Voergaards Historie (3 Kr.), Restoplaget af Thomas Larsens »Vendsyssels politiske Historie« (ca. 600 Sider med mange Portrætter) sælges for halv Pris — 5 Kr. pr. Ekspl. — og endvidere faas følgende Bøger til vedføjede Priser ved Henvendelse til Sekretæren, Lærer N. P. Petersen, Hjøring (Telefon 582): S. C. Sortfeldt: Rubjerg Sogn 1 Kr. (opr. 2 Kr. 50 Øre).

C. Klitgaard: Blade af Vendsyssels Historie, 1 Kr. 50 Øre (opr. 3 Kr.), Kjærulfske Studier, 5 Kr. (opr. 23 Kr.), Hjørring Bys Historie, 6 Kr. (opr. 12 Kr.).

Samfundet er vedvarende Køber af Aarbøgerne 1915—18 samt af Thomas Larsens »En Gennembrudstid« I (Aandslivet).

Historisk Samfund for Hjøring Amt har Udveksling med de øvrige historiske Samfund, hvis Aarbøger findes i Centralbiblioteket og desuden med følgende Foreninger og Institutioner:

Askov Højskole (»Askov Lærlinge«),
Dansk historisk Fællesforening (»Fortid og Nutid«),
Göteborg og Bohusläns Fornminnesförening (Aarbog),
Brages Sektion för Fornlivsforskning och Institutet för nordisk Etnologi vid Åbo Akademi (»Budkavlen«),
Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien (»Fornvännen«),
Norsk Folkemuseum, Oslo,
»Svenska landsmål ock svenskt folkliv«,
Universitetsbiblioteket i Kiel,
Universitetsbiblioteket i Lund,
Universitetsbiblioteket i Upsala (Upplands Folkminnesförenings Tidskrift).

Samfundets Bestyrelse:

*Postmester C. Klitgaard, Hjøring, Formand og Redaktør.
*Lærer N. P. Petersen, Hjøring (Telf. 582), Sekretær.
Gaardejer Jens Iversen Jensen, Hundelev pr. Gjølstrup, Kasserer.
*Lærer P. M. Rørsig, Hallund pr. Brønderslev, Leder af Sommermøderne.
Højskoleforstander Frode Fogt, Try pr. Dronninglund.
Gaardejer Chr. Grøntved, Mygdal pr. Hjøring.
Forfatteren Jens Madsen Møller, Thise pr. Manna.

De med * betegnede udgør Skriftudvalget.

NYE MEDLEMMER

pr. 1. September 1936.

Andersen, Søstrene, Syersker, Hj.
—, K., Partikul., Aabybro.
—, A. K., Postmester, Sindal.
Andreasen, Holm, Landpostbud, Hirtshals.
Bach, Uddeler, Vidstrup.
Bertelsen, Sv. E., Malling.
Berthelsen, L. P., Grd., Østrup.
Bruun., V., Propr., Ormholt.
Bækgaard, A., Ingeniør, Kbh.
Bøgh, Edv., Husejer, Hedegaards Mark, Dronninglund.
Christensen, P. Larsen, V. Linderup.
—, S., Holbæk, Mølholt.
—, T. C., Skibsreder, Kbh.
—, Thorv. R., Købmd., Hj.
Christiansen, Sognepræst, Asaa.
—, Henriette, Frk., Brønderslev.
Clausen, S., Skolebest., Dybvad.
Damsgaard, Karl, Melhaven, Serridslev.
Egebak, J., Skræddermest., Vraa.
Frederiksen, Ant., Arkitekt, Kbh.
Grønbech, Poul, Grosserer, Kbh.
Hansen, Jensine, Fru, Hjøring.
Haugaard, P., Stationsforst., Præstbro.
Holm, V., Læge, Vraa.
Højbjerg, Niels, Ø. Vraa.
Hørlych, E., Læge, Hirtshals.
Jakobsen, N. C., Uddeler, Sæby.
Jensen, A., Bankkasserer, Pandrup.
—, R. V., Førstelærer, Lønstrup.
—, Søren, Grd., Sulsted.
—, Søren, Købmd., Pandrup.
Johansen, J. P., Lærer, Ø. Vraa.
Jørgensen, S., Lokomotivf., Ø. Vraa.
Kjeldsen, Otto, Grd., Risager, Pandrup.
Kjærsgaard, Uddeler, Ø. Vraa.
Klitgaard, M. B., Repræsent., Hj.
Kristensen, Ths., Grd., Agersted.
Krogh, Jens, Boghdl., Sæby.
Larsen, Emil, Postbud, Lendum.
Madsen, Oscar, Købmd., Frh.
Mortensen, Thorv., Møller, Uggerby.
Mortensen, Viggo, Uddeler, Serridslev.
Møller, F. C. V., Postassist., Løgstør.
Nielsen, Isenkræmmer, Ø. Vraa.
—, Aage, Hj. Forniklingsanst.
—, A., Savskærer, Hellum.
—, Chr., Husejer, Uslev.
—, Henning, Grd., Geraa.
—, Jens, Baneformd., Pandrup.
—, L. K., Postbud, Skibsby.
—, M., Smedemester. Ø. Vraa.
—, S., Førstelærer, Ø. Vraa.
Nørgaard, Carl, Grd., Thise.
Pedersen, Peder, L. Økse.
—, Petrea, Lærerinde, Uggerby.
Popp, A., Cigarhdl., Pandrup.
Poulsen, Skomagerm., Pandrup.
Rasmussen, Jens, Grd., Agersted.
Rømer, Gustav, Grd., Sindal.
Sortfeldt, Elisabeth, Lærerinde, Ugilt.
Svenningsen, Svenning P., Grd., Ø. Svenstrup.
Sørensen, H., Hotelforp., Frh.
—, J., Læge, Ø. Vraa.
—, Jens, Partikul., Try.
—, O. P., Mejeribest., Serridslev.
Therkildsen, Helge, Dyrlæge, Br.
Thomasen, Inge, Biblioteksassist., Hj.
Thomsen, Chr., Regnskabsfører, Ø. Vraa.
—, Theodor, Grd., Mannerup, Lejre.
Thøgersen, Jens, Grd., Hæstrup.
Westergaard, C., Propr., Lindet.
—, Stationsforst., Ø. Vraa.
Villadsen, Agnes, Lærerinde, Pandrup.
Østergaard, E., Uddeler, Ø. Vraa.

Subskribenter.

Ingemann, Godsejer, Egebjerggaard, Kappendrup.
Vejgaard Folkebibliotek, Aalb.
Østergaard, Thorvald, Købmd., Aalborg.

PERSON- OG STEDNAVNEREGISTER
TIL
AARBØGERNE 1935—36.

Aabel, Frederik Vilh., Mølleejer 22 f.
—, Hans Severin, Mølleejer, 22.
—, Jens, Præst, 45.
Achton, Ida Sofie, g. Juel, 392 f.
Aalborg 198 f, 202 ff, 216, 219, 332, 343.
Aalegaard 111, 114 f, 376.
Aalstrup 179, 182.
Aasendrup 358 f.
Aasted 351.
Aastrup 236, 365 ff, 389, 396 f.
Abel, Gyntelberg, Præst 254.
Abildgaard, (Jerslev S.) 182.
—, Laurids Jensen 368.
Aggersborg (-gaard) 113 f, 119, 360, 402.
Agersted 24, 263.
Albrechtsen, Søren, Møllefæster 8.
Albæk 18, 253, 257.
Allerup 184, 220.
Alsbjerggaard 115, 358.
Andersdatter, Ane, g. Lorch 8.
—, —, g. Sindalsen 10.
—, Cathrine. g. Christensen 146.
—, Margrete, g. Christensen 9, g. Lorch 8.
—, Mette, g. Jacobsen 375.
Andersen, Anders, Mølleej. 239 ff.
—, Chr., Møllefæst. 32.
—, —, Mølleejer 259.
—, —, Vanggaard 389.
—, Jacob, Orlogskapt. 204.
—, Jens Thomsen (Leen), Ø. Stenbjerggaard 273.
—, Mads, Delefgd. 200.
—, —, Tveden 246.
—, Peder, Skipper 327.
—, Peder Chr., Blokhus 105.
Andersen, Simon, V. Br. 175 f.
—, Stephan, Møllefæst. 20.
—, Søren, Møllefæst. 29.
—, —, Jetsmark 220.
Andreassen, Hanne Thomine, g. Andersen 242.
Arenfeldt, Jørgen, Rugaard 313.
—, Lave, Sæbygaard 210.
Arenstorff, C. J. von, Dronninggaard 60.
Asdal 19, 102, 376.
Astrup 355, 406.
Attrup 100, 359.

Baadsmand, Ole, Hirsholm 314.
Bagge, Ingeborg Jensd., g. Orning 188.
Baggesvogn 155 f, 379.
Balling, Søren, Præst 155.
Bak, Niels Chr. Pedersen, V. Stenbjerggaard 274.
Baltsersen, Peder, Købmd. 218.
Bang, Michael, Dronninggrd. 16.
—, Regitze Dorthea, g. Lose 77.
Bangsbo 262, 267, 302, 317, (— Gaard 267).
Bangsbostrand (Mølle) 240, 352.
Banner, Anders Nielsen, Asdal 358 f.
—, Frands, Haven 360.
—, Magdalene, Baggesvogn 155.
—, Margrete, Rævkjærgaard 219.
—, Preben, Stenshede 209.
Bannerslund 376.
Basse, Hans, Gerumgrd. 196, 207.
—, Niels Torlufsen, Skadvange 237.
Badstrupdal 374.

Beatrix, Frue, g. Svendsen 367 ff.
Bechmann, Morten Lauridsen, Præst 325 f.
Beck, Oberst 50.
—, Kirstine, Gl. Vraa 18 ff, 91.
—, Steen, Rentemester 58.
Becker, T. A., Professor 42, 47.
Bejstrup 114, 119, 403.
Berg, Rasmus Schade 45.
Bergh, Jakob Jørgen, Amtsstuefuldm. 11, 154 ff.
Bering, Markus, Skolehold. 30.
Berregaard, Niels Lauridsen, Købmd. 313.
Bertelsen, Laurs, Aastrup M. 374.
—, Svend, Karupgaard 77.
Berthelsen, Berthel, Møllefæst. 12, 253.
—, Jens, Præst 404 f.
Bibow, Carl Bernhard, Kammerherre 43.
Bidstrup, Jens Sørensen, Avlsbr. 375.
Bilidt Kro 287.
Bille, Albert, Langholt 234.
—, Anders, Rigsmarsk 203.
—, Henrik, Bangsbo m. m. 373.
—, Holger, Bangsbo 313.
—, Jørgen, Ellinggaard 91, 103.
—, Lage, Mølleej. 234.
—, Lisbet Knudsd., g. Pax 313.
—, Otto, til Bangsbo m. m. 302, 313.
Bindslev 350.
Birk, Landinspekt. 381.
Birkelse 287.
Birkumgaard 267, 270.
Bisgaard, Niels, Ulstrup 398.
Bister, Dr. 336.
Bistrup, Niels Christensen, Præst 319.
Bjergby 142 ff, 355.
Bjerringgaard, Søren, Møllefæst. 248.
Bjørn, Laurits Jensen, Præst 30 f.
Bjørnkjær 37, 376.
Bjørum 43 ff.
Blicher, Malvine Steensd. g. Berg 45.
Blokhus 99 ff, 220, 225.
Blymester, Christoffer 220.
Boemand, Asmus, Møller 261.
Bolvig, Enevold, Bøgsted 375.
Bonderup 114.
Bondesholt 178.
Bonnerup, Rasm., V. Stenbjergg. 274.
Bornemann, Kjeld, Ormholt 20.
Boyesen, Johanne, Hofkammerer 370.
Braem, Magdalene, g. Fallenkamp 326, 329.
Braës, D. C., Kokkedal 91.
Brahe, Otto, Knudstrup 55.
—, Sofie, g. Lunge 220.
—, —, g. Munk 233.
Brandt, Mette Kirstine, g. Yde 11.
—, Michael, Byfoged 215.
Bratbjerg 110, 359.
Bratskov 108, 114. 376.
Brix, Mog., Købmd. 100, 105, 218.
Brockenhus, Knud Olufsen, Nibstrup 237.
Brodersen, Broder, Præst 236.
Bruun, Camillo, Redaktør 250.
—, Esben, Villerup 154, 164, 218.
—, Hans. Chr., Ormholt 22 f.
—, Johanne Georgine, g. Brønnum 23.
—, Kjeld Ottesen, Ridefoged 7.
—, Slægten, fra Tornby 141, 144.
Brønderslev, V. 175 ff, 282 ff, 292, 347 f.
Brøndlund, Jens Christensen, Agdrup 262.
—, Lars Jensen, Mølleej. 262.
Brøndum, Vigel Thomsen, Handelsmd. 305.
Brønnum, Even Breyen, Ravnsholt 23.
—, Konrad Elisæus, Mølleforp. 245.
—, Nicolaj, Lindholt 245.
Brønsdorph, Anders Pedersen, Vandsted 374.
Buchwald, Otto Frederik, Vellingshøj 396.
Budde, Dorthea, g. Friis 195.
Bugge, Hans, Bøgsted 374.
Bunde, Christen Jakobsen. Prokurator ? 208.
Burholt, Gl. 2, 294.
Byrum 325 ff.
Bækkens Kro 287.

Bækgaard (Stenum S.) 178.
Bøgsted 19, 236, 373 f.
Bøhm, Just Henrik, Herredsskriver 7.
Børglum (Kloster) 243, 265 ff, 285, 290, 369, 402.

Casper, H., Mølleej. 21 f.
—, Jens Sørensen, Lodsoldermand 236.
—, Søren, Møller 236.
Caspersen, Mads, Mølleforp. 245.
Christensdatter, Ane, g. Kjærulf 272.
—, Anne, g. Nielsen 269.
—, Birte, g. Thomsen 269.
—, Else, g. Christensen 269.
—, Gertrud Marie, g. Bruun 143.
—, Johanne Marie, g. Jespersen 145.
—, —, g. Haugaard 374.
—, Maren, g. Kjærulf 11.
—, —, g. Bertelsen 77.
—, Marie, g. Thomsen 143.
Christensen, Kaptajn 48.
—, Alb., Præst 244.
—, Anders, Mølleej. 259.
—, —, Handelsmd. 308.
—, Andreas, Mølleej. 257.
—, Berthel, Møller 26.
—, Chr., Møller 7, 8, 13, 254, 260.
—, — (Ladefoged), Vandsted 379 ff.
—, Helle, Furreby 269.
—, Florine, g. Christensen 146.
—, Knud, Fæster 210.
—, Jørgen, Møller 254.
—, Lars, Thorsmark 269.
—, Lars Chr., Taars 142.
—, —, —, Fabrikant 147.
—, Laurits, Præst 343.
—, Lovise, Mølleej. 35.
—, M., Fru, Pilgaard 35.
—, M. C. V., Præst 311.
—, Mads, Møllefæst. 5 f.
—, —, Høngaard 8.
—, —, Møllefæst. 248.
—, Maren (Ørnbøll), g. Lønsman 149.
—, Michael, Tornby 144.
—, Mourits, Møller 234.
Christensen, Niels, Møller 253.
—, —, Ø. Mejlsted 269.
—, —, Lundergaard 374.
—, P., Møller 30.
—, Peder, Kapellan 12.
—, —, Fladholt 208, 210.
—, —, Fæster 270 ff.
—, —, Stenbjerggaard 269.
—, Peder Chr., Vandsted 381.
—, Poul, Pilgaard 33.
—, —, Jægerum 207.
—, Stephen, Aastrup M. 207.
—, Ths., Mølleej. 10.
—, Thøger, Møller 26.
Christopersen, Melchior, Skipper 327.
Claussen, Simon Groth, Odden 159.
Corssen, Dorthe Sørensd., g. Lave, g. Green 326.
—, Søren Christensen, Skipper 327.
—, Søren Jensen 326.

Dahl, Jakob, Bagterp 218.
Degner, Slægten 393 ff.
Deichmann, Elisabeth, g. Bruun 23.
Dibbern, Joachim von, Oberst 30.
Dirckinck-Holmfeld, C. P. H. M. W., Friherre 46.
Ditlefsen, Dyrlæge 45.
Dresler, Alexander, Ritmester 30.
Drivsholm (Vrensted S.) 359.
Dronninglund S., Herred og Gods 1 ff, 53 ff, 71 ff, 91, 233 ff.
Durell, Magnus, Gesandt 179.
Dybvad (-gaard) 4 f, 25, 28 f, 248.
Dyre, Hans, Knivholt 196.
Dyrskjøt, Lars Pedersen, Aagaard 187.
—, Peder, Jerslev 55.
Dyssel, Arnoldus, Amtmand 10, 183, 373.

Egebjerg 374.
Egeris, L., Eget 383.
Eget 197, 376.
Eifler, Hans, Forpagt. 314.
Elbæk, Peder, Væbner 368.

Eliasen, Wulf, Mølleej. 236.
Elling 301, 306, 308, 376.
Em 181, 183.
Enggaarden (Br.) 282, (Hj.) 396.
Erichsdatter, Anne, g. Corssen 326.
Eriksen, Laurids, Degn 221.
Ernst, Joachim, Hertug 189.
—, Johan, Hertug 192.
Eskjær (Tolne) 376.
Evens, Andreas, Forvalt. 27, 72.
—, Ths. 72.

Fage, Jens, Fisker 278.
Fallenkamp, Bernt, Landfgd. 326, 329, 331.
Falkenstein, Vogel von 50.
Feldtmose, Chr., Tøsbæk 251.
Fischer, Mathias, S., Møller 19.
Fjeldgaards Mølle 22, 256 f.
Flade 32, 179, 352.
Fladholt (Karup) 197, 208 f.
Fladkjær (Skæve) 8.
Fogtmann, Lars Th., Forpagt. 35.
—, Mads Th., Mølleej. 34, 35.
Fosdalen 414.
Frandsdatter, Maren, g. Nielsen 374.
Fransdatter, Inger Marie, g. Bruun 144.
Frederiksen, Anne Marie, g. Christensen 144.
Frederikshavn (Fladstrand) 96, 295 ff, 301, 344 ff.
Freistrupgaard 115.
Friis. Karen, til Oksholm 220.
—, Tønne, Lensmand 233.
Fureby 181.
Falden (Jerslev S.) 182.
Færch, Carsten Andreas, Knudseje 26.

Gaarestrup 372.
Gai, Peder Pedersen, Skipper 330.
Galskyt, Jens Nielsen, Odsgaard 368.
Galster, J. G., Købmd. 217.
Galt, Barbara, g. Unger 354.
—, Gjord 2.
Gamél, V., Klokkest. 351.
Gamst, H. C., Klokkest. 348, 353.
Gedsmann, Andreas, Købmd. 209.
Ginchel, Chr. van, Borgmest. 199, 203.
Gjeraa 27, 53 ff.
Gjettrup 27, 58, 76.
Gleerup, Slægten 5, 13, 18, 36 ff, 44, 155, 236.
Gottschalch, Ludv., Læge 17.
Gravesen, C., Møllej. 17.
Green, Villum Enochsen 326.
Grubbe, Didrik, Borgm. 268.
Grydbæk 182.
Græsholm 295 ff.
Guldsmed, Eiler, Aalborg 219.
Gundersdatter, Birgitte Kirstine, g. Madsen 260.
Gyldenstjerne, Axel 1.
—, Jakob Nielsen, Eskjær 368.
—, Knud 55.
—, Niels Eriksen 359.
Gærum 179, (-gaard) 188, 196, 207, 209, 376.

Haarup, Jens, Lindet 154.
Hagstrøm, C. F., Mølleej. 236.
Hald, Dyrlæge 398.
—, Ane Jørgensen, g. Holst 19.
Halling, W., Brigader 60.
Hallund 16 ff, 153, 288.
Hals (Læsø) 231 ff.
Han Herred, Ø. 106 ff.
Hansen, Bertel, i Melholt 55, 186.
—, Jakob, Mølleej. 256.
—, Jens Chr., Herredsf. 101.
—, Johs., Herredsf. 101.
—, Jørgen, Vidstrup 148.
—, Peter, Møllefæst. 244.
—, Søren, Møllefæst. 256.
Hanssen, Peter, Klokkest. 346, 348.
Hanssøn, Bertel, Skipper 329 f.
—, Niels, Læsø 331.
—, Rasmus, Landfgd. 331.
Harlof, Andreas, Matros 308.
Hastrup, Caroline, g. Kellermann 49.
Haubro, A., Mølleej. 23.
Hauch, Elisabeth, g. Møller 11.
Haugaard, Katrine Johanne, g. Ifversen 375.

Haugaard, Lars Peter, Lundergaard 374.
—, Anne Jespersd. Hegelund, Ormholt 18.
—, Ove Jespersen, Rugtved 18.
Haven (Torslev S.) 360.
Haverslev (Ø. Han H.) 113, 118, 359 f.
Hebelstrup Vandmølle 1 f.
Hegelund, Anne, Ormholt 18, 20.
Hellevad 178, 184.
Hellum 30 ff, 178, 184.
Henriksdatter, Margrete, g. Oldeland 369.
Henriksen, Cl. T., Propriet. 251.
—, Niels, Landfgd. 327.
Hinrici, Johs., Klokkestøber 357.
Hirsholmene 295 ff, 353.
—, Rev 323.
Hjallerup 262.
Hjermeslevgaard 287, 290.
Hjulskov 182.
Hjørring 146, 153, 201, 218, 319, 341 ff.
Holck, Henrik, Ravnsholt 187.
—, Mariane, Gl. Vraa 76.
Holm, Chr. O., Hirsholmene 314.
Holmboe, H. Jensen, Købmd. 308.
—, Ole Jensen, Præst 308.
Holmen, Jakob Andersen, Mølleej. 24.
—, Ths., Mølleej. 251.
Holmsø (-gaard) 360.
Holskov 184.
Holst, Beate Sofie, g. Brønsdorph 374.
—, Hans Pedersen, Haven 19.
—, Lars, Mølleej. 34.
—, Lovise, g. Thøgersen 34.
—, Niels Mikkelsen, Præst 320.
—, Peder Clausen, Købmd. 314.
—, Peder Jensen, Bøgsted 373.
—, Rasmus Christensen 374.
Holstein, Frode Hjalmar, Toldforv. 47.
Holte 287, 293.
Horne 357.
Hortulan, Ole, Degn 10.
Hugger, Jens Clausen, Præst 319.
—, Peder, Ridefoged 319.
Huglestaath, Gerlæv og Jens, Væbnere 368.
Hundelev 97.
Hune 102, 153, 220.
Huolt 182.
Hvass, Chr. Mortensen, Degn 30.
—, Erik, Forpagter 209.
Hvide, Henrik Stigsen, Kelstrup 369.
Høeg, Jakob Eskildsen, Kjølskegaard 6.
—, Jens, Vang 201.
Høg, Just, Vang 267.
Høgholt 39, 91, 376.
Højen, Poul, Blokhus 105.
Hørby 4, 23, 142, 242, 341 (-lund 2, 376).
Hørmested 351.
Høyer, Forvalter 155, 159 ff, 218.
—, Hans, Voersaa 253.
—, Hansine Andriette Elene, g. Koefoed 258.
—, P., Skibsfører 258.

Ibsen, Peder, Møller 252.
—, Idskov 4 ff, 259.
Ifversen, Fr. Ferd., Lundergaard 375.
—, Lauritz Peter, Lundergaard 375.
Ingstrup 181, 234, 269.
Ingvardsen, Bertel og Hans, Lykkensprøve 77.
Iversdatter, Mariane, g. Lønsmann 145.
Iversen, Slægten, Vidstrup 147 f.

Jacobsdatter, Inger Marie, g. Bertelsen 376.
Jacobsen, Anders, Vandsted 376.
—, Chr., Brygger 72.
—, Dortea, Frands og Søren, Vandsted 375 ff, 385, 387.
—, Maren, g. Thomsen 148.
Jakobsdatter, Sidsel 197, 208.
Jakobsen, Chr., Møller 9.
Janderup (Thy) 96 f.
Janskov, Niels, Gl. Burholt 293 f.
Jelstrup 339.
—, Lars, Mølgaard 218.
Jensdatter, Ane, g. Lauridsen 32.
—, Ane Malene, g. Thøgersen 26.

Jensdatter, Jensine Henriette, g. Christensen 381.
—, Kirsten Sindalsen 10.
—, —, g. Lønsman 146.
—, —, g. Andersen 270.
—, Maren, Kalum 8.
—, —, g. Møller 16.
Jensen, Anders, Kraghedegrd. 177.
—, —. Mølleej. 254.
—, Andreas, Mølleej. 24.
—, Chr., Møller 9.
—, —, Købmd. 218.
—, —, Møller 244.
—, Hans, Sterup 176.
—, —, Stenbjerggaard 270.
—, Harald, Mølleej. 263.
—, Jakob, Fæster 27.
—, Jens, Mølleforp. 35.
—, Jesper, Vidstrup 145.
—, Jørgen, Møllefæst. 238.
—, Lars, Møllefæst. 25.
—, —, Stendal 264.
—, Laurids, Møllefæst. 9.
—, Mine, g. Christensen 144.
—, Nathaniel, Møllefæst. 10.
—, Niels, Mølleej. 8.
—, —, Afbygger 389.
—, Ole, Møllefæst. 28.
—, Ove, Møller 234.
—, Peder, Asdal 19.
—, —, Snedker 281.
—, Poul, Hjøring 341.
—, —, Aasendrup 270.
—, Poul Nic., Mølleej. 251.
—, Ths., Mølleej. 21.
—, Thomas, Handelsmd., og hans Slægt 142 f.
Jermin, Præst 215.
Jerslev 30, 34, 177 ff, 287.
Jerup 301.
Jespersen, Slægt fra Vidstrup 145 f.
—, Anders, Trøgdrup 209.
—, Benedikte Henrikka, g. Gleerup 39.
—, Jesper, Høgholt 91.
—, Lars, Møllefæst. 32.
Jetsmark 102, 177, 219 ff.
Jochimsen, Sophie Catrine, g. Iversen 147.
Johannesdatter, Else, g. Jørgensen 374.
Juel, Christendtze, g. Rosenkrandz 329.
—, Erik, kgl. Kommissarius 205.
—, Erika Marie, Hjøring 392.
—, Jens, Voergaard 221.
—, Mogens, Knivholt 352.
—, Niels, Admiral 197.
—, —, Prokurator 389, 391 ff.
—, Palne Jensen, Aastrup 367.
—, Peter Marcus 392.
Juul, Mølleej. 23.
—, Andreas, Mølleej. 242.
Jørgensen, Bertel, Fisker 275.
—, Chr., Møllefæst. 19.
—, Niels, Vandsted 374.
—, N. C., Møller 22.
—, Niels Chr., Fjeldgaard 257.
—, Poul, Adjunkt 309.
—, Sophus Mads, Professor 48.

Kaas, Mogens 270.
—, Staller, Fadersbøl 189.
Kabell, Søren, Sognepræst 342.
Kahlen, J., Fiskeeksport. 315.
Kall, P. J., Købmd. 315.
Kalum 8, 251.
Kamla, Augusta Amalia, g. Konnerup 251.
Karup (-gaard) 77, 196 f, 245 f.
Kellermann, Sophus Emil, S. Elkjær 49.
Kirkemoe, Lovise Lucie og Niels Præst 326.
Kjelgaard, Peder Brix, Slettegaard 101.
Kjeller, J. F., Propr. 77.
Kjærsgaard 11, 376.
—, Jens Christensen, Møllefæst. 248.
Kjærulf, Ane Pedersd., g. Bruun, g. Bøhm 7.
—, Anders Jepsen, Mølleej. 11.
—, Anders Nielsen, Møllefæst. 8.
—, Jens Andersen, Allerup 10.
—, Laurs Mortensen, Stenbjergg. 267, 272.
—, Maren Mortensd., Mølleej. 234.
—, Margrete Pallesd., g. Eifler 314.
—, Morten Jensen, Møller 10.

Kjærulf, Niels Andersen, Møller 8.
—, Niels Mortensen, Hejselt 8.
—, Niels Pedersen, Teglbr. 261.
—, Søren Pedersen, Mølleej. 19.
Kjølskegaard 6 ff, 11, 184.
Klastrup, Kristen, Dyrlæge 405 f.
Klein, Peter, Amtsskriver 191.
Klemen, Skipper 403.
Kleist, Marie, g. Degner 396.
Klemmen (Jerslev S.) 30.
Klemmensen, Svend, Fisker 309.
Klithuse 110, 359.
Klog, Chr., Ridefoged 383 f.
Klokkerholm 9, 184, 250.
Klokkestøber, Lars 344.
Klæstrup 179, 182.
Kneer (Jerslev S.) 178.
Knér, Peder Bertelsen Ulstedl. 56.
Knivholt 8, 196, 351 f.
Knorr, Daniel, Løjtnant 190.
Knuden, N. (Understed S.) 16.
Knudseje 12 ff, 39, 247 f, 251.
Knudsen, And., Murermest. 372.
Knudstrup, Peder, Præst 302, 307.
Knæverhede 14.
Kobber Vandmølle 15 ff.
Koefoed, Anna Elisabeth 258.
—, Anna Margr. Krusine, g. Bergh 11.
—, Camille Petrea 258.
—, Carl, Bjørum 43.
—, Caroline Kirstine Elisabet, g. Gleerup 44 f.
—, Hans P. Fr., Mølleej. 22, 258.
—, Jørgen, Bjørum 95.
Kokholm (Stenum S.) 178.
Kokkedal 91, 114, 358 ff.
Koldbro 17 f.
Koldingh, Jens Poulsen, Assessor 253.
Konnerup, Hanne, g. Thomsen 251.
—, Niels, exam. juris 256.
—, Peder, Bogtrykker 250.
Kornumgaard 270, 286.
Kovsholm (Hirsholm) 295 ff.
Krabbe, Karen, Voergaard 4, 238, 251 ff.
—, Morten, Bøgsted 355.
Krabdrup 184.
Krag, Erik, Bramming 370.
—, Niels, Kommissarius 205.
Kragh, Vogn, Nørgaard 195.
Kragedam (Børgl. S.) 402.
Kragelund, Peder Clausen, Købmd. 314, 421.
—, Peder Nielsen, Købmd. 313 f.
Kragh, Chr., Godsforv. 245.
Krattet (Jerslev S.) 182.
Krebs, Peter Ludv., Læge 48.
Kretz, Frederik Emil, Bureauchef 48.
Kringelhede 18 f.
Krogens Mølle 18 ff, 258.
Krogh, Michael Chr., Mølleej. 257.
Krum, Kaptajn 218.
Krumpen, Johanne, g. Høeg 6.
—, Stygge, Bisp 6, 265.
Krustrup 372.
Kræmergaard 178.
Kvissel 351.
Kvisselholt 23 f.
Kølpen (Hirsholm) 295 ff.

Ladefoged, Chr. Christensen 379 ff.
Lange, Gunde Hansen, Lensmd. 198.
Langhoff, Harald, Præst 353.
Larsen, Bertel, Lods 305.
—, Julius Georg og Theodor Ernst, Hirsholm 311.
—, Lars Chr., Asdal 146.
—, Mikkel, Fæster 28.
Larssøn, Bertel, Læsø 332.
Lassen, Ida Petrine Nic. Bjørn, g. Møller 262.
—, Karsten Werchmester, Nibstrup 262.
—, Tøger, Rødslet 110.
Laurentie, Petrus, Klokkest. 342, 346, 354 ff.
Lauridsdatter, Johanne, g. Christensen 7.
—, Kirsten, g. Hanssøn 329.
Lauridsen, And., Viborg 203.
—, Chr., Møller 12.
Lauridsdatter, Johanne, g. Bering 30.
—, Maren, g. Hvass 30.
Laursen, Haagen, Kobbersm. 14
—, Hans, Mølleej. 2.
—, Jacob, Tinghuset 111.

Laursen, Jens, Møllefæst. 16.
—, Peder, Skolehold. 165.
Lausen, Svend, Skipper 304.
Lave, Chr., Købmd. 326.
Lem (Hellevad S.) 184.
Lendum 351.
Lengsholm 376.
Lerup 112, 114, 116, 414.
Lild S. 360.
Lilleholm 295 ff.
Linde, Chr., Godsej. 97.
—, Sophie Hedvig de, g. Schierup 388.
Lindenov, Birgitte, g. Skeel 307 f, 317.
—, Hans, Hundslund 57 ff.
—, Hans Johansen, Drl. 25, 259, 305, 307.
—, Jacob og Ide, g. Beck 58.
Linderumgaard 99, 374.
Lorck, Jakob Jørgensen Møller 8.
Lose, Diederich og Hans Svendsen, Melholt 77.
Lundbye, Jens, Landmaaler 236.
Lunden, Søren, Lods 314.
Lundergaard (St. Hans S.) 374 f, 391.
Lunge, Christoffer 355.
—, Ide, Katholm 221.
—, Ove, Odden 155.
Læsø 325 ff.
Løgtved 24.
Lønsman, Slægten 139 ff.
Lønstrup 98, 211 ff.
Løt 182.
Løth, Niels, Hjøring 218.

Maarup 211 ff.
Macdonald, James, Præst 213 ff.
Madsdatter, Christine, g. Iversen 148.
—, Mette Marie, g. Lønsman 147.
—, Thomine, g. Svendsen 77.
Madsen, Ingvar, Vrensted 77.
—, Niels, Mølleej. 11, 250.
—, —, Møllefæst. 260.
—, —, — 260 f.
Magnussen, Andr., Stenhugg. 298.
Mallie, Chr. Thomsen, Kromd. 314.
Marcus, Abraham 218.
Markvordsen, And., S. Raundrup 233.
Melchior, Konstruktør 312.
—, Rudolph, Klokkest. 342 f, 349.
Meldahl, Gunde, Byfoged 314.
Melholt 24 f, 27 f, 53 ff.
—, Personnavne 53 ff.
—, Stednavne 57 ff.
Mellerup 8 (V.) 178 ff, 182.
Michelsdatter, Maren, g. Hanssøn 332.
Michelsen, Jakob, Kjærsgrd. 144.
Mierup 360.
Mikkelsdatter, Maren, g. Christensen 8.
Mathiesen, Peder (Vognsen), Boller 369.
Mogenstrup, Kr. Jensen, V. Br. 285.
Moldrup, Ane Marie, g. Lundbye, g. Casper 236.
Moltsen, Mette Kirstine, g. Lønsman 149.
Mortensen, Laurids, Præst 306.
—, Peder, Møller 5.
Mortenssøn, Søren, Præst 343.
Mosel, Forpagt. 23.
Mosbjerg 350.
Mouridsdatter, Marentine, g. Madsen 77.
Muckadell, Erikka J. E. Schaffalitzky de, g. Skeel 47.
Munch, Pors (Bastholm) 154 f.
Munk, Peder, Estvadgaard 12.
—, —, Sæbygaard 233.
Munkholt (Hell. S.) 178.
Musted 182.
Muus, Else Cathrine Christiansd., g. Lønsman 140.
Mygdal 144, 147 ff, 151 ff, 355.
—, Personnavne 155 ff.
—, Stednavne 154 ff.
Mølholm 183.
—, Ane Margr. Larsd., g. Bang 16.
—, Bertel, Skudehandl. 101 f.
Møller, Elisabeth Kirstine, g. Høyer 258.
—, Hans K. Werchmester Lassen, Sagfører 262.
—, Johanne Kirstine, g. Madsen 260.
—, Johs., Dronningl. 262.

Møller, Jørgen, Mølleej. 261.
—, Lars Jensen, Møller 16.
—, Peder Sørensen, Møller 11.
—, Søren, Bolle 60.
—, S. C. V., Mølleej. 251.
—, Thøger, Lærer 260.
Mørch, Chr. Mølleej. 251.
Mørk, Ane Nielsd., g. Kjærulf 8.
—, Chr. Jensen, Kapellan 8.
—, Peder Hansen, Præst 239,246.

Nannestad, E. E., Præst 297, 304.
Nejst, Peder Larsen, Møllefæst. 250.
Nejsum, St. 28 f.
Nibstrup 237, 262, 291.
Nielsdatter, Ane Catrine, g. Lønsman 148.
—, Maren, g. Lønsman, 144, 147.
—, Maren Kristine, g. Jensen 281.
—, Marie, g. Iversen 148.
Nielsen, And., Væbner 368.
—, Ane Kirstine, g. Bruun 142.
—, Balzer, Skudehdl. 97.
—, Chr., Møllefæst. 244.
—, —, Stenbjerggaard 269.
—, Chr., Aastrup 392.
—, Chr. H., Købmd. 342.
—, Claus, Rektor 344.
—, Hans (Ejstrup) 145.
—, —, Sognefogd. 387.
—, H. J., Mølleej. 237.
—, Henrik (Panter), Ridder 367.
—, Jacob, Vandsted 374 f.
—, Jens, Møller 2.
—, —, V. Br. 175 f.
—, Jens Chr.. Mølleej. 27.
—, — —, Ulsted 60.
—, Knud 369.
—, Lars, Vandsted 370.
—, — (Korslund), Mølleej. 12.
—, Lars Peter, Nørlev 146.
—, Laura Margr., g. Brønnum 245.
—, Niels, Møllefæst. 28.
—, —, Præst 220.
—, Ole, Møller 257.
—, —, Hirsholm 314.
—, Peder, Møllefæst. 260.
—, —, Sønderlev 369.
—, Stig, Væbner 367.
Nielsen, Svend, Fladholt 209.
—, Søren, Stenbjerggaard 267.
—, —, Vandsted 370.
—, Søren Peter, Mølleej. 239.
—, Ths., Blytækker 221.
—, — (Munk), Tornby 148.
—, Thorsten (Vognsen) 188.
Nielssøn, Lydich, Skipper 327.
Nygaard, St. og L. (Serridsl. S.) 7, 251, 256.
Nyholm, L., Kjølskegaard 8.
Nymølle 25 ff.
Nørgaard, Ingeb. Marie Cathr., g. Bruun 141.
Nørkjær (Melholt) 27 f.
Nørlev, Mads Christensen, Skallerup 145.
Nørre Sundby, se Sundby.
Nørtrenge, Jens Lauridsen, Skipper 206.

Odden 154 ff, 161, 314.
Olesen, Jens, Skipper 307 f.
Olsdorfs, Albert Christensen, Præst 255.
Olsen, Axel, Lærer 142.
—, Jakob, Møllefæst. 244.
—, Jens, Mølleej. 29.
—, Lars, Mølleej. 263.
Olufsen, Jens, Fæster 272.
—, Oluf, Præst 266.
Ormholt 18 f, 20 f, 29 f, 256.
Orning, Maren Vognsd., g. Vognsen 188.
—, Søren, Eget 197, 209.
—, Vogn Svendsen, Gerumgrd. 188.
Ottesdatter, Johanne, g. Christensen 257.
Ottesen, Ida H. B. Mollerup 263.
—, Jakob, Præst 234.
—, —, Mølleej. 262.
—, Johanne, g. Ingvardsen 77.
—, Niels, Lykkensprøve 77.
—, Otto, Fæster 272.
—, Peder Thøgersen Lassen, Mølleejer 263.
Outzen, St. Estrup 23.
Overklit 236, 375.
Oxholm 114, 220.

Pajhede 34, 182.
Palludan, Johs., Præst 326, 328.
Panter, Henr. Nielsen 367.
Pape, Erik, Vanggaard 398.
—, Sophie, g. Mosel 23.
Paulsdatter, Karen, g. Lauridsen 203.
Pax, Holger, Sæbygaard 244.
Pebber, Caroline Hjeromine Marie, g Schjoldann 259.
Pedersdatter, Ane, g. Pedersen 260
—, —, g. Christensen 272.
—, —, g. Jensen 272.
—, Catharine Margr., g. Christensen 33.
—, Else, g. Chrtstensen 7.
—, Maren, g. Nielsen 260.
—, Maren, g. Ladefoged 379.
Pedersen, Ane Marie, g. Lønsman 149.
—, C., Mølleej. 17.
—, Chr., Skallerup 150.
—, —, Fjeldgaards Odde 257.
—, —, Roeslund 261.
—, —, Møllefæst. 245.
—, C. F., Huslærer 398.
—, Christine, g. Iversen 147.
—, Jens Chr., Møllefæst. 27.
—, Mads, Møllefæst. 260 f.
—. Martin, Vandsted 381.
—, Mathias, Mølleej. 2.
—, Niels, Købsted 140.
—, —, Stenbjerggaard 267.
—, — (Hagel) 368.
—, —, Afbygger 389.
—, Niels P., Bødker 381 ff.
—, Peder, V. Stenbjerggard 274.
Pentz, Ingeborg Christine 372.
—. Joachim Frederik, Hofmarskal 370.
Pikkerholm 295 ff.
Pilgaards Mølle 30 ff.
Pirupshvarre 99, 105.
Podebusk, Erik, Lensmd. 55.
—, Mourids, Ritmest. 312 f.
Poulsdatter, Margr. Kyng, g. Holst 373.
Poulsen, Chr., Røgelhede 11, 33.
—, Jens, Tolstrup 270.
—, Peder, Møllefæst. 33.
—, Poul, Forpagter 373.
—, Poul Emanuel, Kaptajn 43.
Poulsen, Poul Peter, Mølleej. 254.
Raabjerg 102, 349.
Rakkeby 149, 183.
Ramløse, Haagen, Gjurup 381.
Rasmusdatter, Margr., g. Brøndlund 262.
Rasmussen, Arent Hassel, Godsslagter 33, 375 f.
—, Søren, Møllefæst. 238.
Raunstrup, N. V., 233 ff.
Ravnkilde, Niels Chr. Theobald, Komponist 47.
Rebsenge 287 f.
Reenberg, Thøger, Landsdommer 91.
Reidt, Morten, Bestyrer 314.
Rimestad, Chr., Højesteretsass. 52
Robson, Rahlf, Kaptajn 99.
Rodsteen, Jens Markvordsen og Markvar, Lengsholm 237.
Rodsten, Christence, g. Vognsen 207 ff.
—, Palle, Lundsgaard 207.
Roeslund 258, 261.
Rold, Barbara, g. Lundbye 236.
—, Peder, Mølleej. 236.
Rommedahl, Jørgen Peter, Degn 322.
Rosborg, C., Knivholt 251 f.
Rosenkrantz, Jørgen, Kieldgaard 329.
Rosenkrantz, Margr., g. Lindenow 305.
—, Niels Styge, Bisp 265.
Rosenstand, Vilh. Jacob, Maler 49.
Rotfeld, Niels Eriksen, Bratskov 108.
Roulund, Partikul. 48.
Rud, Otto, Sæbygaard 243.
Rump, Kren, Fisker 275.
Ruus (Rhus), Chr., Borgm. 342 f.
—, —, Laurits Nilssøn 343.
Rützau, H. R., Nørkjærgaard 72.
Rødhus 99 ff.
Røgild 108.

Sack, Heinrich v., Oberst 205.
Saltum 102.
Sandhøj, Maren Christensd., g. Madsen 250.
Scavenius, P. B., Godsejer 253.
Schibsbye, Laurids, Købmd. 381 f.

Schibsbye, Søren, Vandsted 382.
Schierup, Nicolaj, Vanggaard 388 f. 398.
Schimmelmann, Ernst, Lindenborg 314 f.
Schjørring, Chr., Fuldmægtig 155 ff.
Schmidt, Petra, g. Bruun 144.
Scholdann, Carl Chr., Mølleej. 258.
—, Hans, Købmd. 258.
Schov, Marie Kirstine, g. Mallie, g. Baadsmand 314.
Schütte, Fred. Vilh., Oliem. 46.
Seefeldt, Enevold 237.
Sehested, Malte, Sæbygaard 238.
—, Kjeld Krag 373.
—, Malte 234.
—, Ths. Jensen, Vellingshøj 369.
Sejlstrup 10, 183, 373, 375 f.
Serreslev 180, 184, 251, 256, 287, 293.
Severin, Ane Katrine, g. Torp 261.
Simonsen, Cederfeld de, Carl Chr., Præst 52.
—, Jens, Møllefæst. 247.
—, Peder, Lundergaard 382.
—, Simon 234.
Sindahl, Forvalter 155 f.
Sindal 354.
Sindalsen, Niels 6.
Sinding, Nanny Georgine, g. Cederfeld de Simonsen 52.
Skagen (Gl.) 98, 275 ff, 301, 345.
Skadvange Mølle 237 f, 245.
Skeel, Anders, Birkelse 236.
—, Chr., Hammelmose m. m. 302, 313, 317.
—, Ida, Dybvad m. m. 256, 302, 313.
—, Ingeborg 41, 207.
—, Karen, g. Bille 313.
—, Margrete, Bækkeskov 302, 313.
—, Otto, Birkelse 5, 221, 247, 270, 306 ff, 313.
—, Sofus Fr. E. Otto, Birkelse 47.
Skibsby 372.
Skov Vandmølle 238 f.
Skovsgaard, S. 114.
Skram, Niels, Mattrup 242.
Skræder, Peder Christensen, Tornby 150.
Skræm 112, 119.
Skærum 352, (-gaard) 258.
Skæve 1, 12 ff, 23, 25, 28, 247.
Smed, Ths. Pedersen, Hjøring 218.
Smikken (Jerslev S.) 182.
Smidt, Jens Clemenssøn 330.
Smith, Niels, Brændevinsbr. 389.
Sofie Hedevig 91.
Solholt 11, 27.
Sortfeldt, Severin Christensen, Lærer 407 f.
Sortheden (S. Harridslev) 375.
Sparre, Jacob 209.
Spejlborg (Hallund S.) 9.
Spreckelsen, Marie Elisabeth, g. Aabel 22.
St. Hans og St. Olai Kirker 353 f.
St. Knuds Kilde 384.
Stauffenberg, Carl Ferdin. von, Dybvadg. 248.
Steenfeldt, Gunde og Marie 235.
Steffensen, Jakob, Herredsf. 370.
Stenbjerggaard, Ø. og V. 265 ff.
Stendal (Karup S.) 239.
Stenild, Anders, Rugtved 264, 390.
—, Ellen C. 264.
—, Jens og Niels, Voergaard 264.
Stensbæk (Bindsl.) 11, 154, 160, 376.
Stenshede 186 ff.
Stenskrog Vandmølle 239.
Stenum 176, 178, 181, 266 f, 405.
—, Peder Pedersen, Præst 320.
Stephensdatter, Maren, g. Jacobsen 375.
Sterup 176 ff, 182.
Stier, Amtmand 191.
Stoch, Ane Rosine, g. Schjoldann 258.
Storholm (Hirsholm) 295 ff.
Storup, Frands Andersen, Præst 305, 319 f.
Strandby 301.
Strahlborn, Laurentz, Klokkest. 350.
Sulbæk Vandmølle 239 f.
Sundby, Nørre 199 ff, 348 f.
Sveistrup, Chr., Aastrup 375.
Svej Vandmølle 242.

Svendsdatter, Karen, g. Albrechtsen 8.
Svendsen, Chr., Mølleej. 251.
—, —, Lundergaard 374 f.
—, Peder, Mølleforpagt. 235.
Svenstrup (H. H.) 111, 113.
Svennum 183.
Sæby (-gaard) 233 f, 235. 243 ff, 255, 301, 342 ff, 344.
Sørensdatter, Birgitte, g. Kragelund 314.
—, Maren, g. Brøndlund 262.
—, —, g. Henrichsøn 327.
Sørensen, Chr., Møllefæst. 5.
—, —, Mølleej. 251.
—, — (Koch), Horne 149.
—, Jørgen Chr., Vidstrup 149.
—, Knud, Møllefæst. 248.
—, Mads Chr, Handelsmd. 145.
—, Niels Chr. (Bæk), Bjergby 147.

Taars 183, 239.
Temple, Kaptajn 213 f.
Terp, Vilhelmine Marie, g. Degner 394.
Theilmann, Dorthea Marie Elisabeth, g. Aabel 22.
Thomsen, Jens Jakob, Mølleej. 256.
—, Niels Chr., Vidstrup 148.
Thordsen, Nafne, Væbner 368.
Thorup, V. 103.
Thuesen, P. P., Mølleej. 17.
Thøgersen, Chr., Møllefæst. 26.
—, Lars, Mølleforp. 34.
Thøgerson, Peder, Præst 331.
Tidemansholm 267.
Tollisen, Ingv., Væbner 368 f.
Tolne 350 f.
Tolstrup 181, 266.
Tornby 102, 139 ff.
Torslev (V.) 17 f, 19 ff, 29 f, 175, 237, 240, 247, 256 ff.
— (H. H.) 109, 114 f, 117 f, 183, 358 ff.
Torp, Henrik, Amtsfuldm. 261.
—, Øllegaard, g. Møller 261.
Tranum 99 ff, 110, 112, 117, 359.
Tyeden (Jersl. S.) 18, 182 (Karup S.) 245.
Tvermoes, Carl M. Vilh., Kaptajn 49.
Tværkjær Vandmølle 246.
Tværsted 349 f.
Tyge, Biskop 97.
Tyrrestrup Vandmølle 247.
Tyvholm (Hirsholm) 295 ff.
Tønning, H., Præst 345.
Tøsbæk Vandmølle 11, 247 ff.

Uebersax, Frans, Krigskommiss. 315 f.
—, Ingeborg og Marie 315 f.
Uggerby 356 f.
Ugilt 354.
Uldall, Marie Frederikke, g. Holstein 47.
Ulfeldt, Bjørn 9.
Ulmose (Jerslev S.) 182.
Ulsted 53 ff.
Undall, Niels Andreas, Haven 43.
Understed 180, 239, 246.
Unger, Claus og Wulf Abraham, Villerup og Baggesvogn 354.
Urne, Ane, g. Seefeldt 237.
—, Axel, Skadvange 237.
—, Folmer 207.

Vadum 45.
Valeur, Johan Meller, Mølleej. 236.
Vandborg, Agnes, Husbest. 398.
Vandsted 365 ff.
Vang (Sulst. S.) 36 ff.
—, Jens Olufsen, Præst 32
Vanggaard (St. Hans S.) 365 ff, 385 ff.
Wanning, P. G., Præst 22.
Wedelsparre, Juliane Marie, g. Gleerup 41.
Weile, Peter, Parykm. 261.
Vejby 184, 288.
Wellmann. Alvilde Theodora, g. Kretz 48.
—, Chr. Vilh., Divisionskvarterm. 42.
—, Juliane Marie, g. Krebs, 48.
—, Louise, g. Jørgensen 48.
Vennebjerg 181.
Vestergaard, Peder Christensen, Fjerritslev 101 f.

Vesterø 328 ff, 341.
Westrup, Carl Anker Andr., Herredsf. 51.
—, Juliane Marie, f. Gleerup 36 ff.
—, Natalia, g. Rimestad 52.
—, Wict. Alb. Thorv., Bjørum 51.
Wibe, Maren Nielsd., g. Nielsen 314.
Vidstrup 145, 147 ff.
Vigelsdatter, Margr., g. Storup 305, 319.
Vildmose, St. 293.
Wilson, Mette Katrine, g. Uebersax 315.
Winde, Jakob Kjellerup, Gl. Burholt 218, 294.
Winkel, A., Godsej. 6.
Winter, Elisabeth, g. Ottesen 263.
Winther, Gregers, Landmaaler 154 ff.
Wisberg, Peter, Tolder 343.
Wisen, Anton, Klokkest. 354.
Voer 11, 238.
Voergaard 4, 19, 24, 203 ff, 238, 251 ff.
Voersaa 253 f.
Vongsdatter, Kirsten 197, 208 f.
Vognsen, Jakob, Ridef. 268.
—, Jens, Kaptajn 189 ff.
—, —, Tolder 189.
—, Jesper, Roelsøgaard 196.
Vognsen, Jesper, Hæstrupgaard 268.
—, —, Vogn, Stenshede 186 ff.
Voillardi, Franciscus, Klokkest. 341.
Volstrup 14, 187, 197, 208, 243 ff, 254 ff.
Worm, Chr. Mølleej. 10.
Vraa 181, 183 f, 339, 405.
Vraagaards Mølle 22, 146, 256 ff.
Vraa, Gl. 18 f, 57 f, 91, 256.
Wrangel, Helmuth, General 198.
Vrejlev Kl. 32 f (-Sogn) 183, 185.
Vrensted 178, 181, 183 f.
Wrensted, Niels, Skipper 218.

Yde, Joh. Fr. Mathias, Mølleej. 11.

Zimmer, Henriette Frederikke, g. Brønnum 245.

Ærø, Niels Iversen, Præst 266.

Øland 109, 120, 259.
Ørsø 15.
Ørslev 175.
Ørum 177, 184, 199 f, 233.
Østerby (Læsø) 332 f, (Skagen) 345
Østergaard, Karen, g. Thuesen 17.
Østermølle (Drl. S.) 259 ff.
Ø. Svenstrup 118.
Ø. Vraa 259.

Regnskab over Indtægter og Udgifter i „Historisk Samfund for Hjørring Amt" $^{1}/_{4}$ 1935—$^{31}/_{3}$ 36.

Indtægter		
Overskud fra f. Aar		Kr. 363.47
Tilskud fra Staten	Kr. 155.00	
— — Hjørring Amt	— 400.00	
— — Kommuner[1])	— 440.00	
— — Pengeinstituter[2])	— 265.00	
— — »Vends. Tidende«	— 100.00	
		— 1360.00
Medlemsbidrag: 1254 Medlemmer		
÷ 49 Repræsent. med Frieksp.		
= 1205 Medl. à 3 Kr.	Kr. 3615.00	
52 Subskribenter à $1^{1}/_{2}$ Kr.	— 78.00	
Restancer fra f. A.	— 158.00	
Solgte Bøger og ældre Aarbøger	— 265.90	
Refunderet Porto	— 31.60	
Renter ved Postgirokontoret	— 1.69	
		— 4150.19
		Ialt Kr. 5873.66

Udgifter		
Underskud fra f. Aar		Kr. 0.00
Aarbogen 1935:		
Trykning og Heftning	Kr. 2735.75	
Forfatterhonorar	— 933.00	
		— 3668.75
Administration:		
Bekendtg., Rejser, Porto, Telefon, Tryksager m. v.	Kr. 427.48	
Honorarer	— 625.00	
Renter af Kassekredit	— 81.34	
		— 1133.82
Ekspedition:		
Aarbøgernes Forsendelse		— 260.90
Andre Udgifter:		
Bogkøb	Kr. 38.50	
Dansk hist. Fællesforen.	— 73.70	
Mindesten	— 183.80	
Diverse	— 45.75	
		— 341.75
Restancer til næste Aar		— 37.00
		Ialt Kr. 5442.22
		Overskud — 431.44
		Balance Kr 5873.66

Foranstaaende Regnskab har vi gennemgaaet og sammenholdt med Kassebog og Bilag og har intet fundet at bemærke.

Hjøring, den 1. Maj 1936.

(sign.) *Johs. E. Rasmussen.* (sign.) *J. K. Løth.*

[1]) Hjøring 100 Kr., Frederikshavn 50, Brønderslev 25, Dronninglund 100, Bindslev 10, Ugilt 15, Vraa-Em 15, Voer 10, Børglum-Furreby 10, Vejby-Sejlstrup 10, Saltum-Hune 10, Bjergby-Mygdal 10, Skæve 10, Volstrup 20, Ingstrup-V. Hj.-Alstrup 10, Jerslev 10, Jetsmark 15, St. Hans-St. Olaj 10.

[2]) Hjøring Diskontobank 75 Kr., Hjøring Sparekasse 50, Dronninglund Sp. 25, Vraa-Em Sp. 25, Løkken Sp. 25, Frederiksh. Sp. 20, Skagen Sp. 20, Jelstrup-Lyngby Sp. 20, Brovst Sp. 5.